

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

JURIDISKĀ FAKULTĀTE

PROMOCIJAS DARBS

**Tiesvedības izdevumu nodrošinājums kā viens no tiesību aizsardzības
pagaidu līdzekļiem starptautiskajā komerciālajā šķīrējtiesā**

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorante
Inese Druviete
id05056

Promocijas darba vadītājs:
Dr. iur. Kaspars Balodis
LU Juridiskās fakultātes asociētais profesors

Rīga 2011

IEVADS	5
1. SĀKOTNĒJIE JAUTĀJUMI. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi šķīrējtiesās un tiesvedības izdevumu nodrošinājums kā viens no tiem	13
1.1. <i>Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jēdziens starptautiskajā komerciālajā šķīrējtiesā</i>	17
1.1.1. Vēsturiskā izcelsme un attīstība	18
1.1.2. Denacionalizācijas (delokalizācijas) teorijas iespaids	19
1.2. <i>Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veidi un funkcijas šķīrējtiesās</i>	21
1.2.1. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu iedalījums regulējošos dokumentos	21
1.2.2. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu ieteicamais iedalījums	26
1.3. <i>Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jēdzienam atbilstošais termins un definīcija</i>	34
1.3.1. Atbilstošu variāciju lietojums starptautiskos tiesību aktos	34
1.3.1. Līdzīgu jēdzienu un terminu lietojums latviešu valodā	38
1.3.2. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu definīcija	44
1.4. <i>Tiesvedības izdevumu nodrošinājums kā viens no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veidiem starptautiskajā komerciālajā šķīrējtiesā</i>	47
1.4.1. <i>Cautio judicatum solvi</i> jēdziena vēsturiskā attīstība	48
1.4.2. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma vieta tiesību sistēmā	48
1.4.3. Kopīgās un atšķirīgās iezīmes no citiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veidiem	49
1.5. <i>Jēdziena apzīmējums latviešu valodā</i>	50
1.6. <i>Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma definīcija</i>	53
1.7. <i>Tiesvedības izdevumu nodrošinājumam raksturīgie problēmjautājumi</i>	55
2. TEORĒTISKIE JAUTĀJUMI. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu šķīrējtiesās un tiesvedības izdevumu nodrošinājuma vieta tiesību sistēmā un teorētiskā bāze	57
2.1. <i>Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu vieta tiesību sistēmā</i>	57
2.1.1. Komerctiesības	57
2.1.2. Lex mercatoria	58
2.2. <i>Vadošo šķīrējtiesas teoriju iespaids uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu un tiesvedības izdevumu nodrošinājuma regulējumu</i>	59
2.2.1. Lokalizācijas un delokalizācijas skolas ietekme	60
2.2.3. Līguma teorijas ietekme	62
2.2.4. Jurisdikcijas teorijas ietekme	63
2.2.5. Jauktās teorijas ietekme	64
2.2.6. Autonomās teorijas ietekme	65
2.3. <i>Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu šķīrējtiesās mērķi un uzdevumi</i>	66
2.3.1. Praktiski nepieciešamais taisnīgums	67
2.3.2. Teorētiskais taisnīgums	68
2.3.3. Ar tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem un tiesvedības izdevumu nodrošinājumu saistītais taisnīgums	69
2.4. <i>Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma kā tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa savietojamība ar šķīrējtiesas procesa pamatprincipiem, mērķiem un uzdevumiem</i>	70
2.4.1. Pušu vienlīdzība	71

2.4.2.Ātrums	72
2.4.3.Lētums	73
2.4.4.Konfidencialitāte	75
2.4.5.Sadarbība un strīda risināšana	76
2.4.6.Procesa efektivitāte	77
2.5.Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma jurisdikcijas jautājumi	78
2.5.1.Šķīrējtiesas jurisdikcijas elementi	79
2.5.2.Compétence-compétence	80
2.6.Vispārējās jurisdikcijas tiesu līdzdalība tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piešķiršanā	81
2.6.1.Tiesas ekskluzīvās jurisdikcijas modelis	82
2.6.2.Šķīrējtiesas ekskluzīvās jurisdikcijas modelis	83
2.6.3.Jauktais jurisdikcijas modelis	84
2.7.Judikatūras ietekme uz vispārējās jurisdikcijas tiesu līdzdalību	84
2.7.1.Bank Mellat lieta	85
2.7.2.Coppée-Lavalin v. Ken-Ren Chemicals Ltd lieta	88
2.8.Tiesu kontrole pār šķīrējtiesu piešķirtajiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem	89
3. PROCESUĀLIE UN MATERIĀLIE JAUTĀJUMI. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma kā tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa regulējums <i>lex arbitri</i> veidojošajos elementos	93
3.1.Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma iekļaušana līgumā augstākajam spēkam	93
3.2.Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma iekļaušana ar šķīrējtiesas nolikuma izvēli	94
3.2.1.ICC noteikumi tiesvedības izdevumu nodrošinājumam	95
3.2.2.ICC judikatūra par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu	97
3.3.Latvijas šķīrējtiesu reglamenti	100
3.4.Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma iekļaušana ar likuma izvēli	105
3.4.1.Ar konkrētu valsti vai institūciju nesaistītu noteikumu piemērošana	106
3.5. Starptautisks regulējums	109
3.5.1.Eiropas Savienības tiesības	110
3.5.1.1.Prasības likumīgums ES tiesībās	111
3.6.Nacionālais likums vadošajās šķīrējtiesu valstīs	114
3.6.1.Anglija	116
3.6.4.Regulējums citās valstīs	122
3.7. Latvijas regulējums	123
3.7.Ar tiesvedības izdevumu nodrošinājuma kā tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa piemērošanu saistītie jautājumi	127
3.7.1.Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma subjekts	127
3.7.2.Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma nozīme taisnīguma veicināšanā	128
3.7.3.Tiesvedības izdevumu nodrošinājums kā taisnīguma apdraudētājs	129
3.7.4.Priekšnosacījumi lūguma apmierināšanai	130
3.7.5.Ar prasītāja finanšu stāvokli saistīti iemesli	132
3.7.8.Nosacījumi saistībā ar nolēmuma izpildi	135
3.7.8.Testi nepieciešamības un lūguma apmierināšanas pamatotības izvērtējumam	140

3.7.9.Šķirējtiesnešu pašu uzlikti praktiskas dabas ierobežojumi	143
4. EMPĪRISKAIS LAUKA PĒTĪJUMS. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma un tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piemērošanas nepieciešamība.	144
4.1. <i>Empīrisks pētījums kā juridiskās analīzes metode</i>	144
4.1.2.Juridiskās kontentanalīzes ierobežojumi	146
4.1.3.Empīriska pētījuma mērķis	146
4.2. <i>Pētāmie jautājumi</i>	147
4.3. <i>Pētījuma fona apraksts</i>	148
4.3.1.Iepriekšēju pētījumu analīze un apskats	148
4.3.2.Datu savākšanas ierobežojumi	148
4.3.3.Paredzami objektivitātes ierobežojumi	149
4.3.4.Pētījuma metodes	150
4.3.5.Pētījuma dimensijas	150
4.4. <i>Respondentu apraksts</i>	150
4.5. <i>Pētījuma norises gaitas apraksts</i>	152
4.5.1.Rezultātu apkopojums	152
4.5.2.Pirmais pētījums – speciālistu anketēšana	153
4.5.3.Otrais pētījums – šķirējtiesu intervēšana	154
4.6. <i>Pirmā pētījuma rezultātu izvērtējums un komentāri</i>	155
4.7. <i>Otrā pētījuma rezultātu izvērtējums un komentāri</i>	168
4.8. <i>Abu pētījumu salīdzināmo rezultātu apkopojums</i>	171
4.8.1.Vispārējie novērojumi	171
4.8.2.Nepieciešamība šķirējtiesām lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem	172
4.8.3.Nepieciešamība šķirējtiesām lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu	173
4.9. <i>Tiesvedības nodrošinājuma vieta Latvijas tiesību sistēmā</i>	173
KOPSAVILKUMS	179
<i>Anotācija latviešu valodā</i>	186
<i>Anotācija angļu valodā</i>	187
<i>Anotācija franču valodā</i>	188
<i>Izmantoto saīsinājumu saraksts</i>	189
<i>Izmantotās literatūras, juridisko avotu un juridiskās prakses saraksts</i>	190

IEVADS

Starptautiskā komerciālā šķīrējtiesa jau izsenis ir bijusi „visizplatītākais veids, kādā risināt starptautiskus komercstrīdus¹”. Pēdējos pāris gadu desmitus līdz pat „deviņdesmit procentiem starptautisku tirdzniecības līgumu iekļauj šķīrējtiesas klauzulu²”. Līdztekus starptautiskās tirdzniecības nozīmes un sarežģītības pieaugumam arvien palielinās arī šķīrējtiesas loma, attīstoties kopsolī ar pasaules ekonomikas izaugsmi un globalizāciju³. Apzinot komersantu vajadzības un atbilstoši tām veidojot šķīrējtiesu darbības regulējumu, kas veicina šī pakalpojuma eksportu, valstis spēj gūt būtiskus ienākumus no starptautiskās šķīrējtiesas procesiem. Neskatoties uz to, ka Latvijas likumdevējs ir novērtējis komerciesību īpašo lomu un nepieciešamību tās atsevišķi regulēt, dodot tām „vienkāršību un ātrumu⁴”, sekojot vadošo Latvijas tiesību speciālistu viedoklim⁵, šķīrējtiesas nozares regulējums neatbilst mūsdienu tendencēm, tāpēc nespēj konkurēt globālajā šķīrējtiesu tirgū. Starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas institūtam, kas īpaši radīts, lai atvieglotu starptautisko komerciesisko apgrozību, ir jāierāda īpaša vieta un jārada īpašs regulējums, kas šo procesu padarītu taisnīgu, uzticamu un tādējādi arī uzņēmējiem pievilcīgu. Apzinoties Latvijas vēsturisko tirdzniecības starpnieka lomu starp austrumiem un rietumiem, jārada tādi starptautiskās šķīrējtiesas

¹ Born G. International commercial arbitration. 3rd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009., 18.lpp.

² Berger K.P. International economic arbitration. Deventer; Boston : Kluwer Law and Taxation, 1993.

³ International arbitration. Corporate attitudes and practices. N.p: Queen Mary University of London, School of International Arbitration, 2008. Pieejams: http://www.pwc.co.uk/pdf/PwC_International_Arbitration_2008.pdf, skatīts 2010. gada 1. augustā; Šādu secinājumu par šķīrējtiesu lomas pieaugumu pauž arī: Sanders P., Comparative arbitration practice and public policy in arbitration. ICCA congress series No. 3.: Kluwer Law and Taxation Publishers, Boston 1987; R. Garnett et al. A Practical Guide to International Commercial Arbitration, Dobbs Ferry: Oceana Publications, 2000; Cutler A.C. Private power and global authority: transnational merchant law in the global political economy. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.; Whytock C.A. Litigation, arbitration and the transnational shadow of the law. Duke Journal of Comparative and International Law, 2008, Vol. 18, No. 2.; Mattli W. Private justice in a global economy. From litigation to arbitration., Koremenos B. et al. , The Rational Design of International Institutions, Cambridge University Press, 2004.; Frick J.G. Arbitration and complex international contracts. With special emphasis on the determination of the applicable substantive law and on the adaptation of contracts to changed circumstances. Hague: Kluwer Law International, 2001.; Hanotiau B. Complex arbitrations. Multiparty, multicontract, multi-issue and class actions. Hague: Kluwer Law International, 2005.; Drahozal C., Naimark R. (eds.) Towards a science of international arbitration. Collected empirical research. Appendix 1. New York: Kluwer Law International, 2005.

⁴ Balodis K. Jaunais komercdarījumu regulējums un tā piemērošana. Jurista Vārds, 2009, Nr. 21.

⁵ Ibid.; Torgāns K. Komerclikumā jāiestrādā Eiropas līgumu principu tiesību normas. Jurista Vārds, 2007, Nr. 8.; Balodis K. Ieteicamais komercdarījumu regulējums Komerclikumā. Likums un Tiesības, 2004., 6.sēj., Nr. 12.– 34.-43.lpp.; Lošmanis A. Jaunais Latvijas Komerclikums. Grām.: Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Problems of transformation of law in connection with European integration. Rīga: Latvijas Universitāte, 2002.; Lošmanis A. Par komerciesību jauno ietvaru. Jurista Vārds, 2000, Nr. 15.

darbības noteikumi, kas palīdzētu Latvijai attīstīt vēl kādu eksportspējīgu pakalpojumu ar augstu pievienoto vērtību, izmantojot mūsu cilvēkkapitāla starpkultūru zināšanas un potenciālu.

Kaut arī starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas kā nozares attīstība ir ”relatīvi nesena”⁶, tās saknes ir senas, jo tā izriet no vispārējiem tiesību principiem un *lex mercatoria*. Tiesības saņemot savu tiesību aizsardzību strīda izskatīšanas vai tiesāšanās procesa laikā „bez šaubām ir viens no tiem vispārējiem tiesību principiem, kas kopīgs visām tiesību sistēmām”⁷ kā vispāratzīts princips kā publiskajās, tā arī privātajās tiesībās. Romiešu tiesībās šāda iespēja tika paredzēta (*status quo pendente litis*), lai novērstu patvarīgu, nav izslēgts, pat vardarbīgu, rīcību⁸, un vajadzība pēc šādas aizsardzības tiek uzskatīta par taisnīgu un nepieciešamu arī mūsdienās⁹. Ja šķīrējtiesu rīcībā nebūtu nekādu līdzekļu netaisnības novēršanai, tad strīda puses tām neuzticētos vai ņemtu taisnīgumu savās rokās ar visām no tā izrietošajām sekām. Sabiedrības interesēs ir, lai taisnīguma panākšanas vārdā tiktu izmantotas pēc iespējas mazāk pastāvošo kārtību graužošanas metodes un veidi, tāpēc svarīgi, lai esošie konfliktu risināšanas institūti spētu nodrošināt sabiedrības prasību pēc taisnīguma un procesa efektivitātes.

Laika gaitā, lai nodrošinātu strīdnieku interešu aizstāvību, ir izveidojies bagātīgs tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu klāsts, kurš nemitīgi papildinās. Viens no tādiem līdzekļiem ir prasība pēc atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošinājums, kas ir šī promocijas darba pētījuma objekts.

Šis tiesību institūts bija pazīstams jau romiešu tiesībās (*cautio judicatum solvi*) un, pateicoties anglo-amerikāņu tiesību iespaidam, ieņem vietu arī starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu klāstā. Tāpat kā pārējo tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu, arī šī institūta mērķis ir panākt, lai pušu uzvedība procesa laikā ir konstruktīva un lai galīgais spriedums būtu izpildāms.

Šā pētījuma problēma izriet no apstākļa, ka pagaidām šis līdzeklis ir visai maz pētīts un, iespējams, ir vissarežģītākais un vispretrunīgākais tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis no visiem šķīrējtiesas procesā izmantotajiem, taču paredzams, ka šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa loma

⁶ Bergsten E.E. Teaching international arbitration in law faculties. In: Between East and West. Essays in Honour of Ulf Franke. Hober K., Magnusson A., Oehrstroem M. (eds.) et al. New York: Juris, 2010. –31.lpp.

⁷ Collins L. Essays in international litigation and the conflict of laws . Oxford: Clarendon, 1996.– 10.lpp.

⁸ Ibid. –11. lpp.; ANO Starptautiskās Tiesas 1978. gada 19. decembra spriedums lietā *Aegean Sea Continental Shelf case*. Pieejams: <http://www.icj-cij.org/docket/files/62/6245.pdf> , skatīts 2010. gada 1. augustā. – lpp.15.-16. Mani V.S. International adjudication. Procedural aspects. Hague: Martinus Nijhoff, 1980. – 277.lpp.

⁹ Par taisnīguma izpratnes, jo sevišķi Roulza nozīmīgākā darba (J.Rawles Justice as Fairness), un citu filozofu darbu kritiku sk. Sen A. The idea of justice. London: Penguin, 2010.

daudzu faktoru ietekmē varētu pieaugt. Kā divi būtiskākie faktori, kas nosaka iespējamo šī institūta lomas pieaugumu ir, pirmkārt, angļu valodas un ar to saistīto tiesību sistēmu tiesību institūtu lomas pieaugums starptautiskās tirdzniecības darījumos visā pasaulē un tāpat, neizbēgami arī ar to saistītajos tiesiskajos procesos, un, otrkārt, uzņēmējdarbības vides izmaiņas globalizācijas ietekmē, kā rezultātā arvien sarūk darījumu paredzamība un iespējas atgūt līdzekļus no pretējās puses pozitīva sprieduma gadījumā.

Mazpazīstamu tiesību institūtu nepareiza piemērošana vai nepiemērošana, kad tas būtu nepieciešams, gan mazina šķīrējtiesas procesam piemītošās priekšrocības, gan apdraud tiesisko paredzamību un, diemžēl, var radīt šaubas par šķīrējtiesas objektivitāti un procesa taisnīgumu, pat neskatoties uz to, ka starptautiskā biznesa interesēs ir ne tik daudz taisnīguma panākšana, cik efektīva strīdu risināšana¹⁰. Tieši tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu un lūguma pēc iemaksas atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošinājuma sakarā var rasties aprakstītās sekas, ko neizbēgami pastiprina vēl tas, ka šķīrējtiesas priekšrocības – brīvība un autonomija – ietver arī tādu piespiedu līdzekļu trūkumu, kādi ir vispārējās jurisdikcijas tiesu rīcībā¹¹. Tie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu aspekti, kurus tiesību zinātnieki ir izvēlējušies par aprakstīšanas vērtiem, liecina par šī tiesību institūta attīstības problēmām un tendencēm. Pirmie pētījumi iztirzāja šķīrējtiesas jurisdikciju izskatīt un piešķirt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, pēcāk uzmanība tika pievērsta tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu atzīšanas un izpildes problēmām, arī tam, ko šķīrējtiesas ir pilnvarotas prasīt bez tiesas līdzdalības. Nesenākie pētījumi pievēršas tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu materiālajiem jautājumiem, kā arī šķīrējtiesu un vispārējās jurisdikcijas tiesu pienākumu sadalījumam šajā sfērā¹². Pareizā līdzsvara meklējumi starp vispārējās jurisdikcijas tiesu un šķīrējtiesu kompetences sadali un abu instanču sadarbības optimāls regulējums ir grūti savietojams ar centieniem pasargāt šķīrējtiesas procesu no sarežģījumiem, kādus radītu šķīrējtiesas procesam paralēli procesi vispārējās jurisdikcijas tiesās, jo īpaši tādēļ, ka ir attīstījušies tādi šķīrējtiesu institūciju noteikumi, kuri darbojas pēc iespējas nošķirti no nacionālajām tiesībām. Piemēram,

¹⁰ „Recht zu haben ist nicht die Aufgabe eines Erwerbsunternehmens”, Haeseler Hans Georg, 1992. Citēts no: Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G. Arbitration and mediation in international business. 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2006. –5.lpp.

¹¹ Law and practice of international commercial arbitration. A. Redfern, M. Hunter, N. Blackaby et al. 4th edition. London : Sweet & Maxwell, 2004. – 11.lpp.

Viedoklis, ka šķīrējtiesu un vispārējās jurisdikcijas tiesu atšķirības ir pārspīlētas un neesošas realitātē pausts: Dezalay Y., Bryant G.G. Dealing in virtue. International commercial arbitration and the construction of a transnational legal order. Chicago: University of Chicago Press, 1996. – 120.lpp.

¹² Poudret J.F., Besson S. Comparative law of international arbitration. 2nd edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. – 520.lpp.

Starptautiskās tirdzniecības kameras (ICC) nolikums neatšķiras, lai arī kurā valstī process noritētu¹³, protams, atskaitot obligāti piemērojamās normas, kā *lex loci* sabiedriskās kārtības nosacījumus un citus obligāti piemērojamus noteikumus. Vienlaikus arī nacionālās normas var noteikt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu procesuālo kārtību, pat neskatoties uz to, ka mūsdienu šķīrējtiesas domas attīstība kopš pagājušā gadsimta sešdesmitajiem gadiem ir attīstījies šķīrējtiesas delokalizācijas (denacionalizācijas) virzienā¹⁴. Mūsdienu šķīrējtiesu kompetencei tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jautājumā pamatā dominē viedoklis, ka līgumslēdzēji izvēlas kādas noteiktas šķīrējtiesas nolikumu, taču ne tās neskaitāmās jurisdikcijas, uz kurām strīdu risināšanas laikā varētu norādīt piemērojamais *lex arbitri*, kaut vai tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu sakarā.

Galvenais jautājums saistībā ar tiesvedības izdevumu nodrošinājumu ir tas, vai šis tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis palīdz sasniegt šķīrējtiesas mērķus un uzdevumus. Tāpēc darba gaitā noskaidrojamie jautājumi izriet no tā, vai vispār tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi ir nepieciešami šķīrējtiesas mērķu sasniegšanā, kādi ir ar tiem saistīti procesuālie un materiālie jautājumi un kāds ir piemērotākais jurisdikcijas sadalījums tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piemērošanai šķīrējtiesas procesa gaitā, arī Latvijā. Šis tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis var tikt piemērots jebkurā šķīrējtiesas procesa stadijā, tādēļ jāapzina virkne jautājumu, sākot ar šīs prasības izskatīšanas piekritības piemērotāko sadalījumu, lēmuma pieņemēja spēju adekvāti novērtēt, vai ir kāds finansiālas dabas pamats vai dibinātas šaubas par prasītāja labo gribu pildīt nolēmumu un spēju izziņāt patiesos šī nodrošinājuma prasīšanas iemeslus un mērķus, beidzot ar pušu vienlīdzības un procesa neitralitātes principu ievērošanu un taisnīguma nodrošināšanu. Nepastāvot vienotiem, viennozīmīgi tulkojamiem, neapstrīdamiem kritērijiem, pēc kuriem vadīties, pieņemot lēmumu, nepieciešams apzināt kā teorētisko uzstādījumu, tā praktisko regulējumu.

Nonākot pie secinājuma par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu nepieciešamības šķīrējtiesu rīcībā, kā arī konstatējot, ka tādi nav paredzēti Latvijas šķīrējtiesu regulējumā, tika pētīta to ieviešanas nepieciešamība Latvijā. Divos pētījumos ir izziņāta ar šķīrējtiesām saistīto speciālistu un šķīrējtiesas darbinieku (šķīrējtiesnešu, administrācijas, īpašnieku utt.) izpratne un viedokļi par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem šķīrējtiesas procesā un ar juridiskās palīdzības saņemšanu

¹³ ICC nolikuma 1998. gada versijas 15. pants nosaka, ka šķīrējtiesas procesa noteikumi ir tikai ICC nolikumā noteiktie un tie, par kuriem puses vienojas (vai šķīrējtiesnesis nosaka), neskatoties uz to, vai ir vai nav minēta kādas valsts likumdošana kā šķīrējtiesas procesuālie noteikumi. Ar 2012. gadu stājas spēkā jauna šo noteikumu versija, kuras 19. pantā pārņemta iepriekšējā 15. panta redakcija. ICC noteikumi (ICC Dispute resolution rules) un to vēsturiskās versijas pieejamas tiesas mājaslapā <http://www.iccwbo.org/court/arbitration/id4424/index.html> angļu valodā.

¹⁴ Craig L., Park W.W., Paulsson J. International Chamber of Commerce arbitration. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000.

saistīto izdevumu regulējumu. Pētījumu laikā uzdotie jautājumi veidoti, vadoties no hipotētiska pieņēmuma, ka pirmā pētījuma mērķauditorija ir kompetentāka teorētisko un vispārīgo, kā arī precīzi specifisko jautājumu izvērtēšanā, turpretim otrā pētījuma mērķauditorija spēj sniegt vien savā (šķīrējtiesas) pieredzē balstītu viedokli par savu izpratni par esošo situāciju.

Tēmas aktualitāti Latvijā nosaka gan tas, ka pašlaik LR Tieslietu ministrijas vadībā un paralēli arī nevalstiskajā sektorā norit darbs pie šķīrējtiesu regulējuma grozījumiem, un ar to ir saistītas gan praktiķu, gan zinātnieku diskusijas. Turklāt ilgstošās ekonomikas krīzes laikā valstij ir īpaši jāpievērš vērība tam, lai visas likumdošanas iniciatīvas palīdzētu Latvijai attīstīt eksportspējīgus pakalpojumus ar augstu pievienoto vērtību un veicinātu ekonomikas atgūšanos. Jāņem vērā arī, ka pašreizējā šķīrējtiesu vide Latvijā pelnīti guvusi negatīvu tēlu, tādēļ nepieciešama tās apzināšana un pētīšana. Darba starptautisko aktualitāti nosaka tas, ka, cenšoties uzlabot strīdu risināšanu un apzinoties, cik daudz strīdniekiem izmaksā neskaidrības par šķīrējtiesu arsenālā esošajiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, 2006. gadā tika veikti Apvienoto Nāciju Organizācijas Tirdzniecības tiesību komisijas (UNCITRAL) Starptautiskās komercšķīrējtiesas parauglikuma (parauglikuma) 17. panta grozījumi, bet 2010. gadā arī UNCITRAL noteikumu 26. panta grozījumi. Tas ir uzskatāms par vērienīgāko sasniegumu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jomā, kuram ir ļoti liels iespaids uz daudzu valstu nacionālo likumu grozījumiem un šķīrējtiesas domas attīstību. Izpratne par šajos pantos ietvertu tiesību pagaidu aizsardzības jēdzienu tvērumu arvien ir aktuāla, jo to pētīšanu apgrūtina šķīrējtiesas procesa elementu bagātīgā mozaīka, kuras aptveršanu apgrūtina šķīrējtiesu konfidencialitātes princips un šķīrējtiesas nozares praktiķu tiesību daba. Tādējādi pētījumiem šajā nozarē paveras plašas jaunrades iespējas.

Aktuālās norises Latvijā un citās pasaules valstīs apliecina šāda pētījuma praktisko nepieciešamību, kas savienojumā ar joprojām nepietiekošu teorētisku un empīrisku tiesību aspektu pētījumu par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem šķīrējtiesu nozarē nosaka arī tā teorētisko nozīmību. Latvijā nav veikti līdzīga tvēruma empīriski pētījumi ne šķīrējtiesu nozarē, ne attiecībā uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, kas apvienojumā ar to, ka latviešu valodā joprojām nav pieejama nozīmīga zinātniska literatūra par starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas nozari, kā arī ņemot vērā to, ka darba ietvaros, konsultējoties ar terminoloģijas ekspertiem, ir radīta jauna terminoloģija, pētījumam ir promocijas darbam nepieciešamā novitāte.

Šī jautājuma un ar to saistīto normatīvo aktu, tiesību doktrīnas, juridiskās prakses kā arī citu tiesību avotu un ar tiem saistīto apstākļu analīze ir šī promocijas darba mērķis. Ņemot vērā pretrunīgo attieksmi pret tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu kā tādu un tiesvedības izdevumu

nodrošinājuma jo īpaši, kompetences sadalījumu starp vispārējās jurisdikcijas tiesām un šķīrējtiesām, tika iecerēts veikt šo pētījumu, lai ar tā palīdzību gan pilnīgāk izgaismotu to raksturojošo elementu mijiedarbību gan šķīrējtiesas priekšrocību saglabāšanā, gan procesa pamatprincipu un dalībnieku interešu ievērošanā, kas vienlaikus papildinātu to šķīrējtiesas teorētisko bāzi, ko pazīst Rietumu pasaule, gan izgaismotu ar šo tiesību institūtu saistīto situāciju Latvijas tiesību vidē.

Šim mērķim ir pakārtoti arī darba uzdevumi:

1. Izstrādāt aptverošu pētījumu par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piemērošanas mērķiem, uzdevumiem, funkcijām un to iespējamajiem veidiem, lai izvērtētu tiesvedības izdevumu nodrošinājuma savietojamību ar šķīrējtiesas procesa pamatprincipiem un uzdevumiem;
2. Aptvert tiesvedības izdevumu nodrošinājuma saturu un ar to saistītā regulējuma un praktiskās piemērošanas problemātiku un darbības vidi;
3. Papildināt skatījumu uz Latvijas šķīrējtiesu vidi, apzinot tās veidotāju un lietotāju attieksmi pret tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu nepieciešamību un izdarīto secinājumu rezultātā, piedāvāt ieteikumus pašlaik topošajam šķīrējtiesu regulējumam.

Atbilstoši uzdevumiem, tika veidota darba struktūra, to iedalot četrās nodaļās ar apakšnodaļām, ar ievadu un kopsavilkumu.

Izmantotās pētījuma metodes ir raksturīgas sociālajām zinātnēm: induktīvā, deduktīvā, salīdzinošā un vēsturiskā kontentanalīze. Ar induktīvās metodes palīdzību no atsevišķu elementu analīzes var atvasināt vispārīgas kopsakarības, secinājumus un principus, bet deduktīvās metodes piemērošana dod iespēju no teorētiskām atziņām un vispārinātām kopsakarībām izdarīt analītiskus slēdzienus par atsevišķiem elementiem un tos veidojošiem aspektiem. Izmantojot salīdzinošo metodi, var izzināt kā atsevišķu empīrisku elementu, tā vispārinājumu nodalīšanas elementus un savstarpējās sakarības kopsaucējus. Neizbēgamas ir juridisko metožu nepilnības, jo, piemēram, judikatūras kontentanalīze ir ļoti pakļauta pētnieka interpretācijai, kaut vai tāpēc, ka ne viss tiesu spriedumos ir viennozīmīgi traktējams un visiem vienādā veidā saprotams¹⁵. Galvenais metodes

¹⁵ Heise M. The importance of being empirical. *Pepperdine Law Review*, 1999, Vol. 26, No. 4. –825. lpp.; Epstein L., King G. Reply, A exchange. *Empirical research and the goals of legal scholarship. University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1.; Epstein L., Gary K. Rules of inference, the exchange. *Empirical research and the goals of legal scholarship. University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1.; Mitchell G. *Empirical legal scholarship as scientific dialogue. North Carolina Law Review*, 2004, Vol. 83, No. 1. – lpp.177-187.; Robbenolt J.K.

trūkums slēpjas lietu atlases metodēs¹⁶, kas mērķtiecīgi atlasa no judikatūras to, kas pastiprina pētāmo viedokli, un šāda prakse jurisprudencē tiek uzskatīta par pieņemamu¹⁷. Šķīrējtiesu nozares judikatūras kontentanalīzi papildus apgrūtinā vēl arī konfidencialitātes princips. Tāpēc, lai gūtu objektīvāku skatījumu uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu izmantojumu un ar to saistīto problemātiku, papildus pirmajās nodaļās veiktajai juridiskajai analīzei pēdējā nodaļā veikts empīrisks pētījums, lai iegūtu kvantitatīvus, kvalitatīvus vai jauktus datus, tos aprakstītu un pārbaudītu juridisku jautājumu hipotēzes¹⁸. Par empīrisku pētījumu jurisprudencē ir jāuzskata tāds, kas paredz „sistematizētā veidā izziņāt realitāti” ar kvantitatīvām vai kvalitatīvām metodēm, ar mērķi „padarīt tiesības efektīvākas un taisnīgākas” vai ar mērķi veicināt „taisnīgumu”.¹⁹ Empīriskā pētījuma izveidē un analīzē izmantotas citu sociālo zinātņu ietvaros izstrādātās metodes²⁰, jo jurisprudencē nav savu unikālo metožu.

Darba izstrādē izmantots plašs literatūras un materiālu klāsts, kura izvēli noteica vairāki faktori, tai skaitā darba mērķi un ar tā atklāšanu saistīto jautājumu loks, izvēlētais analīzes struktūra un metodes, publiski pieejamie autoritatīvie pētījumi par darbā analizējamajiem jautājumiem, kā arī ar pētāmo jautājumu saistītās judikatūras pieejamība. Tā rezultātā, pētot teorētiskus un starptautiskus aspektus, sevišķa nozīme pievērsta nozares zinātniskos izdevumos pieejamajiem aktuālajiem materiāliem, tostarp juridisko žurnālu rakstiem, kas atspoguļo jaunākās atziņas jēdzienu atklāšanā, autoritatīvajā doktrīnā un piemērošanas praksē. Literatūras atlase īstenota Rīgas Juridiskās augstskolas bibliotēkā un tās sadarbības augstskolu bibliotēku pieejamo resursu ietvaros. Tāpat izmantoti Latvijas Nacionālās bibliotēkas un Latvijas Universitātes bibliotēkas resursi, kā arī

Evaluating empirical research methods. Using empirical research in law and policy. Nebraska Law Review, 2002, Vol. 81, No. 2. – 789 lpp.

¹⁶ Epstein L., Gary K. Rules of inference, the exchange. Empirical research and the goals of legal scholarshilpp. University of Chicago Law Review, 2002, Vol. 69, No. 1.

¹⁷ Revesz R.L. A defense of empirical legal scholarshilpp. University of Chicago Law Review, 2002, Vol. 69, No. 1.

¹⁸ Drahozal C.R. Arbitration by the numbers. The state of empirical research on international commercial arbitration. American Review of International Arbitration, 2006, Vol. 22.

¹⁹ Hines N.W. Empirical scholarshilpp. What should we study and how should we study it? 2005 AALS Newsletter, 2005, No. 1. – 1.,3.lpp.

²⁰ Kroplijs A., Rašcevska M. Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs. Rīga: Raka, 2004.; Neuman W.L. Social research methods. qualitative and quantitative approaches. London: Allyn & Bacon, 2005.; Denscombe M. The good reasearch guide for small-scale social research projects. Buckingham: Philadelphia: Open University Press, 1999.; Burns R.B. Introduction to research methods. 4th edition. London: Sage, 2000.; Stake R.E. The art of case study research. Thousand Oaks : Sage, 1995.; Mills A.J., Eurepos G., Wiebe E. Encyclopedia of case study research. London: SAGE, 2009.; Blaikie N.W. Designing social research. The logic of anticipation. Oxford: John Wiley and Sons Ltd, 2000.

brīvi pieejamie publiskie resursi, tostarp elektroniskie materiāli. Dažāda veida literatūra iedalīta kategorijās.

Šis promocijas darbs uzskatāms par loģisku turpinājumu Rīgas Juridiskajā augstskolā aizstāvētajam maģistra darbam („Security for Costs in International Commercial Arbitration”, zinātniskais vadītājs - Prof. Dr. Džons Bērks). Pētījuma rezultātu aprobācija veikta, veidojot lekciju kursus „Starptautiskās ekonomiskās tiesības”, „Alternatīvā strīdu risināšana”, „Eiropas Savienības tiesības”, „Ievads tiesībās”, „Salīdzinošās līgumtiesības” un citus Rīgas Juridiskās augstskolas maģistra studiju programmās, kā arī vieslekcijās Igaunijas Tartu Universitātē un Spānijas Santjago de Kompostelas universitātēs. Par saistītām tēmām vadīti un recenzēti vairāk NEkā trīsdesmit maģistra darbi. Pētījuma atziņas iekļautas ziņojumos zinātniskajās konferencēs: referāts „UNCITRAL Model Law, the CFR and the Like – Inspiration for the Modernisation of Latvian Private Law” (UNCITRAL Parauglikums, Eiropas Līgumu tiesību principi un tiem līdzīgie – iedvesmas avots Latvijas privāttiesību pilnveidošanai), nolasīts konferencē „Perspectives on European Private Law” (Eiropas privāttiesību perspektīvas), 2009. gada 6.-7. maijā, Santjago de Kompostela Spānijā; „Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu regulējums starptautiskajā komerciālajā šķīrējtiesā”, LU 67. Konferencē, Eiropas un starptautisko tiesību sekcijā, 2009. gada 13. februārī, Rīgā un LU 69. Konferencē, Civiltiesisko zinātņu sekcijā, „Pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļu lietojuma šķīrējtiesās nepieciešamības izvērtējums Latvijā”, 2011. gada 11. februārī; referāts „Unfairness of Arbitration Clause in Consumer Contracts, the Latvian Case” (Šķīrējtiesas klauzula kā negodīgi līguma nosacījumi, Latvijas piemērs), nolasīts kongresā "The Proposal for the Directive on Consumer Rights" 2010. gada 27.-28. maijā, Santjago de Kompostela Spānijā, 2010. gadā un 2011. gadā vasaras skolā „User’s Rights and Market Regulation” Ūdines universitātē Itālijā. Darbā ietvertās atziņas publicētas nedēļrakstā Jurista Vārds Nr.36 (631) 2010. gada 7. septembra rakstā „Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu loma šķīrējtiesu veselībā” un "Šķīrējtiesas priekšrocību teorētiskie un praktiskie aspekti nozares speciālistu skatījumā." - Aktuālas tiesību realizācijas problēmas; Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājumā.

1. SĀKOTNĒJIE JAUTĀJUMI. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi šķīrējtiesās un tiesvedības izdevumu nodrošinājums kā viens no tiem

Vēršoties šķīrējtiesā risināt strīdu, puses cer īpaši pielāgot procesa norisi, izraugoties tā elementus, būt pārliecinātas par tā objektivitāti un saņemt nepārsūdzamu spriedumu, jo starptautiskās komercdarbības interesēs ir ne tik daudz taisnīguma panākšana, cik uzticību raisoša un efektīva strīdu risināšana²¹. Iespējams, ka šīs priekšrocības tiek nopietni apdraudētas tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu lūguma ietvaros un jo sevišķi, ja ir lūgums pēc iemaksas atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošināšanai.

Risinot uzņēmēju strīdus, šķīrējtiesām nav ne mūslaiku tiesību filozofa Džona Roulza (Rawls)²², ne viņa līdzgaitnieka teorētiķa Amārtijas Sena (Sen)²³ aprakstītā augstā taisnīguma sasniegšanas mērķu. Tiesu uzdevums ir daudz pragmatiskāks – rast risinājumu konkrētā strīda ietvaros, tomēr tām var būt nepieciešams izmantot līdzekļus, kas palīdzētu gūt taisnīgāku risinājumu. Piemēram, var izmantot tādus juridiskus institūtus, kas situācijas taisnīgumu uzturētu arī tiesāšanās laikā, vai arī tādus, kas palīdzētu nodrošināt panāktā risinājuma īstenošanu, bez kuras netaisnība netiktu novērsta. Lai varētu novērst redzamākos taisnīguma apdraudējumus un nepieļaut klaji netaisnīgu procesa iznākumu, ir jābūt pilnvarojumam izmantot atbilstošus līdzekļus. Neapšaubāmi arī to lietojumam ir jābūt taisnīgam - tik taisnīgam, cik vien tas ir iespējams. Šķīrējtiesneši pat vēl lielākā mērā nekā vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesneši var izmantot šķīrējtiesas procesa ietvara brīvību, lai tiektos sasniegt strīdu risinātāja ideālu, kas līdzinātos tiesību filozofa Ronalda Dvorkina (Dworkin)²⁴ tiesnesim Herkulesam (Hēraklam)²⁵. Taču tas nav šķīrējtiesas uzdevums, jo šķīrējtiesas mērķis ir palīdzēt nodrošināt to, lai uzņēmējdarbības strīdi nekavētu ekonomikas attīstību.

²¹ „Recht zu haben ist nicht die Aufgabe eines Erwerbsunternehmens”, Haeseler Hans Georg, 1992. Cited from: Buhning-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G. Arbitration and mediation in international business. 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2006. – lpp.5.

²² John Rawles (1921- 2002), tiesību filozofs, kura pazīstamākais darbs ir „A Theory of Justice”, kurā, cita starpā, diskutē par to, ka cilvēki (respektīvi, strīda gadījumā – puses), nav ne bezgalīgi altruistiski, ne neglābjami egoistiski, kas to rīcību padara par pieņemami taisnīgu.

²³ Amartya Sen (1931), Hārvardas Universitātes profesors, daudzu publikāciju autors, ekonomists, kas pēta taisnīgumu. Nobela prēmijas laureāts.

²⁴ Ronald Dworkin (1931), vairāku prominentu universitāšu profesors, tiesību filozofs, kura pazīstamākais darbs ir „Law’s Empire”. Viņš kritizē tiesību pozitīvisma teoriju, piedāvājot interpretīvisma teoriju.

²⁵ „Iedomāts tiesnesis, kuram ir pārcilvēciskas garīgas spējas un pacietība, kas spēj tvert tiesības kā kopumu”. Grām: Dworkin R.M. Law’s empire. London: Fontana, 1986. –239. lpp.

Ekonomikas procesu apturēšana, gaidot risinājumu, vai ticības trūkums panākamā risinājuma kvalitātei būtu pretrunā ar sabiedrības interesēm. Lai sasniegtu šo mērķi, šķīrējtiesnešiem tāpat kā vispārējās jurisdikcijas tiesnešiem ir jābūt pieejamiem tādiem līdzekļiem, kas tiem palīdzētu sasniegt sabiedrības un procesa dalībnieku prasītā taisnīguma apjomu - ar nosacījumu, ka šķīrējtiesnešiem un sabiedrībai (gan plašākā makrolīmenī, gan arī mikrolīmenī – strīda pusēm) jābūt skaidrībai par savā arsenālā esošu taisnīguma panākšanas ieroču lietošanu un zināšanas, kā to darīt.

Lai izprastu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu nozīmi starptautiskajā komerciālajā šķīrējtiesā, ir jāraugās to iemeslu virzienā, kuru dēļ „gandrīz visi starptautisku darījumu līgumi tiek slēgti ar šķīrējtiesas klauzulu tajos²⁶” un uz to, ko sniedz prasības nodrošināšanas iespēja. Daudzi autori uzskata, ka šķīrējtiesas pastāv, pateicoties uzņēmēju bailēm strīdu risināšanas procesā zaudēt kontroli pār strīdu risināšanas gaitu, piemēram, nonākt sev „nepazīstamā jurisdikcijā, jo īpaši nokļūt pretējās puses valsts vispārējās jurisdikcijas tiesā²⁷”. Diemžēl to ne vienmēr var nodrošināt, jo ir jurisdikcijas, kur pat derīgs šķīrējtiesas līgums no tā nepasargā, jo nav izslēgta iespēja, ka kāda no pusēm vēlēsies izmantot savas tiesības prasīt kādu no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem.

Tradicionāli kā galvenās priekšrocības komercstrīdu risināšanai šķīrējtiesā min īsāku strīda risināšanas laiku un lētāku procesu, tomēr, kā tas apliecināts pētījumos²⁸, šie apgalvojumi nav vērtējami kā aksiomas, jo īpaši šķīrējtiesas procesam kļūstot arvien „tiesiskākam”. Literatūrā tiek minēts daudz priekšrocību šķīrējtiesu izmantošanai biznesa strīdu risināšanā starptautiskā arēnā: no pušu autonomijas un brīvības pielāgot gandrīz vai visu (procesa norises vietu, valodu, institūciju) līdz kompetentiem šķīrējtiesnešiem un piemērojamajām tiesībām. Iespēja pielāgot procesu teorētiski nozīmē, ka puses var atrunāt arī visus ar tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piemērošanu saistītos jautājumus, taču praksē tādu šķietami maznozīmīgu jautājumu iztirzāšana līguma slēgšanas brīdī nav bieža parādība. Līgumslēdzēji izvēlas šķīrējtiesas norises vietu, institūciju vai noteikumus pēc citiem kritērijiem, nenovērtējot, ka tieši tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu prasīšana var būt par iemeslu neskaitāmu šķīrējtiesas procesa priekšrocību zaudēšanai. Kā trīs galvenie iemesli tik plašam starptautiskās šķīrējtiesas procesa izmantojumam jāmin: 1) tā

²⁶ Bösch A. (eds.) Provisional remedies in international commercial arbitration. A practitioner handbook. New York: Walter de Gruyter, 1994. – 3. Lpp.

²⁷ Craig L.W. Some trends and developments in the laws and practice of international commercial arbitration. Symposium on international commercial arbitration. Texas International Law Journal, 1995, No. 1. – 2.lpp.

²⁸ Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G. Arbitration and mediation in international business. 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2006. – lpp.105–128. Praktiskā pētījumā tika pierādīts, ka galvenie iemesli par labu izvēlei strīdu risināt šķīrējtiesā ir: foruma neitralitāte un nolēmuma starptautiskā atzīšana, kam seko konfidencialitāte, īpašas zināšanas par strīda objektu un nolēmuma nepārstrīdamība, nevis vispārpieņemtās šķīrējtiesas priekšrocības – ātrums un lētums.

piemērotība biznesa strīdu risināšanai pretstatā parastai tiesāšanās kārtībai vispārējās jurisdikcijas tiesās, 2) šķīrējtiesu procesa pielāgojamība konkrēta strīda risināšanai un specializētu šķīrējtiesu un šķīrējtiesnešu eksistence, kā arī 3) procesa konfidencialitāte.

Pirmkārt, tiesu un šķīrējtiesas dažādā pieeja strīdu risināšanai izceļ šķīrējtiesas procesa priekšrocības, jo vispārējās jurisdikcijas tiesās uzņēmējiem bažas rada: nepazīstami citu valstu likumi un tiesas vešanas procedūras; iespējami negodprātīga attieksme pret ārvalstu strīdniekiem strīdos ar vietējiem uzņēmējiem, tiesību normu un sistēmu konfliktu sarežģītā, pat neparedzamā sistēma, kas pieļauj daudzas pārsūdzības iespējas un paralēlu procesu vešanu, kā arī tiesnešu speciālo zināšanu trūkums, kas nerada pārliecību par sprieduma pamatotību, jo īpaši gadījumos, kad jāizšķir strīdi, kam pamatā ir sarežģīti daudzpakāpju līgumi starp dažādām pusēm, neskaitāmas transakcijas ilgākā laika periodā u. tml., kas prasa īpašas zināšanas un iedziļināšanos²⁹.

Otrkārt, šķīrējtiesu piemērotību starptautisku biznesa strīdu risināšanā veicina arī iespējas izraudzīties īpašu šķīrējtiesu un īpaši kompetentu šķīrējtiesas sastāvu, jo šķīrējtiesnesis var būt jebkura persona, kurai puses šo pienākumu gatavas uzticēt, piemēram, līgumam starp futbola klubu un reģionālo federāciju izraudzīties CAS šķīrējtiesu, bet strīdam starp būvuzņēmēju un apakšuzņēmēju izvēlēties inženieri ar FIDIC sertifikāciju, kas spētu adekvāti izvērtēt tehniskās ekspertīzes slēdzienu un labi pārzinātu celtniecības procesu.

Treškārt, šķīrējtiesas process ir konfidenciāls, privāttiesisks pasākums. Informācija par to netiek izpausta plašākai sabiedrībai, kas ir sevišķi būtiski, jo uzņēmumi, kas iegulda lielus līdzekļus sabiedriskajās attiecībās un reklāmā, vairās no jebkādas publicitātes tiesāšanās sakarā. Konfidencialitāte attiecas kā uz paša procesa norisi, tā uz tanī izskanējušo informāciju.

Iepriekš minētos trīs iemeslus, kuri lielā mērā ietekmē šķīrējtiesas klauzulas iekļaušanu līgumā, vistiešākajā veidā apdraud vairākuma šķīrējtiesas norises vietu procesuālās normas, tostarp tās, kas regulē tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu izmantojumu šķīrējtiesās. Tas ir tādēļ, ka šķīrējtiesas

²⁹ Frick J.G. Arbitration and complex international contracts. With special emphasis on the determination of the applicable substantive law and on the adaptation of contracts to changed circumstances. Hague: Kluwer Law International, 2001. – 7.lpp.

priekšrocības³⁰ – brīvība un autonomija – līdzī nes arī tādu piespiedu līdzekļu trūkumu, kādi ir vispārējās jurisdikcijas tiesu rīcībā³¹.

Šķīrējtiesās izmantojamo tiesību kopumu ietekmējuši daudzi elementi. Starptautiski pieņemtie standarti un noteikumi, kurus izmanto starptautiskajās šķīrējtiesās, ir gan radušies kā tirgotāju paražu tiesības (*lex mercatoria*), gan arī ir speciāli radīti dažāda līmeņa starptautiskos forumos. Katras atsevišķās šķīrējtiesas noteikumi / nolikumi / reglamenti ir radīti, balstoties uz iepriekšminētajiem avotiem un pēcāk pilnveidoti, ņemot vērā vispārīgās valdošās tendences. Ir jārunā par savdabīgu izlīdzināšanās un savstarpējas pilnveidošanās fenomenu šķīrējtiesu noteikumu radīšanā: ICC pieredze bija labi zināma tiem, kuri rakstīja Starptautiskā Centra investīciju strīdu risināšanai (ICSID) noteikumus; ICSID un ICC speciālisti kopīgiem spēkiem palīdzēja radīt ANO Starptautisko tirdzniecības tiesību komisijas (UNCITRAL) noteikumus; un, UNCITRAL noteikumi, savukārt, lielā mērā ietekmēja Londonas Starptautiskās šķīrējtiesas (LCIA) un Amerikas Šķīrējtiesas asociācijas (AAA) starptautiskos noteikumus³². Principi, pēc kuriem vadoties tiek izstrādāti šķīrējtiesu nolikumi, ir atrodamī dažādos dokumentos, no konvencijām līdz pat valstu divpusējiem līgumiem.

Tomēr, neskatoties uz pietiekami ilgo laika posmu, kopš tiek izstrādāti nozīmīgi starptautiski dokumenti, kas regulē starptautisko šķīrējtiesu darbu, ir vieta arī atšķirīgiem viedokļiem par dažādiem šķīrējtiesas elementiem. Kā viens no tiem ir arī šķīrējtiesu sastāva pilnvaras izdot lēmumus par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, tostarp par nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai. Literatūrā ir sastopams viedoklis, ka šāda veida pagaidu noregulējuma pieprasīšana, kuras likumīgums vai pamatotības apsvērumu noteikšana esot bijusi neskaidra sākotnējos gados, mūsdienās vairs šaubas nerada³³. Tiek uzskatīts, ka tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi *lex loci arbitri* valstī ir salīdzinoši viegli izpildāmi, taču to izpildīšanas iespēja

³⁰ Viedokli, ka šķīrējtiesu un vispārējās jurisdikcijas tiesu atšķirības ir pārspīlētas un neesošas realitātē pauž Dezalay Y., Bryant G.G. *Dealing in virtue. International commercial arbitration and the construction of a transnational legal order*. Chicago: University of Chicago Press, 1996. – 120.lpp.

³¹ Law and practice of international commercial arbitration. A. Redfern, M. Hunter, N. Blackaby et al. 4th edition. London : Sweet & Maxwell, 2004. – 11.lpp.

³² Lillich R.B. *International arbitration in the 21st century. Towards judicialization and uniformity?* Irvington (N.Y.): Transnational Publishers, 1994.

³³ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. *American Review of International Arbitration*, 2000. – 317-327.lpp.; Werbicki R. *Arbitral Interim Measures. Fact or Fiction?* *Dispute Resolution Journal*, 2003, Vol. 57, January. – 62-69 lpp.; Wagoner D.E. *Interim relief in international arbitration. Enforcement is a substantial problem.* *Dispute resolution Journal*, 1996, Vol. 51, October.

ārvalstīs ir daudz neviennozīmīgāk vērtējama³⁴. Starptautiskās šķīrējtiesas nolēmumu izpildes kārtība netiek attiecināta uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, tādēļ ne velti pētnieki izsaka izbrīnu par šķīrējtiesu procesa attīstību, neskatoties uz pārrobežu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu izpildes neiespējamību,³⁵ vienlaikus tomēr norādot, ka tas daļēji noticis tāpēc, ka 1958. gada 10. jūnija Ņujorkas Konvencijas par ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu ārvalstu nolēmumu izpildes kārtība *de facto* tiek piemērota arī ārvalstu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem.³⁶ Ar 2006. gadā izdarītajām izmaiņām UNCITRAL parauglikumā, kas veicina ārvalstu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu izpildes noteikumu ieviešanu nacionālajos likumos, šis process ir kļuvis atzītāks. Tomēr tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu efektīvu piemērošanu apgrūtina atšķirības dažādu valstu likumos un globāli saistošās vienošanās trūkums par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu izpildes pielīdzināšanu ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu izpildei.

Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem ir ļoti svarīga loma starptautiskās šķīrējtiesas procesā, jo ar tiem var nodrošināt, lai šķīrējtiesas process noritētu abu pušu interesēs, kā arī iespēja tos piemērot palīdz novērst kādas puses iespēju sabotēt šķīrējtiesas norisi.³⁷ Pieaugot kopējam šķīrējtiesās izskatīto starptautisko biznesa strīdu apjomam, pieaug arī to gadījumu skaits, kad kāda strīda puse negodprātīgi rīkojas šķīrējtiesas procesa ietvaros, piemēram, mēģinot to novilcināt vai nesamērīgi apgrūtināt pretējās puses dalību šķīrējtiesas procesā, ja vien pastāv iespēja, ka šādas rīcības rezultātā netiks pieņemts pusei nelabvēlīgs nolēmums. Tāpēc ir nepieciešams novērst šķīrējtiesas priekšrocību mazināšanos, piemēram, izmantojot tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu sniegtās iespējas.

1.1. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jēdziens starptautiskajā komerciālajā šķīrējtiesā

Apzinot tiesību pagaidu aizsardzības jēdzienu, nepieciešams to nosaucošo terminu apskatīt pēc onomasioloģijas principa³⁸ - sākotnēji pievēršoties jēdziena būtībai un tikai tad pamatot atbilstošāko terminu latviešu valodā. Šāda pieeja ir pamatota, jo juridiskā terminoloģija ir „īpaša

³⁴ Hickie K.R. The enforceability of interim measures of protection granted by arbitral tribunals outside seat of arbitration. A new approach. *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration*, 2008. –223.lpp.

³⁵ Veeder V.V. The need for cross border enforcement of interim measures ordered by a state court in support of international arbitral process. In: Van Den Berg I.J. (eds.) *New horizons of international commercial arbitration and beyond*. ICCA Congress series No. 12. Zuidpoolingel: Kluwer Law International, 2005.

³⁶ Atsauce nr.34 –224.lpp.

³⁷ Born G. *International commercial arbitration*. 3rd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009. – 919.lpp.

³⁸ Definīcija: Semantikas apakšnozare, kurā pēta valodas vienību leksisko nozīmi virzienā no reālijas uz tās nosaukumu; nosaukšanas jeb nominācijas teorija. Onomasioloģija pēta, piemēram, leksisko sinonīmiju, leksiski semantiskās grupas. Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. — Rīga, 2007.

lietojuma valoda” (LSP - language for special purposes)³⁹, jo jēdziena saturs ir nozīmīgāks nekā tā forma. Šajā darbā jau sākotnēji, protams, tiek izmantots turpmāk pamatotais jēdziena atveidojums.

1.1.1. Vēsturiskā izcelsme un attīstība

Neapstrīdams un vispāratzīts ir princips, kas darbojas kā publiskajās, tā privātajās tiesībās un paredz to, ka tiesāšanās procesa laikā strīda pusēm ir tiesības saņemt kādu no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem (*status quo pendente litis*). Saknes tam meklējamas romiešu tiesībās, kur tāda iespēja tika paredzēta, lai novērstu patvarīgu, iespējams, vardarbīgu un nelikumīgu rīcību⁴⁰.

Tas, kādus tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu elementus tiesību zinātnieki ir izvēlējušies par aprakstīšanas vērtiem, liecina par šī tiesību institūta attīstības problēmām un tendencēm. Pirmie pētījumi iztirzāja šķīrējtiesas jurisdikciju izskatīt un piešķirt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, pēcāk uzmanība tika pievērsta tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu atzīšanas un izpildes problēmām, arī tādu, kurus šķīrējtiesas ir pilnvarotas izsniegt bez tiesas līdzdalības. Nesenākie pētījumi pievēršas tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu materiālajiem jautājumiem, kā arī šķīrējtiesu un vispārējās jurisdikcijas tiesu pienākumu sadalījumam šajā sfērā⁴¹. Skatoties uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu attīstību vēsturiskā griezumā, parādās spirālveida attīstība, kura sevišķi strauja kļuvusi pēdējā simtgadē, iezīmējot tendenci arvien lielākas pilnvaras tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jautājumā piešķirt pašām šķīrējtiesām.

Neskarot antīkās, viduslaiku un citu senāku periodu tiesības, kurās šķīrējtiesām bija samērā liela brīvība un plašas pilnvaras, kas XIX gs. tika zaudētas, līdz pat pagājušajam gadsimtam lielā skaitā jurisdikciju šķīrējtiesām netika piešķirtas tiesības lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, atstājot šo kompetenci vispārējās jurisdikcijas tiesām, vai arī šīs pilnvaras bija būtiski ierobežotas⁴². Šķīrējtiesu pētnieks Džūlians Lū (Lew) šādai praksei min divus iemeslus - valdošo uzskatu, ka tiesas spriešana ir valsts suverēnās varas izpausme (sk. nodaļu par vadošajām

³⁹ Pretstatā leksikoloģiskai pieejai, kuru piemēro vispārīga lietojuma valodas terminu radīšanā. Tādā gadījumā termina meklējumus sāk ar konkrēto vārdu analīzi. Felber, Helmut, Terminology Manual (General Information Programme and UNISIST). International Information Centre for Terminology (Infoterm), Paris, 1984.

⁴⁰ Collins L. Essays in international litigation and the conflict of laws. Oxford: Clarendon, 1996. – lpp.11.; ANO Starptautiskās Tiesas 1978. gada 19. decembra spriedums lietā Aegean Sea Continental Shelf case. Pieejams: <http://www.icj-cij.org/docket/files/62/6245.pdf>, skatīts 2010. gada 1. augustā.; Mani V.S. International adjudication. Procedural aspects. Hague: Martinus Nijhoff, 1980. – 277.lpp.

⁴¹ Poudret J.F., Besson S. Comparative law of international arbitration. 2nd edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. – lpp.520.; Elkind J.B. Interim protection. A functional approach. Hague: Martinus Nijhoff, 1981. – 25-26.lpp.

⁴² Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. Comparative international commercial arbitration. Hague, London: Kluwer Law International, 2003. – 588.lpp.

šķīrējtiesas teorijām), praktiskas dabas sarežģījumus *ex parte* lūgumu apmierināšanai, kā arī šķīrējtiesas sastāva sasaukšanu un izpildi⁴³.

1.1.2. Denacionalizācijas (delokalizācijas) teorijas iespaids

Šā tiesību institūta nozīmīgākais šķīrējtiesas domas attīstības etaps bija šķīrējtiesas delokalizācijas (denacionalizācijas) virziens, kas radās pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados⁴⁴, veidojot tādas šķīrējtiesu institūciju nosacījumus vai neatkarīgus noteikumus, kuri darbotos nesaistīti ar jebkādas valsts likumu. Šajā etapā tika attīstīts pamats mūsdienu šķīrējtiesu kompetencei tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piešķiršanā. Pamatojums šādai virzībai sakņojās uzskatos, ka līgumslēdzēji izvēlas kādas noteiktas šķīrējtiesas nolikumu, taču ne tās neskaitāmās jurisdikcijas uz kurām strīdu risināšanas laikā varētu norādīt piemērojamais *lex arbitri*, piemēram, tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu sakarā. Cenšoties pasargāt šķīrējtiesas procesu no neparedzamiem pavērsieniem, kādus radītu šķīrējtiesas procesam paralēli procesi vispārējās jurisdikcijas tiesās vai vairākas izvēles varianti, tika attīstīti tādi šķīrējtiesu institūciju noteikumi, kuri pēc iespējas distancējās no nacionālajām tiesībām. Piemēram, ICC nolikums neatšķiras, lai arī kurā valstī process noritētu⁴⁵, protams, šķīrējtiesnesi saista *lex loci* sabiedriskās kārtības normas un citi obligāti piemērojamie noteikumi. Šķīrējtiesu kompetence lemt par šķīrējtiesas procesā piemērojamiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem ir tendence, kas pieņemas spēkā un pašlaik jau ir atzīta prakse vadošajās starptautiskās šķīrējtiesas valstīs, cenšoties mazināt nepieciešamību griezties vispārējās jurisdikcijas tiesā.⁴⁶

Nozīmīgākais elements mūsdienu šķīrējtiesas attīstībā ir Ņujorkas konvencijas pieņemšana, kas vainagoja XX gadsimta centienus atgriezt šķīrējtiesas procesam tā kādreizējo godību⁴⁷, kuru daļā biznesa pasaules, piemēram, Eiropā, tas bija zaudējis XIX gs. laikā⁴⁸, - apgāja tiesību

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Craig L., Park W.W., Paulsson J. International Chamber of Commerce arbitration. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000.

⁴⁵ ICC nolikuma 11. pants nosaka, ka šķīrējtiesas procesa noteikumi ir tikai ICC nolikumā noteiktie un tie par kuriem puses vienojas (vai šķīrējtiesnesis nosaka), neskatoties uz to, vai ir vai nav minēta kādas valsts likumdošana kā šķīrējtiesas procesuālie noteikumi.

⁴⁶ Stulic M. Australia. Issues in interim and conservatory measures in international arbitration. International Trade Law & Regulation, 2007, Vol. 13, No. 1. – lpp.5.

⁴⁷ Gaillard Gaillard E., Di Pietro D. (eds.) Enforcement of arbitration agreements and international arbitral awards. The New York Convention in practice. London: Cameron May, 2008.; Mistelis L. Is Arbitrability a National or an International Law Issue? In: Mistelis L.A., Stavros L.B. (eds.) Arbitrability. International & comparative perspectives. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009. - lpp.1.

⁴⁸ Born G. International commercial arbitration. 3rd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009. – lpp.57.

aizsardzības pagaidu līdzekļu jautājumu. Tas notika arvien pieaugošas starptautiskās tirdzniecības laikā, kad ekonomiski aktīvākās valstis nodevās šķīrējtiesas likumdošanas procesam un tika likti pirmsākumi daudzām šķīrējtiesu institūcijām. Ņujorkas konvencija citu starptautisko tiesību instrumentu vidū izceļas kā viena no visplašāk ratificētajām, jo tās darbība ir spēkā 144 valstīs,⁴⁹ aptverot visas nozīmīgākās šķīrējtiesu norises vietas; to arī dēvē par visveiksmīgāko starptautisko līgumu. Konvencija visās tās dalībvalstīs nosaka vienādas prasības attiecībā uz 1) šķīrējtiesas līguma spēku un izpildi, 2) ārvalstu šķīrējtiesas sprieduma izpildīšanas būtiskākajiem priekšnosacījumiem un 3) iemesliem, kuru dēļ var atteikt izpildi. Taču minēto nosacījumu darbību ietekmē valstu likumi, jo konvencija neietver absolūtu procesuālo normu kopumu, kas attiektos uz visām šķīrējtiesu procesa vajadzībām. Tādējādi šim dokumentam nav tiešas ietekmes uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem. Ņujorkas konvencijas netiešā ietekme uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem analizēta īpašā sadaļā.

Pie mēģinājumiem izveidot tādu šķīrējtiesu procesu, kas darbotos pilnīgi atrauti no jebkādām nacionālajām tiesībām, jāpieskaita arī UNCITRAL noteikumu radīšana, kuru nozīme tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jautājumā apskatīta attiecīgajās apakšnodaļās. Lai gan sākotnējā iecere bija radīt regulējumu, kas darbotos autonomi no nacionālā regulējuma, tomēr, ievērojot valstu likumu obligāto noteikumu saistošo spēku,⁵⁰ gan institucionālie, gan neitrāli starptautiski noteikumi ņem vērā *lex loci* likumu, paredzot iespēju tam noteikt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu procesuālo norisi.

Pirmajam lielajam solim UNCITRAL vadībā sekoja otrs – UNCITRAL parauglikuma iznākšana 1985. gadā. Kopš UNCITRAL parauglikuma aizsākumiem jau gandrīz 70 jurisdikcijas⁵¹ ir to izmantojušas kā paraugu savu šķīrējtiesas regulējošo likumu uzlabošanai. Tostarp desmitā daļa tiek atzīmētas kā tādas, kuru likums ietver arī 2006. gadā veiktos grozījumus, kas īpaši tika veikti attiecībā uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem. Būtiski piezīmēt, ka UNCITRAL parauglikums nav imperatīvas dabas, bet kalpo vien kā norāde likumdevējiem, tādējādi apgrūtinot vienādu

⁴⁹ 2010. gada ANO ĢA sekretariāta sagatavotie materiāli UNCITRAL 43. Darba sesijai 2010. gada 21. jūnijs - 9. jūlijs, Par konvenciju un parauglikumu statusu. Pieejams: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V10/540/13/PDF/V1054013.pdf?OpenElement>, skatīts 2010. gada 1. augustā. – 14-18.lpp.

⁵⁰ UNCITRAL noteikumu 1 (2) pants nosaka, ka šie noteikumi ir vadošie šķīrējtiesas procesā, atskaitot, ja šie noteikumi ir pretrunā šķīrējtiesas norises vietas piemērojamajam likumam, kuru nedrīkst neievērot. Tādā gadījumā šis likums ir pārāks par šiem noteikumiem.

⁵¹ 2010. gada 2. augustā minētas 69 jurisdikcijas. Pieejams: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration_status.html, skatīts 2010. gada 1. augustā.

noteikumu panākšanu visā pasaulē. Vērienīgākais sasniegums tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jomā tika panākts ar UNCITRAL parauglikuma 17. panta grozījumiem, kuri sīkāk aprakstīti attiecīgajā nodaļā.

1.2. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veidi un funkcijas šķīrējtiesās

Daudzu iespējamo faktoru dažādas kombinācijas nosaka to, ka pagaidu aizsardzības līdzekļiem ir daudz variāciju gan pēc formas, gan satura, lai tie spētu nodrošināt aizsardzību visdažādākajās situācijās, piemēram, nodrošinot īpašu aizsardzību kādai no procesā iesaistītajām pusēm - „atbildētāji ir jāpasargā”⁵². Ņemot vērā kā šķīrējtiesas, tā komercdarbības dinamiku, tiek piedāvāta nevis stingra klasifikācija, bet gan iedalījums visai nosacītā ietvarā, vadoties pēc tā, kādu mērķu sasniegšanai tie tiek piemēroti. Pēc ieskata dokumentos noteiktajā un pētnieku piedāvātajā klasifikācijā tiks sniegts atšķirīgāko tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu izvērtējums, piedāvājot to iedalījuma modeli.

1.2.1. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu iedalījums regulējošos dokumentos

Ne likumos, ne pastāvīgo šķīrējtiesu noteikumos nav sniegts aptverošs, konsekvents un pēc noteiktām pazīmēm veidots tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu iedalījums. Šķīrējtiesu regulējošajos dokumentos un zinātnieku darbos šo tiesību institūtu veidojošos elementus ir mēģināts iedalīt, vadoties no dažādām prioritātēm, pēc kuru analīzes tiek piedāvāts ieteicamais to iedalījums kategorijās.

1.2.1.1. Starptautiskos tiesību aktos minētās kategorijas

Atsevišķu komercšķīrējtiesu darbību regulējošu starptautisku dokumentu vai starpvalstu līgumu, kuri īpaši pieminētu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus un sniegtu to sīkāku iedalījumu nav, iespējams tāpēc, ka, pateicoties Ņujorkas konvencijas veiksmīgai darbībai, valstu starpā nav prakses slēgt atsevišķus līgumus par šķīrējtiesām. Starptautisku organizāciju dokumentos gan tiek pieminēts šis juridiskais institūts, piemēram, vēl vienā plaši izplatītā starptautiskajā dokumentā, proti, Starptautiskā Centra investīciju strīdu risināšanas konvencijas (ICSID konvencijas) izveidotajā šķīrējtiesas nolikuma papildus noteikumu C daļas 47. pantā. Tajā ir minētas šādas kategorijas: 1) blakus prasības, 2) nejauši prasījumi (incidental claims), 3) papildinoši prasījumi, bet šķīrējtiesas noteikumu V daļas 39. pantā viens aptverošs jēdziens – 4) pagaidu līdzekļi, bez

⁵²

Collins L. Essays in international litigation and the conflict of laws . Oxford: Clarendon, 1996. – 259. lpp.

apakškategorijām. UNCITRAL šķīrējtiesas noteikumu 2010. gada papildinātās versijas 26. pantā minētajiem pagaidu līdzekļiem arīdzan nav minētas nekādas apakškategorijas. UNCITRAL parauglikumā, IV A nodaļas I daļas 17. un 17. (a) pantos ir minētas divas lielākas apakškategorijas 1) pagaidu līdzekļi (1. nodaļa) un 2) iepriekšēji nolēmumi (2. nodaļa).

1.2.1.2. Šķīrējtiesu noteikumos ietvertās kategorijas

Apskatot citu nozīmīgāko institucionālo šķīrējtiesu noteikumus, nākas secināt, ka līdztekus pastāv visdažādākie varianti. Pārsvārā šķīrējtiesu nolikumos ir minētas nedaudzas kategorijas, galvenokārt, iekļaujot vispārīgu atrunu par šķīrējtiesas sastāva pilnvarojumu lemt par nepieciešamo tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli. Tādējādi tiek izlaists detalizēts uzskaitījums, minot tikai pāris kategoriju vai, atsevišķos gadījumos, arī piemērus. Šķīrējtiesu noteikumi nosacīti ir iedalāmi trijās apakšgrupās – tie, kas nemin nekādas tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu kategorijas, tie, kas tās min ļoti plaši, un tādi, kas piedāvā sīkāku uzskaitījumu.

Noteikumi, kas sastādīti bez sīkāka tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu iedalījuma kategorijās ir, piemēram, Stokholmas Tirdzniecības palātas Šķīrējtiesas institūta (SCC) Šķīrējtiesu noteikumi. To 32. pantā pagaidu līdzekļi nav sīkāk iedalīti, bet norādītas pilnvaras „piešķirt jebkuru pagaidu līdzekli pēc šķīrējtiesas ieskatiem” (32.1.).

Noteikumi, kur tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi ir iedalīti ļoti plašās kategorijās (kuru iedalījums robežojas ar sinonīmu jēdzienu atkārtojumu), ir, piemēram, pasaulē izplatītākās institucionālās šķīrējtiesas - ICC šķīrējtiesas - nolikums. Tā 23. pantā minēts tikai divu veidu iedalījums - 1) pagaidu un 2) saglabājošie līdzekļi, neatšifrējot sīkāk to jēgu, bet dodot šķīrējtiesasnešiem interpretācijas brīvību. AAA Komerciālās šķīrējtiesas un mediācijas noteikumu R-34. pantā noteikumi min 1) pagaidu aizlieguma pastiprināšanas līdzekļus, 2) līdzekļus īpašuma vai preču aizsardzībai vai saglabāšanai, iekļaujot arī vispārīgu atļauju šķīrējtiesas sastāvam un piedāvājot arī izvēles noteikumus par pirmsšķīrējtiesas tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu lemšanas kārtību.

Starp tiem noteikumiem, kas piedāvā sīku iedalījumu kategorijas, ir Anglijas LCIA šķīrējtiesas noteikumi. To 25. pantā dots daudz plašāks uzskaitījums: 1) nodrošinājumu par jebkuru daļu vai pat pilnu prasības summu, 2) pretējās puses kompensāciju par iepriekšminētā līdzekļa piemērošanu (cross-indemnity), 3) saglabāšanas, uzglabāšanas, pārdošanas vai cita veida preču vai citu lietu realizācijas pienākums, 4) juridisko vai citu izmaksu nodrošinājums, kā arī vispārīga atļauja izmantot jebkuru vajadzīgo tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli.

1.2.2. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu iedalījums doktorīnā

Šķīrējtiesu pētnieku darbos nav vienprātības par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veidiem vai iedalījumu, kas bieži tiek atzīts⁵³ gan tādēļ, lai neierobežotu pušu brīvību vai šķīrējtiesu kompetenci, gan arī tādēļ, ka „nebūtu prātīgi tos mēģināt jēlkādā veidā klasificēt⁵⁴”. Prominentākie šķīrējtiesu pētnieki kā Garijs Borns (Born), Filips Fušārs (Fouchard), Emanuēls Gajārs (Gailard) un Džons Savidžs (Savage), Alans Redfērnšs (Redfern) un Mārtins Hanteršs (Hunter) u.c. tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus iedala atšķirīgos veidos, ik darbā apliecinot, ka nav iespējams radīt izsmeļošu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu uzskaitījumu. A.Redfērnšs uzskata, ka šāda saraksta tapšana būtu pat nevēlama, jo „pagaidu līdzekļu uzskaitījums nekad nebūtu noslēgts”, rodoties jaunām problēmām, parādītos arī „jauni veidi, kā tās risināt⁵⁵”.

F.Fušārs⁵⁶ „nodrošinošos un saglabājošos līdzekļus” (provisional and conservatory measures) piedāvā iedalīt trijās kategorijās –1) saglabājošie līdzekļi, 2) tie, kas attiecināmi uz pierādījumu nodrošināšanu, un 3) tie, kas atvieglo nolēmuma izpildi. Līdzīgs ir arī Lešervuazjē⁵⁷ piedāvātais iedalījums. Pie saglabājošiem līdzekļiem tiek pieskaitīti tie, kas novērš reāli draudošu kaitējumu (kā rīkojums pārtraukt nelikumīgu konkurenci vai ātri bojājamos preču pārdošana) un veicina nolēmuma izpildi (aktīvu iesaldēšana un apķīlāšanas rīkojumi (attachment orders)). Ņemot vērā autoru franču izcelsmi, pie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem tiek pieskaitīts arī *refere-provision*⁵⁸ process. Tas ir neparasti, jo jau 1984. gadā Francijas tiesa pasludināja, ka šis institūts nav uzskatāms par tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli. Līdzīgi par nepamatotu var uzskatīt arī

⁵³ „Nav viegli precīzi definēt, kas ir nodrošinošie līdzekļi. Virkne dažādu, pēc savas dabas pretrunīgu, juridisko institūtu bieži tiek minēti kā nodrošinošie līdzekļi”. Grām.: Poudret J.F., Besson S. Comparative law of international arbitration. 2nd edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. – 519. lpp.; „Pagaidu līdzekļiem ir daudzi veidi, tie tiek saprasti un piemēroti atšķirīgi un var ietvert atšķirīgus jēdzienus atšķirīgās tiesību sistēmās”. Grām: Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. Comparative international commercial arbitration. Hague, London: Kluwer Law International, 2003. – 587.lpp.

⁵⁴ Newman L.W., Hill R.D. The leading arbitrators' guide to international arbitration. Huntington: Juris Pub, 2004. – 220.lpp.

⁵⁵ Redfern A. Interim measures. In: Newman L.W., Hill R.D. (eds.) The leading arbitrators' guide to international arbitration. Huntington: Juris Pub, 2004. – 219.lpp.

⁵⁶ Fouchard P., Gaillard E., Savage J. (eds.) Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration. Hague: Kluwer Law International, 1999. –1325. para.

⁵⁷ Leservoisier L. Enforcing arbitration awards and important conventions. In: Capmbell D., Meek S. (eds.) The arbitration process. Hague: Kluwer Law International, 2002. – 255.lpp.

⁵⁸ Tas ir franču un holandiešu likumos sastopams tiesību instruments, piemēram, lietā *Republique Islamique d' Iran v. C.E.A.* Cour de Cassation Cas. Civ. I. 14.3. Sk. Collins L. Essays in international litigation and the conflict of laws . Oxford: Clarendon, 1996. – 53.lpp.

A.Tvidāla (Tweeddale)⁵⁹ piedāvāto iedalījumu. Bez trijām neapšaubāmi atbilstošām kategorijām – 1) ar pierādījumu uzrādīšanu saistītajiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, 2) ar *status quo* uzturēšanu saistīto saglabājošo tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, 3) tiesvedības izdevumu nodrošinājuma – viņš min arī *refere-provision*.

A.Redfērn⁶⁰ uzskata, ka visus pagaidu līdzekļus var iedalīt trijās apakšgrupās – 1) šķīrējtiesas procesu atbalstošie, 2) *status quo* saglabājošie un 3) sprieduma izpildāmību nodrošinošie. V.Vangs (Wang)⁶¹ arī izšķir trīs veidu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus - 1) ar īpašuma saglabāšanu saistītie, 2) *status quo* uzturošie un 3) ar drošības iemaksu saistītie. Arī R.Hikijs (Hickie) min trīs veidu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus –1) pušu attiecības un šķīrējtiesas procesu regulējošie, 2) pierādījumus saglabājošie un 3) nolēmuma izpildi nodrošinošie, kuri ietver arī šķīrējtiesas izmaksu nodrošinošos līdzekļus⁶².

G.Borns⁶³ iesaka visus „nodrošinošos līdzekļus” iedalīt piecās grupās – 1) īpašuma apķīlāšanas vai sekvestras (freezing or sequestration orders), 2) *status quo* saglabājošie, 3) nodrošinājuma iemaksas prasījumi prasības apmērā tiesvedības izdevumu vai citu izmaksu segšanai;4) trešo pušu turējumā esošas mantas vai naudas apķīlāšana, 5) procesā neiesaistītu personu piesaistīšana (piemēram, ekspertu pieaicināšana).

Arī Dž.Lū⁶⁴ iesaka tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus iedalīt piecos veidos: 1) pierādījumus saglabājošie, 2) regulējošie un stabilizējošie, 3) izpildāmību nodrošinošie, 4) tiesvedības izdevumu nodrošinājums, un 5) pagaidu iemaksas.

Ž.Pudrē (Poufret) un S.Besons (Besson)⁶⁵ ierosina ļoti plašu un aptverošu klasifikāciju, tiesa gan, izvērsti nepaskaidrojot tās elementus, toties sniedzot labus piemērus no ICC lietām. Šī

⁵⁹ Tweeddale A., Tweeddale K. Arbitration of commercial disputes. International and English law practice. Oxford: Oxford University Press, 2005. – 298.lpp.

⁶⁰ Redfern A., Hunter M. Law and practice of international commercial arbitration. 3rd edition. London: Sweet & Maxwell, 1999. –220. lpp.

⁶¹ Wang W. International arbitration. The need for uniform measures of relief. Brooklyn Journal of International Law, 2003. –1072–1076. lpp.

⁶² Hickie K.R. The enforceability of interim measures of protection granted by arbitral tribunals outside seat of arbitration. A new approach. Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration, 2008. – lpp.3.

⁶³ Born G.International arbitration. Commentary and materials. 2nd edition. Hague: Kluwer Law International, 2001. –920-921. lpp.

⁶⁴ Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. Comparative international commercial arbitration. Hague, London: Kluwer Law International, 2003.

⁶⁵ Poudret J.F., Besson S. Comparative law of international arbitration. 2nd edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. –538. lpp.

klasifikācija ir viena no literatūrā pieejamajām plašākajām, tādēļ ir mērķtiecīgi to apskatīt tuvāk. Ž.Pudrē un S.Besons ierosina šādus tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus: 1) līdzekļi, kuri tiek piemēroti ar mērķi noskaidrot, vai turpināt līgumiskās attiecības šķīrējtiesas procesa laikā, minot šādus piemērus: a) rīkojums, kas paredz, lai celtnieks turpinātu būvniecību, un rīkojums pasūtītājam to apmaksāt, nepieciešamības gadījumā maksājumus veicot īpaši izveidota bankas kontā, kurš pakļauts šķīrējtiesas sastāva kontrolei; b) atļauja pārtraukt līguma vai citu savstarpēju saistību pildīšanu; c) aizliegums izmantot bankas garantiju vai prasība atmaksāt nepamatoti pieprasīto bankas garantijas maksājumu; d) aizliegums kādai no pusēm pārdot otras puses preces; 2) līdzekļi, kas paredzēti galīgā nolēmuma izpildīšanas nodrošināšanai, minot šādus piemērus: a) aktīvu iesaldēšana, b) rīkojums nodrošināt prasītājam pieejamu bankas garantiju; 3) prasība veikt drošības iemaksu (provisional payment); 4) prasība pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma; 5) prasība atmaksāt pusi no šķīrējtiesas izmaksām, gadījumos, kad visu iemaksu segusi viena no pusēm; 6) līdzekļi, kas saistīti ar pierādījumu saglabāšanu: a) pieeju iekārtām, b) ekspertu slēdzienus; 7) liegumu vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā (anti-suit injunctions). Ž.Pudrē un S.Besona klasifikācija vērtējama kā kazuistiska, lai gan, nenoliedzami ilustratīva, taču tajā nav vairāku vispārpieņemtu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu, kas to padara par nepilnīgu. Piemēram, nav atsevišķi izdalīti disciplinējošie un sadarbību veicinošie, vairāk pievēršoties piespiedu līdzekļiem. Ja pieņemam, ka viens no šķīrējtiesu uzdevumiem ir risināt strīdu pēc iespējas draudzīgākā gaisotnē veicinot pušu turpmāku spēju sadarboties, tad rodas šaubas, vai dažiem no uzskaitītajiem nav tieši pretēja iedarbība, piemēram, atļauja pārtraukt līguma darbību ar šķīrējtiesas rīkojumu, nevis veicinot pušu vienošanos par to.

Nereti literatūrā sastopamais tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu iedalījums raisa šaubas par tā pareizu izpratni, piemēram, Dž.Koljērs (Collier) un V.Lou (Lowe)⁶⁶ tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus iedala pie tiesību aizsardzības līdzekļiem (remedies) tos sīkāk sadalot divās grupās – procesa laikā piemērojamie (interim measures) un galīgie (final measures), pie tam pie pirmajiem kā piemēru minot šķīrējtiesnešu iecelšanu un tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, ko vispārējās jurisdikcijas tiesa veic šķīrējtiesas procesa laikā. Šāds iedalījums nešķiet pamatots, jo procesa laikā piemērojamie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi nav tas pats, kas noslēdzošie tiesību aizsardzības līdzekļi, kam ir atšķirīgs juridiskais statuss un izpildes kārtība. Galīgie tiesību aizsardzības līdzekļi, kā naudas kompensācija vai deklaratīvi nolēmumi, kurus Dž.Koljērs un V.Lou

⁶⁶ Collier J., Lowe V. The settlement of disputes in international law. Oxford : Oxford University Press, 1999. – 248 – 252. lpp.

dēvē par „visu šķīrējtiesas sastāvu *raison d'etre*⁶⁷”, vairāk attiektos uz nolēmumu nekā tiesību aizsardzības līdzekļiem procesa laikā. Šķīrējtiesnešu iecelšana nekādā veidā nav uzskatāma par tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli, tāpēc šāda klasifikācija ir nepamatota.

1.2.2. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu ieteicamais iedalījums

Šajā darbā tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus piedāvāts iedalīt piecos veidos, 1) pierādījumus vai īpašuma saglabāšanu nodrošinošie, 2) situācijas *status quo* uzturošie, 3) sadarbību sekmējošie un disciplinējošie, 4) ar nolēmuma izpildāmību saistītie un 5) iemaksas atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošināšanai, kas ir šī pētījuma objekts. Ieskats pārējos tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļos nodrošina pētāmā objekta, tiesvedības izdevumu nodrošinājuma, norobežošanu no cita veida tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem.

1.2.3.1. Pierādījumus vai īpašuma saglabāšanu nodrošinošie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi

Īpašumu un pierādījumus saglabājošie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi tiek uzskatīti par visvieglāk saprotamajiem līdzekļiem⁶⁸. Šie līdzekļi tiešā veidā attiecas uz šķīrējtiesā iesaistītajām pusēm un šķīrējtiesā izšķiramo jautājumu, kas atvieglo to lietošanu, papildus tam, ka šie ir atzīti un nostiprināti arī jaunajos UNCITRAL parauglikuma grozījumos 17. panta otrās daļas c un d punktus. Pierādījumu saglabāšana un arī īpašuma saglabāšana ir svarīga arī tādēļ, lai varētu izsvērt strīdu pēc būtības. Saprotams, ka tā ir jānodrošina krietni pirms galīgā nolēmuma veikšanas, līdz ar to šis līdzeklis ir nepieciešams šķīrējtiesas pilnvaru klāstā. L.Leservuazjē (Leservoisier) uzskata, ka tie pagaidu līdzekļi, “kas saistīti ar pierādījumu saglabāšanu, viennozīmīgi ietilpst šķīrējtiesas procesa ietvaros”⁶⁹ un tāpēc lēmumus par to uzlikšanu var pieņemt šķīrējtiesas sastāvs bez vajadzības griezties vispārējās jurisdikcijas tiesā. Arī daudzi citi zinātnieki nešauboties piešķir šķīrējtiesai tiesības lemt par šo līdzekļu piemērošanu⁷⁰.

⁶⁷ Collier J., Lowe V. The settlement of disputes in international law. Oxford : Oxford University Press, 1999. – 248 – 252. lpp.

⁶⁸ Newman L.W., Hill R.D. The leading arbitrators' guide to international arbitration. Huntington: Juris Pub, 2004. –218. lpp.

⁶⁹ Leservoisier L. Enforcing arbitration awards and important conventions. In: Campbell D., Meek S. (eds.) The arbitration process. Hague: Kluwer Law International, 2002. –274. lpp.

⁷⁰ Law and practice of international commercial arbitration. A. Redfern, M. Hunter, N. Blackaby et al. 4th edition. London : Sweet & Maxwell, 2004. – par.7-11.; Craig L., Park W.W., Paulsson J. International Chamber of Commerce arbitration. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000. – par.26-05.; Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. Comparative international commercial arbitration. Hague, London: Kluwer Law International, 2003. –596. lpp.

Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, kas ir vērsti uz īpašuma saglabāšanu, var piemērot kā kustamai, tā nekustamai mantai, novēršot tās izsaimniekošanu, piemēram, naudas līdzekļu aizplūdi no kontiem ar mērķi apgrūtināt vai padarīt neiespējamu tās piedziņu, vai saglabājot esošo stāvokli, piemēram, līdz ekspertīzei. Šim mērķim var piemērot aresta uzlikšanu, apturrīkojumu, aizliegumu vai apturēšanu (attachments, holding orders, injunctions)⁷¹. UNCITRAL noteikumu 26. panta pirmā daļa paredz iespēju piešķirt tādus tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, kas paredzēti „preču, kuras attiecas uz strīdu jautājumu, saglabāšanai: likt tās noglabāt pie trešajām personām vai pārdot ātrbojīgās preces”. D.Karons (Caron)⁷² šo uzskaitījumu uzskata par ilustratīvu, pieļaujot iespēju, ka šķīrējtiesas sastāvs pat varētu uzņemties kontroli pār precēm, vai jebkuru citu mantu pret kuru tiek piemērots šis līdzeklis. Vairums institucionālo šķīrējtiesu ietver šādas pilnvaras, piemēram AAA noteikumu R- 34 pants⁷³ paredz šķīrējtiesas sastāva tiesības pieņemt jebkuru tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli, kas „nepieciešams”, ieskaitot tādus, kas paredzēti „īpašuma saglabāšanai vai aizsardzībai”, kā arī „viegli bojājamos preču realizācijai”.

Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi, kas ir vērsti uz pierādījumu nodrošināšanu, var būt gan steidzami īstenojami – piemēram, lai saglabātu kādas viegli izmaināmas lietu īpašības (preces, kuras ātri bojājas) vai situācijās, kuru izmaiņas var būt neatgriezeniskas (piemēram, lai nopratinātu uz nāves gultas esošu liecinieku), gan arī tādi, kur pēc būtības neprasa īpašu steidzamību, bet iespējas tos iznīcināt vai veikt kādas darbības ar tiem, to rada (grāmatvedības datu saglabāšana ilgāk par likumā noteikto periodu). Nebūt ne visi pierādījumus vai īpašuma saglabāšanu nodrošinošie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi ir nemainīga rakstura un šādu stāvokli nosaka ilgstoši. Pie pierādījumu saglabāšanas pieder arī īslaicīgi pasākumi, pēc kuriem var sekot kāds cits tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis, piemēram, preču saglabāšana līdz ekspertīzes veikšanai, nosakot pienākumu tās realizēt iespējami īsākā laikā uzreiz pēc ekspertīzei nepieciešamo paraugu ievākšanas, lai nezustu to vērtība. L.Lešervuazjē piedāvātie pierādījumus nodrošinošie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi ir 1) rīkojumi dokumentu sagatavošanai, uzrādīšanai vai nodošanai

⁷¹ Wang W. International arbitration. The need for uniform measures of relief. Brooklyn Journal of International Law, 2003. –1071. lpp.

⁷² Caron D.D., Caplan L.M., Pellonpää M. Uncitral arbitration rules. A commentary. Oxford: Oxford University Press, 2006. –539. lpp.

⁷³ Interim Measures, (a) The arbitrator may take whatever interim measures he or she deems necessary, including injunctive relief and measures for the protection or conservation of property and disposition of perishable goods. Redfern A. Interim measures. In: Newman L.W., Hill R.D. (eds.)The leading arbitrators' guide to international arbitration. Huntington: Juris Pub, 2004. –34. lpp.

šķīrējtiesas sastāvam, 2) rīkojumi ar strīdu saistītā īpašuma vai preču izpētei, 3) rīkojumi nodrošināt liecinieku klātbūtni⁷⁴.

Bez jau aprakstītajiem pierādījumiem saglabājošajiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, pastāv arī pierādījumus nodrošinošie, kuru uzdevums ir iegūt pierādījumus no trešajām pusēm. Protams, šķīrējtiesneša varā nav uzlikt jēlkādus pienākumus ar šķīrējtiesas procesu nesaistītām personām. Trešajām pusēm, atsakot sadarbību, ir nepieciešams vispārējās jurisdikcijas tiesas atbalsts. Šāda palīdzība no procesā neiesaistītu personu puses ir ierasta Anglijā un ASV, jo gan 1996. gada Šķīrējtiesu akts, gan Federālais Šķīrējtiesu akts to paredz, bet tā ir daudz neierastāka, piemēram, Francijā⁷⁵.

Vispārējās jurisdikcijas tiesu atbalsts šādu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu nodrošināšanā Latvijā nav paredzēts ne likumā, ne iespējams praksē. Latvijas CPL 16. nodaļa (98. - 103. pants) paredz pierādījumu nodrošināšanu tikai vispārējās jurisdikcijas tiesas procesa ietvaros, bet atsauces uz šādas iespējas nodrošināšanu šķīrējtiesas procesā nav. Šķīrējtiesas procesā šāda iespēja nodrošināt pierādījumus vai īpašuma saglabāšanu balstās uz pušu labo gribu, bez vispārējās jurisdikcijas tiesas atbalsta personu tiesību aizsardzībā. Latvijas tiesu prakse apliecina to, ka vispārējās jurisdikcijas tiesas nesniedz atbalstu jau iesāktas šķīrējtiesas procesā, balstoties uz analogiju ar pušu tiesībām vispārējās jurisdikcijas tiesā. Piemēram, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas lietā, kurā izskatīja lietu par Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras šķīrējtiesā iesniegtas prasības nodrošināšanu, tika konstatēts, ka „pie apstākļiem, kad šķīrējtiesā pieņemta prasība un Civilprocesa likuma nosacījumi neparedz šķīrējtiesai lemt jautājumu par prasības nodrošināšanu, vispārējās jurisdikcijas tiesai nav likumīga pamata lemt jautājumu par šķīrējtiesā pieņemtas prasības nodrošināšanu”, jo cita starpā tiesai „nav pamata piemērot .. analogiju”, jo „Civilprocesa likums skaidri regulē konkrētu situāciju un veicamās darbības, kas neierobežo vai neregulē personas, kuras tiesību aizskārums iestājies, tiesības”. Lai gan teiktais ir attiecināms uz prasības nodrošinājuma prasīšanu, tomēr tas ilustrē vispārējās jurisdikcijas tiesas pieturēšanos pie Civilprocesa likuma gramatiskas tulkošanas, šķīrējtiesas procesa atbalstam nepiemērojot analogiju ar vispārējās jurisdikcijas tiesas procesu.

⁷⁴ Leservoisier L. Enforcing arbitration awards and important conventions. In: Campbell D., Meek S. (eds.) The arbitration process. Hague: Kluwer Law International, 2002. –274. lpp.

⁷⁵ Fouchard P., Gaillard E., Savage J. (eds.) Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration. Hague: Kluwer Law International, 1999. –1338. lpp.

1.2.3.2. Situācijas *status quo* uzturošie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi

Nedaudz atšķirīgi no augstākminētajiem pierādījumus vai īpašuma saglabāšanu nodrošinošajiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem ir *status quo* saglabājošie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi, jo atšķiras šķīrējtiesas pilnvaru apjoms un kompetence. Tā kā situācijas *status quo* uzturošie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi nereti ir saistīti ar trešo pušu rīcību vai atturēšanos no tās, tad var rasties nepieciešamība pēc vispārējās jurisdikcijas tiesu piesaistīšanas, neizslēdzot arī nepieciešamību pēc tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu izpildes ārvalstīs. Šo tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļi var prasīt kā tiesām, tā šķīrējtiesām ar tiesas atbalstu⁷⁶, neskatoties uz to, ka arī šie ir atzīti un nostiprināti arī jaunajos UNCITRAL parauglikuma grozījumos 17. panta otrās daļas (a) punktā. Tas tādēļ, ka pierādījumus vai īpašuma saglabāšanu nodrošinošie līdzekļi parasti tiek attiecināti uz šķīrējtiesas procesā iesaistītajām pusēm un to rīcību, taču *status quo* uzturēšana atkarīga no tādām personām, kam ar šķīrējtiesas līgumu var nebūt nekāda sakara⁷⁷. Kā ilustratīvu piemēru var minēt aizlieguma pastiprināšanas līdzekļus (injunctive relief), piemēram rīkojumus, kas aizliedz aktīvu pārvirzīšanu vai jebkādas darbības ar aktīviem, kuras veiktu, piemēram, banka. Šķīrējtiesai pieņemot aizliegumu, vienīgās negatīvās sekas, kas sekotu attiecīgas puses pretējai rīcībai, būtu pret to pieņemts šķīrējtiesas nolēmums. Gadījumā, ja tas šo strīdu dalībnieku neatturētu, zustu jebkāda šķīrējtiesas autoritāte, tādēļ nepieciešama iespēja pēc šo līdzekļu izpildes vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesās, kurām ir iespēja īstenot reālas sankcijas to pārkāpšanas gadījumā.

Kā piemēru *status quo* uzturošiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem D.Karons min piemērus no šķīrējtiesu lietām, kurās 1) šķīrējtiesas sastāvs liedzis turpināt, vai pat pieprasījis pārtraukt jebkādu paralēlu procesu⁷⁸; 2) šķīrējtiesas sastāvs pieprasīja apturēt neizstājamu preču izsoli⁷⁹. G.Borns⁸⁰ un V.Vangs⁸¹ uzskata, ka tie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi, kas paredzēti situācijas *status quo* uzturēšanai ietver aizliegumus neveikt noteiktas darbības – izbeigt līguma

⁷⁶ Bösch A. (eds.) Provisional remedies in international commercial arbitration. A practitioner handbook. New York : Walter de Gruyter, 1994. –4-5. lpp.

⁷⁷ Caron D.D., Caplan L.M., Pellonpää M. Uncitral arbitration rules. A commentary. Oxford: Oxford University Press, 2006. –539. lpp.

⁷⁸ Atsauce uz Ford Aerospace lietu, sk. Caron D.D., Caplan L.M., Pellonpää M. Uncitral arbitration rules. A commentary. Oxford: Oxford University Press, 2006, C (1. daļu).

⁷⁹ Atsauce uz Nos A/4 un A/15 lietām, sk. Caron D.D., Caplan L.M., Pellonpää M. Uncitral arbitration rules. A commentary. Oxford: Oxford University Press, 2006, C (1. daļu).

⁸⁰ Born G. International arbitration. Commentary and materials. 2nd edition. Hague: Kluwer Law International, 2001. –921. lpp.

⁸¹ Wang W. International arbitration. The need for uniform measures of relief. Brooklyn Journal of International Law, 2003. –1074. lpp.

darbību, atklāt tirdzniecības noslēpumus, vai izmantot kādas intelektuālā īpašuma strīdā iesaistītas tiesības.

A.Redfērna⁸² piemēri iekļauj arī pienākumu veikt maksājumus, lai nezaudētu kādas tiesības, viņš arī izvirza retorisku jautājumu: vai ir brīdis, kad *status quo* uzturoši pienākumi var novest pie visa procesa apturēšanas, ilustrācijai minot *Lamanša kanāla lietu*⁸³. Tajā Anglijas tiesa uzskatīja, ka tai ir pilnvaras pieņemt prasību par *status quo* saglabāšanu līgumiskajās attiecībās šķīrējtiesas procesa laikā, t.i., celtniecības firmai uzlikt pienākumu turpināt darbus līdz strīda beigām, neskatoties uz tās prasību samaksāt par jau padarītajiem darbiem, taču atturējās no šādas rīcības, kā lords Mustils (Mustill) teicis „ļaujot šķīrējtiesai lemt” par piemērojamo tiesību aizsardzības līdzekli, piebilstot, ka pretējā gadījumā „šķīrējtiesnešiem būs maz kas atlicis, ko darīt⁸⁴”.

Apkopojot, jāsecina, ka *status quo* uzturošie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi ir tādi, kuri tiek lietoti ar mērķi saglabāt esošo situāciju un nepieļaut būtiskas izmaiņas ne pušu attiecībās, ne strīdu risināšanas stadijā, arī apzinoties, ka kādas darbības turpināšana var būt kādai pusei apgrūtinoša. Piemēram, strīdā starp būvuzņēmēju un pasūtītāju par padarīto darba apjomu un to apmaksu būvniekam var uzlikt pienākumu nepamest būvi neiekonservētu (pat ne turpināt darbu, kā tika prasīts *Lamanša kanāla lietā*), jo ar to nodarītais kaitējums pasūtītāja īpašumam varētu būt pat lielāks nekā strīda summa, bet pasūtītājam uzlikt pienākumu veikt maksājumus būvniekam, lai tas spētu veikt regulāros maksājumus un nezaudētu spēju atsākt darbību pēc strīda atrisināšanas. Abām pusēm šāda situācijas uzturēšana ir neizdevīga, tāpēc šādu lēmumu var pamatot tikai ar pretējā gadījumā paredzamajiem lielākiem zaudējumiem. Tas, cik lielā mērā un cik ilgu laiku var šādi uzturēt situāciju, ir atkarīgs ne tikai šķīrējtiesas sastāva lēmuma, bet arī no *lex loci* nosacījumiem. Latvijā šķīrējtiesām, kuru nolikumi to paredz, teorētiski ir iespējams pieņemt lēmumu par *status quo* uzturošo līdzekļu prasīšanu, taču tām nav iespējas piespiedu kārtā panākt šo lēmumu izpildi pat no strīdniekiem, bet tādu līdzekļu, kas attiecas uz trešo pušu rīcību, piemērošana vispār nav paredzēta. Vēl jo vairāk, CPL 487. panta pirmās daļas 1. punkts nosaka, ka šķīrējtiesās pat nedrīkst izskatīt lietas, kuru izspriešana varētu aizskart tādas personas tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses, kura nav šķīrējtiesas līguma dalībiece. Vispārējās jurisdikcijas tiesu atbalsts šādu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu nodrošināšanā Latvijā nav ne paredzēts likumā, ne iespējams praksē.

⁸² Newman L.W., Hill R.D. The leading arbitrators' guide to international arbitration. Huntington: Juris Pub, 2004. –220. lpp.

⁸³ Partial award in case The Channel Tunnel Group LTD and France-Manche SA v United Kingdom and France. Pieejams: http://www.pca-cpa.org/upload/files/ET_PAen.pdf, skatīts 2010. gada 1. augustā.

⁸⁴ Channel Tunnel Group v. Balfour Beatty Ltd 1993m AC 334, -367-8.lpp.

1.2.3.3. Sadarbību sekmējošie un disciplinējošie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi

Atšķirībā no abiem augstākminētajiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, šo uzdevums ir panākt, lai šķīrējtiesas process netiek sabotēts un tiek izmantots abu pušu interesēs, saglabājot šim procesam paredzētās funkcijas. Šis tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis daļēji sasaucas ar iepriekš rakstīto par *status quo* saglabāšanu, jo šķīrējtiesa var pieņemt lēmumu „mākslīgi” uzturēt esošās attiecības, piemēram, aizliegt pārtraukt sadarbību, kuras atjaunošana būtu apgrūtināša⁸⁵. Šajā kategorijā ieskaitāmi visi tie līdzekļi, kuri novērš procesa traucēšanas iespējas un veicina pušu labo gribu sadarboties ar šķīrējtiesas sastāvu. UNCITRAL parauglikuma 17. panta otrās daļas (b) punkta formulējums paredz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu izmantošanu tikai tad, ja tiktu apdraudēts šķīrējtiesas process, vai tam nodarīts kaitējums.

Dž.Lū disciplinējošo („regulējošo un stabilizējošo”) līdzekļu nepieciešamību pamato arī ar to, ka bez tiem „kaitējuma atlīdzība pilnībā nesegtu tos zaudējumus, kurus ciestu kāda no pusēm”⁸⁶, ja tai netiktu uzlikts pienākums no kādas rīcības atturēties vai to veikt. Piemēram, strīdā starp būvuzņēmēju un pasūtītāju par padarīto darba apjomu un to apmaksu būvniekam var uzlikt pienākumu nepamest būvi neiekonservētu, jo ar to nodarītais kaitējums pasūtītāja īpašumam varētu būt pat lielāks nekā strīda summa, bet pasūtītājam uzlikt pienākumu veikt maksājumus būvniekam, lai tas spētu veikt regulāros maksājumus un nezaudētu spēju atsākt darbību.

Pētnieki vienprātīgi secina, ka komercstrīdi var graut biznesā iesaistīto pušu reputāciju, tā novedot pie zaudētām peļņas iespējām⁸⁷, tāpēc ir nepieciešams saglabāt „konstruktīvu strīda risināšanas gaisotni”⁸⁸. Šķīrējtiesas procesā reti nākas izmantot piespiešanu sadarboties, jo nolēmuma nepārsūdzamība veicina pušu interesi parādīt sevi iespējami labākā gaismā. Šādam novērojumam atbilst kā A.Redfērna⁸⁹, tā arī L.Lešervuazjē secinājumi, ka „puses parasti cenšas sadarboties vai vismaz izskatīties kā sadarboties gribošas”, jo īpaši paužot ieinteresētību sadarbībai ar šķīrējtiesas sastāvu. Tādējādi šķīrējtiesas tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi tiek pildīti pat bez jebkādam iespējām piemērot sankcijas, jo puses vairāk par visu nav ieinteresētas, lai

⁸⁵ Hickie K.R. The enforceability of interim measures of protection granted by arbitral tribunals outside seat of arbitration. A new approach. *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration*, 2008. – lpp.226.

⁸⁶ Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. *Comparative international commercial arbitration*. Hague, London: Kluwer Law International, 2003. –596. lpp.

⁸⁷ Redfern A., Hunter M. *Law and practice of international commercial arbitration*. 3rd edition. London: Sweet & Maxwell, 1999. –342. lpp.

⁸⁸ Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. *Comparative international commercial arbitration*. Hague, London: Kluwer Law International, 2003. –595. lpp.

⁸⁹ Atsauce nr.87 –239. lpp.

šķīrējtiesnešiem liktos, ka tās varētu apstrīdēt viņu autoritāti vai ļaunprātīgi nepildīt viņu lēmumus, un tāpēc pieņemt sadarboties negribošajai pusei nelabvēlīgu nolēmumu⁹⁰.

Jāsecina, ka zināmā mērā sadarbību veicinošo līdzekļu mērķi teorētiski ir salīdzināmi ar mediācijā un negociācijā rodamajiem mērķiem – pušu sadarbības spējas veicināšana vai saglabāšana – taču šķīrējtiesā šie mērķi ir vairāk procesa norises interesēs, nekā strīdu risināšanas iznākuma vārdā. Pats par sevi saprotams, ka šķīrējtiesai ir vairāk piespiedu līdzekļu nekā mediācijas vai negociācijas procesā iespējamie, taču tos nav nepieciešams bieži piemērot, jo pušu interesēs ir neradīt nekādas šaubas par savu vēlmi sadarboties. Papildus secinājums ir, ka līdzekļu forma nav izšķiroša, noteicošais ir to piemērošanas mērķis.

1.2.3.4. Ar nolēmuma izpildāmību saistītie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi

Šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veida uzdevums ir novērst kādas puses centienus mazināt galīgā nolēmuma izpildes efektivitāti vai padarīt to neiespējamu, piemēram, pārvedot naudas līdzekļus uz kontiem tādās valstīs, kuras nav Ņujorkas konvencijas dalībvalstis un kurās nolēmuma izpilde var būt apgrūtināta, vai jebkurā citā veidā slēpjot aktīvus, uz kuriem varētu vērst piedziņu. Mūsdienu sakaru līdzekļi un iespējas ļauj šīs darbības veikt neaptverami īsā laikā, tāpēc šo līdzekļu piemērošana ir jāveic ļoti operatīvi⁹¹. Taču ar nolēmuma izpildi saistītie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi ne vienmēr ir domāti, lai novērstu kādas puses ļaunprātīgu rīcību. Nereti tie tiek piemēroti, lai nodrošinātu līdzekļus nolēmuma izpildei arī labticīga, bet biznesā ne īpaši veiksmīga uzņēmuma līdzekļu noglabāšanai, piemēram, īpašā tam izveidotā kontā.

Atšķirībā no iepriekšminētajiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem ar nolēmuma izpildāmību saistīto tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu esamību kā atsevišķu kategoriju norādījuši vairums no šīs nodaļas sākumā minētajiem pētniekiem. Pamatoti - jo šķīrējtiesas līgums paredz izpildāma nolēmuma izdošanu, kas vairāk tiek attiecināts uz nolēmuma juridisko pusi, tomēr arī praktiskā izpildāmība ir no svara. Atklājoties, ka šķīrējtiesa nav pienācīgi novērtējusi kādas puses līgumu nodrošināt nolēmuma izpildei nepieciešamā saglabāšanu pienācīgā kārtībā, tās šķīrējtiesas sastāva reputācija un nākotnes izredzes šajā nozarē būtu apdraudētas⁹².

⁹⁰ Protams, ka šāda motivācija sakņojas „tiesiskā reālisma” idejās, kuras autorei šķīrējtiesu sakarā šķiet jo piemērotas, taču neattiecas uz šī pētījuma objektu, tāpēc šeit netiks iztirzātas.

⁹¹ Hickie K.R. The enforceability of interim measures of protection granted by arbitral tribunals outside seat of arbitration. A new approach. *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration*, 2008. –227. lpp.

⁹² Ņemot vērā, ka nopietnās komercietās iesaistīto šķīrējtiesnešu loks ir noslēgts („the club of graying eminence”) un to, ka puses pirms šķīrējtiesnešu nominēšanas velta pienācīgas pūles viņu iepriekšējās darbības pētīšanai,

Noteikumi, kas paredz šādu līdzekļu piemērošanu, ir sastopami vai katras šķīrējtiesas nolikumā, un to formulējumi arīdzan ir līdzvērtīgi, šķīrējtiesu sastāviem dodot plašu izvēles brīvību. Nolēmuma izpildāmība var nozīmēt kā strīda summas, tā šķīrējtiesas izmaksas, pušu juridiskās izmaksas vai jebkura nolēmumā ietveramā maksājuma nodrošinājumu jebkurā formā. Tā piemēram, viens no pilnīgākajiem noteikumu variantiem parādās LCIA šķīrējtiesas noteikumu 25. panta pirmās daļas a punktā, nosakot, ka šķīrējtiesai ir pilnvaras prasīt jebkurai pusei „nodrošināt iemaksu visas strīda summas vai tās daļas apmērā”, šīs iemaksas veidu (depozītu, bankas garantiju, cita veida garantiju u.t.t.) izvēloties pēc šķīrējtiesas sastāva ieskatiem. Līdzvērtīgs noteikums ir arī UNCITRAL parauglikuma 17. panta otrās daļas (c) punkts, kas paredz šķīrējtiesas pilnvaras „nodrošināt veidu, kurā saglabāt aktīvus, lai varētu izpildīt nolēmumu”. G.Borns⁹³ un Dž.Lū norāda, ka pat gadījumos, kad šādas pilnvaras nav precīzi norādītas, „vispārējās pilnvaras nodrošināt pagaidu aizsardzību”, kas ietvertas jebkuros šķīrējtiesu noteikumos, „arī aptver tādus līdzekļus, kas paredzēti, lai nodrošinātu galīgā nolēmuma izpildi⁹⁴”. Šādu secinājumu Dž.Lū ilustrē ar divām ICC lietām⁹⁵, kurās šķīrējtiesneši pamatojuši šādu pilnvaru esamību, kaut noteikumi to tieši nav paredzējuši, attiecinot šādu iespēju arī uz cita veida prasībām, piemēram uz tām, kas paredz kādu nodrošinājumu.

Jāsecina, ka šķīrējtiesām ir ne tikai burtiski norādītas vai no to vispārējā mandāta izrietošas pilnvaras, bet arī pienākums kā procesa, tā potenciālā nolēmuma izpildes vārdā nodrošināt ar nolēmumu izpildāmību saistīto līdzekļu nenoslēpšanu vai neizsaimniekošanu. Par šī veida tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu izmantošanas pilnvarām un nepieciešamību salīdzinājumā ar augstākminētajiem ir vismazāk šaubu. Ņemot vērā, ka Latvijas šķīrējtiesu regulējumā nav ne skaidri norādītas pilnvaras prasīt ar nolēmuma izpildāmību saistāmus nodrošināšanas līdzekļus, ne arī iespēja atsaukties uz vispārējām pilnvarām prasības nodrošināšanai, tad to iespējas veicināt nolēmuma izpildāmību ir ierobežotas.

šis nebūt nav mazsvarīgs aspekts, lai gan literatūrā salīdzinoši maz iztirzāts. Vairāk par šķīrējtiesnešu personīgo motivāciju sk. Dezalay Y., Bryant G.G. *Dealing in virtue. International commercial arbitration and the construction of a transnational legal order*. Chicago: University of Chicago Press, 1996. –7-35. lpp.

⁹³ Born G. *International arbitration. Commentary and materials*. 2nd edition. Hague: Kluwer Law International, 2001. –921. lpp.

⁹⁴ Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. *Comparative international commercial arbitration*. Hague, London: Kluwer Law International, 2003. –598. lpp.

⁹⁵ Ibid.

Kā beidzamais veids šajā uzskaitījumā jāmin iemaksas atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, kas tā īpašā lietojuma un regulējuma specifikas dēļ jāizdala kā atsevišķs tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veids. Tam veltīta atsevišķa nodaļa.

1.3. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jēdzienam atbilstošais termins un definīcija

Ņemot vērā to, ka *tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem* pastāv sinonīmiski termini, kas nereti kā praksē, tā literatūrā netiek šķirti, un to, ka tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem ir daudzi iespējamie veidi, šī jēdziena definēšana un tulkošana latviski paver plašas iespējas variācijām.

Apzinoties, ka starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas vadošā valoda ir angļu⁹⁶, ir mērķtiecīgi apskatīt šī tiesību institūta nosaukumus angļu valodā, pievēršoties šī termina atveidojumam latviešu valodā, bet pēcāk apskatīt arī šī jēdziena definīcijas.

1.3.1. Atbilstošu variāciju lietojums starptautiskos tiesību aktos

Visplašāk izplatītajā starptautiskajā dokumentā, kas attiecināms uz šo nozari, Ņujorkas Konvencijā, šis jēdziens neparādās⁹⁷. Plaši lietotajā ICSID nolikuma papildus noteikumu⁹⁸ C daļas 47. pantā ir minētas *blakus prasības, nejaušas vai papildinošas* (ancillary claims, incidental or additional), bet šķīrējtiesas noteikumu V daļas 39. pantā noteikti *pagaidu līdzekļi/pasākumi* (provisional measures). Nozīmīgākajos starptautiskos dokumentos - UNCITRAL parauglikumā, IV A nodaļas I daļas 17. un 17. (a) pantos un UNCITRAL šķīrējtiesas noteikumu 2010. gada papildinātās versijas 26. pantā - minēti *pagaidu līdzekļi/pasākumi* (interim measures). Tulkošanas un terminoloģijas centra veiktajā šī dokumenta iepriekšējās versijas tulkojumā tiek lietots jēdziens *pagaidu pasākumi* (9. un 17. panta virsrakstos), un *pagaidu aizsardzības pasākumi* (abu šo pantu tekstos). Angļu valodas versijā panta virsrakstos tiek lietots termins „interim measures” un tekstos „interim measure of protection”.

1.3.2. Atbilstošu variāciju lietojums starptautisku šķīrējtiesu noteikumos

Apskatot atzītāko un nozīmīgāko institucionālo šķīrējtiesu noteikumus, nākas secināt, ka līdztekus pastāv visdažādākie varianti. Pasaules lielākās institucionālās šķīrējtiesas - ICC

⁹⁶ ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2009. –10. lpp.

⁹⁷ Latviski nav pieejams Konvencijas oficiāls tulkojums. Kad Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma lēmumu tai pievienoties 1992. gada 11. martā, konvencijas teksts tika pievienots angļu valodā, šajā lēmumā Konvencijas nosaukumā tiek lietots vārds „arbitrāža”; Tieslietu ministrijas dokumentos un mājaslapā šīs konvencijas nosaukumā parādās vārds „šķīrējtiesa”.

⁹⁸ Tāpat kā Ņujorkas konvencijai „arī Starptautiskā Centra investīciju strīdu risināšanas konvencijai pievienojušās 144 dalībvalstis, kas tās izceļ citu starptautisku konvenciju vidū.

šķīrējtiesas – nolikuma 23. pantā minēti *pagaidu un saglabājošie līdzekļi* (interim or conservatory measures, fr. mesures provisoires ou conservatoires). Tāds pats termins ir lietots arī otras, vienlīdz nozīmīgas šķīrējtiesas, Anglijas LCIA šķīrējtiesas, 25. pantā. Amerikas Šķīrējtiesu asociācijas Komerčiālās šķīrējtiesas un mediācijas noteikumu (AAA) R-34. pantā un Stokholmas Tirdzniecības palātas Šķīrējtiesas institūta (SCC) 32. pantā parādās *pagaidu līdzekļi* (interim measures). Āzijas nozīmīgākās šķīrējtiesas Honkongas Starptautiskās Šķīrējtiesas centra 25. pantā minēti *pagaidu aizsardzības līdzekļi* (interim measures of protection), tāds jēdziens ir sastopams arī Japānas Komerčiālās šķīrējtiesas asociācijas 48. pantā un Austrālijas Starptautiskās Komerčiālās šķīrējtiesas centra 28.pantā, šāds pats parādās arī Vācijas šķīrējtiesas institūta (DIS) noteikumu 20. sadaļā, Nīderlandes šķīrējtiesas institūta (NAI) 42. pantā, Austrijas Federālās ekonomikas palātas starptautiskā šķīrējtiesas centra (VIAC) 22. pantā. Singapūras Starptautiskās šķīrējtiesas centra jauno 2010. 1. jūlija noteikumu 26. pantā parādās *pagaidu un steidzamiem pastiprināšanas līdzekļi* (interim and emergency relief).

1.3.3. Atbilstošu variāciju lietojums nacionālajā šķīrējtiesu regulējumā

Valstu procesuālo tiesību aktos un šķīrējtiesu likumos sastopami dažādi jēdzieni, kas attiecas uz dažāda veida iemaksām tiesas procesa laikā. Tos uzskaitīt nebūtu mērķtiecīgi, jo ne visi procesuālajos tiesību aktos noteiktie institūti pilnībā ir attiecināmi uz šķīrējtiesām. Pievēršoties šķīrējtiesu likumiem vai citiem normatīvajiem aktiem, kas regulē arī šķīrējtiesu norisi, sastopami dažādi varianti. Konsekvences labad apskatīti tikai avoti, kas oriģinālā ir angļiski, vai pieejami ar oficiālu tulkojumu angļu valodā, dodot dažus ilustratīvus piemērus atšķirībām. Anglijas Šķīrējtiesu Akts⁹⁹ min „pagaidu nolēmumus (provisional awards)”, Šveices Federālajā likumā par Starptautiskajām privātajām tiesībām¹⁰⁰ minēti *pagaidu vai aizsargājošie līdzekļi* (provisional or protective measures), Zviedrijas šķīrējtiesas akts¹⁰¹, Itālijas civilkodekss¹⁰², min *pagaidu līdzekļus* (interim measures), Hongkongas¹⁰³ šķīrējtiesu likums min *pagaidu apturīkojumu* (interim

⁹⁹ The Swedish Arbitration Act of 1999. Chapter 23, Article 38. Pieejams: <http://www.uni-kiel.de/leobalt/Datenbank/Schweden/The%20Swedish%20Arbitration%20Act%20of%201999.htm>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

¹⁰⁰ Switzerland's Federal Code on International Private Law of December 18, 1987. Article 183. Pieejams: <http://www.umbrecht.ch/pdf/SwissPIL.pdf>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

¹⁰¹ The Swedish Arbitration Act. Article 25(4). Pieejams: Pieejams: <http://www.uni-kiel.de/leobalt/Datenbank/Schweden/The%20Swedish%20Arbitration%20Act%20of%201999.htm>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

¹⁰² The Italian Civil Code. Article 818. Pieejams: <http://www.ceflonline.net/Reports/pdf2/Italy%20-%20Legislation.pdf>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

¹⁰³ Hong Kong arbitration ordinance. Chapter 341, Section 2GB. Pieejams: <http://www.hkii.org/hk/legis/en/ord/341/>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

injunctions) un *pagaidu līdzekļus* (interim measures). Ir sastopami arī neparastāki varianti kā Argentīnas nacionālajā civilprocesa un komerckodeksa procesā, kur lietots *piespiedu līdzekļi, līdzekļi, kas palīdz izpildīt spriedumu* (compulsory measures ... measures leading to enforcement). Kā redzams, valstu nacionālajos likumos lietoti ļoti dažādi varianti.

1.3.4. Jēdziena būtībai atbilstošu variāciju lietojums tiesību doktrīnās

Zinātnieku darbos netiek lietots viens termins šī jēdziena apzīmēšanai - *pagaidu līdzekļi* (interim measures) (A.Redfērn, 2004), *nodrošinošie līdzekļi* (provisional measures) (G.Borns, 2001), *nodrošinošie vai saglabājošie līdzekļi* (provisional or conservatory measures) (F.Fušārs, 1999), *pagaidu un saglabājošie līdzekļi* (interim and conservatory measures) (Dž.Lū 2003; Dž.Lū 2000), *nodrošinošie tiesību aizsardzības līdzekļi* (provisional remedies), *nodrošinošie līdzekļi* (provisional measures) (Ž.Pudrē un S.Besons, 2007) un norāda vēl uz papildus terminu esamību – *pirmsprieduma vai pirmsnolēmuma pastiprināšanas līdzekļi* (pre-judgement or pre-award relief) (G.Borns, 2001), un *neapstrīdami pagaidu līdzekļi, pastiprināšanas līdzekļi* (interlocutory measures; relief). Pētnieki no vienas tiesību sistēmas var lietot atšķirīgu terminoloģiju, kas var nebūt sasiņta ar attiecīgajā nacionālajā likumdošanā izmantoto.

1.3.5. Jēdziena būtībai pielīdzināmu variāciju lietojums latviešu valodā EKT judikatūrā

ES juridisko terminu latviešu valodas versijā, kurā atveidoti EKT spriedumi, kuros minēts tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jēdziens, pastāv vairāki līdzīgi termini. EKT Reiherta II¹⁰⁴ lietas latviešu valodas versijā tiek lietots jēdziens *pagaidu vai aizsardzības neregulējums* (provisional or protective measures), pēcāk tāpat tos atveidojot arī Van Udena¹⁰⁵ lietā, bet West Tankers¹⁰⁶ lietas atveidojumā latviešu valodā tiek minēts jēdziens *pagaidu pasākumi, tostarp aizsardzības pasākumi*, kaut angļu valodas versijā tiek lietots tas pats termins.

¹⁰⁴ EKT lieta: C-261/90 Mario Reichert, Hans-Heinz Reichert and Ingeborg Kockler v Dresdner Bank AG, para 34. 1992 ECR I-2149.

¹⁰⁵ EKT lieta: C-391/95 Van Uden v. Deco-Line, para 37. 1998 ECR I-7091. Šajā sakarībā ir jāņem vērā, ka frāze “pagaidu, tai skaitā, aizsardzības pasākumi” Konvencijas 24. panta nozīmē ir jāsaprot tādējādi, ka tā attiecas uz pasākumiem, kuri Konvencijas darbības jomā ietilpstošajās lietās ir domāti faktiskās vai tiesiskās situācijas saglabāšanai, lai tiktu nodrošinātas tiesības, kuru atzīšanu prasa tiesai, kuras piekritībā ir izskatīt lietu pēc būtības (spriedums iepriekš minētajā spriedumā lietā “Reiherts un Koklere”, 34. punkts).

¹⁰⁶ 2010. gada 29. jūnija ziņojums par Padomes Regulas (EK) Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās īstenošanu un pārskatīšanu (2009/2140(INI)). Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2010-0219+0+DOC+XML+V0/LV>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

Informācijā par Latviju, kas pieejama tīmeklī ES oficiālās vietnēs, arī tiek lietoti vairāki termini, pat vienā teikumā, kā: „Latvijas Republikas likumdošanā *piesardzības pasākumi* mantiska rakstura strīdos ir *prasības vai iespējamās prasības nodrošināšana*, intelektuālā īpašuma strīdos - *pagaidu aizsardzības līdzekļi*, tāpat iespējama ir arī *pierādījumu nodrošināšana*”¹⁰⁷, kā arī *pagaidu vai piesardzības pasākumi* un lūgums tiesai *pieņemt pagaidu pasākumus*¹⁰⁸.

Kā redzams augstākminēto avotu apskatā, šī jēdziena apzīmēšanai lieto šādus raksturīgākos terminus (neskaitot to elementu iespējamās kombinācijas):

Termins angļu valodā	Termina tulkojums vai atveidojums
ancillary claims, incidental or additional claims	<i>blakus prasības, nejaušas vai papildinošas</i>
provisional measures	<i>nodrošinošie līdzekļi</i>
provisional remedies	<i>nodrošinošie tiesību aizsardzības līdzekļi</i>
provisional or conservatory measures	<i>nodrošinošie vai saglabājošie līdzekļi</i>
interim injunction	<i>pagaidu apturīkojums</i>
interim measures	<i>pagaidu līdzekļi</i>
interim measures of protection	<i>pagaidu un saglabājošie līdzekļi</i>
interim and emergency relief	<i>pagaidu un steidzami pastiprināšanas līdzekļi</i>
provisional or protective measures	<i>pagaidu vai aizsargājošie līdzekļi</i>
pre-judgement or pre-award relief	<i>pirmsprieduma vai pirmsnolēmuma pastiprināšanas līdzekļi</i>

Pretēji vispārpieņemtajam uzskatam, ka juridiskajiem terminiem ir jābūt konsekventi lietotiem, terminoloģijas pētnieki šādu nekonsekvenci mēdz uzskatīt par pieņemamu, paužot, ka uzskats, ka vienam juridiskajam jēdzienam ir atbilstošs tikai viens termins, ir neatbilstošs un derīgs tikai eksaktajās zinātnēs, kurās iespējamas nemainīgas definīcijas¹⁰⁹. Kā pauž Rīgas Juridiskās

¹⁰⁷ Eiropas tiesiskās sadarbības tīkla civillietās un komercietās mājaslapa. Pagaidu un nodrošināšanas pasākumi – Latvija. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/interim_measures/interim_measures_lat_lv.htm, skatīts 2010. gada 1. augustā.

¹⁰⁸ Turpat arī secināts, ka: „Nacionālās likumdošanas salīdzināšana parāda, ka nepastāv gandrīz nekādas pagaidu un piesardzības pasākumu definīcijas un juridiskās sistēmas ievērojami atšķiras”. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/interim_measures/interim_measures_gen_lv.htm, skatīts 2010. gada 1. augustā.

¹⁰⁹ Rondeau G. (1984). Introduction à la terminologie. 2. ed. Gaëtan Morin éditeur, Québec, lpp.39. pieejams Google books vietnē, skatīts 2011. gada 1. augustā.

augstskolas viesprofesors, Lapzemes Universitātes emeritētais profesors Hieki Matila (Mattila), jo īpaši juridiskā angļu valoda īpaši izceļas citu valodu starpā ar sinonīmu daudzumu¹¹⁰, tāpēc vienu jēdzienu apzīmējošu atšķirīgu terminu līdzpastāvēšana ir pieņemama.

1.3.1. Līdzīgu jēdzienu un terminu lietojums latviešu valodā

Salīdzinājumā ar angļu valodā paralēli lietotu terminu klāstu, šim jēdzienam radniecīgi līdzinieki Latvijā netiek lietoti tik kuplā skaitā, lai gan dažādās Latvijas tiesību nozarēs ir sastopami tiesību institūti, kuru mērķis ir nodrošināt tiesību savlaicīgu aizsardzību un nodrošināt sprieduma izpildei nepieciešamo resursu saglabāšanu vai procesa norises kārtības uzturēšanu.

CPL min sākotnēji šķietami līdzīga nosaukuma tiesību institūtus kā *pagaidu lēmums* (CPL 238. pants, kas paredz ģimenes tiesībās lietotus līdzekļus), *pagaidu aizsardzības līdzekļi* intelektuālā īpašuma tiesībās (CPL 30.² nodaļa), bet administratīvajās tiesībās pastāv *pagaidu tiesas aizsardzības līdzekļi*. Tiem kopīgs ir tas, ka tos piemēro tiesa, nevis šķīrējtiesa, tomēr tos ir vērts apskatīt, pirms tam pievēršoties arī uz šķīrējtiesām attiecinātajam *prasības nodrošināšanas* tiesību institūtam un *prasības nodrošinājuma līdzekļiem* (CPL 19. nodaļa), apskatot, vai to tvērums būtu pietiekams pētāmā objekta apzīmēšanai.

Civilprocesa likuma 19. nodaļas nosaukumā ir *prasības nodrošināšana*, nodaļas ievaros tiek lietots arī jēdziens *prasības nodrošinājuma līdzekļi* (138.p.), bet no Civilprocesa likuma D daļas 523. pants par prasības nodrošināšanu ir izslēgts ar 17.02.2005. likuma grozījumiem, kas stājās spēkā 10.03.2005. Pašreizējais regulējums nosaka, ka vienīgais tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis, kas paredzēts šķīrējtiesas procesa atbalstam Latvijas tiesību sistēmā ir *prasības nodrošināšana pirms prasības celšanas* (139.p.), tāpēc aptverošs tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jēdziens šķīrējtiesās nepastāv.

Pat ja visi Civilprocesa likuma 138. pantā minētie prasības nodrošinājuma līdzekļi¹¹¹ tiktu atteicināti arī uz šķīrējtiesu, šāds regulējums būtu pārāk ierobežojošs. Izmantojot šajā darbā ieteikto

¹¹⁰ Mattila H. Comparative legal linguistics. Ashgate, Aldershot, U.K., (2006), 111.lpp.

¹¹¹ 138.pants. Prasības nodrošinājuma līdzekļi
 (1) Prasības nodrošinājuma līdzekļi ir:
 1) atbildētājam piederošas kustamas mantas un skaidras naudas apķīlāšana;
 2) aizlieguma atzīmes ierakstīšana attiecīgās kustamas mantas reģistrā vai citā publiskā reģistrā;
 3) prasības nodrošināšanas atzīmes ierakstīšana zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā;
 4) kuģa arests;
 5) aizliegums atbildētājam veikt noteiktas darbības;
 6) to maksājumu apķīlāšana, kuri pienākas no trešajām personām, tajā skaitā naudas līdzekļi kredītiestādēs un citās finanšu institūcijās;

tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jēdzienu kā atskaites punktu, redzams, ka Civilprocesa likuma regulējums prasības nodrošināšanai, pat to pilnībā attiecinot uz šķīrējtiesām, būtu vairāk ierobežojošs nekā, piemēram, UNCITRAL parauglikums. Prasības nodrošināšanas institūtam, atšķirībā no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem šķīrējtiesās, ir šaurāka attiecināmība:

1. Prasības nodrošināšana tiek piemērota, ja ir „pamats uzskatīt, ka tiesas sprieduma izpilde lietā varētu kļūt apgrūtināta vai neiespējama”. Tas aptver vienu no iersinātajām iedalījuma piecām grupām, - ar nolēmuma izpildāmību saistītos lēmumus, taču ne „sadarbību sekmējošos un disciplinējošos” lēmumus. Tiesām tas nav nepieciešams, jo tiesas rīcībā ir procesuālās sankcijas (CPL 8. nodaļa) ar kuru palīdzību veicināt procesa norisi. Šķīrējtiesu rīcībā šādu piespiedu instrumentu nav, tāpēc ir nepieciešams daudz brīvāks ietvars, kas ļautu piemērot tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus arī ar mērķi sekmēt procesa norisi un disciplinēt tā dalībniekus. Protams, pastāv atšķirības pušu motivācijā sadarboties ar strīda risinātājiem: teorētiski šķīrējtiesas procesā iesaistītās puses ir brīvprātīgi par to vienojušās; tās tieši ir atkarīgas no šķīrējtiesnešu viedokļa, kas ietekmēs spriedumu, un parasti ir ieinteresētas iespējami efektīvākā strīda risinājuma atrašanā, lai ietaupītu resursus. Pretsatā procesam vispārējās jurisdikcijas tiesā, kurā iesaistīšanās nav brīvprātīga un tiesneša personīgajam viedoklim par puses vēlmi atrisināt konfliktu nav tik būtiskas nozīmes. Tomēr puse, kuras izredzes panākt labvēlīgu nolēmumu ir mazākas, mēdz izmantot dažādas novilcinošas, procesu novilcinošas taktikas kā vispārējās jurisdikcijas tiesās, tā šķīrējtiesās. Šādos gadījumos šķīrējtiesneša apelēšana pie šīs strīda puses labās gribas var nebūt pietiekama, ja nepastāv reāla iespējamība, ka tiks piemērots kāds piespiedu līdzeklis.
2. Civilprocesa likums nosaka, ka „tiesa vai tiesnesis pēc prasītāja motivēta pieteikuma var pieņemt lēmumu par prasības nodrošināšanu” (CPL 137. panta pirmā daļa), ko atkārti, vēlreiz uzsverot, ka prasības nodrošinājums izvērējams „pēc iespējamā prasītāja pieteikuma” (CPL 496. panta pirmā daļa). Tātad tiesa pēc savas iniciatīvas neierosina prasības nodrošinājumu – tas būtu pušu līdztiesības un sacīkstes principa pārkāpums. Šķīrējtiesas iniciatīvai šādi ierobežojumi nebūtu mērķtiecīgi: ņemot vērā, ka šķīrējtiesas procesa mērķis ir atrisināt strīdu, saglabājot iespēju turpmākai pušu sadarbībai, nevajadzētu radīt papildu pretstatījumu pušu starpā. Iespēja, ka vienīgi pēc otras puses lūguma tiks piemērots kāds no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, rada

7) izpildu darbības atlikšana (arī aizliegums tiesu izpildītājam nodot naudu vai mantu piedzinējam vai parādniekam vai mantas pārdošanas apturēšana).

tiešu konfrontāciju un padara šķīrējtiesas procesu par „ieroci”. Šādām tiesībām ir jābūt arī šķīrējtiesnesim pašam, protams, to piemērošanā nepārkāpjot objektivitātes un neitralitātes prasības.

Civilprocesa likums nosaka nepieciešamību norādīt prasības nodrošinājuma līdzekli (turpat). Šķīrējtiesnesis turpretim nav saistīts piemērot pušu ierosināto tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli. Ja *lex arbitri* un šķīrējtiesas noteikumi nenosaka citādi, šķīrējtiesnesim ir izvēles tiesības, vai vispār un kādu līdzekli piemērot.

3. Latvijas likumdevējs ir izvēlējis šo nodrošinājumu pieļaut noteiktos gadījumos – piemēram, tikai mantiska prasījuma nodrošināšanai, kas novērtējamas naudas izteiksmē un tādā apmērā, kas nepārsniedz prasījuma summam¹¹². Šī pētījuma objekts, savukārt, var tikt piemērots arī nematiska rakstura prasībās¹¹³, ja šāds strīds nodots izskatīšanai komercšķīrējtiesai un tā apmērs nav piesaistīts prasības summai, bet gan „saprātīgām” juridiskajām izmaksām. Piemēram, šķīrējtiesa pieņem lēmumu apmierināt kādas puses lūgumu likt otrai izbeigt kādu nevēlamu darbību, turpināt pildīt līgumu, konstatēt kāds puses juridisko statusu¹¹⁴ utt. vai nolemt prasīt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu saprātīgā apmērā neatkarīgi no prasības dabas un apmēra.
4. Civilprocesa likums 138. pantā uzskaita prasības nodrošinājuma līdzekļu veidus – par atvērti formulētu šo pantu nekādi nevar uzskatīt – bet, piekrītot augstākminēto zinātnieku ieteikumiem un šajā nozarē veiksmīgu valstu piemēram, jebkāds līdzekļu uzskaitījums likumā uzliek nevēlamus ierobežojumus un mazina šķīrējtiesas pilnvaras. Apzinoties, ka šis uzskaitījums neietver šī pētījuma objektu, piedāvātā iedalījuma piekto veidu – tiesvedības izmaksu nodrošinājumu – secināms, ka pat visa šī panta attiecināšana uz šķīrējtiesām būtu to pilnvaras ierobežojoša¹¹⁵. Pat vēl vairāk, pēc autonomās teorijas doktrīnas, šķīrējtiesnešus nesaista nekādi ierobežojumi

¹¹² To, ka šādus līdzekļus arī Latvijas likumdevējs konceptuāli nenoliedz arī nemantiskos strīdos, apliecina iespēja tiem līdzīgus piemērot intelektuālā īpašuma strīdos. Tādējādi liegums tos piemērot komercietās no sistēmiskā viedokļa šķiet nepamatots.

¹¹³ Michael E. Schneider and Joachim Knoll, *Performance as a Remedy: Non-Monetary Relief in International Arbitration*: ASA Special Series No. 30, Juris publishing inc, 2011.

¹¹⁴ Anglijā šādu šķīrējtiesas nolēmumu sauc par *formative claim and award*, Šveicē *Gestaltungsurteil* vai *jugement formateu*.

¹¹⁵ Pie tam tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļi zināmā mērā aptver arī CPL 16. nodaļā minēto „pierādījumu nodrošināšanu”. Abās nodaļās minēto civiltiesiskos līdzekļus apvienojošs nosaukums netiek lietots, atšķirībā no plaša tvēruma jēdziena angļu valodā, jo saturiski un procesuāli abi šie jēdzieni, protams, atšķiras.

piemērojamo līdzekļu izvēlē, pat, ja tiek piemērots kas tāds, kas nav *lex loci* likumā. Šāda pieeja ir sevišķi pamatota starptautiskā komercšķīrējtiesā, jo ir liela iespējamība, ka jāņem vērā ne tikai *lex loci* likumā ietvertie līdzekļi, bet tieši pretēji, tie nav jāņem vērā, bet jāizvēlas kāds no tanī valstī pieejamajiem līdzekļiem, kurā paredzama šī lēmuma izpilde.

Atzīstot prasības nodrošinājuma termina atšķirīgo tvērumu, jāsecina, ka pētāmajam objektam nepieciešams meklēt jaunu, kas ietvertu visus meklējamajam jēdzienam nepieciešamos elementus. Termina meklējumos ir svarīgi apzināt tam līdzīgos, lai pārbaudītu iespējas izmantot kādu no esošajiem, labi pazīstamajiem un lietotajiem, ja vien to tvērums ir salīdzināms. Tādējādi, jēdziena attīstība ir jāskata, vadoties no tā pieejamajiem elementiem, meklējot arī vispārējās jurisdikcijas tiesas procesā pieejamo līdzekļu klāstā. Jēdziena atklāšanā ir ierobežotas iespējas balstīties uz Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūru saistībā ar starptautisko komerciālo šķīrējtiesu vai pieejamajiem starptautiskās šķīrējtiesas procesu materiāliem, jo šāds jautājums līdz šim vēl nav izskatīts. Daudzi no citur lietotajiem tiesību instrumentiem nav sastopami gan tādēļ, ka „vairums šķīrējtiesu Latvijā izskata relatīvi vienkāršus vietējas nozīmes strīdus¹¹⁶”, kā tas redzams arī pēc zemāk aprakstītā lauka pētījumā iegūtajām ziņām, gan tāpēc, ka esošais regulējums tos neparedz.

Lai izsvērtu, vai ir piemērots kāds cits Civilprocesa likumā lietots termins, tiks apskatīti šķietami līdzīgi termini - pagaidu lēmums un pagaidu aizsardzības līdzekļi. Ģimenes tiesību jautājumi gan nav šķīrējtiesas kompetencē, jo CPL 487. pants nosaka, ka strīdi, kas saistīti ar „grozījumiem civiltāvokļa aktu reģistrā” vai "ar aizbildnībā vai aizgādībā esošu personu tiesībām un pienākumiem vai ar likumu aizsargātām interesēm” un visi tie ģimenes tiesību strīdi, kas izskatāmi sevišķā tiesāšanas kārtībā (CPL 251. pants), nav nododami izskatīšanai šķīrējtiesā, bet šajā jomā lietotais termins *pagaidu lēmums* (CPL 238. pants) varētu būt lietojams arī šķīrējtiesu sakarā. Taču, nenoliedzami, tas nav līdzvērtīgs ne saturiski, ne procesuāli, lai gan to veidojošie atsevišķie vārdi derētu pētāmā objekta aprakstam. Saturiski vārds „pagaidu” liecina par to, ka šī institūta darbība paredzēta uz laiku, ne līdz galīgā risinājuma sasniegšanai, tātad starpposmā starp kādām secīgām procesa stadijām. Tā kā tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi patiešām lielā mērā ir iecerēti darboties ierobežotu laiku, tad vārds „pagaidu” uz to darbību būtu attiecināms. Taču ir arī tādi tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi, kas var procesu atstāt bez nākamajām stadijām, kļūstot par šķīrējtiesas procesa noslēdzošo posmu, piemēram, neizpildīts prasītājam uzliktais pienākums iemaksāt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu. Tāpēc vārda „pagaidu” lietošana bez papildu

¹¹⁶ Repšs A. Piezīmes par jauno šķīrējtiesas nolēmumu regulējumu, Jurista Vārds, 2007, Nr. 51.

paskaidrojošiem vārdiem dažos gadījumos nenodrošinātu nepieciešamo jēdziena tvērumu. Otrs šī salikuma vārds - „lēmums” – šķīrējtiesu kontekstā ir sastopams arī CPL, piemēram 528. pants to piemin - „nolēmumi (lēmumi un spriedumi)”. Civilprocesa likums neizšķir dažādus terminus, kas apzīmē vispārējās jurisdikcijas tiesas un šķīrējtiesu lēmumus, nolēmumus un spriedumus. Apzinoties, ka šķīrējtiesu nolēmumi atšķiras no vispārējās jurisdikcijas tiesas spriedumiem, var diskutēt par to, vai ir pareizi lietot vienu un to pašu terminu nosacīti atšķirīgu jēdzienu apzīmēšanai. Šāda terminu lietošana ir saskaņā ar Civiltiesprocesa likuma tradīciju, taču tā atšķiras no, piemēram, angļu valodas, kurā skaidri tiek nodalīti šķīrējtiesu nolēmumi (award) no vispārējās jurisdikcijas tiesas spriedumiem (verdict, judgement). Tulkošanas un terminoloģijas centra tulkotajā UNCITRAL parauglikuma versijā arī tiek lietots termins „lēmums” un „spriedums”, kur pirmais tiek attiecināts uz visa veida lēmumiem, kas saistīti ar procesa gaitu, bet procesu noslēdzošais galīgais nolēmums šķīrējtiesā tiek saukts par *spriedumu*. Lēmumi, kas attiecas uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, tiek dēvēti par „pagaidu pasākumiem”. Nodrošinoties iespējai, ka arvien pieaugs to valstu skaits, kas veidojušas šķīrējtiesu regulējumu pēc UNCITRAL parauglikuma parauga, būtu ieteicams izmantot tādu terminu, kas precīzāk aptvertu parauglikumā lietoto terminu jēgu, diemžēl vārdiem „pagaidu pasākums” ir pārāk plašs lietojums, tāpēc tas nevar tikt uzskatīts par pietiekami nepārprotamu terminu. Atsaucoties uz dzejnieka Vergīlija viedo secinājumu, ka „jārunā ir nevis tā, lai mūs varētu saprast, bet gan tā, lai nevarētu nesaprast”¹¹⁷, jāatzīst, ka „pagaidu pasākumi” būtu nepietiekoši precīzs termins.

Intelektuālā īpašuma jautājumi arīdžan nav šķīrējtiesu kompetencē, bet šinī nozarē lietotais jēdziens „pagaidu aizsardzības līdzekļi” šķiet apskatāmajai vajadzībai daudz piemērotāks. Šie līdzekļi ir ierobežotā skaitā, to uzskaitījums pieejams 250.¹⁰ panta trešajā daļā¹¹⁸. Lai gan šis termins šķietami ir piemērots, tomēr „pagaidu aizsardzības līdzekļiem” intelektuālā īpašuma sfērā ir citi uzdevumi, kas būtiski atšķiras no tiem, kādi ir tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem šķīrējtiesās – piemēram, nepieļaut vai apturēt autortiesību pārkāpumu apķīlājot kustamo mantu, nevis ar mērķi ar tās palīdzību nodrošināt sprieduma izpildāmību vai pušu sadarbību procesa laikā, bet gan novērst

¹¹⁷ Publius Vergilius Maro, izcils romiešu dzejnieks, 70.-19. g. p.m.ē.

¹¹⁸ 250.¹⁰ pants. Pagaidu aizsardzības noteikšanas pamats un līdzekļi

.. (3) Pagaidu aizsardzības līdzekļi ir:

1) tādas kustamas mantas apķīlāšana, ar kuru iespējams, tiek pārkāptas intelektuālā īpašuma tiesības;

2) pienākums atsaukt preces, ar kurām, iespējams, tiek pārkāptas intelektuālā īpašuma tiesības;

3) aizliegums veikt noteiktas darbības gan atbildētājam, gan personām, kuru sniegtie pakalpojumi tiek izmantoti, lai pārkāptu intelektuālā īpašuma tiesības, vai personām, kuras padara iespējamu šāda pārkāpuma izdarīšanu.

tās apriti līdz sprieduma paziņošanai. Kā norāda Z.Pētersone savā promocijas darbā¹¹⁹, tad nereti šie pagaidu pasākumi ir vienīgais apmierinājums, uz kuru aizskartā puse var reāli cerēt. Šķīrējtiesas procesā šāds mērķis nav bieži sastopams.

1.3.7.Jēdziena būtībai līdzīgs formulējums latviski rakstošo zinātnieku darbos

Kā vienu no līdzīgākiem terminiem varētu minēt Zanes Pētersones lietoto „*pagaidu tiesiskās aizsardzības līdzekļi*”¹²⁰, taču viņa klasifikācijā neiesaka ieskaitīt puses juridiskās aizstāvības atlīdzību, jo „šāda atlīdzība nav vērsta uz pašas materiālās tiesības aizsardzību, bet gan kompensē procesuālus izdevumus, kas rodas citu tiesiskās aizsardzības līdzekļu piemērošanas procesā”. Tādējādi no šīs klasifikācijas varētu tikt izslēgts tiesvedības izdevumu nodrošinājums. Tomēr, ņemot vērā, ka nozīmīgos šķīrējtiesas procesos tieši juridisko pārstāvju izmaksas var veidot pat lielāku summu nekā prasības summa, tad to atmaksāšanas iespējas nodrošinājumu nevajadzētu izslēgt. Edgars Briedis¹²¹ lieto gandrīz vai identisku terminu „*pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi*”, to attiecinot uz UNCITRAL noteikumos lietoto terminu. Šāda termina atveide ir visumā pieņemama, tiesa gan ar piebildi, ka piemērotāks formulējums būtu šajā darbā izmantotais, jo nevis tiesības ir pagaidu, bet gan to aizsardzības līdzekļi.

1.3.1.Ieteicamais jēdziena atveidojums latviešu valodā

Katrai zinību nozarei ir vajadzīgi *termini* – vārdi ar ierobežotu stingri noteiktu jēdzienisko saturu. Tāpēc visām zinātnes un tehnikas nozarēm ir jāizstrādā terminoloģija

Jāsecina, ka tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu būtību izsakošu jēdzienu latviešu valodā nelieto, vai lieto tam nepiemērotus no civilprocesa aizgūtus jēdzienus, kas ir neprecīzi un neaptver visu šķīrējtiesu rīcībā esošo līdzekļu klāstu. Vairāku terminu paralēls lietojums, neizšķirot to tvērumu, ir mulsinošs arī angļu valodā. Par piemērotāko angļu valodas jēdzienu ar atbilstošāko jēgu varētu uzskatīt „*interim and protective measures*”, kura lietojums ir gana izplatīts. Latviešu valodā ir nepieciešama jaunrade, ieteikums būtu lietot šajā darbā izmantoto jēdzienu – *tiesību aizsardzības*

¹¹⁹ Pētersone Z., Promocijas darbs Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi, kas tiesā piemērojami intelektuālā īpašuma tiesību lietās, Rīga, 2010.

¹²⁰ Pētersone Z. Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi, kas tiesā piemērojami pret autortiesību pārkāpumiem. Pieejams: http://dukonference.lv/raksti_pdf/Petersone+.pdf, skatīts 2010. gada 1. augustā.

¹²¹ Briedis E., Problēmas saistībā ar prasības nodrošināšanu, Jurista Vārds, Nr. 46 (641), 2010. gada 10. novembris. Te gan jāpiebilst, ka arī darba autore šinī pašā izdevumā pāris mēnešus agrāk lietoja tādu pat terminu, kuru promocijas darba izstrādes laikā aizstāja ar šajā darbā ieteikto. E.Briedis iepriekšējā publikācijā lietoja terminus „pagaidu prasītāja interešu aizsardzības līdzeklis” un „pagaidu nodrošinājums” (Briedis E. Par prasības nodrošinājuma atcelšanu”, Jurista Vārds, Nr. 18 (571), 2009. gada 15. maijs.)

pagaidu līdzekļi. Tādējādi ne CPL, ne latviešu valodā rakstošo pētnieku darbos lietoto terminu izmantošana nav iespējama. Kā pauž juridiskās lingvistikas pētniece Marija Terēze Kabrē (Cabré), nepietiek ar to vien, ka tiek lietots kāds termins, tam ir arī jābūt precīzi piemērotam šīs nozares vajadzībām¹²². Konstatējot precīza termina trūkumu, ir jārada jauns. Aptverot pamatprincipus terminoloģijas radīšanai¹²³ un tos papildinot ar augstākminētā jēdziena nepieciešamo tvērumu, ir izvēlēti elementi, kuri nepieciešami, lai atklātu šī jēdziena būtību. Pirmkārt, terminam ir nepieciešams aptvert tā mērķi un galveno uzdevumu - tiesību aizsardzību. Šajā gadījumā vārds „tiesības” tiek lietots plašā nozīmē, gan kā pamatotas intereses, kuras aizstāv likums, gan kā pamatota prasība,¹²⁴ tādējādi aptverot gan procesa, gan sprieduma izpildes vajadzības. Tiesību aizsardzība aptver visa veida pasākumus, kas vērsti uz tiesību nodrošināšanu. Sekojot prof. Torgāna domai, par derīgu atzīstot, gan vārdu „tiesību”, gan „tiesiskie” pirms frāzes „aizsardzības līdzekļi”¹²⁵, šajā darbā tiks izmantots pirmais no minētajiem, jo otrs vairāk saistāms ar vispārējās jurisdikcijas tiesu procesu. Otrkārt, jānorāda šīs aizsardzības apjoms un aprobežojumi – „pagaidu” liecina par to, ka šie pasākumi nav uzskatāmi par galīgu, pabeigtu risinājumu, bet gan darbojas starpposmā starp kādām procesa stadijām. Treškārt, piemērotāk būtu lietot vārdu „līdzekļi”, nevis „pasākumi”, jo pēdējais parasti tiek lietots, lai apzīmētu kādu darbību, kas tiek veikta, bet līdzeklis ietver arī darbības neveikšanas iespējamību. Šajā gadījumā ar līdzekļu palīdzību tiek veikti pasākumi, tāpēc piemērotāk ir lietot vārdu „līdzekļi”.

1.3.2. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu definīcija

Atsaucoties uz daudzu paralēli lietotu sinonīmu eksistenci, kas aprakstīta nodaļā par jēdzienu, varētu šķist, ka paralēli jāpastāv arī krietnam skaitam iespējamo definīcijas variantu. Tomēr tā nav, jo skaidrojošajās vārdnīcās sastopamās definīcijas ir skopas, neprecīzas un parasti tikai vienam no iespējamajiem jēdziena variantiem. Tā kā nav sastopamas šķīrējtiesu juridisko terminu skaidrojošās vārdnīcas, tad, pirms pieņemt kādu definīciju kā šķīrējtiesai derīgu, ir jāizsver, vai uz tiesu attiecināmās ir piemērojamas arī šķīrējtiesas procesā. Vairumā gadījumu jēdziens *tiesa* var tikt aizstātas ar jēdzienu *šķīrējtiesa*, nezaudējot skaidrojuma precizitāti attiecībā uz

¹²² Cabré M. (1998). Terminology. Theory, methods and application. John Benjamins publishing company, Amsterdam/Philadelphia, -116. lpp.

¹²³ Tos izstrādāja vācu inženieris J.Vusters (Eugene Vuster, Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik, 1931), tie paredzēja precīzi definētus, nemainīgus terminus dabaszinībām un inženierzinātnēm. Viņš no vispārējās terminu teorijas nodalīja atsevišķas terminu radīšanas teorijas atbilstoši nozarei un valodai, piemērojot vispārējos principus un metodes konkrētajai sfērai.

¹²⁴ Definīcija: Ar likumu noteiktas priekšrocības, kuras citām personām ir pienākums respektēt. Taisnīga prasība. Longman's Dictionary of Business English, -443.lpp.

¹²⁵ Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2006. – 201.lpp.

materiālajiem jautājumiem (tātad – ko ietver tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi), bet viennozīmīgi aprakstus nevar attiecināt uz procesuālajiem jautājumiem (tātad – kā lūdzami un piešķirami pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi). Arī zinātnieku darbos nav piemērotu definīciju, tāpēc šis iztrūkums aizpildīts, piedāvājot savu definīcijas variantu.

1.4.1. Vārdnīcās pieejamās definīcijas

Viena no autoritatīvākajām pasaulē atzītajām juridiskajām vārdnīcām, Bleka Juridiskā vārdnīca (Black's Law Dictionary), pie starptautisko tiesību terminoloģijas, piedāvā jēdziena *pagaidu aizsardzības līdzeklis* skaidrojumu kā „*starptautiska tribunāla / tiesas / miertiesas¹²⁶ orderis / pavēle / rīkojums ar mērķi pirms sprieduma atturēt prāvnieku no patvaļīgas darbības, kas radītu kaitējumu galīgajam tiesāšanās procesa rezultātam. Šis līdzeklis ir salīdzināms ar pagaidu pavēli/priekšrakstu¹²⁷”*. Šī definīcija ir daļēji pieņemama, taču tā neietver ne pierādījumu nodrošināšanu, ne uz izpildi vēršamā īpašuma saglabāšanu, tāpēc tā uzskatāma par pārlietu šauru.

Oksfordas juridiskā vārdnīca (Oxford Dictionary of Law) no visiem iespējamajiem sinonīmiem ietver tikai šķirkli *pagaidu nodrošinājums*. Pēc fakta konstatēšanas, ka šāds jēdziens ir sastopams kā amerikāņu, tā angļu valodā, piedāvā ļoti īsu tā definīciju: „*pagaidu tiesību pastiprināšanas līdzeklis kā iepriekšējs apturrīkojums¹²⁸”*. Šī definīcija vērtējama kā vienu noteiktu aspektu ilustrējoša, taču tā viennozīmīgi neaptver visu jēdzienu.

Vēl kāda Oksfordā izdota juridisko terminu vārdnīca, Mūsdienu angļu juridiskās valodas vārdnīca (A Dictionary of Modern Legal Usage), līdzīgi piedāvā ļoti īsu definīciju šķirklim *pagaidu tiesību pastiprināšanas līdzeklis*, to skaidrojot kā: *pagaidu tiesību pastiprināšanas līdzeklis, kā pagaidu apturrīkojums vai pagaidu maksājums, kurš tiek piešķirts prasītājam tiesā, gaidot tiesas iznākumu¹²⁹*. Arī šai definīcijai ir šaurs tvērums, pat neņemot vērā, ka tā attiecas uz tiesu procesu.

Citās juridisko terminu skaidrojošajās vārdnīcās ir iespējams rast katra tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jēdzienu tulkojuma sinonīmu variantu elementu skaidrojumu, tomēr, tos apvienojot, pie lietojama skaidrojuma nenonākt. Piemēram, Ozborna juridiskajā vārdnīcā (Osborn's

¹²⁶ Tulkojuma sinonīmi no Tulkošanas un terminoloģijas centra (tagad – Valsts valodas centra) datubāzēm, no Valsts valodas centra mājaslapas. Pieejams: <http://www.ttc.lv>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

¹²⁷ Black H.C. Black's law dictionary. 8th edition. St. Paul: Thomson/West, 2004.; šķirklis: interim measure of protection; Pēc nozīmes līdzīgiem šķirkļiem kā „preliminary-“, vai „interim-“, tiek norādīta atsauce uz šeit aprakstīto.

¹²⁸ Martin E.A. Oxford dictionary of Law. 5th revised edition. Oxford: Oxford University Press, 2002. – lpp.460. Šķirklis: interlocutory relief, interim relief.

¹²⁹ Garner B.A. A dictionary of modern legal usage. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 1995. Šķirklis: interim relief (interlocutory relief) un interim payment.

Concise Law Dictionary) ir rodami šķirkļi *pagaidu maksājums* un *neapstrīdami pagaidu lēmumi*¹³⁰. Pirmais ietver tikai Anglijas tiesībām raksturīga procesa aprakstu, kuru nevar attiecināt uz šķīrējtiesu procesu kā tādu, taču piedāvā arī visumā attiecināmu skaidrojumu tam, kādos apstākļos var prasīt pagaidu maksājumu. Minēti apstākļi, kurus prasītājam jāpierāda ir šādi: 1) ka atbildētājs ir atzinis savu vainu, 2) ka, jau ir tiesas spriedums, kas attiecas uz kaitējuma novērtējumu, 3) ka, lietu tālāk virzot uz tiesu, prasītājs gūs krietna apmēra atlīdzinājumu. Līdzvērtīgu skaidrojumu šim pašam šķirklim piedāvā arī Mūsdienu angļu juridiskās valodas vārdnīca. Redzams, ka šis skaidrojums nav attiecināms uz šķīrējtiesu ne pēc procesa, ne pēc būtības, jo atbildētāja vainas atzīšana nav nepieciešama, lai lemtu par pagaidu maksājumiem, vajadzīgs izvērtēt pirmšķietamību. Otrais, šķietami attiecināmais šķirkļis ir daudz īsāks: *galīgais lēmums nosaka pušu tiesības, bet neapstrīdami pagaidu lēmumi atstāj iespēju tiesības noteikt vēlāk*. Šis skaidrojums apraksta atšķirību starp galīgo lēmumu un pagaidu lēmumu, bet neatklāj neko sīkāk, tāpēc uzskatāms par neko neizsakošu un šajā gadījumā nepieciešamajam skaidrojumam nederīgu. Tādējādi, pat skatot kontekstā šajā vārdnīcā iespējami attiecināmos jēdzienus, pie piemērota skaidrojuma netikt. Pie līdzīga secinājuma jānonāk skatoties Barona juridisko terminu vārdnīcu¹³¹, kura ietver šķirkli pagaidu lēmums, kura piedāvā vien procesuālu šī jēdziena apskatu.

Latviešu valodā pieejamajās juridiskos jēdzienus tulkojošās un skaidrojošajās vārdnīcās tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jēdzienu aptverošu šķirkļu nav¹³². Tas ir loģiski skaidrojams gan ar šī institūta neesamību Latvijas šķīrējtiesu un arī tiesu regulējumā, gan ar juridisko terminu skaidrojošo vārdnīcu nelielo apjomu un tvērumu, kurā ir ietverti tikai visbūtiskākie un visbiežāk sastopamie šķirkļi.

1.4.2. Zinātnieku darbos atrodamās definīcijas

Lielākoties šķīrējtiesas nozares zinātnieki, līdzīgi, kā Ž.Pudrē un S.Besons¹³³ secina, ka „termini mēdz būt dažādi”, un pēc vairāku uzskaitījuma atzīst, ka „tos neatšķiram (we do not make a distinction) un parastā gadījumā lietosim terminu „nodrošinošie līdzekļi””. Pēc šāda secinājuma par terminu nenoteiktības, tiek pieņemts, ka nav arī vienotas definīcijas. Arī šķīrējtiesu nozares

¹³⁰ Rutherford L., Bone S (eds.). Osborn's concise law dictionary. 8th edition. London: Sweet and Maxwell, 1993. Šķirkļis interim payment un interlocutory order.

¹³¹ Gifis S.H. Barron's dictionary of legal terms. 3rd edition. New York: Barron's Educational Series, 1998. Šķirkļi interlocutory un interlocutory order.

¹³² Sk. apskafīto avotu sarakstu 3.7. nodaļā 376.atsaucē.

¹³³ Poudret J.F., Besson S. Comparative law of international arbitration. 2nd edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. – lpp.519.

viens no atpazīstamākajiem pētniekiem, prof. Alans Redfērn, atzīst, ka „tos sauc dažādos vārdos¹³⁴”, un vienīgs, kas viņaprāt ir neapstrīdami ir tas, ka 1) „tie pēc dabas ir paredzēti kā pagaidu līdzekļi”, 2) „nav paredzēti atspoguļot galīgā strīdu iznākumu” un 3) „tie pēc dabas ir paredzēti kā aizsargājoši”. Apskatot daudzu citu zinātnieku darbus, secināms, ka nozares pētnieku darbos nav piedāvāta jēdziena definīcija, tā vietā jēdziena izpratnei piedāvāts kāds plašāks skaidrojums vai citāda veida apskats, piemēram, skatot tā veidus. Liela daļa pētnieku šo jautājumu neskar, kas varētu būt skaidrojams ar to, ka šķīrējtiesu nozare ir praktiķu tiesības, kur teorētiskajam ietvaram ir ierādīta mazāk svarīga loma, augstāk vērtējot praktisku pieeju un ķeroties pie atsevišķu praktisku jēdziena elementu apskata.

1.4.3. Jēdziena ieteicamā definīcija

Jāsecina, ka tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu esošās definīcijas nav apmierinošas, tāpēc šajā darbā piedāvāta šāda definīcija: *tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi ir tiesību aizsardzības līdzekļi vai nodrošinājuma līdzekļi, kuru mērķis ir veicināt pušu tiesību aizsardzību pirms šķīrējtiesas procesa uzsākšanas vai tā norises gaitā, kā arī nodrošināt ar sprieduma izpildi saistīto materiālo līdzekļu saglabāšanu, pušu sadarbību, informācijas neizpaušanu un citus pasākumus, kas veicinātu šķīrējtiesas procesa norisi vai sprieduma izpildāmību.*

1.4. Tiesvedības izdevumu nodrošinājums kā viens no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veidiem starptautiskajā komerciālajā šķīrējtiesā

Prasība pēc atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošinājuma šķīrējtiesas procesa laikā ir viens no vismazāk pētītajiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem¹³⁵. Vairums avotu par šķīrējtiesas procesuālajām tiesībām to neizšķir no citiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, vai piemin ļoti virspusēji, kā tas vairākkārt minēts iepriekšējā nodaļā. Velti, jo prasība pēc nodrošinājuma atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai ir ļoti nepieciešams un spēcīgs procesuāls institūts. Apmierinot lūgumu, prasītājam ir tiesības turpināt procesu tikai pēc bankas garantijas, nodrošinājuma iemaksas šķīrējtiesā vai cita veida iemaksas nodrošinājuma izdarīšanas atbildētāja labā, tādējādi nodrošinoties gadījumam, ja viņš procesā zaudētu, un šķīrējtiesa lemtu, ka tiesas un atbildētāja izmaksas segs neveiksmīgais prasītājs. Neiemaksājot nodrošinājumu, prasītājs zaudē tiesības uzturēt prasību.

¹³⁴ Redfern A. Interim measures. In: Newman L.W., Hill R.D. (eds.) The leading arbitrators' guide to international arbitration. Huntington: Juris Pub, 2004. –217.lpp.

¹³⁵ Weixia G. Security for costs in international commercial arbitration. Journal of International Arbitration, 2005, Vol. 22, No. 3. –167. lpp.

1.4.1. *Cautio judicatum solvi* jēdziena vēsturiskā attīstība

Ņemot vērā tā vēsturisko attīstību, nākas saskarties arī ar šī institūta diskutablu izpratni un nepieciešamības apšaubīšanu bez dziļākas analīzes. Prasība pēc nodrošinājuma iemaksas, lai atvairītu tiesāšanos un aizsargātu atbildētāju pret finansiāli bezatbildīgiem vai maksātnespējīgiem prasītājiem, kuri zaudējuma gadījumā, nespētu segt atbildētāja iztērētos juridiskos tēriņus un piespriedu atlīdzību, kādi radušies attiecīgajā tiesas procesā atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, kā tiesību aizsardzības līdzeklis, sākotnēji bija pazīstams romāņu – ģermāņu tiesību skolas valstu juristiem, taču vēlāk atzīts arī anglo-amerikāņu tiesību saimes valstīs. Acīmredzama evolūcija kopš laika, kad šī veida prasību pēc nodrošinājuma iemaksas, *cautio judicatum solvi*, izmantoja Romiešu tiesībās, ir būtiski izmainījusi šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa lietojumu un būtību. Romieši *cautio judicatum solvi* prasīja atbildētājam, galvenokārt tāpēc, lai garantētu sprieduma izpildi, turpretim mūsdienās šo līdzekli piemēro prasītājam pēc atbildētāja lūguma¹³⁶.

Arī mūsu dienās šī tiesību institūta evolūcija nav apstājusies: vēl pagājušā gadsimtā dominēja vispārpieņemts princips, ka ārvalstniekiem, pirms prasības celšanas ir jāiemaksā garantija, kas šobrīd jau tiek uzskatīts par nepieņemamu, un *per se* būtu pilnīgi nevēlams starptautiskās šķīrējtiesas procesā. Tas ietekmējis iemeslus ar kādiem tiek pamatota prasības pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma piešķiršana.

1.4.2. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma vieta tiesību sistēmā

Ņemot vērā to, ka ne visi likumi vai noteikumi precīzi iedala tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu kategorijas un norāda pieļaujamus to veidus, ir svarīgi noteikt, vai tiesvedības izdevumu nodrošinājums ir viens no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veidiem, lai spriestu par tā lietošanu gadījumos, kad *lex arbitri* par to klusē. Judikatūrā un literatūrā var rast viedokļus kas gan apstiprina tiesvedības izdevumu nodrošinājumu kā vienu no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veidiem, gan arī pilnībā noraida šādu iespēju¹³⁷.

¹³⁶ Law and reality. Essays on national and international procedural law in honour of Cornelis Carel Albert Voskuil. Mathilde Sumampouw, L.A.N.M. Barnhoorn, Judith A. Freedberg-Swartzburg et al. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1992. Siehr K. Security for costs. A valuable defence or a burdensome relic? Netherlands International Law Review, 1992. –291.lpp.

¹³⁷ Poudret J.F., Besson S. Comparative law of international arbitration. 2nd edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. –605. lpp.min piemērus, kas atbalsta un kas noraida šādu iespēju.

1.4.3.Kopīgās un atšķirīgās iezīmes no citiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veidiem

Tāpat kā pārējo tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu, arī šī institūta mērķis ir panākt, lai pušu uzvedība procesa laikā ir konstruktīva un, lai galīgais spriedums būtu izpildāms. Lūgums pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma tiek veikts pirms šķīrējtiesas procesa vai tā laikā, bet pirms galīgā nolēmuma paziņošanas – gluži tāpat kā pārējo tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu gadījumā; bet šim ir īpatnības, kas to, autoresprāt, atšķir no citiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem:

- 1) šķīrējtiesu noteikumos tiesvedības izdevumu nodrošinājums mēdz būt īpaši izdalīts, turpretim uz augstāk minētajiem parasti atsauce ir to plašākā iedalījuma ietvaros (piemēram, ar izpildāmību sasītie, nevis depozīti vai garantijas vēstules);
- 2) apmierinot prasību pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma, tas var tikt piemērots bez prasības pret īpašumu vai izpildraksta, atliekot strīdu iztiesāšanu līdz samaksas brīdim, tātad pārtraucot šķīrējtiesas procesu līdz tiesvedības izdevumu nodrošinājumam, turpretim citu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu darbības laikā strīdu izskatīšanas procesu var turpināt;
- 3) nepildot tiesvedības izdevumu nodrošinājuma prasību, t.i. prasītājam neiemaksājot šo garantiju, process tiek apturēts pavisam, bet smagākās citu šķīrējtiesu uzlikto tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu nepildīšanas sekas būtu nelabvēlīgs nolēmums;
- 4) jurisdikcijās, kur tiesvedības izdevumu nodrošinājuma noteikšana ir vispārējās jurisdikcijas tiesu kompetencē, pat tiesai pieņemot lēmumu par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma prasības apmierināšanu, nav paredzēta piespiedu izpilde, jo nepakļaušanās sekas tāpat ir gana smagas un neizdevīgas prasītājam – procesa apturēšana, bet citiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, kurus piespriedusi tiesa, paredzēti arī piespiedu līdzekļi vai sankcijas par nepildīšanu (piemēram, garantijas izmantošana);
- 5) par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma nepildīšanu pretējā puse nevar prasīt zaudējuma atlīdzību, jo vienīgais „zaudējums” ir prasības necelšana, turpretim par citu prasību nepildīšanu radušos zaudējumus var nākties atlīdzināt tiešā veidā vai netiešā veidā, saņemot nelabvēlīgu spriedumu;

- 6) tiesvedības izdevumu nodrošinājums ir tikai prasītājam piemērojams tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis, protams, tas ietver arī tiesības šādu nodrošinājumu prasīt arī pretprasības iesniedzējam pretprasības apmērā, turpretim citus tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus var piemērot kā abām strīdu pusēm vienlaicīgi un kopīgi (piemēram, situācijas *status quo* uzturošos, kā pienākumu turpināt maksājumus, tā sadarbību un disciplīnu sekmējošos, piemēram stingrākus konfidencialitātes nosacījumus).

Protams, piedāvātais uzskaitījums var neattiekties uz pilnīgi visiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem visās situācijās, augstākminēto klasifikācijas un nemitīgas jaunrades problēmu dēļ, taču uzskaitītās atšķirības to uzskatāmi nodala no vairuma tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu.

1.5. Jēdziena apzīmējums latviešu valodā

Tāpat kā ar augstāk aprakstīto „pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļu” jēdzienu arī „prasības pēc atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošinājuma iemaksas” jēdziena definēšana un tulkošana, latviešu valodā paver zināmas iespējas variācijām. Bez šī jēdziena angļu valodas versijas norādītas arī versijas citās valodās, tad pievēršoties šī jēdziena atveidojumam latviešu valodā, bet pēcāk apskatot arī šī jēdziena definīcijas.

Piemērota latviešu termina atrašanu atvieglo tas, ka angļu valodā ar retiem izņēmumiem lieto vienu terminu - *security for costs*. Tā atveide citās valodās ir šāda: latīņu - *cautio judicatum solvi*, franču - *cautionnement pour frais*, vācu - *Sicherheit für die Prozesskosten*, itāļu - *la cauzione per le spese procesuali*, spāņu - *el arraigo del juicio*, holandiešu - *zekerheid voor de betaling der kosten*. Te jāpiezīmē, ka latīņu valodas jēdziens atšķiras pēc tā satura un ir izmantojams tikai vēsturiskā kontekstā attiecībā uz romiešu tiesībām. Šis jēdziens no romiešu tiesībām šķīrējtiesu praksē ienācis caur anglo-amerikāņu tiesībām, tāpēc pareizākais būtu to tulkot no angļu valodas.

Starptautiski nozīmīgākajos dokumentos, kā Ņujorkas un ICSID konvencijās, UNCITRAL parauglikumā un noteikumos šis jēdziens neparādās, attiecīgi nav arī tā oficiāls tulkojums. To valstu likumi, kuros tiesvedības izdevumu nodrošinājums specifiski minēts (piem., Anglijas Šķīrējtiesu akta 38. panta trešā daļa), šķīrējtiesu noteikumi vai zinātnieku raksti arī nav tulkoti latviešu valodā. Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācijas (WIPO) šķīrējtiesas noteikumu 26. pantā tiek lietots „*pagaidu līdzekļi un drošības iemaksas prasījumiem un izmaksām* (Interim Measures of Protection and Security for Claims and Costs)”, bet arī tas nav tulkots. ES tiesībās šis jēdziens ir minēts

vairākās tiesu lietās, dažas no tām ir daļēji atveidotas latviešu valodas versijā¹³⁸. Tomēr neviens no latviski pieejamajiem lietu materiāliem neietver tiesvedības izdevumu nodrošinājuma jēdzienu. Precīzs angļu valodā lietotā jēdziena tulkojums nav pieejams.

Latviešu valodas vārdnīcās, elektroniskajās terminoloģijas datubāzēs un citos apkopojumos šis jēdziens nav iekļauts. Tā veidojošo elementu tulkojums ir šāds: *security* – *nodrošināšana, nodrošinājums* un *garantija*. Protams, tā kā šis jēdziens ir plaša pielietojuma dažādās nozarēs, tad uzrādīti ir tikai tie varianti, kas attiecas uz tā jēgu, atsakoties no tādiem tulkojuma variantiem, kas pilnībā neatbilst jēdziena tulkošanas vajadzībām. Arī otrs jēdziena elements „costs” ir plaša lietojuma. Precīzākie tā tulkojuma varianti ir *izmaksas* vai Eiropas Savienības iestāžu darba grupas Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma definīcija terminu sarakstā ieteiktais tulkojums - *izdevumi*.

Veidojot visu šo juridisko institūtu apzīmējošo jēdzienu, jāņem vērā gan tā lietojums nozarē, gan latviešu valodas juridisko terminu veidošanas īpatnības. Angļu valodā, kura ir šķīrējtiesu nozares pamatvaloda un kura ir arī angloamerikāņu tiesību saimes valoda, ir pietiekams arī salīdzinoši tik nekonkrēts nosaukums kā *security for costs* (burtiski tulkojot, *izmaksu garantija*), jo šis institūts ir labi pazīstams. Līdzīgi arī tā termins franču valodā ir šķietami vispārīgs, bet vācu un itāļu termini ir konkrētāki, norādot, ka šī garantija ir attiecināma uz procesuālajām / juridiskajām izmaksām. Ņemot vērā, ka šis institūts ir Latvijas tiesību zinātnes nozarē mazpazīstams, tā nosaukumam būtu jābūt tādām, kas izteiktu jēdziena būtību, tātad, tuvākām vācu un itāļu valodas versijām. Terminā jāatspoguļo vairāki šī jēdziena aspekti:

1) ka šī iemaksa ir garantija vai nodrošinājums, ar kura palīdzību tiek mazināts vai novērsts kāda veida tiesību aizskārums nākotnē – iespējamie varianti būtu: *nodrošinājums, garantija, drošības iemaksa* vai *depozīts, drošības nauda*.

Ņemot vērā, ka šis drošības maksājums ir veicams ar līdzīgiem mērķiem, kā prasības nodrošinājums (CPL 19. nodaļa) proti, ja ir pamats uzskatīt, ka nolēmuma izpilde var būt neiespējama vai apgrūtināta un ka prasot ir jānorāda tā apjoms, ir pamats lietot to pašu vārdu *nodrošinājums*.

¹³⁸ Lietas, kurās parādās tiesvedības izdevumu nodrošinājuma jēdziens ir: Anthony Hubbard (Testamentvollstrecker) v Peter Hamburger C-20/92, Eckehard Pastoors and Trans-Cap GmbH v Beļģija.Co-29/95, no lietas C-389.95 Siegfried Klattner v Grieķija latviski tulkots tikai ģenerālvokāta viedoklis, kurā nav minēts tiesvedības izdevumu nodrošinājums, C-323/95 Hayes v Kronenberger GmbH, C-122/96 Stephen Austin Saldanha un MTS Securities Corporation pret Híross Holding AG, C-274/96 Bickel v Franz, 321/97 Ulla-Brith Andersson and Susanne Wåkerås-Andersson v Zviedrija, C-412/97 ED Srl pret Italo Fenocchio, C-19/99 Modelo Continente SGPS SA pret Fazenda Pública, C-339/05 Zentralbetriebsrat der Landeskrankenhäuser Tirols pret Land Tirol, C-297/07Klaus Bourquain v Vācija.

2) ka iemaksa ir zaudējumi, tātad *izdevumi, izmaksas, tēriņi, maksājumi*.

Ņemot vērā, ka pēdējie divi ir ļoti plaši jēdzieni, bet *izdevumi* ir šaurāks jēdziens nekā *izmaksas*, tad *security for costs* tulkojumam ieteicamāk būtu lietot latviešu vārdu *izdevumi*, kas atbilst arī Civiltiesprocesa likuma terminoloģijai, konkrēti 33. pantā minētajiem „izdevumiem”.

3) un tikai tādiem, kas pusei rodas no dalības procesā, nodrošinot sevis pārstāvēšanu (nevis visa veida iemaksām uz izdevumiem procesa sakarā, piem. iemaksām šķīrējtiesai, šķīrējtiesnešu atlīdzībai) – iespējamie varianti būtu: *pārstāvēšanas izmaksu nodrošinājums, juridisko izmaksu nodrošinājums* vai CPL izmantotais *tiesas vešanas vai tiesvedības* nodrošinājums.

Ņemot vērā, ka *pārstāvēšanas izmaksas* ir šaurāks jēdziens, kas attiecināms uz pārstāvju (kā advokātu) izmaksām, bet nepieciešams aptvert arī citas pusei sedzamās izmaksas (tulkošana, viesnīcas un ceļošana, izpēte un materiālu sagatavošana utt.), tāpēc piemērotāks ir ietilpīgāks termins. Visietilpīgākais no iespējamajiem variantiem būtu „juridisko izmaksu nodrošinājums”, kas aptver visplašāko izmaksu klāstu, tādējādi nenorādot, kuras izmaksas varētu būt ietvertas. Bez tam, vēlāmāk būtu rast piemērotus terminus, pēc iespējas izmantojot latviskas cilmes vārdus un tādus terminus, kas ir pazīstami, ja vien tie ir piemēroti. Civiltiesprocesa likums regulē izmaksu veidus, proti, 4. nodaļas „Tiesāšanās izdevumi” 33. pantā tiek aptvertas divas izdevumu grupas - „tiesas izdevumi” un „ar lietas vešanu saistītie izdevumi”. Pirmie pēc analogijas būtu izdevumi, kas saistīti ar šķīrējtiesas institūciju, kā iemaksas, otrie aptver puses izmaksas, nosakot trīs apakškategorijas: 1) izdevumus par advokāta palīdzību, 2) izdevumus sakarā ar ierašanos uz tiesas sēdēm un 3) ar pierādījumu savākšanu saistītos izdevumus. Šis uzskaitījums gan ir izsmeļošs un ierobežots, tomēr tanī minētie elementi ir pilnībā attiecināmi arī uz pētāmo objektu. Atšķirībā no 33. panta trešās daļas uzskaitījuma, tiesvedības izmaksu nodrošinājums šķīrējtiesā ir krietni plašāks, jo šķīrējtiesa pie šādiem izdevumiem var pieskaitīt jebko pēc sava uzskata, protams, saprātīgā apmērā. Tā kā vārdu salikums „ar tiesas vešanu saistītie” ir arhaisms, piemērotāks būtu līdzīgs termins ar to pašu jēgu, proti, *tiesvedības*. Tas ir saskaņā arī ar Civiltiesprocesa likuma D daļas terminoloģiju, kas tā arī nosaka, ka „lietas šķīrējtiesā ved” (CPL 510. panta otrā daļa). Jāatzīst, ka vārds tiesvedība ietver sakni ties -, tādējādi šķietami norādot uz piemērojamību vispārējās jurisdikcijas tiesās, kas varētu maldināt. Tomēr, ņemot vērā, ka šķīrējtiesas nosaukums ietver šo pašu vārda sakni un ir kā likumā (CPL D daļa), tā praksē iegājies, neskatoties uz dažu zinātnieku izvēli lietot vārdu „arbitrāža”, šāds lietojums ir pamatots.

Aplūkoto terminu apkopojumā, secinot, ka šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa būtību izsakošu terminu latviešu valodā nelieto, ir ieteikums šā pētījuma objekta nosaukšanai lietot terminu *tiesvedības izdevumu nodrošinājums*.

1.6. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma definīcija

Neskatoties uz iemaksas tiesvedības izdevumu nodrošināšanai seno vēsturi un samērā plašo lietojumu arī dažu valstu vispārējās jurisdikcijas tiesu procesos, tomēr tādas definīcijas atrašana, kas pilnība aptvertu komerciālās šķīrējtiesas procesu, nav viegls uzdevums.

1.6.1. Vārdnīcās rodamās definīcijas

Šīs procesuālās norises definīcijas, kuras nebūt nav sastopamas ikkatrā juridisko terminu vārdnīcā, ir samērā skopas kā „maksājums tiesai skaidras naudas, īpašuma ķīlas vai parādzīmes formā, kuru veic prasītājs vai apelants, lai nodrošinātu izmaksu apmaksu, gadījumā, ja procesā viņš neuzvar”¹³⁹, vai, kaut daļā, neattiecināmas uz starptautisko komercšķīrējtiesu darbu, piemēram,:

*Summa, kuru prasītājs iemaksā civilprasības ietvaros, lai tiktu pieļauta procesa turpināšana. Tiesai ir tiesības izlemt prasīt vai neprasīt izmaksu nodrošinājumu, taču lēmums par šādu nodrošinājumu var tikt pieņemts tikai četros gadījumos: 1) ja prasītāja rezidences vieta ir ārpus tiesas jurisdikcijas; 2) ja prasītājs uztur prasību kādas citas personas vārdā, un šī persona nespētu apmaksāt prasītāja izmaksas, ja šāds lēmums tiktu pieņemts; 3) ja prasības pieteikumā prasītāja adrese nav skaidri norādīta, ir neprecīza vai ar nodomu norādīta nepareizi; vai 4) ja prasītājs procesa laikā mainījis adresi, lai izvairītos no tiesāšanās sekām. Atbildētājam nevar uzlikt par pienākumu iemaksāt šādu nodrošinājumu. Ja šāds lēmums pieņemts, parasti prasītājam jāiemaksā noteikta summa tiesai*¹⁴⁰.

Lai gan šī juridiskā vārdnīca ir vispārpieņemts terminu avots, tomēr šinī definīcijā ir vairāki elementi, kas nepieļauj tās lietošanu attiecībā uz tiesvedības izdevumu nodrošinājumu šķīrējtiesās.

Pirmkārt, norādīts, ka tā ir attiecināma tikai uz tiesāšanās procesu tiesās un tādējādi izslēdz iespēju prasīt šādu garantiju pretprasības iesniegšanas gadījumā. Otrkārt, uzstādījums, ka rezidēšana ārvalstīs būtu pietiekams pamats prasīt pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma pamazām tiek atzīts par novecojušu un neatbilstošu, lai gan, pamatojot ar vēsturisko kontekstu, arvien ir

¹³⁹ Black H.C. Black's law dictionary. 6th edition. St. Paul: West Pub. Co, 1990 – lpp.1356.

¹⁴⁰ Martin E.A. Oxford dictionary of Law. 5th revised edition. Oxford: Oxford University Press, 2002. –451. lpp.

sastopams viedoklis, ka atrašanās ārpus tiesas jurisdikcijas ir īpašs riska faktors, kas attaisno šādu prasību. Šāda pieeja sakņojas Romiešu *cautio judicatum solvi* izpratnē¹⁴¹. Šī prakse XV gadsimtā tika ieviesta Anglijā, uzliekot prasītājam par pienākumu vienlaikus ar prasības pieteikumu iesniegt arī parādzīmi, lai prasība tiktu pieņemta, jo „angļu tiesībās ir noteikts princips, ka pēc lietas izskatīšanas, zaudētājs atmaksā uzvarētājam to, ko tas saprata robežās tērējis šīs uzvaras gūšanai”¹⁴². Uzskats, ka ārvalstniekam, neatkarīgi no tā, vai tiesāšanas valstī tam ir aktīvi pret kuriem vērst piedziņu vai nav, ir jānodrošina iemaksa atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, ticis kritizēts jau vairāk nekā simt gadu. Jau otrajā sava darba sesijā, 1877. gadā, Starptautiskais tiesību institūts pauda viedokli, ka tiesas valsts uzņēmumiem un ārvalstu uzņēmumiem ir jābūt vienādām tiesībām un pienākumiem *cautio judicatum solvi* sakarā.¹⁴³ Neskatoties uz to, gadiem šādas prasības nepieciešamība tika veicināta arī starptautisko šķīrējtiesu praksē, padarot to par gandrīz vai obligātu nosacījumu, taču līdz ar Ņujorkas konvencijas¹⁴⁴ pieņemšanu šādai prasībai, risinot starptautiskus darījumu strīdus, vairs nav pamata. Ņujorkas konvencijai vajadzēja to izskaust pavisam, vismaz dalībvalstu vidū, taču tā nenotika. Arī pašlaik ir valstis, kurās ārvalstniekam var tikt prasīta šāda iemaksa, pamatojot ar uzņēmuma vai aktīvu atrašanās vietu. ES ietvaros šāda prakse ir izskausta (sk. nodaļu par EKT judikatūru tiesvedības izdevumu nodrošinājuma sakarā).

Treškārt, arī pārējie definīcijā minētie iemesli ne vienmēr dod pietiekamu pamatu šādas prasības apmierināšanai. Šķīrējtiesā prasības uzturēšana citas personas vārdā ir neiespējama, jo šķīrējtiesas process var notikt tikai starp pusēm. Protams, ir atsevišķi izņēmuma gadījumi, taču par to nav viennozīmīga vērtējuma ne pētnieku darbos, ne praksē¹⁴⁵. Mūsdienās adreses maiņa nav galvenais veids, kā izvairīties no šķīrējtiesas nolēmuma izpildes, sevišķi komercstrīdos, jo galvenais ir piedziņai derīgu aktīvu esamība jebkurā valstī, kur sniedzas Ņujorkas konvencijas darbība.

Tādējādi juridiskajās vārdnīcās pieejamās definīcijas vērtējamas kā tādas, kas neattiecas uz šķīrējtiesu, satur novecojušus konceptus un neatbilst komercšķīrējtiesas vajadzībām.

¹⁴¹ Latīņu termins, kas daudzās romāņu-ģermāņu tiesību cilmes valstīs (Francijā, Vācijā, Šveicē) tiek lietots, lai apzīmētu prasību pēc iemaksas atbildētāja juridisko izmaksu segšanai.

¹⁴² Brawn D. Fenn LPP. Security for costs in arbitration in England and Wales. *International Arbitration Law Review*, 2003, Vol. 6, No. 6. –192. lpp.

¹⁴³ Institut de Droit International. Session de Zurich 1877. Edition nouvelle abrégée. Bruxelles: Imprimerie Lesigne, 1928. –95. lpp.

¹⁴⁴ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. Pieejams: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/NY-conv/1958_NYC_CTC-e.pdf, skatīts 2010. gada 1. augustā.

¹⁴⁵ Hanotiau B. Complex arbitrations. Multiparty, multicontract, multi-issue and class actions. Hague: Kluwer Law International, 2005. Sk.īpaši III nodaļu;

1.6.2. Doktrīnā rodamās definīcijas

Zinātniskajā literatūrā un pētnieku darbos mēdz būt arī komercšķīrējtiesas būtībai piemērotāks šī jēdziena traktējums, piemēram: *prasība nodrošināt iemaksu atbildētāja juridiskajām izmaksām tiek izteikta, kad atbildētājs cenšas piespiest prasītāju atlikt zināmu naudas summu, kura spētu segt jebkuru iespējami piespriežamo summu, kādu šķīrējtiesa varētu uzlikt apmaksāt zaudējušajam prasītājam,*¹⁴⁶ šo aprakstu derētu papildināt ar cita pētnieka teikto: *šis tiesību aizsardzības līdzeklis nodrošina to, lai nākotnē pieņemamais spriedums būtu izpildāms*¹⁴⁷. Visumā trāpīgu, lai gan ļoti īsu, aprakstu piedāvā Stīvens Kolbrans¹⁴⁸: *nodrošinājums, ko atbildētājs procesā prasa no prasītāja, lai segtu izmaksas, kuras var tikt piešķirtas atbildētāja labā. Džīna Ho*¹⁴⁹ tiesvedības izdevumu nodrošinājumu apraksta kā tādu, kas *liek prasītājam atlikt naudas summu, kas tiks izmantota, lai segtu visas vai daļu no atbildētāja juridiskajām izmaksām, ja izrādīsies, ka prasītājs ir zaudējis*. Tomēr lielākais vairums mūsdienu pētnieku nepiedāvā nekādu šī jēdziena definīciju, kas skaidrojams ar to, ka šis institūts ir ļoti pazīstams un tā problēmjaucējumu apskatīšana neprasa tā definēšanu.

1.6.3. Jēdziena ieteicamā definīcija

Ņemot vērā, ka ne vārdnīcās, ne pētnieku darbos nav sastopamas aptverošas un skaidrojošas definīcijas, kāda būtu nepieciešama latviski lasošajiem, piedāvājam šādu definīciju: *tiesvedības izdevumu nodrošinājums ir tāds tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis, kas tiek prasīts šķīrējtiesas procesa ietvaros ar mērķi pilnībā vai daļēji nodrošināt atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanu viņa uzvaras gadījumā. Tā veidu, apmēru un nodrošināšanas kārtību nosaka šķīrējtiesa. Šī lēmuma neapmierināšanas gadījumā šķīrējtiesas process tiek apturēts*.

1.7. Tiesvedības izdevumu nodrošinājumam raksturīgie problēmjaucējumi

Galvenais jautājums saistībā ar tiesvedības izdevumu nodrošinājumu ir tas, vai šis tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis palīdz sasniegt šķīrējtiesas mērķus un uzdevumus, kuri ir dažādi, tostarp uzdevums likumīgā un efektīvā veidā izšķirt strīdu ar konkrētā jautājumā kompetentas un neitrālas šķīrējtiesas palīdzību, atstājot puses apmierinātas un turpmāk sadarboties spējīgas. Tieši pušu spēja uz turpmāku sadarbību ir visnozīmīgākais ieguvums, kas ir sabiedrības interesēs, jo

¹⁴⁶ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International Arbitration, 2000. – lpp.295-305.

¹⁴⁷ Craig W.L., Park W.W., Paulsson J. Craig, Park, & Paulsson's annotated guide to the 1998 ICC arbitration rules with commentary. New York: Oceana Publications, International Chamber of Commerce, 1998. – lpp.467.

¹⁴⁸ Colbran S.E. Security for costs. Pymont: Law Book Co of Australasia, 1993. – lpp.384.

¹⁴⁹ Ho J. Getting the shoe to fit. Obtaining security for costs under the rules of arbitration of the International Chamber of Commerce. Vindobona Journal of International Law and Arbitration, 2005. – lpp.229.

naudas pārlikšana no vainojamās puses kabatas zaudējumus cietušās puses kabatā, neveicina ekonomikas attīstību, ja strīdnieki pēc tam nav spējīgi normāli sadarboties. Komercedarbība nevar droši attīstīties, ja pastāv šaubas, ka, bez vainas ciešot zaudējumus, nebūs iespēja tos atgūt, bet globalizācijas laikmetā nav mērķtiecīgi prasīt, lai uzņēmumi iepriekš izpētītu katru biznesa partneri, tāpēc jādod iespējas savas intereses aizstāvēt jau esošas sadarbības ietvaros. Tieši tāpēc pievilcīgs ir angļu tiesu princips, ka zaudētājam ir jāatlīdzina uzvarētājam pilnīgi visi izdevumi, kas šī darījuma sakarā radušies. Nespējot atgūt visus zaudējumus, process nav godīgs pret to pusi, kuru ne pie kā nevar vainot.

Papildu jautājumi, kuri risināmi tiesvedības izdevumu nodrošinājuma tiesību institūta sakarā, ir: 1) tie, kas izriet no šķīrējtiesas *mērķu sasniegšanas* to piemērojot, vai nepiemērojot (piemērošanas vai nepiemērošanas taisnīgums, patiesās situācijas un iemeslu izzināšana; 2) vai tas, ka prasītājs nespēdams samaksāt nodrošinājumu, spiests samierināties ar to, ka šķīrējtiesa pieņem lēmumu procesu apturēt vai atstāt bez virzības, ir samērīgi, 3) tādi, kas saistīti ar *regulējumu* (kādi ir sastopamie varianti, tā cēloņi un, kādas ir attīstības tendences); 4) tādi, kas saistīti ar šķīrējtiesas *procesu* (kā atvairīt nepamatotas un ļaunprātīgas prasības, vai šķīrējtiesneši pirms lietas izskatīšanas spēj adekvāti novērtēt prasītāju un izlemt, vai ir kāds finansiālas dabas pamats vai dibinātas šaubas par prasītāja labo gribu maksāt zaudējumus; vai padziļināti novērtējot prasītāju, bet ne atbildētāju, šķīrējtiesneši spēs saglabāt objektivitāti visa procesa gaitā; vai pieņemot lēmumu par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, šķīrējtiesneši nezaudē vienas puses ticību viņu neitralitātei; kā nodrošināt, lai izpildāma sprieduma vārdā, netiktu izvēlēts vienkāršākais variants un nodrošinājuma iemaksas depozīts nevajadzīgi novirzīts atbildētāja izmaksu segšanai); 5) tādi, kas saistīti ar *lēmuma pamatotību* (kuri ir „obligātie” un, kuri „izvēles” nosacījumi, kam jāpiepildās, lai tiktu pieņemts pozitīvs lēmums par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu; kā noteikt par kuriem līdzekļiem šķīrējtiesa būtu pietiekami kompetenta spriest; kā noteikt pareizo līdzekli (depozītu šķīrējtiesas kontā, speciāli izveidotā kontā u.t.t.) un kā noteikt un sadalīt pareizo maksu vai ienākumus par depozītu, ņemot vērā, ka tas parasti tiek noguldīts šķīrējtiesas kontā vai tam īpaši izveidotā šķīrējtiesas kontrolē esošā kontā).

2. TEORĒTISKIE JAUTĀJUMI. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu šķīrējtiesās un tiesvedības izdevumu nodrošinājuma vieta tiesību sistēmā un teorētiskā bāze

2.1. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu vieta tiesību sistēmā

Nosakot tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piešķiršanas iespējamību šķīrējtiesās, jāņem vērā pušu brīvības un šķīrējtiesas kompetences robežas tiesību sistēmās. Vienlaikus jāatceras, ka, lai gan šķīrējtiesas darbojas paralēli vispārējās jurisdikcijas tiesu sistēmai – pat vēl vairāk, daži pētnieki uzskata, ka tās darbojas ar valstīm nesaistītā „ārpusvalstiskā vidē”¹⁵⁰, tomēr tās nepastāv absolūti neierobežotā tiesiskā telpā. Šķīrējtiesas kompetences ierobežojumi sastopami gan nacionālajos likumos, gan starptautiskajos līgumos, un tie ir radīti dažādu mērķu sasniegšanai, kā piemēram, valsts interešu aizstāvībai (piemēram, valsts monopols uz tiesas spriešanu), kādas sabiedrības grupas aizstāvībai (piem. vājākā līgumslēdzēja aizstāvība kā patērētāju tiesībās), vai aizsargājot kādas ētikas pamatnormas (piemēram, liedzot šķīrējtiesām izskatīt noteiktu strīdu kategorijas). Profesors H. Pambukis (Pamboukis) min trīs avotus šķīrējtiesu ierobežojumiem¹⁵¹: nacionālos vienpusējos ierobežojumus, kādi ietverti valsts likumos; pārnacionālos ierobežojumus, kādi ietverti kāda reģionālā vai starptautiskā līmeņa līgumā (piemēram, ES); un pārnacionālos ierobežojumus, kas izriet no tiesību būtības un dabas, kuru interpretē pats šķīrējtiesnesis un kuru profesors L.Lalivs nosaucis par „patiesi starptautiskām sabiedrības interesēm”, kuras pastāv neatkarīgi no tiesību sistēmām¹⁵². Tādējādi šķīrējtiesas ierobežo ne tikai objektīvi, bet arī nosacīti subjektīvi kritēriji (šķīrējtiesneša viedoklis par to, ko puses ir vēlējušās un ko tās spēs pieņemt strīda izšķiršanas procesā).

2.1.1. Komerctiesības

Šķīrējtiesu nozarei iedalītā attīstības telpa ir cieši saistīta ar nacionālo un pārnacionālo komerctiesību attīstību. Tie, kas atbalsta ideju par pārnacionālu komerctiesību esamību, parasti

¹⁵⁰ „Non-state space”, Pamboukis H. On arbitrability. The Arbitrator as a Problem Solver. In: Mistelis L.A., Stavros L.B. (eds.) Arbitrability. International & comparative perspectives. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009. –124. lpp.

¹⁵¹ Pamboukis H. On arbitrability. The Arbitrator as a Problem Solver. In: Mistelis L.A., Stavros L.B. (eds.) Arbitrability. International & comparative perspectives. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009. –123. lpp.

¹⁵² Lalive P. Transnational or truly international public policy and international arbitration. In: Sanders L.P.P. (eds.) Comparative arbitration practice and public policy in arbitration. ICCA congress series No. 3. Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1987. –257-318. lpp.

atbalsta arī šķīrētjiesu autonomo teoriju¹⁵³, kas paredz šķīrētjiesām lielākas pilnvaras izlemt dažādas procesuālus jautājumus, tostarp arī par tiesvedības izdevumu nodrošināšanu. Komerctiesībām ierādītā vieta dažādās tiesību sistēmās atšķiras¹⁵⁴. Mūsdienu komercšķīrētjiesas principi lielākoties ir radušies Rietumu civilizācijā, kurā dominē romiešu un vēlāk arī angļu tiesību mantojums uz *lex mercatoria* bāzes. Piemēram, romāņu-ģermāņu tiesību saimē, augstu vērtējot likumus, dominē nostāja, ka komerctiesības attīstītās vienotā, pilnīgā privāttiesību sistēmā, kurā noteicoša loma ir likumdevējam. Pašā sistēmā arī var rast risinājumu jebkurai situācijai un, ka esošā sistēma un tās likumsakarības ir piemērojamas arī jaunās situācijās, izmantojot tādas metodes kā dedukciju un analogiju. Tādējādi komerctiesības tiek uzskatītas par vispārējās sistēmas daļu, nosacīti *lex specialis*, nevis par atsevišķu neatkarīgu sistēmu. Tiesību attīstībā nozīmīgākais virzītājspēks ir likumdevējs, kas to veic centralizēti un valstiskā līmenī sabiedrības interesēs, nevis komerctiesību dalībnieki. Nosacīti pretējs viedoklis valda anglo-amerikāņu tiesību saimē, kurā likumdevēja loma ir drīzāk reaktīva, nekā proaktīva un tai nav romāņu-ģermāņu tiesību sistēmai raksturīgā sistēmiskuma. Šajā tiesību sistēmā komerctiesībām ir sen iedibināta patstāvīgas tiesību nozares vieta, kas sakņojas senajās tirgotāju un tirdzniecības tiesībās, un likumdevēja loma ir apkopot radušos praksi. Latvijas likumdevējs ir novērtējis komerctiesību īpašo lomu un nepieciešamību tās atsevišķi regulēt, atdalot tās no civiltiesībām un atsevišķi kodificējot, kas saskan ar valdošo viedokli tiesību speciālistu vidū. Tādējādi komerctiesiskā apgrozība ieguvusi „vienkāršību un ātrumu”. Tā kā komerciālā šķīrētjiesa ir institūts, kas īpaši radies, lai atvieglotu komerctiesisko apgrozību, tai arī ir jāierāda īpaša vieta un jārada piemērots regulējums.

2.1.2. Lex mercatoria

Jautājums par *lex mercatoria* eksistenci, funkcijām un izmantojamību šķīrētjiesas procesā tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu un jo sevišķi šķīrētjiesnešu pilnvarām uz to atsaukties tiesvedības izdevumu nodrošinājuma jautājumā, procesam ir ļoti būtisks, jo tas var sniegt papildus pamatojumu šķīrētjiesnešiem prasīt šos līdzekļus arī situācijās, kad rakstūtais *lex arbitri* to šķietami neparedz.

¹⁵³ Druzin B. Law without the state. The theory of high engagement and the emergence of spontaneous legal order within commercial systems. Georgetown Journal of International Law, 2010, Spring.; Berger K.L.PP. (eds.). The new law merchant and the global market place. In: The practice of transnational law. Hague: Kluwer Law International, 2001.

¹⁵⁴ Dalhuisen J.H. Dalhuisen on international financial and commercial law. 2nd edition. Oxford: Hart, 2004.; Frommel S., Rider B.A.K. Conflicting legal cultures in commercial arbitration. Old issues and new trends. Zuidpooslingel: Kluwer Law International, 1999. Glenn H. Legal traditions of the world. Sustainable diversity in law. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Pieaugot globalizācijas un pārnacionālo tiesību lomai, profesors J.Dalhūsens (Dalhuisen) iesaka tradicionālo privāttiesību, tostarp arī komerciesību, atsevišķas jomas pārveidot par „profesionāļu tiesībām”, kurās darījumus veic „profesionāļi”, nevis patērētāji vai citas īpaši aizsargājamas grupas. Viņa uzstādījums ir, ka starptautiskās komerciesības ir jāatbrīvo no „nacionālās likumdošanas tvēriena”, lai netraucētu to attīstību¹⁵⁵. Šī nostādne zināmā mērā atsaucas uz franču un šveiciešu profesoriem (T.Karbonē, L.Lalivs), kas iesaka biznesa transakciju strīdu risināšanā šķīrējtiesā atgriezties pie *lex mercatoria*.

Arī Ī.Dezalē (Dezalay) un G.Briāns (Bryant) kritizē domu, ka *lex mercatoria* ir jāatstāj pagātnē paaudžu maiņas dēļ, atklāti noraidot tādas idejas kā *lex mercatoria* bīstamību nepieredzējušu šķīrējtiesnešu rokās. Kaut arī viņi neuzskata, ka šķīrējtiesneši ir īpaši viedi un cēli ļaudis, kas labi pārzina šo tiesību izmantošanas robežas, tomēr jaunās paaudzes „tehnokrātiem” šķīrējtiesnešiem šādu ieroci labāk rokās nedot.¹⁵⁶ Viņuprāt, tā ir paaudžu plaisa starp „dīvām” vai „dinozauriem” (tā tiek dēvēts prominēnto šķīrējtiesnešu loks) un „tehnokrātiem” (šāds apzīmējums veltīts angloamerikāņu lielo juridisko firmu darbiniekiem, kas šajā nozarē parādījās līdz ar starptautiskā biznesa pieaugumu pagājušā gadsimta septiņdesmitajos gados). Ī.Dezalē un G.Briāns uzskata, ka *lex mercatoria* piemērošana ir jāpaplašina, tādējādi sekojot „patiesajām pārvērtībām, kas norisinās – šķīrējtiesas nozares un šķīrējtiesnešu leģitimizācijas pārejai no viena modeļa uz citu¹⁵⁷”. Uzskatāmākais piemērs, kas parāda, kā lietotāju radītas tiesības caur likumdevēju ir ieguvušas starptautiska dokumenta formu, ir 1980. gada Vīnes konvencija (CISG) vai UNCITRAL radītie parauglikumi, tostarp arī UNCITRAL parauglikums. Šie akti neizriet ne no vienas tiesību sistēmas, bet gan no esošās prakses. Tiesību sistēmās tie spēj darboties, pateicoties papildus radītiem mehānismiem.

2.2.Vadošo šķīrējtiesas teoriju iespaids uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu un tiesvedības izdevumu nodrošinājuma regulējumu

Šķīrējtiesu nozarē var pilnībā piekrist tiesību filozofa Olivera Vendela Holmsa (Wendell Holmes) teicienam, ka jurisprudencē ir par maz teorijas¹⁵⁸. Neskatoties uz nozares praktiskumu, teorētiskajai nostādnei ir liela loma prakses attīstīšanā, jo tas nosaka attīstības ietvarus un attieksmi pret attīstības tendencēm. Attieksme pret šķīrējtiesas lomu un vietu tiesību sistēmā ietekmē

¹⁵⁵ Dalhuisen J.H. Dalhuisen on international financial and commercial law. 2nd edition. Oxford: Hart, 2004.

¹⁵⁶ Dezalay Y., Bryant G.G. Dealing in virtue. International commercial arbitration and the construction of a transnational legal order. Chicago: University of Chicago Press, 1996. –391. lpp.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Holmes W. O. The path of the law. Harvard Law Review, 1897, Vol, 10, No. 8. – lpp.45.

šķīrējtiesām atvēlēto kompetenci tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jomā, jo ir manāma cieša saikne starp valdošo viedokli par šķīrējtiesu nozīmi un kompetences robežām un to, kādi ir šķīrējtiesu rīcībā esošie tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi. Viens no skaidrojumiem likumdevēja un tiesu atšķirīgai attieksmei dažādās tiesību sistēmās varētu būt atšķirīgas valdošās teorijas par starptautisko komerciālo šķīrējtiesu¹⁵⁹. Tādējādi ir mērķtiecīgi apskatīt dažas no mūsdienu šķīrējtiesas teorijām, kuras vistiešāk attiecas uz starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas kompetenci tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jomā, proti, jurisdikcijas teoriju, līguma teoriju, jaukto teoriju, autonomo teoriju un visbeidzot koncesiju teoriju. Lai arī neviena no tām nav ieguvusi viennozīmīgu atbalstu ne praksē, ne teorētiku darbos, tomēr ar to palīdzību var mēģināt izskaidrot atšķirības šķīrējtiesu rīcībā nodoto tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu regulējumu dažādās tiesību sistēmās.

2.2.1. Lokalizācijas un delokalizācijas skolas ietekme

Šķīrējtiesas teorētiskās nostādnes galvenokārt tiek veidotas saistībā ar diskusijām starp lokalizācijas un delokalizācijas skolas piekritējiem. Lokalizācijas teorijas pamatā ir pieņēmums, ka katrā šķīrējtiesas procesā ir viens noteikts *lex arbitri*, kas nosaka to valsti, kuras likums būs vadošais šķīrējtiesas procesā - *lex fori*. Šis valsts likums ir noteicošais pār to, kā šķīrējtiesas process noritēs un, tas arī nosaka nolēmuma derīgumu¹⁶⁰, piemēram, gan Ņujorkas konvencijas VI (a) pants, gan UNCITRAL parauglikuma 36. panta pirmās daļas a punkta i apakšpunkts. Pēc tā kolīziju normām nosaka citu valstu likumu iesaistīšanu, ja nepieciešams. No lokalizācijas teorijas izriet arī doma, ka attiecīgās valsts vispārējās jurisdikcijas tiesām var būt tiesības pārraudzīt un uzraudzīt šķīrējtiesas procesu, kas pakļauts šīs valsts likumam kā *lex loci*.¹⁶¹ Lokalizācijas teorijas ietvaros tiek attīstīts viedoklis, ka starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas process nav jāatdala no nacionālajām tiesībām, pieļaujot arī domu tam dot vairāk brīvības, ja draud nonākšana pretrunā ar šķīrējtiesas procesa pamata uzstādījumiem.

Taču, vērojot rakstisko šķīrējtiesas procesu norisi, tika izdarīti secinājumi, ka ne vienmēr *lex loci* ir iespējams piemērot (piemēram, kāds jautājums vispār netiek regulēts)¹⁶². Puses, piemēram,

¹⁵⁹ Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. Comparative international commercial arbitration. Hague, London: Kluwer Law International, 2003. – lpp.73.

¹⁶⁰ Kā Ņujorkas konvencija, tā UNCITRAL parauglikums atsaucas uz „tās valsts likumiem, kurā nolēmums pieņemts”.

¹⁶¹ Redfern A. Hunter M. Law and practice of international commercial arbitration. 3rd edition. London: Sweet & Maxwell, 1999. – lpp.88-89.; Petrochilos Georgios, Procedural Law in International Arbitration, Oxford University Press, 2004., para 2.04.; Ly Philip de, The Place of Arbitration in the Conflict of Laws in International Commercial Arbitration: an Exercise of Arbitration Planning, Northwestern Journal of International Law & Business, 1991.;

¹⁶² Ibid. 88-89.lpp.; Petrochilos G., Procedural law in international arbitration. Oxford: Oxford University Press, 2004. –88. lpp.

vienojušās par vienu valsti kā norises vietu, bet citas valsts likumu kā vadošo likumu. Ne vienmēr skaidrs, vai vispār *lex loci* piemērošana ir vajadzīga nolēmuma derīgumam. Tādējādi tika attīstīta delokalizācijas teorija, kas ietvēra domu, ka starptautisks šķīrējtiesas process nav, nevar un nedrīkst būt saistīts ar kādas valsts nacionālo tiesību sistēmu. Šī teorija vēršas plašumā kopš pagājušā gadsimta astoņdesmitajiem gadiem.

Mūsdienu šķīrējtiesas nostādne, kas virzīja delokalizācijas ideju vēl mazāku ierobežojumu virzienā, deva arī zināmu ieguvumu šķīrējtiesu kompetencei tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jomā. Tā kā delokalizācijas tendences tomēr neieviesa vienotus noteikumus tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jautājumā un nenoteica arī sadarbību starp šķīrējtiesu un vispārējās jurisdikcijas tiesām, tad saistība ar nacionālo likumdošanu saglabājās visai spēcīga. Līdz ar to, sākot ar pagājušā gadsimta vidu, starp valstīm attīstījās konkurence par labāko likumdošanu starptautiskajai komerciālajai šķīrējtiesai¹⁶³. Konkurences apstākļos izkristalizējās vairākas vadošās tendences, no kurām uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem attiecināmas šādas: pārnacionālā – kas ietvēra domu, ka šķīrējtiesa var darboties ar nacionālo procesuālo likumu nesaistītā veidā, iesaistot tiesas tikai nolēmuma izpildes stadijā¹⁶⁴ un ir sevišķi attīstījusies ICSID procesā, jo valstis nevēlas tikt saistītas ar *lex loci* procesuāliem nosacījumiem; dalītā – kura paredz nodalīt nacionālo un starptautisko šķīrējtiesas procesus, pēdējo ierobežojot mazākā mērā; un apvienotā – kas neparedz nodalīšanu, bet paredz vienlīdz attīstīt gan nacionālo, gan starptautisko šķīrējtiesas procesu.

Attiecībā uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu regulējumu lokalizācijas teorijas ietvaros tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piešķiršana šķīrējtiesas procesā tiek pielīdzināta tam, kā tas norit nacionālās vispārējās jurisdikcijas tiesas procesā. Delokalizācijas teorijas ietvaros ir vērojamas vismaz divas tendences: pirmā – valstis cenšas pēc iespējas mazāk regulēt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piešķiršanu šķīrējtiesās, kuras norisinās šo valstu teritorijā, piemēram, tiešā veidā pārņemot parauglikuma formulējumu vai ieviešot ko līdzvērtīgu; otrā – patiesa delokalizācijas tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jautājumā, kurā šķīrējtiesas norises vietas valsts likumiem nav nekāda iespaids uz šķīrējtiesas pilnvarām lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu, ja vien šī valsts nav arī to izpildes vietas valsts, atstājot tiesām atbalsta un palīdzības funkcijas bez pārraudzības funkcijām.

¹⁶³ Craig L.W. Some trends and developments in the laws and practice of international commercial arbitration. Symposium on international commercial arbitration. Texas International Law Journal, 1995, No. 1. –19. lpp.

¹⁶⁴ Paulsson J. Arbitration unbound. Award detached from its country of origin. International Law and Company Law Quaterly, 1981.

2.2.3.Līguma teorijas ietekme

Līguma teorijas pirmssākumi meklējami XIX gs. Franču revolūcijas perioda tiesību zinātnieka, prokurora un tieslietu ministra F.Merlēna (Merlin)¹⁶⁵ izveidotajā līgumu teorijā, kuru turpinot attīstīt, tika secināts, ka šķīrējtiesas nolīgumam piemīt visas līgumam nepieciešamās pazīmes, kuru dēļ tas ir uzskatāms par līgumu¹⁶⁶, tāpēc puses var vienoties par visu, kas nav aizliegts un negrauj sabiedrisko kārtību¹⁶⁷. Šķīrējtiesa ir privāttiesiska norise, un šķīrējtiesneši nekādā gadījumā nav pielīdzināmi tiesnešiem¹⁶⁸, jo pilnvaras iegūst no līgumā paustās pušu gribas, nevis pilda kādas sabiedriskas, valsts deleģētas funkcijas.

Līgumu teorijai attīstoties, tika pausts viedoklis, ka svarīgāks ir nevis *lex loci*, bet gan pušu līgums. Tādējādi, ja vien tas nav pretrunā ar obligātajām normām, tad līgums ir noteicošais arī jautājumā par procesuālajām pilnvarām. Pusēm vienojoties par strīda izskatīšanu starptautiskajā šķīrējtiesā, tiek radīts savstarpējs līgums, kas savā starpā arī jāpilda (*pacta sunt servanda* princips) bez valsts iejaukšanās. Šķīrējtiesneši arī ir līguma dalībnieki, kas pievienojas līgumam, pieņemot pušu nosacījumus, un pretim saņemot honorāru (tātad, pilnībā noraidot deleģēšanas teorijas pieņēmumu par šķīrējtiesnešu valsts deleģējumu).

Attiecībā uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem par šīs teorijas ietekmi liecina pušu spēja palielināt vai samazināt šķīrējtiesnešu pilnvaras (kas nebūtu iespējams vispārējās jurisdikcijas tiesā), bet kā šo teoriju atspēkojošs arguments jāmin tas, ka šķīrējtiesu piešķirtos tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus noteiktos gadījumos var pārskatīt vispārējās jurisdikcijas tiesa, pārbaudot, vai nav pārkāpti noteikti nolēmuma derīguma priekšnosacījumi. Taču, pat pārskatot tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piešķiršanas likumību, tiesa raugās ne tikai uz *lex loci* prasībām, bet arī ņem vērā pušu līgumu. Turpretim, tiesai, pārskatot kāda tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa piešķiršanas pamatotību pēc būtības, pretēji pušu līgumam, bet atbilstoši *lex loci* prasībām, līguma teorija nedod nepieciešamo skaidrojumu.

¹⁶⁵ Philippe-Antoine Merlin de Douai. LeClair J. Code Civil des Francais de 1804. Une Transaction Entre Revolution et Reaction. Revue Juridique Themis, 2002, No. 1.

¹⁶⁶ Tsakatoura A. The immunity of arbitrators. Lex E-scripta, 2002. Pieejams: http://www.inter-lawyer.com/lex-e-scripta/articles/arbitrators-immunity.htm#_ftn5 skatīts 2010. gada 01. septembrī.

¹⁶⁷ Critchlow J. The authority of arbitrators to make rules. Arbitration. An International Journal, 2002, Vol. 68, No. 4.

¹⁶⁸ Mustill M.J., Boyd S.C. The law and practice of commercial arbitration in England. 2nd edition. London: Butterworths Legal Publishers, 1989. –219. lpp.

Vēl kāds elements šīs teorijas ietvaros ir pieņēmums, ka šķīrējtiesneši ir pušu aģenti, kam ar līgumu tiek dots noteikts uzdevums. Lēmums par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, kas pieņemts aģenta pilnvaru jomā, uzliek principālas saistības¹⁶⁹.

2.2.4. Jurisdikcijas teorijas ietekme

Jurisdikcijas teorija radusies pagājušā gadsimta 40. gados¹⁷⁰. Tā balstīta uzskatā, ka valsts suverenā vara tai nodrošina visplašākās pilnvaras visu regulēt savas jurisdikcijas ietvaros, neiztrūkstoši arī to, kas attiecas uz šķīrējtiesas norisi. Valstij ir neapstrīdamas tiesības noteikt jebkuru šķīrējtiesas procesa norisi tās jurisdikcijā: no šķīrējtiesas līguma spēkā esamības līdz šķīrējtiesas procesam un šķīrējtiesas lēmuma izpildei. Tāpēc šķīrējtiesas norises vietas, *lex fori*, likumiem, arī nerakstītajiem, piemēram, sabiedriskajai kārtībai, ir ļoti būtiska nozīme, jo tie nosaka nolēmuma derīgumu. Jurisdikcijas teorija paredz divkāršu pārraudzību šķīrējtiesas procesam, jo saistošs ir kā šķīrējtiesas norises valsts, tā lēmuma izpildes vietas valsts likums.

Jurisdikcijas teorijai ir divi novirzieni: pirmais – sprieduma teorija – uzsver, ka šķīrējtiesas nolēmums ir tiesisks akts, bet otrais – deleģēšanas teorija – par nozīmīgāko uzskata to, ka šķīrējtiesnesis pilda valsts piešķirtu funkciju.

Jurisdikcijas teorija gan nenoliedz šķīrējtiesas līgumisko dabu, ciktāl tās darbība norit valsts noteiktajā ietvarā un pārraudzībā. Šķīrējtiesas līgums un šķīrējtiesas lēmums tiek skatīti kā divi neatkarīgi pastāvoši akti, pie tam derīgs šķīrējtiesas lēmums pēc sava juridiskā spēka tiek pielīdzināts tiesas spriedumam. Tādējādi šķīrējtiesas lēmuma izpilde neatšķiras no tiesas sprieduma izpildes. Tieši šķīrējtiesas lēmuma statuss atšķir šo teoriju no līguma un jauktās teorijas, jo pirmajā šķīrējtiesas lēmums ir nesaraujami saistīts ar šķīrējtiesas līgumu, bet pēdējā tas pielīdzināms tiesas spriedumam vien tad, kad tā izpildei nepieciešams vērsties tiesā. Šī teorija valstij piešķir absolūtas monopoltiesības uz taisnīgumu.

Šķīrējtiesnešu statuss un nozīme tiek salīdzināta ar tiesnešu statusu un nozīmi, jo „tiesību sistēma tiem ļauj darīt to, kas jādara valstij¹⁷¹”. Šāda pieeja ir pamatota ar uzskatu, ka jebkas, kas likumīgi tiek darīts valsts jurisdikcijas ietvaros, notiek ar valsts ziņu un akceptu. Tiesneši

¹⁶⁹ Yu H.L. A theoretical overview of the foundations of international commercial arbitration. Contemporary Asian Arbitration Journal, 2008, Vol. 1., No. 2.

¹⁷⁰ Lew J.D.M. Applicable law in international commercial arbitration. A study in commercial arbitration awards. Dobbs Ferry: Oceana Publications, 1978. –51-52. lpp.

¹⁷¹ Moutulsky, Ecris, Dalloz, Paris, (1974). 14. lpp; citēts no Samuel Jurisdictional Problems, Zürich and Schulthess Polygraphischer Verlag, 1989. 55.lpp.

pilnvarojumu saņem no valsts, arī šķīrējtiesnešu pilnvaras nāk no valsts, lai gan tos izvēlas strīda puses. Šķīrējtiesnešu pielīdzināšana tiesnešiem paredz to pienākumu piemērot šķīrējtiesas norises vietas likumu, pildot ar likumu noteiktās valsts funkcijas. Jurisdikcijas teorija uz šķīrējtiesnešu lomu raugās no deleģēšanas teorijas skatupunkta, daļēji pat noliedzot šķīrējtiesas līguma lomu, jo tas radītu pretrunas ar tās izpratni par likuma deleģējumu kā šķīrējtiesneša pilnvaru avotu. Tādējādi tiek pieņemts, ka šķīrējtiesneša kompetence rodas nevis no pušu līguma, bet gan to piešķir valsts, no kā izriet loģisks secinājums, ka bez valsts akcepta pušu gribai nebūtu nozīmes. Šķīrējtiesnešu kompetence risināt strīdus ir sabiedrības interesēs, un tāpēc valsts kā šo interešu pārstāve ir devusi šīs tiesības arī šķīrējtiesnešiem. Ja šķīrējtiesnesis likumu ir piemērojis neatbilstoši vai pretrunā ar sabiedrības interesēm, lēmums tiek uzskatīts par tiesiski nederīgu¹⁷².

Viens no jautājumiem, kas ir būtisks tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu sakarā, ir šķīrējtiesas un vispārējās jurisdikcijas tiesas sadarbība gan šķīrējtiesas norises valstī, gan lēmuma izpildes valstī. Jurisdikcijas teorija pilnībā nodod kontroli pār šķīrējtiesas procesu un iznākumu norises un izpildes valsts pārraudzībā un paredz ciešu tās kontroli. Tās uzskatāmākais piemērs ir Ņujorkas konvencijas V pants¹⁷³, kas nosaka „tās valsts likuma, kur nolēmums pieņemts” un „tās valsts ..., kurā izprasa atzīšanu un izpildīšanu” tiesības vērtēt šķīrējtiesas procesa likumību, lai izvērtētu pierādījumus, kas iesniegti, lūdzot atteikt nolēmuma atzīšanu un izpildīšanu. Jurisdikcijas teorijai sekojusi arī ES tiesa, patērētāju lietās uzliekot par pienākumu vispārējās jurisdikcijas tiesām pirms šķīrējtiesas nolēmuma izpildes vērtēt, vai šķīrējtiesas ir izvērtējušas to, vai šķīrējtiesu klauzula ir vai nav uzskatāma par negodīgiem nosacījumiem patērētāju līgumos¹⁷⁴.

Jurisdikcijas teorijas iespaidā lēmums par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem *de facto* var iegūt tādu pašu juridisko spēku kā galīgais nolēmums, ja vien tas nav pretrunā ar izpildes valsts likumu. Vadoties no šīs teorijas, ar likumu tiek noteikti atļauto tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veidi un pārējās šķīrējtiesas pilnvaras šajā sfērā.

2.2.5. Jauktās teorijas ietekme

Pieņemot, ka gan līgumu teorija, gan jurisdikcijas teorija ir pamatotas, šķīrējtiesnešu pilnvaras lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem izriet gan no šķīrējtiesneša statusa, kas noteikts vai

¹⁷² Mann F.A. State contracts and international arbitration. In: Waldock H., Jennings R.Y. (eds.) British year book of international law, 1967. London: Oxford University Press, 1969.

¹⁷³ Ņujorkas Konvencija par ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu. Latvijas Vēstnesis, 2003. 1. aprīlis, Nr. 50.

¹⁷⁴ C 40/08 – Asturcom Telecomunicaciones SL v. Maria Cristina Rodríguez Nogueira un C-168/05 Mostaza Claro v. Centro Móvil;

nu likuma vai līguma ietvaros, gan no pušu līguma - paša par sevi vai valsts deleģējuma ietvaros. Abas teorijas piemērojot vienlaikus, nav skaidrs, kam no pretstatītajiem elementiem būtu jāpiespējas augstāks spēks, jo nav saprotams, kas tad ir pilnvaru avots – likums vai līgums¹⁷⁵. Tādējādi secināms, ka neviena no šīm teorijām nav sastopama „tīrā veidā”, bet drīzāk tās ir savstarpēji papildinošas, radot pamatu jauktajai teorijai. Nenoliedzot to, ka jebkura procesuāla darbība, ko šķīrējtiesnesis veic šķīrējtiesas procesā, ir jāpamato vai nu ar likumu, vai ar pušu līgumu, tomēr nav iemesla, kāpēc katram atsevišķajam lēmumam nevarētu būt cits pamats. Tāpat nav arī iemesla, kāpēc procesuālās tiesības, kuras dod viens no šiem pilnvarojuma avotiem, nevarētu iespaidot arī otrs (piemēram, likumam atļaujot piemērot kādu tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli, bet to, kurā stadijā to piemērot, noteikt pēc šķīrējtiesas nolikuma, kas norādīts pušu līgumā). Jaukto teoriju gan noraida autonomās teorijas piekritēji, galvenokārt tās nekonkrētības dēļ.

2.2.6. Autonomās teorijas ietekme

Autonomā teorija ir radusies, apzinoties ierobežojumus līgumu un jurisdikcijas teorijā.¹⁷⁶ Par tās aizsācēju uzskata Ž. Rubellinu-Deviši (Rubellin-Devichi)¹⁷⁷ un citus franču zinātniekus,¹⁷⁸ kas pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados pievērsās šķīrējtiesas pētīšanai praksē, nevis tās vietas meklēšanai eksistējošajās teorijās. Tam bija pietiekams pamats, jo jau 1914. gadā Francijas kasācijas tiesa tika lēmusi, ka tai nav pamata pārskatīt ārvalstu šķīrējtiesas spriedumu¹⁷⁹, to pamatojot ar šķīrējtiesas līgumisko dabu, šādu pušu lēmumu pieņemot arī līdzīgā lietā vēlāk¹⁸⁰. Šī teorija ir ļoti izplatīta, iespējams, pašreiz pat vadošā teorija. Tās atbalstītāji ir labi pazīstami tiesību zinātnieki, kā B. Godmans (Goldman)¹⁸¹, O. Lando (Lando)¹⁸², Dž. Lū un citi. Izcilākais mūsdienu šķīrējtiesu nozares filozofs, šķīrējtiesnesis prof. Emanuēls Gajārs savā jaunākajā monogrāfijā

¹⁷⁵ Critchlow Julian, *The Authority of Arbitrators to Make Rules*, Arbitration, Sweet and Maxwell, 2002.

¹⁷⁶ Samuel A. *Jurisdictional problems in international commercial arbitration study of Belgian, Dutch, English, French, Swedish, Swiss, U.S. and West German law*. Zürich : Schulthess, 1989. – lpp.67.

¹⁷⁷ Mehren A.T. *International commercial arbitration. The contribution of the French jurisprudence*. Louisiana Law Review, 1986, Vol. 46, No.5.; Rubellin-Devichi J. *L'Arbitrage. Nature juridique, droit interne et droit international privé*. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1965.

¹⁷⁸ Goldman B. *Les conflits de lois dans l'arbitrage international de droit privé*. Académie de droit international, 1963-II Recueil des cours, 1964.

¹⁷⁹ Salles v. Hale et Cie, Cass. req., 8 Dec. 1914, D.1916.I.194, 10 Revue de droit international privé 433 (1914).

¹⁸⁰ Société des Fils Crémades v. Lindsay, Cass. req., 9 July 1928, D.1928.I.173 (note Crémieu), S.1930.I.17.

¹⁸¹ Goldman B. *La nouvelle réglementation française de l'arbitrage international*. In: Schultz J., Berg A.J. van den (eds). *The Art of arbitration. Essays on international arbitration. Liber amicorum Pieter Sanders*, 12 September 1912-1982. Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1982.

¹⁸² Lando O. *The lex mercatoria in international commercial arbitration*. International Company Law Quarterly, 1985, Vol. 34, No. 4.

„Aspects philosophiques de l'arbitrage international¹⁸³”, turpina prominents zinātnieku Henri Batifola (Batiffo), Bertolda Goldmana (Goldman) un Fosiona Frankiskakisa (Francescakis) pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados pausto ideju attīstīšanu par dabisko tiesību skolas un starptautisko tiesību saistību ar jaunu veidu, kādā uzlūkot šķīrējtiesu tiesības. E.Gajārs atbalsta viedokli, ka šķīrējtiesu process ir nodalīts un autonomš. Sekojot kopējai idejai par iemesliem, kuru dēļ uzņēmēji izvēlas šķīrējtiesas, un par nepiemērotām atzīstot augstākminētās teorijas, viņš ieteica skatīties uz šķīrējtiesas procesu no tā lietotāja perspektīvas. Par galveno priekšrocību, kas motivē izvēlēties šķīrējtiesu, E.Gajārs uzskata pušu autonomiju. Tās ietvaros nav pieļaujama nekāda vispārējās jurisdikcijas tiesu kontrole. Tā kā šķīrējtiesas process tiek pilnībā delokalizēts un pacelts pārnacionālā līmenī, kurā noteicošais ir pušu līgums, tad visi jautājumi, kas saistīti ar tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piemērošanu, jārisina līguma ietvaros. Ņemot vērā, ka pušu gribai ir augstākais spēks, arī nolēmumiem, to skaitā pagaidu, ir jābūt izpildāmiem bez pārskatīšanas un jebkurā valstī. Lai cik pārliecinoša šī teorija izklausītos, tomēr tās ietvaros nav iespējams rast risinājumu gadījumiem, kad līgums nesniedz atbildi uz jautājumu, vai un kādas ir šķīrējtiesas pilnvaras tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu sakarā, bet visas sistēmas avotu piemērošana tikai turpinātu nekoncekventu piemērošanas praksi.

2.3. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu šķīrējtiesās mērķi un uzdevumi

Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu institūta mērķi un funkcijas ir jāskata kontekstā ar starptautiskās komercšķīrējtiesas sūtību – īpašumtiesību aizsardzību. To var nodrošināt tikai taisnīgā procesā, kura rezultātā izdotajam nolēmumam ir praktiska nozīme īpašumtiesību aizsardzībā. Tāpēc ir būtiski gan nosargāt aktīvus, uz kuriem vērst potenciālo piedziņu, gan arī nodrošināt procesa objektivitāti un efektivitāti. Aktīvu aizsardzības uzdevums ir nodrošināt to, lai kādas puses tiesības netiktu aizskartas vai pat zaudētas šķīrējtiesas procesa laikā un laika sprīdī līdz nolēmuma izdošanai, jo „neviens puses tiesības nedrīkst tikt apdraudētas šķīrējtiesas procesa norises laika ilguma dēļ¹⁸⁴”. Šajā sadaļā tiek apskatīti dažādi ar tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu palīdzību sasniedzamie mērķi, kas palīdz pildīt šķīrējtiesas uzdevumus, bet nākamajā sadaļā ir apskatīti dažādu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu veidi ar tos paskaidrojošiem un ilustrējošiem piemēriem.

¹⁸³ Gaillard E. *Aspects philosophiques de l'arbitrage international*. Leidein: Martinus Nijhoff Publishers, 2008.

¹⁸⁴ Yesilirmak A. *Provisional measures in international commercial arbitration*. Hague: Kluwer Law International, 2005. Citēts no: Hickie K.R. *The enforceability of interim measures of protection granted by arbitral tribunals outside seat of arbitration. A new approach*. *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration*, 2008. – lpp.224.

Nepieciešamība pēc taisnīguma, kas tika uzsvērtā jau promocijas darba ievadā, tik tiešām ir viens no strīdu risināšanas pamatuzdevumiem un viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc nepieciešami tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi. Lai gan „taisnīguma monopols” pieder vispārējās jurisdikcijas tiesām¹⁸⁵, tomēr arī šķīrējtiesām ir gan jāgrib, gan jāspēj darboties taisnīgi.

2.3.1. Praktiski nepieciešamais taisnīgums

Šķīrējtiesās taisnīgumam, komerctaisnīgumam, šķiet iedalīta sekundāra loma, spriežot pēc tam atvēlētās vietas pētnieku darbos, lai gan procesuālais taisnīgums ir sen pētīts jautājums. Piemēram K.Būringš-Ūle (Buhring-Uhle) apraksta trīs plaša mēroga pētījumus par alternatīviem strīdu risināšanas veidiem, bet pētījumos nav ietverts neviens jautājums, kas palīdzētu noskaidrot respondentu domas par šķīrējtiesas lomu taisnīguma nodrošināšanā vai taisnīguma lomu procesā kā tādā. Respondenti tiek iztaujāti gan par šķīrējtiesas funkciju efektivitāti un izmaksām, gan par labākajiem strīdu risināšanas paņēmieniem. Tādējādi, K.Būringš-Ūle nonāk pie secinājuma, ka lielākā nozīme ir foruma neitralitātei, iespējai spriedumu izpildīt ārpus tā izdošanas valsts un procesa konfidencialitātei¹⁸⁶. Taču sabiedrībai ir prasība pēc taisnīguma šķīrējtiesas procesā. R.Naimārka (Naimark) un S.Kīras (Keer)¹⁸⁷ pētījums parādīja, ka taisnīgums ir augstu novērtēts: līdz pat 81% respondentu tas šķita galvenais šķīrējtiesas mērķis un uzdevums. Abi pētnieki ierosina taisnīgumu dalīt divos veidos – materiālais taisnīgums (nonākšana pie pareizā rezultāta) un procesuālais taisnīgums (pareizais veids, kā nonākt līdz rezultātam), nonākot pie secinājuma, ka sabiedrībai ir vēlme pēc taisnīguma, kādu apraksta augstās filozofiskās kategorijās, bet vēl ir jāapzina, ko tieši sabiedrība ar to domājusi. Te gan jāsecina, ka šķīrējtiesu process parasti tiek uztverts kā praktisks strīda risināšanas vingrinājums, nevis augstāku kategoriju taisnīguma meklējumi. Pirms vairāk nekā divdesmit gadiem psihologi E.Linds (Lind) un T.Tailers (Tyler)¹⁸⁸ pētīja, vai strīdniekiem šķiet svarīgāk sajūst taisnīgumu procesā, vai saņemt, viņuprāt, taisnīgu spriedumu, nonākot pie secinājuma, ka indivīdiem svarīgāk ir, lai viņi tiek uzklausi un to dara neitrāla trešā persona, nekā panākt „pilnīgu taisnīgumu”. Iespēja izstāstīt „savu stāstu” izrādījās nozīmīgs priekšnosacījums strīdu risināšanas noteikumu ievērošanai. Lai gan šis pētījums attiecas

¹⁸⁵ Kā liecība tam ir senāk valdošā tendence pētīt taisnīgumu tikai vispārējās jurisdikcijas tiesu ietvaros: Rosenberg M. The impact of procedure-impact studies in the administration of justice. Law and Contemporary Problems, 1988, Vol. 51, No. 3.; Walker L. Perfecting federal civil rules. A proposal for restricted field experiments. Law and Contemporary Problems, 1988, Vol. 51, No. 3.

¹⁸⁶ Buhring-Uhle C., Kirchoff L., Scherer G. Arbitration and mediation in international business. 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2006. – lpp.105-128.

¹⁸⁷ Naimark R.W., Keer S.E. International private commercial arbitration. Expectations and perceptions of attorneys and business people. International Business Lawyer, 2002, Vol. 30, No. 5.

¹⁸⁸ Lind E.A., Tyler T.R. The social psychology of procedural justice. London: Plenum, 1988.

uz indivīdu psiholoģiju, un, šķiet, nav piesaistījis šķīrējtiesu nozares uzmanību, tā secinājumi ir noderīgi arī šķīrējtiesas procesā. Velkot paralēles, ir redzama saistība starp disciplinējošo tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu nepieciešamību un ticību strīdu risinātāja neitralitātei, kā arī puses tiesībām paust savu „stāstu”. Pusēm pieņemot šķīrējtiesneša neitralitāti un iegūstot pārliecību par procesa taisnīgumu, nepieciešamība pēc disciplinējošiem pasākumiem samazinās, kā to var secināt no A.Redfērna¹⁸⁹ un L.Lešervuazjē¹⁹⁰ secinājumiem, ka „puses parasti cenšas sadarboties” ar šķīrējtiesas sastāvu.

2.3.2. Teorētiskais taisnīgums

Mūsu gadsimta izcilais tiesību filozofs A.Sens savā jaunākajā darbā „Taisnīguma ideja”¹⁹¹ arī norāda, ka taisnīguma meklējumi ir „pakāpeniska uzvedības modeļu veidošanās”, jo nav iespējams veikt strauju lēcieni, lai atzītu kādus tiesību principus, kam sekotu visu iesaistīto personu uzvedības maiņa. Tātad, ja sabiedrību neapmierinātu šķīrējtiesas process, kurā taisnīgumam netiek ierādīta redzamākā vieta, tad sabiedrība meklētu veidus, kā to mainīt.

Taču doma, ka sabiedrība tiecas pēc augstāka taisnīguma arī šķīrējtiesas procesā, nesniedz atbildi uz jautājumu, kura taisnīgumam būtu jābūt par mērķi – sabiedrības, likuma, pušu vai šķīrējtiesnešu (pieņemot, ka ir iespējams rast vienotu izpratni katras grupas ietvaros). Ņemot vērā, ka neviens šķīrējtiesnesis nespētu līdzināties minētajam R.Dvorkina supertiesnesim Herkulesam (Hēraklam), rodas jautājums, vai puses apzinās, ka tām nāksies pieņemt šķīrējtiesneša izpratni par taisnīgumu,¹⁹² protams, visa pārējā iepriekš minētā ietvaros. Var secināt, ka uzņēmēju aprindās taisnīguma ideja ir nozīmīga, un, izdarot apgrieztu secinājumu no arvien pieaugošā šķīrējtiesu apjoma, šķiet, ka šķīrējtiesa piedāvā to apmierināt. Tāpēc nozīmīgi, lai atsevišķi šķīrējtiesas procesuālā taisnīguma elementi negrautu kopējo iespaidu par tās taisnīgumu¹⁹³.

¹⁸⁹ Redfern A. Interim measures. In: Newman L.W., Hill R.D. (eds.) The leading arbitrators' guide to international arbitration. Huntington: Juris Pub, 2004. –239. lpp.

¹⁹⁰ Leservoisier L. Enforcing arbitration awards and important conventions. In: Campbell D., Meek S. (eds.) The arbitration process. Hague: Kluwer Law International, 2002.

¹⁹¹ Sen A. The idea of justice. London: Penguin, 2010. –68. lpp.

¹⁹² Weinberg K.S. Equity in international arbitration: how fair is "fair"? A study of lex mercatoria and amiable composition. Boston University International Law Journal, 1994, Spring.; Schmitz A.J. Dangers of deference to form arbitration agreements. Nevada Law Journal, 2007, Vol. 8, Fall.; Gabriel H., Raymond A.H. Ethics for commercial arbitrators. Basic principles and emerging standards. Wyoming Law Review, 2005, Vol. 5. –456-467. lpp.

¹⁹³ Par vispārējās jurisdikcijas tiesu praktiskā taisnīguma izpratni, sk. Posner R.A. Overcoming law. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1995.

2.3.3. Ar tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem un tiesvedības izdevumu nodrošinājumu saistītais taisnīgums

Alternatīvās strīdu risināšanas mērķi ir „visiem nodrošināt vienādu taisnīgumu”¹⁹⁴, bet viens no galvenajiem starptautiskās šķīrējtiesas uzdevumiem ir „atjaunot uzvarējušās puses sākotnējo stāvokli”¹⁹⁵. Šo mērķu vārdā šķīrējtiesai ir iespējas pušu interešu aizstāvībai izmantot dažādus līdzekļus, arī piespiedu monetāros - kā nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai. Pamatmērķi, kas vieno tiesības prasīt iemaksu atbildētāja juridisko iemaksu segšanai, gan šķīrējtiesas, gan tiesas procesā ir līdzīgi. Nesen Lielbritānijā veikto šķīrējtiesas likumdošanas grozījumu tapšanas laikā Lorda Kancelera biroja izstrādātā priekšlikumā tika pamatota nepieciešamība pēc atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanas regulējuma ietveršanas likumdošanā, jo prasītājiem, kuri „nevilcinās izmantot tiesu sistēmu”, ir jāspēj pierādīt arī vēlme (vai vismaz tās izrādīšana) pildīt tiesu lēmumus par izmaksu sadalījumu. Ja prasītāji varētu izmantot tikai sistēmas sniegtās priekšrocības uzvarot, bet, izvairoties no tās paredzētajiem pienākumiem zaudējuma gadījumā, tad „sistēma ir pakļauta apdraudējumam”¹⁹⁶.

Situācijā, kurā prasītājs neapstrīdami nav patiesais labuma guvējs un, kur īstais iemesls prasības celšanai ir iesaistīt atbildētāju bezjēdzīgā un dārgā šķīrējtiesas procesā un kur, turklāt, ir reāla iespējamība, ka prasītājs nespēs izpildīt spriedumā noteikto, protams, šādas atbildētāja prasības apmierināšanai ir pamats. Bez šāda līdzekļa esamības sprieduma izpilde nebūtu droša¹⁹⁷, jo nereti tieši savlaicīgi panākta prasības nodrošināšana ir vienīgais patiesais apmierinājums¹⁹⁸. Tiesvedības izdevumu nodrošinājums ir paredzēts ne tikai tāpēc, lai atturētu prasītājus no negodīgas šķīrējtiesu sistēmas izmantošanas, bet arī tāpēc, lai atturētu nopietnus, bet neapdomīgus prasītājus, kas, procesam beidzoties, nebūtu spējīgi apmaksāt piespiesto savas sliktās finanšu situācijas dēļ.

¹⁹⁴ Edwards H.W. Alternative dispute resolution. Panacea or anathema. Harvard Law Review, 1986, No. 3. –678. lpp.

¹⁹⁵ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International Arbitration, 2000. –312. lpp.

¹⁹⁶ Kron M. Access to justice. Security for costs, proposed new rules. A consultation paper 2. N.lpp.:Lord Chancellor's Office, 1997. Pieejams: www.dca.gov.uk, skatīts 2010. gada 1. augustā.

¹⁹⁷ Ibid. –53-57. lpp.

Karrer LPP.G., Desax M. Security for costs in international arbitration. Why, when, and what if... In: Amoricum L., Bockstiegel K. Law of international business and dispute settlement in the 21st century. Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 2001. –340. lpp.

Redfern A., Hunter M. Law and practice of international commercial arbitration. 3rd edition. London: Sweet & Maxwell, 1999. –7-30. lpp.

¹⁹⁸ Horning R.A. Measures of protection. Security for claims and costs. Commentary on the WIPO Emergency Relief Rules (In Toto). American Review of International Arbitration, 1998. –155. lpp.

Tāpēc, lemjot par nodrošinājumu iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, šķīrējtiesas pievērs uzmanību ne tikai tam, vai potenciālo nemaksāšanu varētu izraisīt ļaunprātīga šķīrējtiesas procesa izmantošana, bet arī tam, vai spriedums kā tāds būs izpildāms¹⁹⁹. Tāpēc šādi procesuālie instrumenti, kurus šķīrējtiesa var pati piemērot, ir nepieciešami, lai šķīrējtiesas procesā iespējami taupītu laiku un nodrošinātu šķīrējtiesu ar tās autoritāti vairojošām pilnvarām.

2.4. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma kā tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa savietojamība ar šķīrējtiesas procesa pamatprincipiem, mērķiem un uzdevumiem

Jebkurai procesuālai darbībai un lēmumam, kas tiek pieņemts šķīrējtiesas procesā, ir jābūt saskaņā ar vispārējiem šķīrējtiesas principiem un ar *lex fori* obligāti piemērojamajām normām. Ne mazāk svarīgi - procesam ir jāattaisno pušu cerības par tām priekšrocībām, kuras tām ir tiesības baudīt alternatīvā strīdu risināšanas procesā. Tādēļ jebkurš šķīrējtiesas principu ievērošanas apdraudējums, atkāpe no vispārparedzamajiem ieguvumiem no šķīrējtiesas procesa vai nepamatoti nevienlīdzīga vai negodīga attieksme pret strīda pusēm var tikt uztverta kā pretēja šķīrējtiesas būtībai.

Ir pamats pieņemt, ka pušu izvēle par labu strīda risinājumam šķīrējtiesā ir izdarīta ne tikai tāpēc, lai baudītu šķīrējtiesas priekšrocības, bet arī tāpēc, lai izvairītos no dažiem negatīviem aspektiem, kas ir neizbēgami parastā strīda izskatīšanas procesā tiesās. Jo vairāk šķīrējtiesas process sāk līdzināties procesam tiesās, jo vairāk tiek apdraudēta šķīrējtiesas popularitāte un attīstība kopumā. Tāpēc liela nozīme ir tam, lai process šķīrējtiesās spētu garantēt objektivitāti un tiesisko noteiktību, jo īpaši, ņemot vērā arvien biežāk pausto skepsi, ka strīdu risināšana šķīrējtiesā nesniegs ne laika ne naudas ietaupījumu, kā to mēdz apgalvot vai katrā šķīrējtiesas aprakstā.

Tāpēc ir būtiski izsvērt, kā šķīrējtiesas procesu iespaido tās pilnvaras lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma apmierināšanu. Nenoliedzami, arī tiesvedības izdevumu nodrošinājuma procesuālajam institūtam, līdzīgi kā citiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, ir negatīvas sekas attiecībā uz to pusi, kurai tas tiek piemērots. Būtiski ir, lai vienas puses tiesību ierobežojums tiktu atsvērts ar otras puses riska mazinājumu vai ieguvumu. Pēc UNCITRAL parauglikuma Starptautiskās Komerčiālās šķīrējtiesas darba grupas domām, kaitējums, ko pusei nodara tiesvedības izdevumu nodrošinājums ietver „zaudētus noguldījuma procentus, garām palaistas ieguldījuma iespējas un, sliktākajā variantā, arī visu tiesiskās aizsardzības līdzekļu zaudēšanu”.

¹⁹⁹ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. *American Review of International Arbitration*, 2000. –364. lpp.; Werbicki R. *Arbitral Interim Measures. Fact or Fiction?* *Dispute Resolution Journal*, 2003, Vol. 57, January. –65. lpp.

2.4.1. Pušu vienlīdzība

Vienlīdzīga attieksme pret pusēm ir viens no galvenajiem šķīrējtiesas principiem, kas arī ir nostiprināts UNCITRAL parauglikuma 18. pantā. Tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi tiek sauktas par „šķīrējtiesu regulējošās likumdošanas pamatu”²⁰⁰. Ievērot vienlīdzīgu attieksmi ir obligāts pienākums, no kura šķīrējtiesas laikā atkāpes netiek pieļautas, taču šīs prasības mērķis nav radīt absolūtu pušu vienlīdzību, piemēram, pasargāt nekompetentu pusi no pašas kļūdām vai nepareizi izdarītas izvēles²⁰¹. Ievērojot šķīrējtiesas konsensuālo būtību un iztiesāšanas godīguma principus, ir jācenšas panākt, lai neviena puse negodīgi neizmantotu procesuālās tiesības, tostarp arī neizmantotu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, lai novilcinātu un traucētu šķīrējtiesas procesu²⁰². Prasības pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma pretinieki tieši pušu tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi, min kā galveno pretargumentu, jo pati šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa būtība ir pretrunā ar pušu vienlīdzības principu - pienākums tiek uzlikts tikai vienai pusei. Pastāv viedoklis, ka, apzinoties, ka prasība pēc nodrošinājuma ir nevienlīdzīga, šķīrējtiesneši izvairās pieņemt lēmumu par tā prasīšanu. Tāpēc, lai novērstu šīs bažas un pierādītu, ka prasība ir pamatota, atbildētājam ir jāpierāda, ka gadījumā, ja viņa lūgums netiks atbalstīts, tad ļaunums, kas viņam tiks nodarīts, būs krietni nopietnāks, nekā kaitējums, kas tiktu nodarīts prasītājam²⁰³.

Vēl kāda priekšrocība, kas piemīt šķīrējtiesu procesam salīdzinājumā ar strīdu risināšanu tiesā, ir tas, ka šķīrējtiesas process ir pusēm draudzīgāks un orientēts uz kopīga risinājumu meklēšanu, tātad ir lielāka iespēja, ka strīdnieki saglabās labas attiecības un spēs sadarboties arī pēc konflikta atrisināšanas. Labas attiecības ir iespējams saglabāt tikai tad, ja abas puses uzskata, ka strīds ir izšķirts godīgi un taisnīgi un otra puse nav lietojusi negodīgus paņēmienus. Taču jebkādas procesuālas priekšrocības vienai pusei pār otru, ja tādas nav vienādi pieejamas abām pusēm, var radīt savstarpēju spriedzi – arī tas, ka atbildētājs var prasīt tiesāšanās procesa nodrošinājumu, kāds prasītājam nepienākas. Atbildētāja vēršanās ar lūgumu pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma var tikt uztverta kā negodprātīga attieksme pret otru pusi, kam var būt divējādas sekas. No vienas puses prasītājs, pārprotot vienlīdzīgas attieksmes pienākumu kā tādu, kas ir absolūts un attiecas arī uz

²⁰⁰ Holtzmann H.M., Neuhaus J.E. A guide to the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. Legislative history and commentary. Zuidpool: Kluwer Law International, 1995. –550. lpp.

²⁰¹ CLOUT case No. 391, Corporation Transnacional de Inversiones, S.A. de C.V. et al v STET International, S. cf. A.et al; Superior Court of Justice (Lax J.), Canada, (22 September 1999). –53-62. lpp.

²⁰² Berger K.LPP. International economic arbitration. Deventer; Boston : Kluwer Law and Taxation, 1993. –29. lpp.

²⁰³ UNCITRAL Report of the Working Group, A/CN.9/592 - Report of the Working Group on Arbitration and Conciliation on the work of its forty-fourth session, pieejams <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V06/515/13/PDF/V0651513.pdf?OpenElement>, skatīts 2010. gada 1. augustā, -44. lpp.

pretējās puses pienākumu izvairīties izmantot atļautus, taču, prasītājam šķietami neētiskus paņēmienus, var nekavēties izmantot vēlmi nodrošināties pret sprieduma izpildi, nobēdzinot aktīvus. No otras puses, atbildētājs var vilcināties izmantot savas tiesības prasīt šo nodrošinājumu, lai nekaitētu pušu savstarpējām attiecībām kā procesa laikā, tā arī nākotnē. Taču nav iemesla uzskatīt, ka prasībai pēc nodrošinājuma iemaksas atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanas būtu tikai negatīvs iespaids uz pušu attiecībām, jo, iespējams, ka prasītāja pienākums iemaksāt lielu naudas depozītu, lai segtu iespējamās otras puses izmaksas šķīrējtiesas procesa noslēgumā, var abām pusēm mazināt vēlmi ķerties pie traucējošas uzvedības visa šķīrējtiesas procesa laikā²⁰⁴.

No iepriekš minētā var secināt, ka nekas tā neveicina labu attiecību saglabāšanu un konfliktu risināšanu, kā pušu pārliecība par to, ka procesā ir ievērotas to tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi un otra puse nav pārkāpusi ne rakstītos, ne nerakstītos spēles noteikumus. Tāpēc no labu attiecību saglabāšanas viedokļa ir svarīgi, lai šķīrējtiesas nolikums vai vadošais likums skaidri noteiktu pušu tiesības prasīt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu vai jebkuru citu tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli.

2.4.2.Ātrums

Gluži tāpat kā naudas ietaupījums, arī īsāks strīda risināšanas laiks tiek minēts kā pamats šķīrējtiesas pievilcīgumam. Tiek uzskatīts, ka process šķīrējtiesās bieži veicina to, ka puses rod risinājumu iespējami īsākā laikā, jo šķīrējtiesās ir mazāk formalitāšu. Procesu pāatrina arī nolēmuma saistošais spēks un tas, ka vairumā gadījumu to nevar pārsūdzēt²⁰⁵. Jebkuri papildu procesi, arī lūguma pēc atbildētāja izmaksu nodrošināšanas izskatīšana, paildzina kopējo procesa garumu, to sadārdzinot. Lūguma sagatavošana, pierādījumu vākšana, pušu memorandu apmaiņa, laiks, kas nepieciešams, lai šķīrējtiesneši iepazītos ar pierādījumiem un ekspertu pieaicināšana, prasa papildu laiku, pat tad, ja šķīrējtiesneši, lemjot par izmaksu nodrošinājumu, neiedziļinātos lietas materiālajos apstākļos. Ja ir nepieciešams griezties vispārējās jurisdikcijas tiesā, šķīrējtiesas vietas likumdošanai nepieļaujot šo lūgumu izskatīt šķīrējtiesā, tad pieaug procesa ilgums un attiecīgi arī izmaksas.

Kā apgalvo P.Kreigs (Craig), V.Pārks (Park) un Dž.Paulsons (Paulsson), tad vidējais šķīrējtiesas process ilgst gadu līdz divus²⁰⁶, ne tikai objektīvu ar procesu saistītu iemeslu pēc -

²⁰⁴ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. *American Review of International Arbitration*, 2000. – lpp.357.

²⁰⁵ Arkin H. New opportunities for arbitration in East/West trade. *Transnational Lawyer*, 1990, Vol 3., No. 2.- lpp.520.

²⁰⁶ Craig L., Park W.W., Paulsson J. *International Chamber of Commerce arbitration*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000.

ģeogrāfisko attālumu, procesā iesaistīto personu, jo sevišķi šķīrējtiesnešu, aizņemtības dēļ –, bet arī tādēļ, ka puses cenšas to novilcināt²⁰⁷. Procesa novilcināšana, izmantojot tiesības lūgt pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma, ir kā papildus ierocis atbildētājam, kuru izmantot pušu cīņā, pretēji prasītāja interesei ātrāk un lētāk atrisināt strīdu. Neizbēgami situācija „izskatās gluži pretēja no atbildētāja puses”, jo, ja tam nav vērā ņemamas pretpasības, kuru likt priekšā, tad atbildētājam ir vairāk, ko zaudēt, nekā iegūt no celtās prasības²⁰⁸.

2.4.3.Lētums

Kā galveno pievilcību šķīrējtiesas procesam daudzkārt min naudas un laika ietaupījumu, to salīdzinot ar procesu vispārējās jurisdikcijas tiesās. Tapēc, ir svarīgi, lai procesā nebūtu nevajadzīgu izdevumu un kopējās tiesāšanās izmaksas būtu iespējami zemākas. Lai izvērtētu, vai iespēja apmierināt atbildētāja lūgumu pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma vai jebkura cita tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa veicina šķīrējtiesas priekšrocības, ir jāizvērtē tās iespaids uz izmaksām, arī tas, kādu iespaidu tā atstāj uz pieņēmumu, ka šķīrējtiesa piedāvā lētāku strīdu risināšanu. Secināms, ka jebkura papildus darbība procesu sadārdzina, bet iespēja garantēti atgūt procesa vešanā ieguldīto, ir vērtējama augstāk.

Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma izmantošanas nepieciešamību šķīrējtiesas procesā nosaka tas, ka gandrīz vai visās šķīrējtiesās nolikumi paredz, ka uzvarējusī puse var pretendēt uz saprātīgu tiesvedības izdevumu un tiesāšanās izdevumu atmaksu, kas palielina kopējo piespriesto atmaksājamo summu un attiecīgi arī iespēju, ka negodīgas zaudējušās puses meklēs veidus kā izvairīties no sprieduma pildīšanas. Šķīrējtiesa, izlemjot apmierināt atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, sniedz šai pusei zināmas priekšrocības, garantējot to, ka, prāvā uzvarot, juridiskās izmaksas būs viegli atgūstamas²⁰⁹. Vairums pastāvīgo šķīrējtiesu – UNCITRAL, AAA, ICC, LCIA, SCC un WIPO – nolikumu paredz, ka šķīrējtiesas sastāvam ir tiesības prasīt, lai zaudētāja puse daļēji vai pilnībā segtu uzvarētājas puses tiesāšanās izdevumus. Šķīrējtiesas procesa kopējās izmaksās ļoti būtisku apjomu veido tieši tiesvedības izdevumi, jo pusēm jāapmaksā ne tikai to šķīrējtiesā pārstāvošo juristu izmaksas un honorāri, bet arī izdevumi, kādi radušies, lietu sagatavojot un prezentējot. Piemēram, citu profesionāļu honorāri un izmaksas: tādu kā grāmatvežu,

²⁰⁷ Schaefer J.K. New solutions for interim measures of protection in international commercial arbitration. English, German and Hong Kong law compared. Electronic Journal of Comparative Law, 1998. Pieejams: <http://www.ejcl.org/22/art22-2.html> skatīts 2010. gada 1. septembrī.

²⁰⁸ Mabbs M. Speeding up the arbitration process., VIIth International Congress of Maritime Arbitrators. London: Lloyd's of London Press Ltd., 1985. – lpp.20.

²⁰⁹ Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. Comparative international commercial arbitration. Hague, London: Kluwer Law International, 2003. –23-52. lpp.

lietā liecinošo ekspertu un citu dalībnieku ceļa un viesnīcu izdevumi; kopēšanas, komunikāciju, kancelejas un tamlīdzīgas izmaksas un citas pozīcijas, kas veido tā sauktās „juridiskās izmaksas un izdevumus”²¹⁰. Šo izmaksu daudzums un apmērs nav ierobežots, lai gan ir pieņemts, ka atmaksājamas ir tā sauktās „saprātīgas izmaksas”. Piemēram, ICC noteikumi nosaka „saprātīgus juridiskos un citus izdevumus, kurus pusēm nācās veikt”, bet UNCITRAL noteikumi runā par „saprātīgām juridiskās pārstāvības un palīdzības izmaksām”. Pašsaprotami, ka „saprātīgas” izmaksas var vairākkārt atšķirties starp mazu, finansiāli vāju lietas dalībnieku un lielu, finansiāli spēcīgu dalībnieku, pat tam nepiesaistot juridisko palīdzību no malas. Tādējādi šķīrējtiesām nākas lemt, vai vairākkārtīgas izmaksu atšķirības starp mazu uzņēmumu ar vienu juristu un lielu uzņēmumu ar vairākiem juridiskajiem departamentiem un lietā piesaistītajiem juristu birojiem, ir saprātīgas, jo vairāk gadījumā, ja nav pamata domāt, ka šīs izmaksas ļaunprātīgi tiek mākslīgi palielinātas. Šo saprātīgo izmaksu atšķirība var būtiski apgrūtināt prasītāju, ja tas ir finansiāli vājāks par atbildētāju, bet šķīrējtiesa lemj par nepieciešamību prasītājam veikt nodrošinājuma iemaksu paredzamo atbildētāja izmaksu līmenī. Pie tam, šāds lūgums pēc nodrošinājuma, palielina izmaksas arī tādēļ, ka ir nepieciešams apmaksāt vairāk juristu darba stundu, kuras rodas, izskatot šo lūgumu, vācot un vērtējot pierādījumus par prasītāja maksātspēju. Situāciju, protams, pasliktina tas, ka šķīrējtiesas procesu pilnībā finansē no pušu līdzekļiem, jo komerciālajā šķīrējtiesā nav paredzēts nekāds valsts finansiāls atbalsts²¹¹. Lūgums pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma rada papildu finansiālo slogu un ir izmantojams, lai piespiestu finansiāli vājāku lietas dalībnieku atteikties no prasības uzturēšanas un panākt lietas izskatīšanas pārtraukšanu. Zinātnieks Noa Rubins (Rubins) uzskata, ka nodrošinājuma nepieciešamības izskatīšanas izmaksas ir jo īpaši nelabvēlīgas gadījumos, kad prasītājam, par kura maksātspēju nevajadzētu šaubīties, ir jāvelta līdzekļi, lai pierādītu, ka šāda prasība nav pamatota, jo viņa finanšu situācija ir pietiekami laba. Viņaprāt lielākā daļa pievienoto tiesvedības izmaksu, kas ir saistīta ar pagaidu tiesību nodrošinājuma līdzekļiem, tiek tērēta tāpēc, ka nav skaidri noteikumi par tiesu un šķīrējtiesu sastāvu nosacīto autoritāti, kā arī trūkst skaidrības par šķīrējtiesnešu brīvību izraudzīties kritērijus, ko pielietot – šīs problēmas varētu risināt, ja vairāk akademiķu pievērstos šiem jautājumiem un, ja tiktu grozīta likumdošana²¹². Tam var tikai piekrist.

²¹⁰ Redfern A., Hunter M. Law and practice of international commercial arbitration. 3rd edition. London: Sweet & Maxwell, 1999. –87. lpp.

²¹¹ Wagner G. Impecunious parties and arbitration agreements. Zeitschrift für Schiedsverfahrensrecht, 2003, Vol. 5. –206. lpp.

²¹² Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International Arbitration, 2000. –356.lpp.

2.4.4. Konfidencialitāte

Bez tā, ka process šķīrējtiesās tiek uzskatīts par lētāku un ātrāku, par neapstrīdamu šķīrējtiesu priekšrocību ir jāuzskata arī šī procesa konfidencialitāte²¹³, kas komersantu aprindās tiek vērtēta kā neapstrīdama priekšrocība. Ja *lex fori* nosaka to, ka ir nepieciešams iesaistīt vispārējās jurisdikcijas tiesas lemsanā par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, tad tiek pilnībā zaudēta vai būtiski apdraudēta procesa konfidencialitāte. Vispārējās jurisdikcijas tiesās ir grūtāk garantēt, ka tirdzniecības noslēpumi, intelektuālās tiesības un komerciālās zināšanas, ražošanas noslēpumi un uzņēmuma ierastā biznesa prakse vai cita veida konfidenciala informācija nenonāk nepareizās rokās. Tiesājoties vispārējās jurisdikcijas tiesās, pašu tiesāšanās faktu nav iespējams noslēpt nekādi, pat ja tiek solīta sensitīvās informācijas konfidencialitāte. Neesot iespējai slēpt tiesāšanās faktu, uzņēmums var pat atturēties no savu tiesību aizstāvības, griežoties ar prasību, lai saglabātu laba sadarbības partnera reputāciju. Apzinoties to, ka vairums uzņēmumu darbojas relatīvi nelielās noslēgtās sfērās, konkurenti var izdarīt secinājumus jau no fakta, ka lūgums pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājumu ir vai nav ticis apmierināts, pat ja pārējā lietas informācija netiek izpausta. Šķīrējtiesas process šķietami garantē visas informācijas un pašas tiesāšanās fakta konfidencialitāti, taču tikai tajās šķīrējtiesās, kurām ir pilnvaras šo lēmumu pieņemt pašām. Zinātnieks N. Rubins šai sakarā raksta, ka sekošana tiesvedības izdevumu “nodrošinājuma valdzinājumam, vairākos veidos var veicināt tiesu iejaukšanos”. Pirmkārt, puses var krist kārdinājumā vērsties ar šādu prasību tieši tiesās, cerībā, ka valstu tiesneši vēlēšies interpretēt šķīrējtiesas procesa juridiskās nepilnības (robus) kā Lordu Palāta to darīja *Coppée-Lavalin v. Ken-Ren Chemicals Ltd* lietā, proti, apturot šķīrējtiesas procesu. Otrkārt, zaudētāji prasītāji, kas „aizšmauc nemaksājot” atbildētāja tiesas izdevumus, bieži tiks iesaistīti to aktīvu atrašanās vietas atbilstošās jurisdikcijas vispārējās jurisdikcijas tiesās, jo uzvarētāja puse centīsies panākt šķīrējtiesas lēmuma izpildi²¹⁴. Šādas bažas ir visnotaļ pamatotas.

²¹³ Ir sastopams arī viedoklis, ka konfidencialitāte vispār nav šķīrējtiesas procesa pamatpostulāts. Daudzu institucionālo šķīrējtiesu noteikumi to pat īpaši nepiemin. Izņēmums ir LCIA nolikums, kas seko Anglijas un Francijas šķīrējtiesu uzskatam par konfidencialitātes nozīmīgumu. Divas šķīrējtiesu lietas satricināja ticību konfidencialitātes pienākumam - Austrālijas Esso lieta (*Esso Australia Resources Ltd v. The Honourable Sidney James Plowman* (1995), 183 CLR 10; also in *Arbitration International*, Vol. 11, No 3, 1995, lpp. 235.) un Zviedrijas Bulbank lieta, kurās tika konstatēts, ka konfidencialitātes pakāpei ir jābūt noteiktai līgumā. LPP. Neill, *Confidentiality in Arbitration* (1996) 12 *Arbitration International* 287- 290. lpp., un Bagner, Hans, *The Confidentiality Conundrum in International Commercial Arbitration*, ICC International Court of Arbitration Bulletin Vol. 12 No. 1, 2001. -18. lpp.

²¹⁴ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. *American Review of International Arbitration*, 2000. -354 -355. lpp.

2.4.5.Sadarbība un strīda risināšana

Neskatoties uz mēģinājumiem to apstrīdēt, ir izplatīts pieņēmums, ka šķīrējtiesa domstarpību šķeltajām pusēm piedāvā mazāk naidu raisošu vidi, kurā meklēt savu strīdu risinājumus²¹⁵. Taču pats par sevi tiesvedības izdevumu nodrošinājums apdraud alternatīvo strīdu risināšanas būtību: strīda pušu kopīgu sadarbošanos, meklējot risinājumu, kura pamatā ir abu pušu labā griba pakļauties šķīrējtiesas nosacījumiem un prasībām, vēlme ar to sadarboties pēc iespējas labāk. Prasītājs vai pat šķīrējtiesa var uztvert prasību pēc izmaksu nodrošinājuma kā negodprātīgu rīcību, vai pat kā līdzekli, ar kura palīdzību piespiest atsaukt pamatotu prasījumu.

Pastāvot iespējai, ka atbildētājs tiešām var mēģināt piespiest prasītāju atteikties no pamatota prasījuma, šķiet nepamatoti spriest, ka „ja zaudētāja puse tā kā tā cietīs smagus finansiālos zaudējumus pēc šķīrējtiesas sprieduma izpildīšanas pret to, tad tas, ko tai var nākties samaksāt abu pušu tiesāšanās izdevumus, nebūs gana iebiedējoši²¹⁶”. Tas būtu pareizi, runājot par pusēm ar vienādām tiesāšanās iespējām, taču būtu pilnīgi aplami tā uzskatīt situācijā, kad vienai pusei ir manāmi vairāk finansiālo un intelektuālo resursu kā otram, piemēram, darījumos starp lielu un mazu uzņēmumu vai uzņēmumu un privātpersonu, kad tiek izmantoti iepriekš sagatavoti standartlīgumi. Valstīs, kurās ir atļauts slēgt standartlīgumus ar pircējiem ar iekļautu šķīrējtiesas klauzulu²¹⁷, vairumā gadījumu pircēji nespēj panākt šādas klauzulas atcelšanu pirms līguma slēgšanas vai, biežāk, neredz nepieciešamību to darīt. Tādējādi, atbildētājam, izmantojot jau iepriekš paredzamu un zināmu otras puses mazāku finansiālo kapacitāti par atrunu, iespējams tik būtiski palielināt šķīrējtiesas izmaksas, ka prasības uzturēšana kļūst apgrūtināta vai neiespējama, kas „attur pircēju ar ierobežotiem resursiem pieņemt lēmumu aizstāvēt savas aizskartās tiesības, kas izriet no preču vai pakalpojuma pirkuma līguma²¹⁸”. Tāpēc ir pamatots viedoklis, ka šķīrējtiesām ir pienākums rast taisnīgu un ekonomiski iespējamu risinājumu, kas novērstu nelabojamu un nevajadzīgu kaitējumu kādai no pusēm²¹⁹.

²¹⁵ Allied Bruce Terminix Cos. V Dobson, 513 U.S. 265, 280, 1995, citāts: “noting that arbitration normally minim hostility and is less disruptive of business dealings between the parties”.

²¹⁶ Knull W.H., Rubins N.D. Betting the farm on international arbitration. Is it time to offer an appeal option? American Review of International Arbitration, 2000, Vol. 11, No. 4. –561. lpp.

²¹⁷ Miller F.L. Arbitration clauses in consumer contracts. Building barriers to consumer protection. Michigan Bar Journal, 1999 March.

²¹⁸ Green Tee Financial Corporation v Randolph, 531 U.S. 7, 2000. –90. lpp.

²¹⁹ Craig L., Park W.W., Paulsson J. International Chamber of Commerce arbitration. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000. –462. lpp.

2.4.6. Procesa efektivitāte

Prasības pēc atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošināšanas apmierināšanas sekas, gadījumos, kad nav šaubu par šķīrējtiesas kompetenci to lemt, protams, izriet gan no iemesliem, kas pamatoja šī lūguma apmierināšanu, gan no lietas materiālajiem apstākļiem. Šāda lēmuma sekas ir jāvērtē vismaz divos griezumos, kas attiecas uz procesa efektivitāti: no atbildētāja pozīcijas un no prasītāja pozīcijas.

Atbildētājam iespēja prasīt nodrošinājumu tiesvedības izdevumu segšanai ir svarīgs preventatīvs institūts un būtisks izmaksu atgūšanas instruments. Atbildētāja pozīcijas pamatā ir vēlme atvairīt bezjēdzīgas un ļaunprātīgas prasības, kuras viņu iesaista procesā ar negodīgiem, neapdomīgiem vai finansiāli nenodrošinātiem prasītājiem, lai pēc iesaistīšanās ilgstošā un dārgā šķīrējtiesas procesā viņš neattaptos situācijā, kad no zaudētāja nav, ko piedzīt. Atbildētājam ir būtiski apzināties, ka viņam nebūs pašam jāsedz visi zaudējumi, lai apmaksātu šķīrējtiesas procesam nepieciešamos resursus, jo sevišķi, ja viņam ir pilnīga pārlicība par to, ka prasība ir ļaunprātīgs mēģinājums piespiest viņu novirzīt resursus tiesāšanās procesam, vai pilnīga pārlicība par savu uzvaru un apziņa, ka otra puse nespēs segt zaudējumus. Atņemot atbildētājam šādu procesuālu ieroci, nav cita mehānisma kā atvairīt nepamatotas prasības. V. Knalls (Knull) un N. Rubins piedāvā aizstāt prasības pēc nodrošinājuma iemaksas preventatīvo un garantijas lomu, aizņemoties no ASV valstu tiesu sistēmas: tiesās juridiskās ētikas noteikumi un iespējas uzlikt sankcijas pret juristiem tiek izmantotas, lai mazinātu pušu vēlmi celt nepamatotas prasības. Šādas sankcijas gan daudzās valstīs, piemēram, Latvijā, nepastāv. Viņu ieteikums ir radīt šķīrējtiesas apelāciju sistēmu, kas varētu sniegt tādu pašu ieguldījumu, ja apelācijā tiktu dotas pilnvaras sodīt vai nu apelējošo pusi, vai tās advokātus, ja tiktu noskaidrots, ka prasībai nebija leģitīma pamata. Līdzīgi iedarbotos iespēja piespriest pēcnolēmuma sodu. Ja zaudējusī puse novilcinātu lēmuma apmaksu, vēloties pārskatīt šķīrējtiesas procesa pareizumu, tad tas tiktu atspoguļots galīgajā nolēmumā, tādējādi neviens negribēs izmantot novilcināšanas taktiku, iesniedzot apelācijas prasības²²⁰. Taču jāatzīst, šis risinājums starptautiskā arēnā vai valstīs, kurās nav tik ciešas juristu kontroles, kāda ir ASV, nedarbosies, tādēļ nav nopietni izskatāms, piemēram, Latvijā, kur pat tiesā kā pušu pārstāvjus var izvēlēties ārpus advokātu kolēģijas.

Protams, nav izslēdzama arī iespēja, ka arī atbildētājs var rīkoties ļaunprātīgi, izmantojot tiesvedības izdevumu nodrošinājumu kā ieroci, lai atvairītu pamatotas prasības. Situācijā, kad atbildētājs ir uzņēmums, kam ir iespējas uztiept sadarbības partneriem savu gribu, slēdzot

²²⁰ Knull W.H., Rubins N.D. Betting the farm on international arbitration. Is it time to offer an appeal option? American Review of International Arbitration, 2000, Vol. 11, No. 4. –562. lpp.

sadarbības līgumus, piemēram, tāpēc, ka atbildētājam ir monopols uz kādu preci, bet prasītājs ir daudz mazāks uzņēmums ar mazāku spēju ietekmēt līgumpartneri, atbildētājam ir iespējas iekļaut tādu šķīrējtiesas klauzulu, kādu tas grib. Pat gadījumā, ja precei izrādītos kāds trūkums (taču tāds, kurš nav viennozīmīgi saistīts ar atbildētāja atbildību, piemēram, nesaistīts ar preces kvalitāti: nepietiekoši detalizētas instrukcijas, kā rezultātā prasītājs nepareizi to ekspluatē un sabojā), prasītāja pamatoto prasību atbildētājs varētu mēģināt atvairīt, prasot pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma. Ņemot vērā, ka šajā piemērā minētais atbildētāja uzņēmums ir krietni lielāks, attiecīgi arī resursu pieejamība un potenciālās strīdu risināšanas resursu izmaksas tas arī var atļauties augstākas. Tāpēc atbildētājs var pamatot krietni augstākas „saprātīgas izmaksas”, kuras būtu jānodrošina. Ja prasītājam neizdodas pārliecināt šķīrējtiesnešus par savu spēju zaudējuma gadījumā maksāt, tad tam var nākties maksāt par izdevumiem, kas saistīti ar nodrošinājumu. Taču nelielam uzņēmumam, kas, turklāt vēl cietis zaudējumus, var būt naudas plūsmas vai kredītresursu piesaistīšanas problēmas – viens no priekšnoteikumiem, lai šķīrējtiesa uzskatītu par vajadzīgu piespriest tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, nosakot to atbildētāja „saprātīgo izmaksu” apmērā. Rezultātā prasītājs nespētu sagādāt nodrošinājumu un būtu spiests atteikties no prasības uzturēšanas, bet lieta tā arī netiktu izskatīta pēc būtības.

No prasītāja skatupunkta, iespēja, ka šķīrējtiesa lems par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, neapšaubāmi ir vērtējama negatīvi. Tāpēc prasītāja interesēs ir censties apstrīdēt šķīrējtiesas jurisdikciju kopumā vai tās kompetenci lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, vai, neizdodoties apstrīdēt procesuālos jautājumus, vismaz censties pierādīt, ka šajā konkrētajā situācijā nav nepieciešamības apstiprināt lūgumu pēc izmaksu nodrošinājuma. Nespējot pierādīt pretējo, prasītājam nāksies sagādāt nodrošinājumu: būtisku naudas līdzekļu iesaldēšanu, piemēram, deponējot to īpašā bankas kontā vai nododot šķīrējtiesas glabājumā. Pieņemot, ka prasītājam izdodas savākt nepieciešamo summu, labākajā gadījumā uzņēmumam šādi līdzekļi ir pieejami iekšējās rezervēs (tas gan izslēgs iespēju tos citādi ieguldīt un ar tiem pelnīt), sliktākajā gadījumā uzņēmumam nāksies aizņemties (kas ir dārgi un palielina kopējo kredītu daudzumu un var apdraudēt iespējas saņemt kredītu peļņu nesošiem pasākumiem). Pat uzvaras gadījumā nav izslēgts, ka prasītājs neatgūst visus zaudējumus saistībā ar nodrošinājuma iemaksas depozītu (piemēram, zaudējumi var neietvert negūto peļņu vai var netikt atgūti bankas depozīta procenti no līdzekļu noguldīšanas šķīrējtiesas kontā).

2.5. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma jurisdikcijas jautājumi

Jurisdikcija ietver tiesības lemt kādu jautājumu, bet piemērojamais likums nosaka to, kā šis jautājums ir lemjams. Strīda puses šķīrējtiesu pilnvaro panākt strīdu risinājumu un pieņemt tādu

lēmumu, kas atrisinās pušu domstarpības, pirmkārt, balstoties uz pierādītiem faktiem, otrkārt, pēc likuma, vai cita atbilstoša regulējuma, kurš nosaka pušu tiesības.

Lai šķīrējtiesas lēmumam būtu nepieciešamā autoritāte (nejaukt ar juridisko spēku, kas ir tiesiska kategorija, atšķirībā no autoritātes, kas ir morāla kategorija), šķīrējtiesai vajadzīgas triju veidu pilnvaras: pirmkārt, autoritāte izdot lēmumus, kuri nepieciešami, lai šķīrējtiesas process noritētu pušu viedokļus un intereses respektējošā veidā; otrkārt, autoritāte iegūt pēc iespējas vairāk informācijas par notikušo, no kā ir atkarīga šķīrējtiesas darba kvalitāte un sprieduma uzskatīšana par pamatotu, no kura izriet tā vēlākā izpilde; treškārt, tiesības izdot tādus lēmumus vai rīkojumus, kuri nepieciešamības gadījumā palīdz nodrošināt galīgā sprieduma izpildāmību.

Nosacīti šos mērķus var aprakstīt kā taisnīgumu un efektivitāti: pirmais ietver nepieciešamību pārliecināt puses par taisnīguma un objektivitātes ietvaru strīdu izskatot, savukārt otrais – tiesības izdot prasības pēc tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, kuru mērķis ir ir panākams, tikai nodrošinot pušu gribu vai pienākumu tos efektīvi izpildīt.

2.5.1. Šķīrējtiesas jurisdikcijas elementi

Šķīrējtiesa var sasniegt šos taisnīguma un efektivitātes mērķus tikai tad, ja tā spēj rast un pusēm pamatot savu jurisdikciju trijos procesa elementos: lietas materiālajos jeb jautājumos pēc būtības, jurisdikcijas un procesuālajos jautājumos:

- Pirmais elements – lēmumi attiecībā uz lietas faktiem – ietver ne tikai puses visvairāk interesējošo galīgo nolēmumu, bet arī iepriekšējus nolēmumus, piemēram, tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu prasīšanas pamatotību. Tas ir tāpēc, ka šķīrējtiesai kaut daļēji ir jāizskata lietas fakti un kaut vai daļā jāizvērtē lietas būtība, pirms tā var spriest par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu nepieciešamību, lai garantētu pušu tiesības uz galīgā nolēmuma izpildīšanas iespējamību.

Otrais elements – lemšana par jurisdikciju – ietver gan jautājumu par šķīrējtiesas līguma nosacījumiem attiecībā uz visu vai daļu izskatāmo jautājumu, gan arī par šķīrējtiesas pilnvarām pieņemt lēmumus noteiktās situācijās, piemēram, šķīrējtiesas administratora tiesībām pirms šķīrējtiesas sastāva noteikšanas lemt par atbildētāja juridisko izmaksu nodrošinājumu.

Trešā jautājumu kopa – procesuālu jautājumu risināšana – ietver jebkura veida lēmumus un spriedumus, kas tiek veikti lietas izskatīšanas laikā, tostarp arī pušu lūgumu izskatīšanu.

Lūgums pēc atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošinājuma var tikt skatīts visos trijos šo šķīrējtiesas jurisdikciju nosakošo elementu līmeņos, jo to var uzskatīt gan par lemšanu par lietas faktiem, gan, par to lemjot, ir jābūt pamatojumam uzskatīt, ka šķīrējtiesai ir jurisdikcija pār šo jautājumu.

Pretēji vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešiem, šķīrējtiesnešus nesaista pienākums ievērot normas par likumu kolīziju, jo šķīrējtiesneši nelemj, raugoties no valsts likumu ievērošanas viedokļa vien. Šķīrējtiesnesim svarīgāk par valsts likuma prasībām ir izdibināt pušu sākonējo gribu un konstatēt, kura puse to nav īstenojusi, to darot, aptvert dažādus avotus no tiesību doktrīnas līdz judikatūrai, iespējams pat ignorējot *lex loci* valstu likumdošanas nianšes²²¹. Tātad galvenais, kas saista šķīrējtiesnesi, ir pušu gribas ievērošana. Institucionālo šķīrējtiesu nolikumi un citi avoti ir izmantojami tikai tad, ja pušu gribu nevar atklāt.

2.5.2. Compétence-compétence

Vairums starptautisko šķīrējtiesu noteikumu paredz, ka šķīrējtiesa var izlemt jautājumus saistībā ar jurisdikciju²²². Šīs tiesības aptver arī šķīrējtiesu kompetenci noteikt savu jurisdikciju tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jautājumos.

Noteikumi ļauj šķīrējtiesām ne tikai pašām izlemt to, kuri jautājumi ir tām pakļauti un kuri nav, bet arī vai šķīrējtiesas klauzula kā tāda ir derīga, tādējādi pat pasludinot kādu līguma daļu vai pat visu līgumu par nederīgu, šķīrējtiesas klauzulu var atstāt spēkā. Tā, piemēram, Francijas civilprocesa kodekss nosaka, ka šķīrējtiesa, saskaņā ar *compétence-compétence* doktrīnu (dažkārt saukta arī pēc tās vācu nosaukuma *Kompetenz-Kompetenz*), pati nosaka, vai līgums to pareizi un nepārprotami pilnvaro, vai šķīrējtiesas klauzula ir derīga un, kuri prasījumi uz to ir attiecināmi²²³. Šķīrējtiesu pilnvaras pastiprina arī tas, ka likums paredz, ka gadījumā, ja kādu strīdu izskata šķīrējtiesa, un kāda no pusēm paralēli vērsas vispārējās jurisdikcijas tiesā, tad tiesai arī ir pienākums neuzsākt lietas izskatīšanu pirms šķīrējtiesas procesa beigām²²⁴. Tiesām ir jāaturas no iejaukšanās šķīrējtiesas procesā pat tad, ja neatkarīga ekspertīze ir konstatējusi šķīrējtiesas jurisdikcijas

²²¹ Law and practice of international commercial arbitration. Alan Redfern, Martin Hunter, Nigel Blackaby et al. 4th edition. London: Sweet & Maxwell, 2004. –145. lpp.

²²² Fouchard P., Gaillard E., Savage J. (eds.) Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration. – lpp.402.

²²³ Code de procédure civile. Art. 1466. Pieejams: <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnCode?code=CPROCIV0.rev>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

²²⁴ Code de procédure civile. Art. 1458. Pieejams: <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnCode?code=CPROCIV0.rev>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

trūkumu²²⁵. Arī pirms šķīrējtiesas sākuma, ja pušu līgumā ir šķīrējtiesas klauzula, tiesas nedrīkst lietu izskatīt. Protams, izņēmums ir neapšaubāmi patoloģiska un juridiski neiespējama klauzula (*manifestement nulle*)²²⁶.

Tas, ka šķīrējtiesām ir piešķirtas tik plašas, tiesām pielīdzināmas pilnvaras, ir nepieciešams, lai pasargātu šķīrējtiesas procesu no visu veidu rīcības, kas paildzinātu procesa gaitu, un lai saglabātu šķīrējtiesas iztiesāšanas neatkarīgumu. Pretējā gadījumā tie procesa dalībnieki, kas vēlētos sabotēt šķīrējtiesas procesu, varētu to viegli darīt, vēršoties tiesā ar lūgumu pieņemt lēmumu jurisdikcijas jautājumos. Taču, ne visas valstis saprot *compétence-compétence* tiesības tik absolūti un plaši, piemēram, Šveices Federālais likums starptautiskajās privātajās tiesībās nosaka, ka šķīrējtiesa atbilstoši *compétence-compétence* doktrīnai pati nosaka savu jurisdikciju, izdodot pirmstiesas spriedumu²²⁷. Pretēji Francijas tiesām, Šveices tiesām ir pilnvaras izskatīt jautājumus saistībā ar šķīrējtiesas klauzulu un tajā ietvertu šķīrējtiesas kompetenci.²²⁸ Atšķirīgi ir WIPO noteikumi, kas 36. pantā īpaši norāda, ka šķīrējtiesas klauzula ir līguma daļa, kas nesaraujami ar to saistīta. Izdalāmi ir arī ICC noteikumi, kas paredz kārtību, kādā valsts tiesa var iejaukties šķīrējtiesas procesā, jo šo noteikumu 6.2. pants paredz, ka puse var vērsties tiesā, lai noteiktu, vai ir spēkā un saistošs šķīrējtiesas līgums.

2.6. Vispārējās jurisdikcijas tiesu līdzdalība tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piešķiršanā

Pirmais lēmums, kas atbildētājam ir jāpieņem, rodoties nodomam prasīt nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, ir, vai šo lēmumu prasīt šķīrējtiesai vai doties uz vispārējās jurisdikcijas tiesu foruma norises vietā. Atkarībā no pušu līguma, šķīrējtiesas *lex loci*, šķīrējtiesas nolikuma un citas iespējami iesaistītās likumdošanas, ir trīs iespējamie varianti, kam prasīt šo nodrošinājumu:

- a) tikai vispārējās jurisdikcijas tiesai, jo šķīrējtiesai uz to nav tiesību – tiesas ekskluzīvās jurisdikcijas modelis;
- b) šķīrējtiesai, jo vispārējās jurisdikcijas tiesai uz to var vispār nebūt tiesību – šķīrējtiesas ekskluzīvās jurisdikcijas modelis;

²²⁵ Park W.W. Text and context in international dispute resolution. Boston University International Law Journal, 1997, Vol. 15, No. 1. – lpp.202.

²²⁶ Joseph D. Jurisdiction and arbitration agreements and their enforcement. London: Sweet & Maxwell, 2005. – 293. lpp.

²²⁷ Loi Sur Le Droit International Privé, art. 186(3).

²²⁸ Ibid. art. 176.

- c) jauktais modelis, kurā šķīrējtiesas kompetence jāapstiprina vispārējās jurisdikcijas tiesai, vai pusēm ir izvēles brīvība, šo tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli var prasīt kā vispārējās jurisdikcijas tiesai, tā šķīrējtiesai.

Kompetences sadalījuma noskaidrošana ir visnotaļ sarežģīts process, kura rezultātā iegūtie secinājumi par attiecīgā lēmuma jurisdikciju daudzos gadījumos var tikt apstrīdēti. Valstu likumdošana mēdz ļoti atšķirties pēc regulējuma par vispārējās jurisdikcijas tiesu līdzdalību šķīrējtiesu procesos, tadēļ, ņemot vērā, ka tiesvedības izdevumu nodrošinājums var tikt lūgts kā šķīrējtiesām, tā valsts tiesām, un to, ka vadošā likumdošana var būt gan nacionālā likumdošana, gan šķīrējtiesas nolikums, tad, prasot šo iemaksu, nākas saskarties ar šīs sistēmas sarežģītību.²²⁹ Atbildētājam ir jāizzina kārtība, kāda pastāv konkrētajā gadījumā prasot šo nodrošinājumu, diemžēl tas nav vienkāršs uzdevums.

2.6.1. Tiesas ekskluzīvās jurisdikcijas modelis

Šķīrējtiesu procesos, kuros vadošie likumi neparedz vai pat aizliedz šķīrējtiesai lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, šīs iemaksas prasīšana ir jālūdz vispārējās jurisdikcijas tiesai. Liela nozīme tam, vai šķīrējtiesai tiek piešķirta kompetence pār tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, ir valdošajiem uzskatiem par šķīrējtiesu vietu un lomu, kas rodas augstāk aprakstīto teorētisko nostādņu dēļ. Uzskatāms piemērs, iemesliem, kuri tiek minēti kā tādi, kas liedz šķīrējtiesām lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, tika uzskaitīts, rakstot tagadējo Anglijas Šķīrējtiesu aktu. Prezentējot to Lordu Palātā, Departamenta Padomnieku komiteja 1996. gadā minēja šādus iemeslus, kāpēc šķīrējtiesas nedrīkstētu lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu tādā pašā veidā kā vispārējās jurisdikcijas tiesas:

- a) šķīrējtiesas procesos puses var pašas sevi pārstāvēt, vai izraudzīties nejuristus par saviem pārstāvjiem; šādi pārstāvji, savukārt, var neizprast likumu²³⁰;
- b) uzliktot pienākumu šķīrējtiesnešiem piemērot to pašu prasību kā tiesnešiem, liekot prasītājam, kurš ir ārvalstu rezidents, nodrošināt iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, varētu tikt „aizbaidīti starptautiskie šķīrējtiesas procesi”;

²²⁹ Weixia G. Security for costs in international commercial arbitration. *Journal of International Arbitration*, 2005, Vol. 22, No. 3. – lpp.169.

²³⁰ RSC Ord. 23, <http://www.legislation.gov.uk/ukxi/1998/3132/schedule/1/part/5/made>, skatīts 2011. gada 1. septembrī.

- c) uzliekot šķīrējtiesnešiem pienākumu ievērot striktus juridiski saistošus norādījumus, tiek pārkapts princips, ka šķīrējtiesnešiem ir jābūt visplašākajām pilnvarām, lai tie varētu pieņemt neatkarīgus lēmumus²³¹.

Šinī pārskatā nepārprotami ir norādīts, ka šķīrējtiesnesim ir jābūt no tiesneša atšķirīgām pilnvarām, jo tieši tāpēc puses izvēlas strīdu risināt šķīrējtiesā, lai baudītu kādu no šīm priekšrocībām²³². Latvija ir izvēlējusies sekot tiesas ekskluzīvajam modelim, pat piemērojot vēl sašaurinātāku pieeju nekā šis modelis paredz, ļaujot prasīt prasības nodrošinājumu tikai noteiktā stadijā – pirms procesa uzsākšanas.

2.6.2. Šķīrējtiesas ekskluzīvās jurisdikcijas modelis

Modernākās jurisdikcijas ļauj šķīrējtiesai pieņemt šādu lēmumu, neuzliek pienākumu nodot šo lēmumu izpildei valsts vispārējās jurisdikcijas tiesai²³³. Tiesību zinātnieki, kuri atbalsta nošķirtības saglabāšanu starp šķīrējtiesas un vispārējās jurisdikcijas tiesas procesiem, uzskata, ka jebkura tiesu palīdzība šķīrējtiesas procesā ir traucējoša un apdraud šķīrējtiesas procesa priekšrocības. Ar vispārējās jurisdikcijas tiesas iesaistīšanos tiek mazinātas vai pilnībā izslēgtas tās šķīrējtiesas procesa priekšrocības, kuras, iespējams, tika motivējušas puses izvēlēties šādu strīdu risināšanas ceļu, kā: konfidencialitāti, kas netiek ievērota prasības apmierināšanu nododot vispārējās jurisdikcijas tiesām; izmaksu ekonomiju, kas būtiski pieaug „cīnoties divās frontēs”; procesa vienkāršumu – lai pārstāvētu savas intereses valsts tiesā pusēm, iespējams, ir nepieciešamas citas zināšanas vai papildu juridiskā palīdzība.

Zinātnieks N.Rubins kā galvenos apdraudējumus min to, ka procesa daļas risināšana vispārējās jurisdikcijas tiesā „procesu nodod sabiedrības apskatei, palielina tā izmaksas un sarežģītību, kā arī saasina „pretējos elementus” pušu savstarpējās attiecībās²³⁴. Galvenais, visa augstākminētā gaismā, iespējamība, ka puses saglabās pietiekami labas attiecības turpmākai sadarbībai, ir niecīga. Tādējādi, ir pietiekami iemeslu, lai atbildētājs izvēlētos par labu iesāktajai strīda risināšanas pārtraukšanai, nevis tā risināšanai vispārējās jurisdikcijas tiesā, kas ir nevēlami. Iespēja griezties vispārējās jurisdikcijas tiesā, bez jau minētajiem – valstu likumdošanas (kā Anglijas) vai šķīrējtiesas nolikuma (kā ICSID konvencijas 26. pants) - var tikt liegta arī tad, ja pušu

²³¹ Department Advisory Committee Report on the Arbitration Bill, 364-370 §.

²³² Brawn D., Fenn LPP. Security for costs in arbitration in England and Wales. *International Arbitration Law Review*, 2003, Vol. 6, No. 6. – lpp.192.

²³³ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. *American Review of International Arbitration*, 2000. – 315.lpp.

²³⁴ Ibid. – lpp.319.

līgumā tas ir īpaši aizliegts, kas praksē, atsaucoties uz jau aprakstītajiem iemesliem, ir visnotaļ maz izplatīts.

2.6.3. Jauktais jurisdikcijas modelis

Jaukto modeli varētu dēvēt arī par kazuistisko vai neskaidro modeli. Tas aptver situācijas, kurās:

- 1) paredzēta dalīta kompetence tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jautājumā – daži līdzekļi ir pieejami pašu šķīrējtiesu rīcībā, bet pārējie pieejami vispārējās jurisdikcijas tiesās;
- 2) to piemēro atkarībā no tā vai šķīrējtiesas sastāvs ir jau noteikts – pirms šķīrējtiesas sastāva sasaukšanas ar prasībām pēc nodrošinājuma jāgriežas tiesā.

Nacionālais likums var noteikt, ka uz pierādījumu saglabāšanu vērstie līdzekļi ir šķīrējtiesas kompetencē, bet visi līdzekļi, kuru īstenošanai nepieciešama trešo pušu līdzdalība, atstājami tikai vispārējās jurisdikcijas tiesu kompetencē. Jauktais modelis strīdniekiem izmaksā visdārgāk, jo nākas veltīt laiku un resursus strīdam par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piekritību un pieļaujamību. Pētnieks N. Rubins uzskata, ka vairuma šķīrējtiesu regulējums atstāj iespēju doties uz *lex loci* vispārējās jurisdikcijas tiesu pēc tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piespriešanas, ja vien puses nav vienojušās citādi, jo šādi lēmumi parasti nav jāuzskata par pretrunā esošiem šķīrējtiesas līgumam²³⁵. Te nu varētu oponent, jo, piemēram, Francijas regulējums to neparedz, bet Francijas likums ir visizplatītākais starptautiskajā komerciālajā šķīrējtiesā, kā izriet no ICC 2009. gada pārskata.

2.7. Judikatūras ietekme uz vispārējās jurisdikcijas tiesu līdzdalību

Izpratnes attīstībā par vispārējās jurisdikcijas tiesas iesaistīšanās nepieciešamību, lai apmierinātu puses lūgumu pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma, liela nozīme ir vienas no vadošo starptautiskās šķīrējtiesas valstu – Anglijas - tiesu praksei. Vēsturiski valdošo uzskatu šajā jautājumā noteica nostāja, ka ārvalstu prasītājam, iesniedzot lūgumu iecelt šķīrējtiesnesi, bija iespējams vien pēc tam, kad prasītājs būs iemaksājis nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai. Šī nostāja dominēja ilgu laiku. Vēlāk, 1934. gadā arī Anglijas Augstākajai tiesai tika piešķirtas pilnvaras izdot šāda veida lēmumu. Līdz tam šķīrējtiesnesiem bija tiesības uz to tikai tad, ja pušu līgumā tas bija īpaši pielīgts, bet vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnesiem bija tiesības tikai tad, ja prasība par iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai bija kā nosacījums kāda cita tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa izpildei. Ierasti tika uzskatīts, ka angļu

²³⁵ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. *American Review of International Arbitration*, 2000. – lpp.318.

tiesas nevēlas iesaistīties šķīrējtiesu procesos arī, lai lemtu par kādu tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli. Kā teicis Lords Mastils: „Lai gan pamazām izkristalizējas vispārējā izpratne par to, kādā veidā valsts tiesai jāķeras klāt tādām lietām kā šī, tai ir jācenšas būt atbalstošai, taču sava vara jālieto ar mēru.”²³⁶

2.7.1. *Bank Mellat lieta*

Saistībā ar šo pieeju literatūrā aprakstītas tiesu lietas kā *Bank Mellat v Hellinki Techniki SA*²³⁷. kurā atbildētājs, Irānas Banka, iesniedza prasību Anglijas Augstākajā tiesā, lūdzot, lai prasītājam no Grieķijas tiktu izvirzīta tiesvedības izdevumu nodrošinājumu ICC šķīrējtiesas procesā, kas norisinās Londonā. Lietas fakti²³⁸ ir šādi: 1974. gadā *Bank Omran* no Teherānas, Irānas, *Helleniki Techniki S.A.* no Atēnām, Grieķijas, un *Larsen&Nielsen*, Dānijas kompānija, noslēdza trīspusēju līgumu par kāda zemes iecirkņa attīstību Teherānā. Pēc līguma nosacījumiem „vadošā būs Irānas likumdošana”; tas ietvēra arī šķīrējtiesas klauzulu, kura noteica, ka strīdu risinās saskaņā ar ICC nolikumu, angļu valodā un Londonā. Neviena no pusēm nenodarbojās ar uzņēmējdarbību Anglijā, ne arī kādai no tām bija kāda ciešāka saikne ar šo valsti. Vēlāk Grieķijas puse pārņēma Dānijas puses pienākumus, bet *Bank Omran* saplūda ar *Bank Mellat*, kas arī pārņēma tās saistības. 1980. gadā *Helleniki Techniki* iesniedza prasības pieteikumu ICC šķīrējtiesā. Šķīrējtiesa lūdza katrai no pusēm iemaksāt 95 000 ASV dolāru administratīvo izmaksu segšanai un šķīrējtiesnešu honorāriem. Pēc iepazīšanās ar prasības apmēru un trīs šķīrējtiesnešu izvēles (angļa, irāņa un zviedra), šķīrējtiesa prasīja 30 dienu laikā iemaksāt papildus 50 000 dolāru. Puses to izpildīja. *Bank Mellat* iesniedza prasību Anglijas Augstākajā tiesā, prasot, ka *Helleniki Techniki* ir jāiemaksā šķīrējtiesā 188 850 dolāru kā tiesvedības izdevumu nodrošinājums. Lielāko šīs summas daļu veidoja atbildētāja sākotnējās iemaksas ICC šķīrējtiesai, atlikumu - atbildētāja juridiskās izmaksas. Iemesli, ar kuriem šo nepieciešamību pamatoja, bija: (1) tas, ka prasītājs rezidē ārpus tiesas jurisdikcijas un (2) tas, ka prasītājs varētu nemaksāt atbildētāja izmaksas, ja nu pēdējais uzvarētu. Uz to reaģējot, prasītājs *Helleniki Techniki* uzsvēra, ka šāds lēmums būtu pretrunā ar ICC nolikumu un vispār nepiemērots šāda veida šķīrējtiesu procesam pēc būtības. Augstākās tiesas tiesnesis prasību noraidīja, un *Bank Mellat* iesniedza apelāciju. Apelācijas tiesa arī atteica prasību apmierināt, taču vērtīgākais šajā sakarā ir tiesnešu sacītais, ar kuru tika iedibināts divu līmeņu tests, lai noteiktu, vai tiesām ir jurisdikcija un pamats lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu šķīrējtiesās.

²³⁶ Coppee Lavalin v Ken-Ren Chemicals, Lloyd's Repp. Vol. 2, 1994. – lpp.117.

²³⁷ Bank Mellat v Hellinki Techniki SA (1984) Q.B. 291 (Court of Appeal).

²³⁸ 3 All E.R. 428, 1983.

Runājot par jurisdikciju, tiesnesis Kers, pārcilājot Anglijas tiesu pilnvaras lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu tiesu lietās, uzsvēra, ka šī lieta, šķīrējtiesas procesam nenotiekot Anglijā, nemaz nebūtu nonākusi Anglijas tiesas priekšā, jo atbildētājs nonāktu Irānas tiesas pārziņā, kur tas ir reģistrēts un kur atrodas tā aktīvi. No vienas puses, viņš uzsvēra, ka šķīrējtiesas process nevar būt nekas „peldošs pārnacionālajā debesjumā, kas ir nesaistīts ar vietējo likumdošanu”, un ka puses, kas izraudzījušās šķīrējtiesas procesu noturēt Anglijā, laikam jau ir domājušas pakļauties Anglijas procesuālajām tiesībām, tātad arī Anglijas tiesu pārraudzībai. No otras puses, Tiesnesis lords Kers (Kerr) neredzēja pamatu uzņemties lemšanu par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu šķīrējtiesas procesā, ja vien nav manāma kāda ciešāka saikne ar Angliju, kā tikai procesa norises fiziskā vieta, jo: „lēmums par izmaksu nodrošinājumu starptautiskā šķīrējtiesā ir jāpieņem saistībā ar lietas apstākļiem”, kā arī, „ja puses ir vienojušās par kādiem noteiktiem noteikumiem, tad tiesai ir jāņem vērā šī izvēle” un, ja ārvalstnieki ir nolēmuši veikt šķīrējtiesas procesu Anglijā „ar kādas ārvalsts vai starptautiskiem noteikumiem, kādi ir ICC noteikumi, tad pamats izmantot tikai Anglijas jurisdikciju, ir manāmi sašķobījies”. Tātad, lēmumam būtiskie fakti izrietēja no konkrētās lietas būtības – tajā piedalījās tikai ārvalstnieki, kas Londonā notur šķīrējtiesas procesu saskaņā ar ārvalstu likumdošanu, bez jebkādas citas saiknes ar Angliju. Kā galveno iemeslu Anglijas likumu nepiemērošanai tiesnesis redzēja ICC nolikuma esamību. Tiesnesis arī iegrīma detalizētā ICC Nolikuma analīzē, galvenokārt tā noteikumos, ka šķīrējtiesa pati spēj lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu bez tiesu palīdzības un to, ka nolikums paredz tiesas izmaksu, bet ne pušu tiesvedības izdevumu garantiju prasīšanu. Tiesnesis norādīja:

- a) ka ICC nolikums konkrēti nemin „tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, bet gan tikai tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus kā tādus” (pretstatā Anglijas, viņaprāt, pilnīgajai un precīzajai likumdošanai, kas šo īpašo garantijas veidu paredz),
- b) to, ka šķīrējtiesas izmaksas jau sākotnēji tiek dalītas pušu starpā,
- c) to, ka lielāko prasīto summu sastāda iemaksa šķīrējtiesā, bet tas padarītu tiesvedības izdevumu nodrošinājuma piešķiršanu par dubultu slogu prasītājam – iemaksāt nodrošinājumu vispirms tiesai un tad vēl atbildētājam.

Interesanti, ka savu domu gājienu tiesnesis beidz ar secinājumu, kas ir pamatots ar ICC nolikuma analīzi, ka šīs prasības apmierināšana būtu „pretrunā ar ICC nolikuma sistēmu un garu”. Viņa kolēģis Tiesnesis lords Gofs (Goff) piekrita, ka prasība ir jānoraida, bet ne tiesneša Kera domu gājienam par ICC nolikumu. Galvenie secinājumi šajā lietā ilustratīvi atspoguļo arī tā laika tiesu attieksmi pret lemšanu par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu šķīrējtiesas procesu ietvaros. Tie ir:

- a) puses nevar atteikties no Anglijas tiesas jurisdikcijas, kuras, ar likumu noteiktās tiesības, ir lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu šķīrējtiesu procesos. Tikai tad, ja pušu līgumā ir noteikts, ka tās abas atsakās no tiesībām prasīt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, tiesa neiejauksies, lai nerīkotos negodīgi;
- b) lietās, kurās atbildētājs ir „anglis”, bet prasītājs „ārvalstnieks”, un, kurās nav līgums, kas paredz, ka kādi noteikti likumi ir jāpiemēro, tad tiesvedības izdevumu nodrošinājuma prasīšana ir uzskatāma par normu, gluži tāpat kā tiesas procesā;
- c) ja puses (abas angļu vai ārzemnieki, vai gan tādas, gan tādas) ir vienojušās, ka ir piemērojami konkrēti noteikumi, tad tiesa ņems tos vērā, pieņemot spriedumu. Ja, piemēram, puses būs izvēlējušās Anglijas likumus, tad tas tiks uzskatīts par nozīmīgu faktoru, lai tiesai būtu jurisdikcija;
- d) ja ārvalstu puses vienojas par nepieciešamību strīdu izskatīt šķīrējtiesā pēc ārvalstu vai starptautiskiem noteikumiem (tādiem, kā ICC nolikums), maz ticams, ka tiks pieņemts pozitīvs lēmums par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu;
- e) ja puses pašas ir izvēlējušās Angliju par šķīrējtiesas norises vietu, tad tas ir stiprāks pamats Anglijas tiesai lemt par prasības pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma piemērošanu, nekā tad, ja šo izvēli pušu vārdā ir izdarījusi šķīrējtiesa (kā ICC šķīrējtiesa to mēdz darīt).

Tiesa skāra jautājumu par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu lietā ar ārvalstu prasītāju. Tiesnesis lords Kers šai sakarā secināja, ka, lai Anglijas tiesai būtu pamats lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu šķīrējtiesas procesā, pusēm ir jābūt ciešāk saistītām ar Angliju – tas, ka to strīds tiek izšķirts Anglijā reģistrētā šķīrējtiesā nav pietiekams pamats. Līdzīgu viedokli pauda viņa kolēģis Tiesnesis lords Gofs, attīstīja šo domu tālāk, secinot, ka ir jābūt atšķirībai attiecsmē starp pašmāju tiesas procesu un starptautisku šķīrējtiesas procesu, jo tajās ārvalstu puses, bez Anglijā pieejamiem aktīviem, ir ikdiens. Viņaprāt, ir nepieciešams šķirt “starptautisku un vispārīgu komercietu šķīrējtiesas”. Pēdējās, pēc viņa domām, ir tās, kas “regulāri notiek Londonā, balstoties uz parastajām Anglijas tiesībās pieļaujamajām līgumu formām, un tāpēc tām ir cieša saikne ar Anglijas jurisdikciju”- šādos šķīrējtiesas procesos ir ierasts apmierināt lūgumus pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma. Pirmās, savukārt, ir tās, kurās puses parasti ir rezidējošas ārvalstīs un izvēlējušās Angliju savu strīdu izšķiršanai tikai “ērtības labad” un nereti arī “tīri aiz nejaušības” - šajos šķīrējtiesu procesos lūgums pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājumu attiecībā uz ārvalstnieku var tikt apmierināts “tikai ārkārtas situācijās”.

Doma par divu veidu attieksmi pret šķīrējtiesas procesu – starptautisku komercietu un lokālu komercietu sadalījumu šķīrējtiesās - būtu noderīga arī Latvijas tiesību sistēmā. Tādējādi varētu atbrīvot starptautisko šķīrējtiesu nosacījumus no nacionālā likuma iespaida.

2.7.2. *Coppée-Lavalin v. Ken-Ren Chemicals Ltd* lieta

Vislabāk zināmais šķīrējtiesu nolēmums saistībā ar juridisko iemaksu nodrošinājumu ir Lordu palātas lēmums *Coppée-Lavalin v. Coppée-Lavalin v. Ken-Ren Chemicals Ltd Chemicals Ltd*.²³⁹ Lieta rosināja vispārīgu diskusiju par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu un izmainīja Anglijas tiesu rīcību, dodot iemeslu mainīt Anglijas likumu un iespaidojot arī starptautisko praksi.

Šajā lietā prasītājs no Beļģijas bija noslēdzis līgumu par ķīmijas rūpnīcas būvniecību ar Kenijas valstij daļēji piederošu uzņēmumu. Strīds nonāca ICC Londonā, un, kad prasītājs bija nonācis maksātnespējas situācijā, atbildētājs lūdza apmierināt iesniegumu pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma. Par prasības pamatu minot to, ka ir ļoti neliela iespējamība, ka prasītāja atbalstītāji uzņemtos arī zaudējumu atlīdzību, ja tāds lēmums tiktu pieņemts, uzņēmumam zaudējot procesā un atbildētāja rīcībā nebūtu nekādu līdzekļu, kā panākt lēmuma izpildi. Diskutējot par to, vai Anglijas tiesas drīkst iejaukties, tika analizēts augstākminētais Lorda Tiesneša Kera sacītais par atšķirībām starp dažādiem šķīrējtiesas procesiem. Diskusiju gaitā tika risināta doma, ka šķīrējtiesas procesā galvenais ir ievērot pušu gribu, un tādēļ jāizvērtē, vai prasības pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma apmierināšana būtu saskaņā ar pušu iepriekš apzinātu gribu. Tas ir būtiski, jo nedrīkst radīt pamatu tiesām nevajadzīgi iejaukties šķīrējtiesas procesā, to loma ir sniegt nepieciešamo atbalstu minimālā apjomā. Galarezultāts pārsteidza daudzus komentētājus: Lordu Palāta piekrita prasīt nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, daļēji to attaisnojot ar faktu, ka prasītājs ir tikai “reprezentatīva persona”. Tas izraisīja plašu neapmierinātību ar tiesas iejaukšanos šķīrējtiesas kompetencē, diskusijas par Anglijas kā labvēlīgas šķīrējtiesu norises vietas statusa apdraudējumu kā arī Anglijas šķīrējtiesas likuma izmaiņas.

Kaut arī šī lietā panāktais risinājums, iespējams, arī bija „taisnīgākais”, tomēr tas, ka vispārējās jurisdikcijas tiesas uzskatīja, ka tām ir kompetence pieņemt lēmumus šķīrējtiesas procesa ietvaros, bez neapstrīdama procesuāla pamata, izraisīja spēcīgu neapmierinātību šķīrējtiesu aprindās. No šīs lietas izdarāmi secinājumi, ka vispārējās jurisdikcijas tiesas nedrīkstētu iejaukties šķīrējtiesas procesā bez neapstrīdama pamata, jo vispārējās jurisdikcijas tiesai jābūt atbalsta, ne lēmēja funkcijām.

²³⁹

Coppee Lavalin v Ken-Ren Chemicals, Lloyd's Repp. Vol. 2, 1994. – lpp.117.

2.8. Tiesu kontrole pār šķīrējtiesu piešķirtajiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem

Mūsdienu šķīrējtiesas sistēma ir veidota, rēķinoties ar vispārējās jurisdikcijas tiesu neiejaukšanos, bet atbalstu. Viens no mūsdienu šķīrējtiesas zinātnes veidotājiem, Tomass Karbonē, ir paudis, ka starptautiskā komerciālā šķīrējtiesa ir atkarīga no valstu vispārējās jurisdikcijas tiesām, jo tai vajag saņemt „atzīšanu no valsts” un izmantot valstu vispārējās jurisdikcijas tiesu „legitimitāti un autoritāti”²⁴⁰, lai spētu veiksmīgi darboties. Atbalsts šķīrējtiesām ir paredzēts arī Ņujorkas konvencijas II un III pantā, bet uzraudzība V pantā saistīta ar nolēmuma izpildi un derīguma pārbaudi.

Lai gan šķīrējtiesu lēmumi nepakļaujas tiesu pārraudzībai, tomēr ir situācijas, kad to lēmumi par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu var tikt pārskatīti vispārējās jurisdikcijas tiesās. Tā kā lēmumi par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem tiek uzskatīti par līdzvērtīgiem galīgajiem spriedumiem, tad arī pamati, balstoties uz kuriem tiesas tos var pārskatīt, ir tie paši. Galvenais regulējums ir noteikts Ņujorkas konvencijas V pantā. Izmantojot atsauci uz to, puse, kurai tiek liegta iespēja turpināt prasības uzturēšanu šķīrējtiesā neiemaksātas garantijas dēļ, var mēģināt pārliecināt vispārējās jurisdikcijas tiesu, ka pastāv tās jurisdikcija un ir nepieciešams noturēt paralēlu procesu. Tomēr tiesas pārraudzības nepieciešamība pirms galīgā sprieduma izpildes šim tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklim nav izteikta, salīdzinot ar citiem, piemēram, aresta uzlikšanai īpašumam. Trīs galvenie pamati uz kuriem atsaukties, atsakoties izpildīt galīgo spriedumu, ir Ņujorkas konvencijas panti:

- a) V panta otrās daļas (b) apakšpunkts – pamatojot ar sabiedriskās kārtības pārkāpumiem;
- b) V panta otrās daļas (b) apakšpunkts – pamatojot ar to, ka pusei, pret kuru ir pieņemts spriedums, nebija iespēju izklāstīt savu viedokli un tapt uzklausi;
- c) V panta otrās daļas (e) apakšpunkts – pamatojot ar to, ka foruma valsts likumdošana šādu iemaksu aizliedz, kas nozīmē, ka arī sprieduma izpildes valsts tiesa var atsaukties uz šo trūkumu.

Saistībā ar pirmo pamatu, sabiedriskās kārtības pārkāpumiem, jāsaprot, ka problēmas, kas rodas šī iemesla izmantošanā nav attiecināmas uz lēmumiem par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu vien. Tādās valstīs kā Ķīna un Krievija izpratne par sabiedriskās kārtības pārkāpumu bieži tiek uztverta kā sabiedrisko interešu pārkāpums, kas ir daudz kritizēts temats par šķīrējtiesām

²⁴⁰ Carbonneau T.E. The ballad of transborder arbitration. University of Miami Law Review, 2002, Vol. 56, No.4. –773-74. lpp.

rakstošo juristu darbos²⁴¹. Tiesas, aizstāvot savas valsts uzņēmumus pret spriedumu izpildi, mēdz nepareizi traktēt Ņujorkas konvencijas izņēmumus – piemēram, uzskatot, ka nozīmīga darbadevēja maksātnespēja, ko izraisīs sprieduma izpilde, ir pretrunā sabiedriskajai kārtībai (nevis interesēm, kas būtu juridiski korektāk)²⁴². Taču ierasti par sabiedriskās kārtības pārkāpumiem uzskata gadījumus, kad ir pārkāpts valsts likums, proti, nacionālā likumdošanā ir nepārprotami norādīts, ka šķīrējtiesas nedrīkst lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu vai par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem kopumā, kā tas ir Itālijas vai Grieķijas likumā.

Vispārējās jurisdikcijas tiesu iesaistīšanas nepieciešamība, lai noteiktu, vai tiesvedības izdevumu nodrošinājuma prasība ir pamatota un apmierināma, mēdz atšķirties dažādās tiesību sistēmās, taču galvenās attīstības tendences norāda uz to, ka arvien plašākas pilnvaras tiek piešķirtas šķīrējtiesām, cenšoties samazināt vispārējās jurisdikcijas tiesas dalību šķīrējtiesās risinātos strīdos. Senāka likumdošana, kas pamatojas uz Anglijas likumu kā Austrālijas Komerčiālās šķīrējtiesas akts²⁴³, paredz nepieciešamību griezties vispārējās jurisdikcijas tiesās, lai apmierinātu prasību pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma, taču nepieļauj vispārējās jurisdikcijas tiesas pilnvaras izlemt prasības piemērotību, kā tas ir pēc Anglijas jaunā likuma parauga veidotajā Honkongas likumā²⁴⁴. Citādi ir franču tiesību zemēs - Itālijā un Kvebekas provincē Kanādā - visas pilnvaras saistībā ar tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem tiek pilnībā nodotas vispārējās jurisdikcijas tiesu kompetencei, izslēdzot jebkādu šķīrējtiesas kompetenci. Itālijas civilkodeksa 818. pants skaidri nosaka: „Šķīrējtiesneši nedrīkst lemt par naudas līdzekļu arestu vai cita veida tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem”. Anglijas tiesību skolai šai gadījumā seko arī Šveices likumdošana, kas norāda, ka gadījumos, kad pušu šķīrējtiesas līgumā nav atrunāti tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi, ir jāgriežas pie šķīrējtiesas, nevis vispārējās jurisdikcijas tiesas. Tomēr, ja šķīrējtiesas lēmumu par nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai attiecīgā puse nepilda, tad pati šķīrējtiesa var griezties valsts tiesā, lai lūgtu palīdzību lēmuma izpildē. Piederība

²⁴¹ Oda H. Enforcement of international commercial arbitration awards in Russia. ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2008, Vol. 16, No. 2.; Khvalei V., Benedictsson J. Recognition and enforcement of foreign arbitral awards in the Russian Federation. Stockholm International Arbitration Review, 2005, No. 1.

²⁴² Karabelnikov B., Peller D. Enforcement of international arbitral awards in Russia. Still a mixed picture. ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2008, Vol. 19, No. 1.

²⁴³ Spēkā kopš 1985. gada http://www.austlii.edu.au/au/legis/wa/consol_act/caa1985219/

²⁴⁴ Robinson A.A. When will Australian courts order security for costs? Pieejams: <http://www.aar.com.au/pubs/pdf/ldr/foarbmay04.pdf> skatīts 2004. gada 16. septembrī. Kopš 2010. gada 11. novembra ir jauns Hinkongas šķīrējtiesas likums, bet rakstā minētais paliek spēkā.

pie kādas tiesību saimes nav pamatā atšķirībām valstu starpā, tāpēc ir zināms pamats uzskatam, ka dažu valstu tiesneši „negausīgi grib noturēt varu un neuzticas privātiem šķīrējtiesnešiem”²⁴⁵.

Kopumā, kopš ticis pieņemts UNCITRAL parauglikums, lielākajā daļā valstu ir mainījusies attieksme par nepieciešamību iesaistīt vispārējās jurisdikcijas tiesas, lai apmierinātu prasības pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma. UNCITRAL parauglikuma 5. pants²⁴⁶ nosaka, ka vispārējās jurisdikcijas tiesām nav jāiejaucas šķīrējtiesas procesā, izņemot gadījumus, kad tas ir īpaši atļauts pašā parauglikumā. Tomēr, tās atzīst, ka “nav pretrunā ar šķīrējtiesas līgumu, ja puse pirms procesa, vai tā laikā lūdz tiesu prasīt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa izpildi, un tiesa drīkst to apmierināt.”

Apgalvojot, ka nepastāv būtiskas atšķirības starp šķīrējtiesām un vispārējās jurisdikcijas tiesām, Ī.Dezalejs pauž domu, ka šķīrējtiesas procesā „gandrīz vienmēr var iesaistīt vispārējās jurisdikcijas tiesu, izmantojot to kā novilcinošu vai taktisku manevru vai nu uzsākot paralēlu tiesas procesu, vai apstrīdot šķīrējtiesas nolēmuma izpildi”²⁴⁷, tāpēc likuma noteiktā iespēja iesaistīt vispārējās jurisdikcijas tiesu, nav viennozīmīgi vērtējama. Būtiskākā atšķirība jautājumā par kompetenci rodas no tā, ka šķīrējtiesnesim nav noteiktas valsts tiesību sistēmas, kura sniegtu pilnvarojumu un kuru pārstāvēt, kā tas ir vispārējās jurisdikcijas tiesnesim. Tā vietā šķīrējtiesnesis no pušu līguma gūst pilnvarojumu izšķirt strīdu saskaņā ar pušu gribu un atbilstoši to tiesiskajām gaidām, kādas ietvertas līgumā. Galvenais mērķis ir sagatavot taisnīgu spriedumu nevis pēc vispārējiem taisnīguma kritērijiem, bet gan saskaņā ar to ietvaru, kādu strīdu izskatīšanai paredz šķīrējtiesas līgums, šķīrējtiesnesim atvēlot vien „pragmatiska problēmu risinātāja lomu”²⁴⁸. Vispārējās jurisdikcijas tiesneša loma, turpretim, ir daudz aptverošāka un ietver pienākumu ne tikai risināt konkrētu strīdu, bet pildīt lomu sabiedrības regulēšanā un izglītošanā. Citiem vārdiem sakot, šķīrējtiesneša darbības lauks ir „autonoms”, bet vispārējās jurisdikcijas tiesneša darbības joma konkrētas lietas ietvaros ir „heteronoma”²⁴⁹. Papildus pilnvaru noskaidrošanas jautājumam ir nepieciešams risināt konfliktus, kādi rodas, meklējot pareizo līdzsvaru starp tiesu sistēmas iejaukšanos un līguma brīvību,

²⁴⁵ Karrer L.P.G., Desax M. Security for costs in international arbitration. Why, when, and what if... In: Amoricum L., Bockstiegel K. Law of international business and dispute settlement in the 21st century. Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 2001. – lpp.74.

²⁴⁶ Citāts: “In matters governed by this Law, no court shall intervene except where so provided in this Law.”

²⁴⁷ Dezalay Y., Bryant G.G. Dealing in virtue. International commercial arbitration and the construction of a transnational legal order. Chicago: University of Chicago Press, 1996. – lpp.121.

²⁴⁸ Alberstein M. Pragmatism and law. From philosophy to dispute resolution. Aldershot: Ashgate/Dartmouth, 2002.

²⁴⁹ Pamboukis H. On arbitrability. The Arbitrator as a Problem Solver. In: Mistelis L.A., Stavros L.B. (eds.) Arbitrability. International & comparative perspectives. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009. – lpp.125.

lietderīgumu un taisnīgumu, procesuālajiem un materiālajiem jautājumiem²⁵⁰, ko S.Kolbrans (Colbran) vērtē kā „mokošu uzdevumu”²⁵¹. Tāpēc, apzinoties sarežģīto regulējuma mozaīku, paredzams, ka arvien vairāk valstu izvēle krītīs par labu skaidri noteiktam regulējumam, vai starptautiska paraugregulējuma pārņemšanai.

Lielākoties visas nozīmīgākās²⁵² pastāvīgās starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas ir pilnvarotas lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma piemērotību un piespriešanu²⁵³, ir valstis, kuru nacionālā likumdošana arī paredz šādas tiesības²⁵⁴. Arvien pieaug to starptautisko un nacionālo pastāvīgo šķīrējtiesu skaits, kuras specifiski pieļauj šo nodrošinājumu²⁵⁵. Tomēr šī tiesību institūta izmantošanas apjoms ir atšķirīgs: vispārīgajai tendencei neseko visas starptautiski nozīmīgās institūcijas, piemēram, ICC un AAA šķīrējtiesas pieņem lēmumus par nodrošinājuma iemaksas piespriešanu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai salīdzinoši retāk kā citas²⁵⁶. Taču arvien pieaug izpratne un atbalsts, ņemot vērā, ka ASV likumdošana atļauj kā tiesnešiem, tā šķīrējtiesnešiem prasīt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, kā arī tur valdošo angloamerikāņu principu likt tiesas izmaksas segt zaudētājam, paredzams, ka šo instrumentu izmantošanas biežums tikai pieaugs²⁵⁷.

²⁵⁰ Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. Comparative international commercial arbitration. Hague, London: Kluwer Law International, 2003. – lpp.690.

²⁵¹ Colbran S.E. Security for costs. Pymont: Law Book Co of Australasia, 1993. – lpp.85.

²⁵² Par tādām G.Borns (2009) iesaka uzskatīt šīs, sākot no nozīmīgākās: ICC, LCIA, AAA, Šveices tirdzniecības palātas šķīrējtiesa, Vīnes starptautiskais šķīrējtiesas centrs, CIETAC, Kairas reģionālais centrs starptautiskajai komercšķīrējtiesu, Stokholmas Tirdzniecības palātas šķīrējtiesas institūts, SIAC, WIPO, Vācijas Šķīrējtiesas institūts, Japānas komercšķīrējtiesas asociācija, Austrālijas starptautiskās komercšķīrējtiesas centrs, Kuala Lumpuras Reģionālais šķīrējtiesas centrs, Indijas Šķīrējtiesas Padome.

²⁵³ Marchac G. Interim measures in international commercial arbitration under the ICC, AAA, LCIA and UNCITRAL Rules. American Review of International Arbitration, 1999, Vol. 10. – lpp.29.

²⁵⁴ Werbicki R. Arbitral Interim Measures. Fact or Fiction? Dispute Resolution Journal, 2003, Vol. 57, January. – lpp.69.

²⁵⁵ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International Arbitration, 2000. – lpp.313-316.

²⁵⁶ Ibid. 337-339. lpp.

²⁵⁷ Ibid. 330. lpp.

3. PROCESUĀLIE UN MATERIĀLIE JAUTĀJUMI. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma kā tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa regulējums *lex arbitri* veidojošajos elementos

Nosakot to, kādas procesuālās tiesības ir šķīrējtiesnešiem, galvenais uzsvars tiek likts uz pušu patiesās gribas noskaidrošanu kā galveno šķīrējtiesas pilnvaru avotu. Līgums ar šķīrējtiesas klauzulu, vai pušu vienošanās par lietas nodošanu izskatīšanai šķīrējtiesā, tiek uzskatīts par izšķirošu, lai noskaidrotu, ar ko puses ir rēķinājušās, izvēloties tieši šādu strīdu izskatīšanas veidu. Lai šķīrējtiesa būtu spējīga pieņemt lēmumu par nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, tai ir jābūt šādām pilnvarām un, tās izmantojot, ir jāveic šādas prasības izvērtējums pēc būtības. Šķīrējtiesa iegūst pilnvaras pieņemt šādu lēmumu trijos veidos, tās izriet no: pušu līgumā izteiktās gribas, šķīrējtiesas nolikuma un *lex fori*.

Sekojošā tiesību filozofa H. Hārta (Hart) iedalījumam - normas, kuras dod tiesības un normas, kuras regulē šo tiesību izmantojumu²⁵⁸ -, līgums, kas pilnvaro šķīrējtiesnešus lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem vai atsevišķi par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, ir „varas norma”, jo tā pilnvaro radīt turpmākās ar tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piemērošanu saistītās.

3.1. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma iekļaušana līgumā augstākajam spēkam

Tas, ka pušu vienošanās izpaudumam vai līgumam ir visaugstākais spēks šķīrējtiesas procesā, tiek pamatots ar to, ka šķīrējtiesai ir tikai tās pilnvaras, ko puses tai ir devušas un tikai tāds lēmums, kas ievēro pušu dotās pilnvaras, var tās saistīt. Lēmumi, kas ir ārpus pušu vienošanās, teorētiski puses nesaista. Šķīrējtiesas parasti neiestājas pret pušu skaidri paustu nostāju un vēlmēm, ja vien tās nav nepārprotamā pretrunā ar nacionālo likumdošanu, vai ir tiesiski vai citādi neiespējamas, tādēļ, ka tas apdraudētu sprieduma izpildes iespējas: izpildīt šķīrējtiesas spriedumu, kurš balstās uz kļūdainu vai nepilnīgu šķīrējtiesas klauzulu, var būt apgrūtināši vai neiespējami, arī valsts tiesām nav pamata apšaubīt likumīgi noslēgtā līgumā ietvertos nosacījumus, kas skar strīdu iztiesāšanas procesu un šķīrējtiesas pilnvaras attiecībā uz to²⁵⁹, izņemot gadījumus, ja pušu līgumam ir būtiski defekti, piemēram, „patoloģiska šķīrējtiesas klauzula” vai pastāv kāds cits no vispārējiem līguma

²⁵⁸ Hart H.L.A. The concept of law. 2nd edition. Oxford: Clarendon, 1994.

²⁵⁹ Marriott A.L. Pros and cons of more detailed arbitration laws and rules. In: Berg A.J. van den (eds.). Planning efficient arbitration proceedings. The law applicable in international arbitration. ICCA congress series, No. 7. Hague/Boston: Kluwer Law International, 1996

spēkā neesamības iemesliem. Princips, ka pušu griba ir visaugstākais likums šķīrējtiesās, ir ticis apstiprināts neskaitāmās lietās. Pirms gandrīz 150 gadiem Tiesnesis lords *Vailzs Lloyd v. Gilbert* lietā konstatēja: „Svarīgi ir noteikt ... kuriem augstākajiem likumiem puses ir gribējušas pakļauties”²⁶⁰. Tādējādi visnepārprotamākā un skaidrākā situācija ir tad, ja pušu līgums specifiski pilnvaro šķīrējtiesas sastāvu lemt par šādu nodrošinājumu, pretējā gadījumā, jāmeklē piemērojamais likums, bet, tanī noreodot atbildes, jāmeklē „augstākais likums”, kura apzināšana un interpretācija nebūt nav viegls uzdevums.

Pusēm par iespēju vērsties šķīrējtiesā ar lūgumu pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma jāvienojas pirms prasības celšanas, jo šķīrējtiesas procesa laikā, visticamāk, prasītājs tam nepiekrītīs. Līguma saskaņošanas procesā pušu interesēs nav pievērsties tādiem jautājumiem, kuri nesķiet pilnīgi nepieciešami²⁶¹, tādējādi radot papildus transakcijas izmaksas²⁶². S.Bonds (Bond), kā iemeslus tam, kāpēc pušu līgumos tik reti parādās nosacījumi par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, min to, ka tas neizriet no nosacījumu noderības, bet atspoguļo praktiskās grūtības, ar kurām puses saskartos, vienojoties par pārlieku detalizētu šķīrējtiesas klauzulu, un to, ka ir nepieciešams iemesls un motivācija, kuru sniedz dalība pašā šķīrējtiesas procesā, lai vairākums spētu adekvāti pievērst uzmanību šādiem jautājumiem²⁶³. Slēdzot līgumu, līdzēji var vienoties par nosacījumu, ka tā puse, kura vērsas ar prasību šķīrējtiesā, uzreiz sagatavo pretējās puses tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, vai par nosacījumu, ka šķīrējtiesai ir vai nav tiesības lemt par nodrošinājuma nepieciešamību. Atsevišķos gadījumos institucionālā šķīrējtiesa varētu apstrīdēt strīda jurisdikciju, atsakoties izskatīt strīdu, ja būtiski tiek mainītas to reglamentā paredzētās tiesības.

3.2. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma iekļaušana ar šķīrējtiesas nolikuma izvēli

Pušu patiesā griba un vēlmes attiecībā par strīdu risināšanas kārtību tiek paustas arī ar šķīrējtiesas reglamenta izvēli. Noteikumi, kuri pieļauj tiesvedības izdevumu nodrošinājumu ir

²⁶⁰ 1865. gada spriedums lietā *L.R. 1 Q.B.115, 120.-121.lpp.* Citēts no: Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. *American Review of International Arbitration*, 2000. – 316. lpp.

²⁶¹ Marriott A.L. Pros and cons of more detailed arbitration laws and rules. In: Berg A.J. van den (eds.). *Planning efficient arbitration proceedings. The law applicable in international arbitration. ICCA congress series, No. 7.* Hague/Boston: Kluwer Law International, 1996.

²⁶² Langevoort D.C. Behavioral theories of judgment and decision making in legal scholarship. A literature review. *Vanderbilt Law Review*, 1998, Vol. 51, No. 6.; Par transakciju izmaksām juridiskajos darījumos un līgumu slēgšanas resursiem sk.Rhee R.J. A price theory of legal bargaining. An inquiry into selection of settlement and litigation under uncertainty. *Emory Law Journal*, 2006, Vol. 56, No.3.

²⁶³ Bond S.R. How to draft an arbitration clause. *Journal of International Arbitration*, 1989, Vol. 6, No. 2. –65. lpp.

nākamais pamats aiz līgumā nepārprotami izteiktas pušu gribas, ar ko var pamatot lēmumu par nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai. Bez atrunām izvēloties kādu no šķīrējtiesu nolikumiem, kuri pieļauj šādu tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli, - ICC Nolikumu, LCIA Nolikumu, Austrālijas Šķīrējtiesu likumu, Vācijas Šķīrējtiesu statūtus - tiek uzskatīts, ka puses ir vēlējušās un rēķinājušās ar šādu iespēju. Daudzu šķīrējtiesu nolikumos nav specifiski atrunāts, kādi tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi ir pieļauti, kas apgrūtina noskaidrot, vai puses ir rēķinājušās ar tiesvedības izdevumu nodrošinājumu. Tāpēc visvēlamākais un vienkāršākais variants ir, ja šis nodrošinājums ir precīzi minēts noteikumos kā SIAC Šķīrējtiesu noteikumu 27.3 pantā vai LCIA Nolikuma 25.2 pantā, pēc kura parauga SIAC noteikumi ir rakstīti. Taču, neskatoties uz specifiska noteikuma trūkumu, daudzas šķīrējtiesas cenšas pamatot prasību par nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai ar savām pilnvarām prasīt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, kas, neapšaubāmi, ir šo šķīrējtiesu kompetencē.

3.2.1. ICC noteikumi tiesvedības izdevumu nodrošinājumam

Ņemot vērā Starptautiskās Tirdzniecības palātas šķīrējtiesas seno vēsturi²⁶⁴ - tās pirmie šķīrējtiesas noteikumi tika pieņemti jau 1922. gadā - un vērā ņemamo lietu apjomu, to sarežģītību, kā arī neskaitāmos uzlabojumus šķīrējtiesas noteikumos, ir vērts apskatīt tiesvedības izdevumu nodrošinājuma attīstību tās ietvaros.

ICC šķīrējtiesas noteikumi ir rakstīti ar mērķi būt: “patstāvīgi, tādi, kas aptvertu visus elementus, kādi nepieciešami šķīrējtiesas darbā, lai tā varētu vadīties tikai pēc šiem noteikumiem, bez nepieciešamības iesaistīt ne foruma vietas, ne valsts tiesību sistēmas”²⁶⁵. Ne 1975. gada, ne 1988. gada ICC noteikumos nebija skaidri norādīts, ka, piekrītot šiem noteikumiem, līdzīgi ir pilnvarojusi šķīrējtiesnešus lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, tātad bija nepieciešams griezties vispārējās jurisdikcijas tiesās, lai prasītu noteiktus tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, turklāt pirms šķīrējtiesnešu nozīmēšanas²⁶⁶. 1988. gada noteikumu versijas 8. panta 5. daļa šādu darbību nedz aizliedza, nedz atļāva²⁶⁷, īpaši uz to nepilnvarojot šķīrējtiesnešus. Vadošais viedoklis bija, ka 1988. gada ICC noteikumi šķīrējtiesnešiem paredzēja ietverto pilnvarojumu prasīt tiesību

²⁶⁴ Craig L., Park W.W., Paulsson J. International Chamber of Commerce arbitration. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000. – lpp.2.

²⁶⁵ Gillard E. Security for costs in international court. The New York Law Journal, 1995. – lpp.3.

²⁶⁶ Blessing M. The ICC arbitral procedure under the 1998 ICC rules. What has changed? ICC International Court of Arbitration Bulletin, 1997, Vol. 8, No. 2. – lpp.32.

²⁶⁷ Schwartz E.A. The practices and experiences of the ICC Court. In: Conservatory and provisional measures in international arbitration. Paris: ICC Publishing, 1993. – lpp.46.

aizsardzības pagaidu līdzekļus, kas nepieciešami izskatāmajā lietā, un tiek adresēti tās dalībniekiem. Noteikumi arī paredzēja „izņēmuma gadījumos” pušu tiesības griezties vispārējās jurisdikcijas tiesās, ja šķīrējtiesas process nav ticis ierosināts veiksmīgi. 1998. gada ICC nolikuma sagatavošanas procesā tika apspriests, vai ir nepieciešams īpaši minēt šķīrējtiesnešu tiesības lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, īpaši, ņemot vērā *Coppée-Lavalin v. Ken-Ren Chemicals Ltd* lietas radīto satraukumu. Tomēr darba grupa uzskatīja par pareizāku nolikumā neizdarīt īpašu atsauci par šo tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli, uzskatot, ka tas tāpat tiek iekļauts plaši traktējamajā 23. panta regulējumā, kas jau aptver gan tiesības prasīt šādu līdzekli, gan par to lemt. Pastāv viedoklis, ka šī panta autori nevēlējās, lai šāda nodrošinājuma prasīšana butu ikdienišķa, atstājot to vien „izņēmuma situācijās” - lai neveicinātu šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa biežāku izmantošanu, to īpaši neminēja²⁶⁸. M.Blesings (Blessing)²⁶⁹ uzskata, ka šis nolikums ir vismodernākais standarts tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, kurš viennozīmīgi paredz vislielākās šķīrējtiesnešu pilnvaras. Tā 23. pantā tika īpaši noteikts, ka šķīrējtiesnešiem ir pilnvaras piespriest „jebkurus tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus (*interim or conservatory measure*), ko tie uzskata par vajadzīgu”. Panta formulējums „jebkurus..līdzekļus” nekādi neierobežo iespējamo instrumentu veidu, tātad, pieļauj arī tiesvedības izdevumu nodrošinājumu. Daži zinātnieki uzskata, ka izvēloties šādu formulējumu, panta autori ir īpaši paredzējuši atļaut tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, kas viennozīmīgi ir uzskatāms par tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli, un ir romāņu-ģermāņu tiesību *cautio judicatum solvi* principa atzīšana²⁷⁰, kam gan nevarētu piekrista atšķirīgā satura dēļ. To, ka šis pants ir jātulko iespējami plašākajā interpretācijā, ir vairākkārt uzsvēruši gan zinātnieki²⁷¹, tādējādi arī pamatojot tiesvedības izdevumu nodrošinājuma iekļaušanu kā vienu no vispārīgiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem²⁷². Runājot par šī panta pilnvarojumu, jāpiebilst, ka šīs plašās ICC šķīrējtiesnešu pilnvaras nav ekskluzīvas, nolikuma 23. panta 2. daļa

²⁶⁸ Derains Y., Schwartz E. A guide to the ICC rules of arbitration. 2nd edition. Hague: Kluwer Law International, 2005. – lpp.297.

²⁶⁹ Blessing M. The ICC arbitral procedure under the 1998 ICC rules. What has changed? ICC International Court of Arbitration Bulletin, 1997, Vol. 8, No. 2. –lpp.16.

²⁷⁰ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International Arbitration, 2000. – lpp.467.

²⁷¹ Craig L., Park W.W., Paulsson J. International Chamber of Commerce arbitration. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000. – lpp.467,468.; Craig W.L., Park W.W., Paulsson J. Craig, Park, & Paulsson's annotated guide to the 1998 ICC arbitration rules with commentary. New York: Oceana Publications, International Chamber of Commerce, 1998. – lpp.138.; Derains Y., Schwartz E. A guide to the ICC rules of arbitration. 2nd edition. Hague: Kluwer Law International, 2005. – lpp.274.; Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. Comparative international commercial arbitration. Hague, London: Kluwer Law International, 2003. – lpp.601.

²⁷² Lew J.D.M. Commentary on interim and conservatory measures in ICC arbitration cases. ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2000, Vol. 11, No. 1. – lpp.29. See also De Ly, F. The 1998 ICC Arbitration Rules. International Arbitration Law Review, 1998, Vol. 1, No. 7. - lpp.227.

paredz arī pušu tiesības griezties valsts tiesā. Tātad, no vienas puses ICC šķīrējtiesai ir atļauts lemt par atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, no otras puses, šīs tiesības var ierobežot piemērojamā *lex loci* likumdošana, kura var paredzēt šādas tiesības tikai vispārējās jurisdikcijas tiesām, kā tas ir, piemēram, Austrijā, Itālijā, Grieķijā un Somijā. Tādā gadījumā katrā atsevišķā lietā ir jāizsver, vai šādas vietējās tiesas pilnvaras ir obligāti piemērojamas, t.i., vai tās var atcelt ar pušu līgumu, kas paredz strīdu risināt pēc ICC nolikuma.

Prasībai par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma iemaksu pēc ICC nolikuma var izvēlēties divu veida procesuālos institūtus – lēmumu vai rīkojumu (award / order). Taču, ņemot vērā šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa prasīšanas iemeslus un ICC institucionālo struktūru, ticamāk, ka tiks izdots rīkojums. Jebkurš lēmums, kas tiek izdots pamatojoties uz ICC nolikuma, tiek pakļauts ICC Starptautiskās Šķīrējtiesas pārbaudei, kas, protams, nozīmē laika patēriņu. Izvairoties pagarināt lietas izskatīšanu, šķīrējtiesas nav ieinteresētas prasīt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus lēmumu ietvaros, arī negribot kaitēt pušu interesēm²⁷³.

3.2.2. ICC judikatūra par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu

To, ka regulējums tulkojams kā tāds, kas pieļauj tiesvedības izdevumu nodrošināšanu, apliecina arī ICC judikatūra²⁷⁴, lai gan ir viedoklis, ka šķīrējtiesa parasti vilcinās prasīt atbildētāja izmaksu nodrošinājumu²⁷⁵. Piemēram, lietā *11405*²⁷⁶, kurā apstiprināts, ka šķīrējtiesai ir pilnvaras prasīt, lai prasītājs nodrošinātu iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, pat gadījumos, kad ne šķīrējtiesas klauzula, ne šķīrējtiesas nolikums, ne šķīrējtiesai piemērojamais likums neietver nekādu specifisku atrunu šai sakarā²⁷⁷. Lieta atsaucas arī uz ICC Nolikuma 23. panta 1. daļu, kas „nepārprotami” šķīrējtiesniešiem dod šādas tiesības prasīt “jebkurus tiesību aizsardzības pagaidu

²⁷³ Beechey J., Kenny G. How to control the impact of running between the occurrence of the damage and its full compensation. Compensatory and alternative remedies in interim relief proceedings. De Ly F., Lévy L. Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration. Dossier of the ICC Institute of World Business Law. Paris: International Chamber of Commerce, 2008. – lpp.101.

²⁷⁴ Award in ICC Case No. 6697 (Casa v. Cambior) of 26 December 1990, *Revue de l'Arbitrage*, 1992.; Procedural Order in ICC Case No. 7489 of 15 October 1992, *ICC Bulletin*, 1997, Vol. 8, No. 2.; Award in ICC Case No. 6632 of 27 January 1993, unpublished, summarised in Fouchard P., Gaillard E., Savage J. (eds.) *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration*. Hague: Kluwer Law International, 1999. – lpp.688.; Award in ICC Case No. 7074 of 28 February 1994; Procedural Order in ICC Case No. 8479 of 11 December 1995, *ASA Bulletin*, 1997, No.363.; Procedural Order in *X v. Y* of 21 December 1998, *ASA Bulletin*, 1999, No.59.

²⁷⁵ Interim Award in Case 11405, *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2006, Vol 17, No.2. – lpp.96.

²⁷⁶ Lietā izdarīta atsauce uz Craig L., Park W.W., Paulsson J. *International Chamber of Commerce arbitration*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000, § 26.05 iv. – lpp.467-469.; Derains Y., Schwartz E. *A guide to the ICC rules of arbitration*. 2nd edition. Hague: Kluwer Law International, 2005., ad Article 23 (1). – lpp.274.

²⁷⁷ Lietā izdarīta atsauce uz Fouchard LPP., Gaillard E., Savage J. (eds.) *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration*. Hague: Kluwer Law International, 1999. – lpp.702.

līdzekļus, ko tie uzskata par vajadzīgu, tajā skaitā pilnvaras prasīt atbildētāja juridisko iemaksu nodrošinājumu”.

Taču, neskatoties uz to, ka ICC 1998. gada noteikumu versija atļauj arī tiesvedības izdevumu nodrošinājuma piespriešanu, tomēr tas tiek darīts ļoti reti²⁷⁸, turklāt arī tiesību zinātnieki iestājas pret tā izmantošanu²⁷⁹. Tāpēc, ka ICC šķīrējtiesa lielā mērā pārstāv pasaules šķīrējtiesnešu vadošo viedokli daudzos jautājumos, ir būtiski apskatīt, kāpēc šo procesuālo līdzekli neizmanto plašāk. Turpmāk ir apskatīti galvenie viedokļi par iemesliem šādai rīcībai. Tie ir šādi: iesakņojušās tradīcijas un konsevatīvisms; šī instrumenta neatzīšana *per se*; neizpratne par tā lietošanas jēgu; bailes kaitēt prasītāja interesēm; vienotu kritēriju neesamība.

Ir viedoklis, ka ICC nevēlēšanās piespriet tiesvedības izdevumu nodrošinājumu ir saistīta ar tās iedibināto praksi, ko šajā jautājumā ir ietekmējis tas, ka vēl nesenā pagātnē šo tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli Eiropā varēja piespriet tikai vispārējās jurisdikcijas tiesas, nevis šķīrējtiesas²⁸⁰, un tādēļ šķīrējtiesneši vairās izmantot savas nosacīti jaunās pilnvaras.

Cits skaidrojums šādam ICC šķīrējtiesu atturīgumam, ir šķīrējtiesnešu nevēlēšanās, lietas faktisko apstākļu kombinācija un valdošais viedoklis, kas negatīvi vērtē tiesvedības izdevumu nodrošinājumu kā tādu²⁸¹. ICC šķīrējtiesneši tiesvedības izdevumu nodrošinājumu uztver kā “tipiski angļu” tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli, kas ir saistāms vienīgi ar Anglijas tiesu praksi likt zaudētajam atmaksāt visus uzvarētāja izdevumus, kas esot sveša ASV un romāņu-ģermāņu tiesību cilmes valstīs²⁸², jāatceras, ka ICC gavenais birojs atrodas Parīzē. Kā nākamais, minams arī uzskats, ka šis līdzeklis nav nepieciešams, jo tiesas izdevumus puses sedz dalīti un katra ir atbildīga par

²⁷⁸ Craig L., Park W.W., Paulsson J. International Chamber of Commerce arbitration. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000. – lpp.467-469.

²⁷⁹ Redfern A., Hunter M. Law and practice of international commercial arbitration. 3rd edition. London: Sweet & Maxwell, 1999. – lpp.357; Craig L., Park W.W., Paulsson J. International Chamber of Commerce arbitration. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000. – lpp.467.; Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International Arbitration, 2000. – lpp.339.

²⁸⁰ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International Arbitration, 2000. – 341.lpp.

Schwartz E. Provisional remedies in international arbitration. Part II: perspectives from the ICC and Germany. In: World Arbitration and Mediation Report. Issue 6. – lpp.54.

²⁸¹ Jean Ho, Getting the Shoe to Fit – Obtaining Security for Costs under the Rules of Arbitration of the International Chamber of Commerce, 9 Vindobona J. of Int'l Comm'l Law & Arb. 329, 332 (2005).

²⁸² Beechey J., Kenny G. How to control the impact of running between the occurrence of the damage and its full compensation. Compensatory and alternative remedies in interim relief proceedings. De Ly F., Lévy L. Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration. Dossier of the ICC Institute of World Business Law. Paris: International Chamber of Commerce, 2008. – lpp.100.

saviem izdevumiem. ICC šķīrējtiesas 30. panta noteikumi paredz tās pilnvaras piespriet nodrošinājumu pašas šķīrējtiesas administratīvo izmaksu segšanai, kas, pēc būtības atceļ pamatojumu prasīt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu²⁸³. Šis noteikums, kas paredz, ka strīda puses vienādās daļās iemaksā avansu šķīrējtiesas izmaksu segšanai, attur nenopietnās un materiāli nenodrošinātās strīda puses no dalības šķīrējtiesā, tāpēc papildu soda uzlikšana būtu „morāli nepieņemama”²⁸⁴. Vēl kāds skaidrojums tam, ka ICC reti piespriež tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, ir tas, ka arvien biežāk ICC nolēmumos ir paredzēts, ka katra puse pati apmaksās savus tēriņus – attiecīgi, ja izmaksas netiek saistītas ar konkrētām juridiskām darbībām un tās nerada nepieciešamību apmaksāt arī otras puses tēriņus, tādējādi samazinās arī nepieciešamība pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma.²⁸⁵ Pieaugot praksei, ka katra puse ir atbildīga par saviem tēriņiem procesa laikā, loģiski samazinās arī pamatojums prasīt „pirmsšķīrējtiesas nodrošinājumu, pamatojoties uz to, ka zaudētājam būs jāsedz otras puses izmaksas”²⁸⁶. Taču, šis arguments neņem vērā to, ka šīs pirmsšķīrējtiesas iemaksas nav nekas vairāk kā maksa par dalību šķīrējtiesā, tās nesedz otras puses juridiskās izmaksas. Ta kā tieši pušu juridiskās izmaksas ir „lauvas tiesa no kopējām starptautiska šķīrējtiesas procesa izmaksām”²⁸⁷, tad nav pamatoti ar šādu argumentu noraidīt prasību pēc atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošināšanas.

Zinātnieki Dž.Bičijs (Beechey) un G.Kenijs (Kenny) skaidro, ka ICC šķīrējtiesneši nevēlas lemt par šī līdzekļa piemērošanu tāpēc, ka šķīrējtiesnesim ir jāvairās nodarīt nelabojamu un nevajadzīgu kaitējumu kādai no pusēm. Tāpēc šķīrējtiesneši labāk izvēlas pieņemt tādus lēmumus, kuri var tikt īstenoti, vienkārši pusēm vienojoties, nevis tādus, kuri paredz izdot saistošus procesuālus nolēmumus, tostarp, lietot 23. pantā paredzētos tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus. Tāpēc šķīrējtiesneši, parasti pēc šķīrējtiesas priekšsēdētāja iniciatīvas, protams, pēc konsultēšanās ar pārējiem iesaistītajiem šķīrējtiesnešiem, iepazīstinās puses ar šķīrējtiesas sākotnējo viedokli par tiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, kurus ir nepieciešams pieņemt šīs lietas izskatīšanas

²⁸³ Craig L., Park W.W., Paulsson J. *International Chamber of Commerce arbitration*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000. – lpp.468.; See also .Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. *Comparative international commercial arbitration*. Hague, London: Kluwer Law International, 2003. – lpp.601.

²⁸⁴ Jean Ho, *Getting the Shoe to Fit – Obtaining Security for Costs under the Rules of Arbitration of the International Chamber of Commerce*, 9 *Vindobona J. of Int’l Comm’l Law & Arb.* 329, 332 (2005). – 333.lpp.

²⁸⁵ Ibid.

²⁸⁶ Craig L., Park W.W., Paulsson J. *International Chamber of Commerce arbitration*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000. – lpp.469.

²⁸⁷ Beechey J., Kenny G. *How to control the impact of running between the occurrence of the damage and its full compensation. Compensatory and alternative remedies in interim relief proceedings*. De Ly F., Lévy L. *Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration. Dossier of the ICC Institute of World Business Law*. Paris: International Chamber of Commerce, 2008. – lpp.100.

ietvaros. Pēc pušu viedokļu uzklaušanās, šķīrējtiesa var mainīt savu viedokli²⁸⁸. Vēl tiek minēts, ka ICC šķīrējtiesas neprasa atbildētāja izmaksu nodrošinājumu tāpēc, ka šķīrējtiesnešiem nav skaidru kritēriju par to, kad šāda prasība būtu pamatota²⁸⁹. Kā papildu iemeslu gribētos ierosināt arī šķīrējtiesnešu nevēlēšanos pārtraukt procesu – tā kā vairumā gadījumu šķīrējtiesnešu honorāri ir atkarīgi no procesa ilguma un sasniegtās stadijas, šķīrējtiesneši var būt personīgi ieinteresēti turpināt procesu vai panākt strīda risinājumu.

Ar ICC nolikumu piešķirtās pilnvaras tiek pielīdzinātas WIPO šķīrējtiesu pilnvarām pēc tā nolikuma 46. panta, UNCITRAL noteikumu 26. panta, AAA IAR 21. panta 1. daļas, bet tas tiek vērtēts kā mazāk ierobežojošs nekā LCIA 13. panta (h) daļā paredzētās pilnvaras²⁹⁰. Apskatot pasaules veiksmīgāko pastāvīgo šķīrējtiesu reglamentus, redzams, ka prominentākās no tām pieļauj tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, vai nu to skaidri norādot, vai arī piešķirot šķīrējtiesām plašas pilnvaras tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jomā, kas ietvertu arī tiesvedības izdevumu nodrošinājumu.

Londonas Starptautiskā šķīrējtiesa (LCIA) pilnībā pārstāv Anglijas juridisko sistēmu visā tās daudzo gadsimtu prakses krāšņumā, tostarp runājot arī par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu²⁹¹. Kad 1996. gada Šķīrējtiesu akts, kas, cita starpā, pilnvaras lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu no vispārējās jurisdikcijas tiesām nodeva šķīrējtiesnešiem, arī Anglijas tiesiskā doma šajā jautājuma piedzīvoja straujas pārmaiņas, būtiski ietekmējot šķīrējtiesnešu vēlmi, uzņemties prasīt pēc nodrošinājuma atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, risinot strīdus.

3.3.Latvijas šķīrējtiesu reglamenti

Latvijas likumdošanas prasības attiecībā uz šķīrējtiesas reglamentos ietveramo regulējumu ir ietvertas CPL 486.¹ pantā. Uz pagaidu nodrošinājuma kārtību attiecināmas šī panta 4) un 5) daļas, kas uzliek par pienākumu šķīrējtiesas reglamentā noteikt šķīrējtiesas procesa sagatavošanas kārtību un strīda izšķiršanas kārtību; pēdējai, cita starpā, jāiekļauj arī „procesuāli jautājumi”.

Latvijā reģistrēto šķīrējtiesu reglamentu regulējums nosacīti var tikt iedalīts četrās grupās, jo to nolikumiem, kas ir samērā līdzīgi, raksturīgas šādas nelielas atšķirības:

²⁸⁸ Craig L., Park W.W., Paulsson J. International Chamber of Commerce arbitration. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000. – lpp.462.

²⁸⁹ Ibid. 468.lpp.

²⁹⁰ Blessing M. The ICC arbitral procedure under the 1998 ICC rules. What has changed? ICC International Court of Arbitration Bulletin, 1997, Vol. 8, No. 2. – lpp.31.

²⁹¹ Altaras D. Security for costs. Arbitration, 2003, Vol. 69. – lpp.81-84.

- a) Pirmā veida reglamentos nav minēts par šķīrējtiesas sastāva pilnvarām lemt par prasības nodrošinājumu;
- b) Otrā veida reglamentos ir iekļauta atsauce uz iespēju prasīt nodrošinājumu vispārējās jurisdikcijas tiesā pirms prasības iesniegšanas šķīrējtiesā;
- c) Trešā veida reglamentos ir iekļauts šķīrējtiesas pilnvarojums lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem;
- d) Ceturtā veida reglamenti aizliedz šķīrējtiesas sastāvam lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem;

Pirmā grupa, kuras reglamentos nav minētas šķīrējtiesas sastāva pilnvaras lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem vai pieminēta iespēja vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā pēc prasības nodrošinājuma, ir sadalāma sīkāk. Šajā grupā ieskaitāmas gan tādas šķīrējtiesas, 1) kuru nolikumi vispār nenosaka nekādu regulējumu vai šķīrējtiesas sastāva brīvību pieņemt lēmumus, kuru ietvars varētu tikt piemērots tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, gan tādas, 2) kuru nolikumi dod zināmu brīvību un teorētiski pieļauj lemt par procesuāliem jautājumiem un tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, taču to praktiskā izmantojamība atkarīga no šķīrējtiesas sastāva viedokļa.

Vispār nekāda atsauce uz prasības nodrošināšanu vai jebkāda cita veida tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem nav minēta, piemēram, Baltijas Starptautiskās šķīrējtiesas reglamentā²⁹². Nolikuma tekstā nav minētas nekādas vispārējās pilnvaras, kas ļautu lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem. Šāds izlaidums, protams, nav praktisks, jo, lai pamatotu šķīrējtiesas sastāva pilnvaras lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, pusēm var nākties tērēt laiku un resursus. Šāda veida reglamenti ir arī Latvijas Apvienotajai šķīrējtiesai, Komersanta šķīrējtiesai,

²⁹² Baltijas Starptautiskās šķīrējtiesas reglamenta 1. pants ir interesants ar to, ka tas atsaucas uz ad hoc šķīrējtiesām domātiem noteikumiem kā uz savu (tātad pastāvīgās šķīrējtiesas) darbību pamatojošiem: „Šķīrējtiesa darbojas, pamatojoties uz .. un ievērojot Apvienoto Nāciju Starptautiskās tirdzniecības komisijas šķīrējtiesas reglamentu (UNCITRAL), kas apstiprināts ar ANO Ģenerālās asamblejas 1976.gada 15.decembra rezolūciju Nr.31/98.” Pieejams: http://www.arbitration.lv/?object_id=5&PHPSESSID=c2ffaf8ea70f387be34189416617df1 , skatīts 2010. gada 1. augustā. Līdzīgi arī Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības šķīrējtiesas Reglaments esot izstrādāts „vadoties pēc UNCITRAL (ANO Starptautiskās tirdzniecības tiesību komiteja) arbitražas Reglamenta un Parauglikuma un ievērojot starptautiskos šķīrējtiesas darbības principus”. Pieejams: http://www.chamber.lv/lv/ltrk_shkjiirjtiesa/ltrk_shkjiirjtiesa_reglamenti , skatīts 2010. gada 1. augustā.

Hanzas šķīrējtiesai²⁹³, Rīgas apgabala šķīrējtiesai, Eiropas Starptautiskajai šķīrējtiesai, Biznesa šķīrējtiesai un dažām citām pēc šī parauga veidotajām šķīrējtiesām.

Tā, piemēram, Latvijas Komerčbanku asociācijas 2010. gada 11. martā apstiprinātais šķīrējtiesas nolikums nemin prasības nodrošinājumu. Attiecībā uz cita veida tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, šis nolikums neparedz šķīrējtiesas sastāvam nekādas pilnvaras, ja vien, lai iekļautu arī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, netiek plaši interpretētas šķīrējtiesneša pilnvaras kā: *Šķīrējtiesa var pieņemt lēmumu par strīda izšķiršanas atlikšanu, apturēšanu un citiem jautājumiem, neizspriežot lietu pēc būtības*²⁹⁴.

Otrās grupas šķīrējtiesu reglamentos, kuros dažādi pārfāzējot likumu, iekļauta atsauce uz iespēju prasīt nodrošinājumu vispārējās jurisdikcijas tiesā pirms prasības iesniegšanas šķīrējtiesā, sastopami šādi varianti: 1) īsa atsauce uz iespēju vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, kā arī 2) garāka atsauce uz attiecīgo CPL pantu. Jāpiezīmē, ka ir novērojama vienas pašreizējai likuma redakcijai neatbilstošas atsauces uz CPL pantu esamība, kas sastopama pat vairākos šī tipa reglamentos.

Īsākās atsauces parasti norāda uz vispārējās jurisdikcijas tiesu kompetenci, plašāk par to neizvērstoties, piemēram: *Prasītājs ir tiesīgs lūgt valsts tiesu nodrošināt prasību pirms tās celšanas šķīrējtiesā*²⁹⁵. vai vēl īsāk, kā: *Prasītājs ir tiesīgs lūgt tiesu nodrošināt prasību pirms tās celšanas*²⁹⁶, vai ar nelielām variācijām kā: *Prasītājs ir tiesīgs lūgt tiesu nodrošināt prasību pirms prasības celšanas šķīrējtiesā*²⁹⁷. Šāda veida atsauces, pilnīgi bez variācijām, vai ar nebūtiskām variācijām ir arī Latvijas Šķīrējtiesai²⁹⁸, Zemgales Šķīrējtiesai²⁹⁹, Rīgas Starptautiskajai

²⁹³ Interesanta ir šī reglamenta preambula, kas, iespējams, var tikt izmantota kā arguments **tiesību** pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanai, jo cita starpā paredz arī „nodrošināt tiesību normu tiesisku, precīzu, objektīvu, ātru un efektīvu piemērošanu šķīrējtiesai pakļautu strīdu izšķiršanā”.

²⁹⁴ Latvijas Komerčbanku asociācijas 2010. gada 11. martā apstiprinātais šķīrējtiesas reglaments, 28.pants. Pieejams: <http://www.bankasoc.lv/skirejtiesa/reglaments/index2.php>, skatīts 2010. gda 1.septembrī

²⁹⁵ Latvijas Pirmās šķīrējtiesas reglaments, 8. punkts. Pieejams: <http://pirma.lv/index.php?page=reglaments>, skatīts 2010. gda 1.septembrī

²⁹⁶ Rīgas Pastāvīgās šķīrējtiesas reglametns, 10. punkts. Pieejams: <http://www.rpst.lv/lat/reglaments.html> , skatīts 2010. gada 1.septembrī

²⁹⁷ Eiropas Kopienas šķīrējtiesas reglaments, 16(7) pants, apstiprināts 2007.gada 06.novembrī. Pieejams: <http://www.projekts-ek.lv/EKS/Reglaments.html> , skatīts 2010. gada 1. augustā.

²⁹⁸ Latvijas Šķīrējtiesas reglamenta 10. pants. Pieejams: <http://www.skirejtiesa.lv/lv/reglaments.htm> , skatīts 2010. gada 1. augustā.

²⁹⁹ Zemgales Šķīrējtiesas reglamenta 17. pants. Pieejams: <http://www.zst.lv/lat/reglaments.php> , skatīts 2010. gada 1. augustā.

šķīrējtiesai³⁰⁰, Vidzemes priekšpilsētas šķīrējtiesai³⁰¹, Neatkarīgajai Eiropas šķīrējtiesai³⁰², Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības šķīrējtiesai³⁰³, Rīgas Jaunajai šķīrējtiesai³⁰⁴, Juridisko risinājumu un pētījumu palātas šķīrējtiesai³⁰⁵, Citadeles Šķīrējtiesas reglaments³⁰⁶, Baltijas saimnieciskajai šķīrējtiesai³⁰⁷, Rīgas šķīrējtiesai³⁰⁸, kā arī citām pēc līdzīga principa veidotajām šķīrējtiesām. Variācijas par šīs atsauces tēmu ir Baltijas Reģionālajai šķīrējtiesai³⁰⁹ un Neatkarīgajai šķīrējtiesai³¹⁰, kas nosaka puses statusu kā „iespējamais prasītājs”, kas ir loģisks, bet ne nepieciešams papildinājums, tādēļ būtiski panta jēgu neizmaina. Paplašināta variācija ir Tirdzniecības Federācijas šķīrējtiesas reglamentā³¹¹, paredzot strīdu izskatīt pēc ārvalsts likuma: *ja puses vienojušās strīda izšķiršanai piemērot citas valsts likumus, tad saskaņā ar šīs valsts likumiem*. Pie garākām atsaucēm pieder, piemēram, Rīgas Neatkarīgās šķīrējtiesas reglamentā iekļautā: *Pēc iespējamā prasītāja pieteikuma valsts tiesa pēc parādnieka vai viņa mantas atrašanās vietas Civilprocesa likuma 138.pantā noteiktajā kārtībā var nodrošināt prasību pirms tās celšanas. Tā pati valsts tiesa pēc puses vai Šķīrējtiesas lūguma lemj par prasības nodrošinājuma atcelšanu vai grozīšanu*³¹². Bez atsauces uz nepareizu CPL pantu, šīs šķīrējtiesas nolikums paredz arī šķīrējtiesas tiesības lūgt atcelt prasības nodrošinājumu, neskatoties uz to, ka CPL 140.(5) pants paredz, ka

³⁰⁰ Rīgas Starptautiskās šķīrējtiesas reglamenta 10. pants. Pieejams: http://www.rsst.lv/index_f.php?th=reg, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³⁰¹ Vidzemes priekšpilsētas šķīrējtiesas reglaments, 18. punkts, apstiprināts 2008. gada 4. februārī. Pieejams: <http://www.vpstiesa.lv/home/category/12>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³⁰² Neatkarīgās Eiropas šķīrējtiesas reglaments, 10. pants, apstiprināts 2007. gada 1. novembrī. Pieejams: <http://www.justice.lv/Reglaments/>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³⁰³ Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības šķīrējtiesas reglaments, 10. pants. Pieejams: http://www.chamber.lv/lv/ltrk_shkjiirjtiesa/ltrk_shkjiirjtiesa_reglamenti, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³⁰⁴ Rīgas Jaunā šķīrējtiesa, 4.4. punkts, apstiprināts 2010.gada 5. jūlijā. Pieejams: <http://rjs.lv/index.php?id=7>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³⁰⁵ Juridisko risinājumu un pētījumu palātas šķīrējtiesas reglaments, 21. pants, apstiprināts 2005.gada 21. jūlijā. Pieejams: <http://www.palata.lv/reg/regl.html>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³⁰⁶ Citadeles šķīrējtiesa, 18. pants, 2009. gada 9. aprīlī. Pieejams: http://www.tiesibupasaule.lv/adv_1/index.php?sa=2&lang=lv, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³⁰⁷ Baltijas Tirdzniecības šķīrējtiesa, 50. pants. Pieejams: <http://www.solutio.lv/index.php?id=1&lng=lv>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³⁰⁸ Rīgas šķīrējtiesas nolikums, 18. punkts, apstiprināts 2005. gada 5. jūlijā. Pieejams: <http://www.court.lv/regulations/>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³⁰⁹ Baltijas Reģionālā Šķīrējtiesa, 10. pants, apstiprināts 2005. gada 17. martā. Pieejams: <http://www.brs.lv/reglaments.htm>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³¹⁰ Neatkarīgā šķīrējtiesa, 42. pants, apstiprināts 2007. gada 18. jūnijā. Pieejams: <http://www.neatkariga.lv/default.aspx?pg=3268cdfd-c796-49b5-b5af-3daf6137b631>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³¹¹ Tirdzniecības Federācijas šķīrējtiesa, 19. pants. Pieejams: <http://www.tribunal.lv/lat/regl/>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³¹² Rīgas Neatkarīgās Šķīrējtiesas reglaments, apstiprināts ar 2005.gada 26. jūlija dibinātāju lēmumu, 40. punkts. Pieejams: http://www.arbitrage.lv/regl_lv.html, skatīts 2010. gada 1. augustā.

prasības nodrošinājumu var atcelt tā pati tiesa pēc puses, nevis šķīrējtiesas, pieteikuma. Identisks formulējums ir arī Saistību šķīrējtiesas reglamentā³¹³, Baltijas Tirdzniecības šķīrējtiesas reglamentā³¹⁴. Domājams, formulējums, kas dod arī šķīrējtiesai šādas tiesības ir aizgūts no Šķīrējtiesu likumprojekta 7. nodaļas 36. panta, tomēr ne pilnīgi to citējot, bet gan nomainot panta numuru, diemžēl uz nepareizu. Gandrīz tāda pati versija, izņemot pareizāku atsauci uz 139. pantu, ir Latvijas novadu šķīrējtiesas reglamentā³¹⁵. Šī formulējuma variantu starpā jāmin arī Rīgas Civillietu šķīrējtiesas reglaments, kurš atsaucas uz „šā likuma 139. pantu”³¹⁶, iepriekš tekstā gan neminot konkrētu likumu (atskatot plašu saistošo likumu un starptautisko dokumentu uzskaitījumu reglamenta 1. pantā). Gandrīz visi reglamenti šajā otrajā grupā citē CPL 496. panta otro daļu pieteikums par prasības nodrošinājuma grozīšanu nav uzskatāms par šķīrējtiesas vienošanās neievērošanu un nav šķērslis strīda izšķiršanai šķīrējtiesā.

Trešās grupas šķīrējtiesu reglamenti paredz šķīrējtiesas sastāva pilnvaras lemt par prasības nodrošināšanu kā BUTO šķīrējtiesas reglamenta tekstā: *48. pants. Prasības nodrošināšana*
1. Pēc puses pieprasījuma šķīrējtiesa var pieņemt lēmumu par prasības nodrošināšanu. Šķīrējtiesa var pieprasīt, lai pretējā puse iesniedz attiecīgu nodrošinājumu šāda lēmuma izpildei.
*2. Iespējamais prasītājs ir tiesīgs lūgt valsts tiesu nodrošināt prasību pirms tās celšanas. Šāds prasītāja lūgums nav uzskatāms par šķīrējtiesas līguma neievērošanu un nav šķērslis strīda izskatīšanai šķīrējtiesā*³¹⁷, vai nodrošinot vēl plašākas pilnvaras kā Latvijas Tirdzniecības un Rūpniecības Kameras Šķīrējtiesas nolikumā: *Šķīrējtiesa pēc savas iniciatīvas vai pēc vienas puses pamatota lūguma var pieņemt lēmumus šķīrējtiesas procesa nodrošināšanai un citus pagaidu lēmumus, ņemot vērā starptautiskā šķīrējtiesas procesa principus*³¹⁸.

³¹³ Saistību šķīrējtiesas reglamenta 16 (1) pants, apstiprināts 2008.gada 12. jūnijā. Pieejams: <http://www.sst.lv/page001.html>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³¹⁴ Baltijas Tirdzniecības šķīrējtiesas reglaments, 10. pants. Pieejams: <http://www.solutio.lv/index.php?id=1&lng=lv>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³¹⁵ Latvijas Novadu Šķīrējtiesas reglamenta 7. pants, apstiprināts 2009. gada 24. septembrī.

³¹⁶ Rīgas Civillietu šķīrējtiesas reglaments 40. pants, apstiprināts 2009. gada 19. martā. Pieejams: <http://www.civil.lv/?lang=lv&page=regulation>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³¹⁷ BUTO šķīrējtiesa, 48. pants, apstiprināts 2005. gada 12. augustā. Pieejams: <http://www.butogroupp.com/lv/legal.php>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³¹⁸ Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras šķīrējtiesas reglamenta 23. pants. Pieejams: http://www.chamber.lv/lv/ltrk_shkjiirjtiesa/ltrk_shkjiirjtiesa_reglamenti, skatīts 2010. gada 1. augustā.

Ceturtnā veida šķīrējtiesu reglaments nešaubīgi aizliedz šķīrējtiesām lemt par prasības nodrošināšanu. Piemēram, Starptautiskās Komersantu šķīrējtiesas reglamenta 53. pants nosaka: „*Šķīrējtiesa nevar pieņemt lēmumu par prasības nodrošināšanu*³¹⁹”.

Latvijas tiesību zinātnieki nav specifiski analizējuši šķīrējtiesu brīvību to reglamentos iekļaut normas, kuras nav pretrunā ar likumu, bet netieši palielina šķīrējtiesu pilnvaras. Tomēr viedokļi par šķīrējtiesu nozares regulējumu, izmantojot valsts piespiedu varu, ir pausti³²⁰, arī, piemēram, attiecībā uz reglamentos iekļauto, Dr. Jānis Rozenbergs ieņem stingru nostāju, iesakot 1) likumā noteikt obligātās reglamentā iekļaujamās prasības, un 2) noteikt, ka reglamentu noteikumi, kas neatbilst likumam, nav spēkā, iesakot piemērot pat šķīrējtiesas reģistrācijas anulēšanu³²¹. Tas gan būtu pretrunā ar privāttiesību pamatprincipiem un tiesisko noteiktību un arī iestātos pret šķīrējtiesas autonomiju un nozares attīstības tendencēm. Tomēr, klaji likumam pretrunīgi šķīrējtiesu nolikumi var tikt uzskatīti par spēkā neesošiem. Papildu pilnvaru došana, kas neapdraud nevienu no taisnīga procesa principiem, nevarētu tikt uzskatīta par klaju pretrunu. Likums neaizliedz iekļaut papildu noteikumus, tādēļ šķīrējtiesu nolikumi, kuros pieļauta lielākas šķīrējtiesas sastāva pilnvaras lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, ir spēkā. Šāds rezultāts tiek sasniegts, gan piemērojot vispārīgo principu - pēc iespējas atstājot spēkā tos līguma nosacījumus, kas nerada būtiskas pretrunas ar likumā noteikto regulējumu -, gan arī uzskatot, ka noteiktas šķīrējtiesas institūcijas, tātad arī tās nolikuma izvēle, ir daļa no šķīrējtiesas klauzulas – tātad pušu līguma daļa. Ja puses izvēlas šķīrējtiesu, kurai noliks paredz šādas tiesības un, pat, ja nolikums tās neparedz, bet neaizliedz, tad šī pušu griba ir jārespektē. Atrunas par nezināšanu vai nesaprašanu komercdarījumos netiek uzskatītas par attaisnojošām, kā tas būtu patērētāju līgumos. Tomēr vairums no šiem līdzekļiem nav realizējami šķīrējtiesas spēkiem vien, tāpēc ierobežojumus uzliek praktiskās iespējas šos līdzekļus realizēt, tādējādi netieši ierobežojumi tiek panākti, nosakot kādas prasības saistībā ar šķīrējtiesas procesu virzāmas vispārējās jurisdikcijas tiesā.

3.4. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma iekļaušana ar likuma izvēli

Diemžēl pušu līgums tikai ārkārtīgi retos gadījumos spēj sniegt pamatu pieļaut vai nepieļaut līgumu pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma. Tādējādi, sastopoties ar juridiskiem šķēršļiem, kas izriet no noteiktu nosacījumu neatrunāšanas pušu līgumā, šķīrējtiesai ir jānosaka likums, pēc

³¹⁹ Starptautiskās Komersantu šķīrējtiesas reglaments, 53. pants, spēkā no 2005.gada 8.augusta. Pieejams: <http://www.spriedums.lv/lv/reglaments>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³²⁰ Īpaša kontrole kā ES tiesiskajā telpā, tā Latvijā ir pār patērētāju līgumu skatīšanu šķīrējtiesā. Sk. Torgāns K., Valtiskā uzraudzība pār šķīrējtiesas spriedumu tiesiskumu, Jurista vārds, Nr. 34 (629), 201. gada. 24 augusts.

³²¹ Rozenbergs Jānis, Satversmes tiesa: būt šķīrējtiesām Latvijā, Nr.4 (359), 2005;

kura tiks izšķirts strīds. Šķīrējtiesa var arī izlemt, ka noteicošie būs „starptautiski akceptētie līgumsaistības regulējošie principi”³²². Tāpēc ir mērķtiecīgi tos apskatīt tuvāk.

3.4.1.Ar konkrētu valsti vai institūciju nesaistītu noteikumu piemērošana

3.4.1.1.UNCITRAL Noteikumi

Lai veicinātu miera un labklājības pieaugumu pasaulē, Apvienoto Nāciju Organizācija drīz pēc tās dibināšanas izveidoja Starptautiskās Tirdzniecības komisiju (UNCITRAL), kuras uzdevums ir novērst nesakritības valstu likumdošanā, kuri rada šķēršļus starptautiskai preču plūsmai, rūpēs par privātuzņēmējiem. Viena no tās komisijām atbild par šķīrējtiesu un strīdu risināšanas likumdošans harmonizāciju un unifikāciju³²³. Divi UNCITRAL dokumenti ir tieši iespaidojuši šķīrējtiesu pilnvaras lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu. Pirmais ir *ad hoc* šķīrējtiesām domātie UNCITRAL noteikumi, otrs ir UNCITRAL parauglikums, kurš tiek uzskatīts par visizplatītāko paraugu valstu likumdošanas pilnveidei. Pirmā noteikumu versija, kas iznāca 1976. gadā, 26. pantā noteica šķīrējtiesu pilnvaras lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu prasīšanu. Panta teksts³²⁴ neierobežoja šķīrējtiesu kompetenci³²⁵. Noteikumu veidotāju grupa vienojās par netieši paustu pilnvaru atrunāšanu – tātad tika uzskatīts, ka puses ir pilnvarojušas šķīrējtiesas sastāvu lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem jau ar to faktu vien, ka ir izvēlējušās šo noteikumu kopumu, kurš šķīrējtiesu uz to pilnvaro³²⁶. Gadījumos, kad šķīrējtiesa uzskata, ka ir pamats – vajadzība prasīt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu - , šie noteikumi to viennozīmīgi atļauj. Jautājums par to, vai šāda līdzekļa piemērošana ir “vajadzīga”, tiek izlemts saskaņā ar konkrētās lietas faktiem, izvērtējot, vai šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa izmantošana palīdzēs

³²² Final Award in Case No. 3572 in 1982 Deutsche Schachtbau- und Tiefbohrgesellschaft mbH (DST) (Germany) et al. v The Government of the State of R'as Al Khimah (United Arab Emirates), The R'as Al Khaim Oil Company (Rakoil) (United Arab Emirates). Pieejams: Westlaw database. skatīts 2004. gada 6. jūnijā.

³²³ United Nations Commission on International Trade Law. Pieejams: <http://www.uncitral.org/> , skatīts 2010. gada 1. augustā.

³²⁴ 1.Pēc jebkuras puses ierosinājuma šķīrējtiesa var pieņemt lēmumu par jebkura tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa prasīšanu, kāds ir vajadzīgs, to skaitā līdzekļu, kas nepieciešami to lietu uzglabāšanai, kuras ir strīdus iemesls, piemēram, pieprasīt to deponēšanu trešajām personām, vai ātrbojīgo preču pārdošanu. 2.Šādi tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi var tikt prasīti ar pagaidu spriedumu. Šķīrējtiesai ir pilnvaras prasīt tiesas izmaksu nodrošinājumu tiesību aizsardzības līdzekļiem. 3.Nevienas puses prasības iesniegšana tiesā nevar tikt uzskatīta par nesavienojamu ar šķīrējtiesas līgumu vai par tā atsaukšanu. (Autores tulkojums).

³²⁵ The United Nations Commission on International Trade Law Arbitration Rules. Pieejams: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules/arb-rules.pdf> , skatīts 2010. gada 1. augustā.

³²⁶ Sixth Secretariat Note.,Analytical Compilation of Government Comments. A/CN.9/263 (19 March 1985). Cited from: Holtzmann H.M., Neuhaus J.E. A guide to the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. Legislative history and commentary. Zuidpoolsingle: Kluwer Law International, 1995. – lpp.530.

nodrošināt pušu interešu aizstāvību un saglabās to tiesības. Formulējums “lietu..kuras ir strīdu iemesls” (oriģinālā - *in respect of the subject matter of the dispute*) dažiem prasības pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma pretiniekiem ir devis pamatu apšaubīt, vai jebkuru tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi ir pieļaujami³²⁷. Tomēr lielākā daļa zinātnieku uzskata, ka frāze “kāds ir vajadzīgs”, norāda uz absolūtu šķīrējtiesu kompetenci un brīvību. Noteikumi arī paredz, ka šāda lēmuma neizpildes sekas ir procesa pārtraukšana līdz iemaksai, kas noteikts 31. panta otrās daļas (c) apakšpunktā.

UNCITRAL II Šķīrējtiesas jautājumiem veltītās Darba grupas 37. Sesijā, kas notika 2002. gada 7. - 11. oktobrī Vīnē, tika sastādīts pārskats, kurā, citu jautājumu starpā, tika uzsvērts, ka ir nepieciešamība turpināt darbu pie jautājuma, vai šķīrējtiesām ir vai nav pilnvaras prasīt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus; ja tiem būtu pilnvaras, tad, kādi ir nosacījumi un, kā panākt, lai šķīrējtiesas spētu nodrošināt, ka tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi „vispārīgos vilcienos netiktu attiecināti uz šķīrējtiesas izmaksām, bet tiktu nosprausti tajās robežās, kas nepieciešamas sprieduma izpildei”. Ņemot vērā zemāk aprakstītos grozījumus UNCITRAL parauglikumā, arī noteikumos bija vēlamas izmaiņas, tāpēc UNCITRAL Darba grupa tiem pievērsās³²⁸, lai veiktu nepieciešamās izmaiņas, un atspoguļotu šķīrējtiesu attīstību 22 gados kopš to pieņemšanas³²⁹. Darba grupas ierosināja mainīt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu regulējumu, lai to saskaņotu ar parauglikumā ietvertu, svītrojot frāzi “lietu..kuras ir strīdu iemesls”, lai apturētu diskusijas par šķīrējtiesas pilnvaru apjoma iespējamajiem ierobežojumiem rīkoties kā “ir vajadzīgs”. Šāds lēmums ir vērtējams pozitīvi. Darba grupa, attiecībā uz noteikumu pielīdzināšanu parauglikumam, vienojās, ka IV A nodaļas panti netiks atkārtoti pārrakstīti. Tika izteikts ierosinājums izvairīties no strīdīgiem nosacījumiem, kādi ir lēmumi par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, lai “nemazinātu noteikumu iespējas gūt plašu atbalstu”³³⁰. Jaunā UNCITRAL noteikumu versija gan vārds vārdā nesakrīt ar pārstrādātā UNCITRAL parauglikuma 17. pantu. Tā ir krietni mazāk izvērsta, jo veidota par pamatu izmantojot parauglikuma iepriekšējo versiju, taču tajā ietvertais regulējums ir salīdzināms ar UNCITRAL parauglikumā ietvertu. UNCITRAL noteikumi neietver „iepriekšēju

³²⁷ Caron D.D., Caplan L.M., Pellonpää M. *Uncitral arbitration rules. A commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2006. – lpp.539.; Donovan D.F. *The scope and enforceability of provisional measures in international commercial arbitration. A survey of jurisdictions, the work of UNCITRAL and proposals for moving forward*. In: Berg A.J. van den (eds.). *ICCA congress series, No. 11*. Hague: Kluwer Law International, 2003. – lpp.102.

³²⁸ UNCITRAL II Darba Grupas 39. Sesijas lēmums un 40. sesijas lēmums.

³²⁹ ANO Ģenerālās asamblejas, 112. plenārsēdes rezolūcija A/RES/40/72, pieejama <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r072.htm>;

³³⁰ Report of the Working Group I (Arbitration and Conciliation) on the work of its forty-fifth session, Vienna, September 11-15, 2006, UN Doc. A/CN.9/614.

nolēmumu”³³¹ regulējumu un pantus par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu lēmuma atzīšanu un izpildi, kā arī vispārējās jurisdikcijas tiesu atbalstu³³², tie neregulē arī *ex parte* tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piešķiršanu.

3.4.1.2. UNCITRAL parauglikums

UNCITRAL parauglikums³³³ ir pamatā lielai daļai neskaidrību, kuras prasība pēc nodrošinājuma iemaksas atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanas sakarā ir ieviesušās valstu likumos. To apzinoties, parauglikums nesen ticis grozīts, taču, tā kā noteikumu iepriekšējā versija ir iespaidojusi daudzu valstu pašreiz vēl spēkā esošus šķīrējtiesu likumus, tad ir mērķtiecīgi apzināt arī noteikumu vēsturi un to iepriekšējo versiju, pirms pievērsties tagad spēkā esošajai.

1985. gada 11. decembrī tika pieņemta ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcija Nr. 40/72³³⁴, kurā rekomendēts: “lai visas valstis attiecīgi izvērtētu Starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas parauglikumu, ņemot vērā nepieciešamību ieviest unificētu kārtību šķīrējtiesas procesuālajos noteikumos pasaulē, kā arī starptautiskā šķīrējtiesas procesa īpašās vajadzības.” Tam sekojot, valstis ir centušās balstīt savu likumdošanu uz parauglikuma piemēra, taču dažkārt arī modificējot tā normas, kas gan neveicina vispārējo mērķu sasniegšanu; tas mazina tiesisko paļāvību un skaidrību par šķīrējtiesu pilnvarām. Sākotnējās diskusijas rezultāts par tieši paustām pilnvarām, pretstatā netieši paustām, attiecībā uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, ticis ietverts parauglikuma iepriekšējās versijas 17. pantā³³⁵. Šīs vadlīnijas īpaši neregulēja tieši tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, taču tajās ir paredzēts, ka puse pirms procesa vai tā laikā var lūgt tiesu prasīt tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa izpildi, un tiesa drīkst to apmierināt³³⁶. Taču, ņemot vērā, ka lēmums par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu ir vairāk procesuāls, kā materiālas dabas, arī iemesli tā piešķiršanai ir maz saistāmi ar “strīdu būtību” (*oriģinālā - subject matter of the dispute*), jeb strīdu

³³¹ UNCITRAL parauglikuma 17. panta B un C daļu.

³³² UNCITRAL parauglikuma 17. Panta H un J daļu.

³³³ NB! – tā iepriekšējā versija, ne patreizējā.

³³⁴ ANO Ģenerālās asamblejas, 112. plenārsēdes rezolūcija A/RES/40/72, pieejama <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r072.htm>;

³³⁵ Ja puses nav vienojušās citādi, šķīrējtiesas sastāvam, pēc kādas puses lūguma, ir tiesības prasīt jebkuru tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli, pēc tā ieskatiem, saskaņā ar strīda būtību. Šķīrējtiesas sastāvam ir tiesības jebkurai pusei prasīt piemērotu šāda līdzekļa nodrošinājumu.

³³⁶ The United Nations Commission of International Trade Law Model Law on International Commercial Arbitration. Pieejams: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/06-54671_Ebook.pdf, skatīts 2010. gada 1. augustā.

lietas materiālajiem faktiem. Grozījumu nepieciešamība, tika pamatota ar to, ka parauglikums neparedzēja nekādus konkrētus tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, turpretim modernākās likumdošanas (piemēram, Anglijas, un no tās parauga veidotās) īpaši regulē tiesvedības izdevumu nodrošinājumu. Neskaidrā formulējuma dēļ īpaši tajās valstīs, kas to bija burtiski pārņēmušas, mēdza rasties neskaidrības par šķīrējtiesu pilnvarām lemt par prasība pēc nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai. Jautājums par šo tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli tika lemts kontekstā ar pārējiem.

Darba grupa apliecināja nepieciešamību pēc tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu uzskaitījuma. Tādam vispāratzītam sarakstam neeksistējot, šķīrējtiesnešiem katrā konkrētajā gadījumā nācās sastapties ar nepieciešamību pamatot kāda instrumenta lietošanu, kas nebūt neveicināja efektīvu šķīrējtiesas laika un naudas resursu tēriņu. Tāpēc, saaicinot speciālistus, kuri darbojās UNCITRAL Darba grupas uzdevumā, tika radīts saraksts ar visdažādākajiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, kurus lieto, lai mazinātu zaudējumus, vai saglabātu noteiktu situāciju līdz lietas atrisināšanai, un ar līdzekļiem sprieduma izpildes veicināšanai³³⁷. Tajā minēti četrus veidu instrumenti, un katram no tiem minēti vairāki iespējamie varianti:

- a) lēmumi saistībā ar aktīvu iesaldēšanu vai to pārvietošanas aizliegumu;
- b) lēmumi saistībā ar trešo pušu kontrolē esošu pušu īpašumu;
- c) lēmumi saistībā ar strīda summas garantiju;
- d) “atbildētāja šķīrējtiesas tiesvedības izdevumu nodrošinājuma iemaksa, kuras izpildei var būt nepieciešama naudas summas depozīta iemaksa šķīrējtiesai, vai parādzīmes vai garantijas nodrošināšana, parasti, lai segtu atbildētāja izmaksas, ja prasītājs būtu neveiksmīgs”.

3.5. Starptautisks regulējums

Nemot vērā starptautiskās tirdzniecības arvien pieaugošo lomu un nepieciešamību radīt noteikumus, kuri būtu pēc iespējas mazāk pielīdzināti kādas konkrētas valsts likumiem, kas tiem dotu papildus uzticamību uzņēmēju aprindās, dažādas starptautiskās organizācijas ir iesaistījušās šķīrējtiesu noteikumu radīšanā. Bez UNCITRAL noteikumiem un parauglikumu, ANO ir radījusi nu jau piecdesmit gadus laika pārbaudi izturējušo Ņujorkas Konvenciju par ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildi. Kā noteikumi, tā parauglikums ir veicinājuši tādu starptautiski atzītu standartu rašanos, kas iekarojuši uzņēmēju uzticību visās pasaules malās, kā, atzīmējot Ņujorkas konvencijas pusgadsimta gadadienu, atzina ANO Ģenerālsekrētārs Bāns Gimūns (Ki-moon).

³³⁷

Note by the Secretariat, 30 January 2002, UN Doc. A/CN.9/WG.II/WLPP.119, - 6. lpp.

Ņujorkas konvencija formāli neparedz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu atzīšanu, pielīdzinot lēmumus par tiem spriedumiem, tomēr ir jurisdikcijas, kurās praksē to īsteno. Jauna konvencija, vai esošās Ņujorkas konvencijas papildinājumi, būtu vienkāršs tomēr visaptverošs mehānisms, taču tāda radīšana pagaidām ir mazticama, jo starptautisku līgumu grozīšana nav vienkāršs process³³⁸.

3.5.1. Eiropas Savienības tiesības

ES tiesības tiesiskā pamata neesamības dēļ norobežojas no šķīrējtiesu regulējuma³³⁹, tomēr Eiropas Savienības tiesa³⁴⁰ (pirms Lisabonas līguma - EKT) ir uzskatāma par vienu no pasaules kompetentākajiem tiesas sastāviem ar augstākās raudzes speciālistiem, tāpēc tās viedoklis tiesvedības izdevumu nodrošinājuma sakarā ir vērtīgs pat bez tiešas piemērojamības šķīrējtiesas procesā.

To, ka dalībvalstu normatīvie akti, kuri regulē kārtību, kādā citu valstu prasītājiem piespriet nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, vienlaikus ir gan diskriminējoši pret citas dalībvalsts uzņēmumiem, gan arī nespēj sasniegt savu mērķi, jo tos nav paredzēts piemērot šīs pašas valsts uzņēmumiem, kuru aktīvi tiek glabāti ārvalstīs, vai, kuriem nav īpašumu pret kuriem vērst piedziņu reģistrācijas valstī, jau drīz pēc EEK līguma stāšanās spēkā norādīja tiesību zinātnieki, bet EKT pirmo lietu par nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai izskatīja tikai pēc četrdesmit gadiem, kam drīz vien sekoja arī trīs prejudikālie nolēmumi. Izskatot jautājumu par dalībvalstu likumdošanas par nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai atbilstību EEK līgumā ietvertajam diskriminācijas aizliegumam³⁴¹, *Hubbard*

³³⁸ Haviland D., Hessekiel. Worldly preparation. Alternative dispute resolution in a global setting. Pieejams: <http://library.lpg.findlaw.com/articles/file> skafīts 2004. gada 16. septembrī.

³³⁹ Šī norobežošanās, paredzams, tiks mainīta. Pašlaik prominenta šķīrējtiesas ekspertu darba grupa Eiropas Komisijas uzdevumā strādā pie jautājuma, vai nepieciešams izdarīt izmaiņas Briseles I regulā (EC 44/2001), lai to varētu piemērot arī šķīrējtiesu jurisdikcijas jautājumos. Jau kopš tās priekšteces, Briseles konvencijas, stāšanās spēkā, zinātnieki ir apšaubījuši regulas 1(2)(d) pantā iekļauto šķīrējtiesas izņēmumu. Nozīmīgākā šīs diskusijas daļas rezultāts ir t.s Heidelbergas pārskats (Hess, B., Pfeiffer, T., Schlosser P.: Report on the Application of Regulation Brussels I in the Member States, Heidelberg: Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, 2007; http://ec.europa.eu/civiljustice/news/whatsnew_en.htm), kam sekoja vairākas EKT lietas, kas arvien samazināja šķīrējtiesas šķīrējtiesu atrautību jurisdikcijas jautājumos (piem. C-185/07 – Allianz SpA and Others v West Tankers Inc. lieta). Komisija ir sagatavojusi Piedāvājumu (http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/com_2010_748_en.pdf), EP izdevis rezolūciju šķīrējtiesas iekļaušanas atbalstam un Eiropas Komisija ir izveidojusi darba grupu, kuras viens no nozīmīgākajiem darba uzdevumiem, ir noteikt arī šķīrējtiesas puses atbalstošo tiesas procesu jurisdikciju.

³⁴⁰ Nosaukums mainīts pēc 2009. gada 1. decembra Lisabonas līguma spēkā stāšanās uz Eiropas Savienības tiesu, bet darbā tiek izmatots iepriekšējais nosaukums, jo atsaucies ir uz lietām, kas izskafītas, periodā ar Tiesas iepriekšējo nosaukumu.

³⁴¹ EK līguma 6. panta pirmajā daļā ir paredzēts, ka “piemērojot šo Līgumu un neskarot tajā paredzētos īpašos noteikumus, ir aizliegta jebkāda diskriminācija pilsonības dēļ”.

lietā³⁴² tika secināts, ka tiesvedības izdevumu nodrošinājums, kas paredzēts Vācijas likumdošanā, ir pretrunā ar EK līguma 59. un 60. pantu. Tam sekoja *Saldanha* lieta³⁴³ un *DataDelecta* lieta³⁴⁴. Šajos spriedumos ir izskatītas triju dalībvalstu likumdošanas regulējošas nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai; *DataDelecta* lietā Zviedrijas, *Hubbard* un *Hayes* lietās – Vācijas un *Saldanha* lietā – Austrijas. Tiesa konstatēja, ka visās minētajās likumdošanās ārvalstu pilsoņiem un juridiskajām personām, kas vēršas šo valstu tiesās, pēc pretējās puses iesnieguma, var prasīt nodrošināt iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai. Turpretim, ārvalstīs rezidējošiem attiecīgo valstu pilsoņiem netika piemērotas šādas prasības. Arī šo valstu likumdošanās paredzētie izņēmumi³⁴⁵ netika uzskatīti kā diskriminācijas aizliegumu nepārkāpjoši. Sekojot šiem spriedumiem, minēto triju valstu tiesas³⁴⁶ uzdeva Eiropas Kopienų tiesai jautājumu, vai ES līguma toreizējais 6. pants aizliedz prasīt nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, kā to paredz šo valstu nacionālās likumdošanas.

3.5.1.1. Prasības likumīgums ES tiesībās

No minētajām lietām tikai *Saldanha* un *Hayes* lietās EKT pievērsās lietas faktiskajiem apstākļiem un esošās likumdošanas būtībai. Tiesa apstiprināja, ka ir pamats uzskatam, ka lēmuma par nepieciešamību nodrošināt iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai izpilde dažās dalībvalstīs varētu būt neiespējama vai vismaz apgrūtināta, sarežģīta vai pārlieku dārga. Taču būtiskākais, ka Tiesa secināja, ka tiesvedības izdevumu nodrošinājuma prasība kā tāda nav uzskatāma par nesavienojamu ar EK līguma 6. pantā noteikto. Taču tiesa lēma, ka tiesvedības izdevumu nodrošinājuma prasības apmierināšana, ja tā pamatota ar kādas puses rezidēšanu citā dalībvalstī vien, ir jāuzskata par proporcionalitātes principa pārkāpumu.

³⁴² EKT lieta: C-20/92 Anthony Hubbard (Testamentvollstrecker) v Peter Hamburger 1993 I-03777, kurā ārzemju prasītājs sastapās ar ierobežojumu piedāvāt savus juridiskos pakalpojumus Vācijā.

³⁴³ EKT lieta: C-122/96 Stephen Austin Saldanha and MTS Securities Corporation v Hiross Holding AG 1997 ECR I-05325. Saldanha kungs, kuram ir gan Lielbritānijas, gan ASV pavalstniecības, un otrs prasītājs šajā lietā bija akcionāri Austrijas uzņēmumā „Hiross” un lūdza Austrijas tiesu aizliegt uzņēmumam pārdot daļu akciju bez akcionāru sapulces lēmuma

³⁴⁴ EKT lieta: C: Case C-43/95 Data Delecta Aktiebolag and Ronny Forsberg v MSL Dynamics Ltd. Angļu uzņēmumam MSL Dymanics, vēršoties pret Zviedrijas pilsoni Forsberga kungu tika prasīts veikt tiesvedības izmaksu nodrošinājumu.

³⁴⁵ Zviedrijā izņēmums paredzēts gadījumos, kad ir īpašs regulējums tai saistošās starptautiskās konvencijās (5. pants, 1980:307). Vācijā Civilprocesa Likuma kodekss (110.2.1.) nosaka, ka šī prasība nav to valstu pilsoņiem, kuras neprasa šādas garantijas Vācijas pilsoņiem. Austrijā Civilprocesa kodekss (57.2) arī ietver atrunu par starptautiskiem līgumiem, vai gadījumiem, kad prasītājs rezidē Austrijā, vai valstīs, kurās spriedums var tikt izpildīts.

³⁴⁶ Högsta Domstolen (Zviedrijas Augstākā tiesa), Saarlandisches Oberlandesgericht (Zārlandes Augstākā rajona tiesa), Oberster Gerichtshof (Austrijas Augstākā tiesa).

Jautājums, ko EKT izskatīja attiecībā par nacionālās likumdošanas pretrunām ar ES tiesībām, kuru EKT sniedza *Hayes* lietā, bija divējāds: pirmkārt, tiesvedības izdevumu nodrošinājuma prasības nepiemērošana tās pašas dalībvalsts fiziskajām vai juridiskajām personām, kuru rezidence ir kādā citā dalībvalstī, vai, kurai tiesas dalībvalstī nav tādu aktīvu pret kuriem varētu vērst piedziņu; otrkārt, šīs prasības piemērošana ārvalstu personām, kuras rezidē tiesas dalībvalstī, kā iemeslu šai prasībai norādot vien uz ārvalstnieka pilsonību vai reģistrācijas valsti. *Saldanha* lietā, EKT būtībā atkārtoja savus secinājumus par *Hayes* lietā konstatēto pirmo pretrunu, jo Austrijas tiesas parasti neprasīja nodrošināt iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai ārvalstniekiem, ja to rezidences valsts bija Austrija³⁴⁷.

3.5.1.2. Secinājumi par EKT viedokli

EKT, izskatot iepriekš minētās lietas par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma likumīgumu ES tiesībās, analizēja ES tiesību galveno avotu – dibināšanas līgumus, galvenokārt pievēršoties EK līguma 6. panta pirmajai daļai, lai noskaidrotu, vai šāda veida nodrošinājuma iemaksas prasījums aizskar vai neaizskar kādas no Līgumā aizsargātajām tiesībām. Tiesas viedoklis *DataDelecta* un *Hayes* lietās bija atšķirīgs, nekā tas bija *Saldanha* lietā. Pirmajās divās lietās Līguma darbības lauks tika noteikts, vērtējot to, cik lielā mērā valsts likumdošana iespaido pārrobežu ekonomisko darbību, kuras brīvību, nenoliedzami, garantē EK Līgums. *Saldanha* lietā, savukārt, Tiesa atsaucās uz ES tiesībām regulēt tiesības Kopienas tiesību pamatjautājumos, tādējādi paplašinot iepriekš nospraustās 6. panta kompetences robežas, paplašinot to no Kopienas iekšējā tirgus sargāšanas uzdevuma līdz tādām, kas ietver tiesības uz jebkuru ekonomisku darbību aizsardzību „starp Dalībvalstīm”. Tādējādi Tiesas spriedumu rodas pamats tulkot, gan to attiecinot, piemēram, uz ekonomiskajām attiecībām starp Dalībvalstīm, gan, piemēram, nekā neliecina, ka to nevarētu attiecināt arī uz ekonomiskajām attiecībām starp vairāku Dalībvalstu personām un kādu trešās valsts personu. To daļēji apliecina arī spriedums *DataDelecta* lietā, kurā, neskatoties uz to, ka tika lemts par diskriminēšanu pēc valstiskās piederības, kaut gan abas strīda puses bija no Vācijas un prasītājs no Lielbritānijas būtībā pārstāvēja vācu partnera intereses. Secinājums, ko ļauj izdarīt minētās lietas, ir tāds, ka Kopienas likumdošana attiecas uz jebkuru ekonomiska rakstura darbību, tātad regulē arī tādu situāciju kā, piemēram, kļūšanu par parādnieku un šī jautājuma izskatīšanu, piemēram, šķīrējtiesā.

³⁴⁷ Austrijā Civilprocesa kodekss (57.2) arī ietvēra atrunu par starptautiskiem līgumiem, vai gadījumiem, kad prasītājs rezidē Austrijā, vai valstīs, kurās spriedums var tikt izpildīts.

Tieši tāpēc, rodas pamatots jautājums, kādēļ Tiesa uzskatīja, ka attiecības starp uzņēmumu „Hiross” un tā akcionāru Saldanha kungu nav ekonomiska rakstura darbības un neuzskatīja par nepieciešamu izskatīt šo jautājumu. Ņemot vērā iepriekšminētos argumentus, arī kāda ārvalstu akcionāra interešu neievērošana, kuras rezultātā šis akcionārs ir spiests meklēt taisnību tiesā, ir ekonomiska rakstura darbība, vai vismaz darbība, kurai ir iespējamās ekonomiskās sekas, piemēram, citiem ārvalstu investoriem apsverot savu investīciju drošumu minētajā valstī un izdarot izvēli tās uzņēmumos neieguldīt savu kapitālu. Vēl jo vairāk, ņemot vērā, ka jautājums skāra finanšu līdzekļu brīvu kustību, kuru īpaši aizsargā Līguma 73. panta b daļas (1) apakšpunkts, šo brīvību attiecinot arī uz trešajām valstīm, nav skaidrs pamatojums, kāpēc Tiesa neuzskatīja par vajadzīgu pievērsties Saldanha kunga finanšu līdzekļu aizsardzībai Austrijas uzņēmumā.

Izvērtējot ne tikai to, uz kādiem jautājumiem ir attiecināms EK Līgums, bet arī analizējot Tiesas viedokli par, to uz kādām personām tas attiecas, secinājumi ir neviennozīmīgi. Šajās lietās gan visi prasītāji bija Dalībvalstu pilsoņi, vai vismaz viena no viņu pilsonības valstīm bija kāda Dalībvalsts, kā tas bija Saldanha kungam. Taču, ņemot vērā, ka daži EK Līguma panti dod tiesības arī trešo valstu pilsoņiem, piemēram, tiesības baudīt brīvu preču kustību, trešo valstu personām dod pamatu arī aizsargāt šīs tiesības Dalībvalstu tiesās. Tādējādi nav izslēgta iespējamā situācija, kurā fakti būtu līdzīgi *Hayes* lietai, bet prasītājs – nevis Lielbritānijas persona, kas vācu darījuma partnera nesamaksās gadījumā griežas Vācijas tiesā, bet, piemēram, ASV uzņēmums, kas caur Lielbritāniju ievedis preces Vācijā. EKT ir lēmusi, ka importētāju tiesības arī ir aizsargātas.³⁴⁸ Situācijā, kad trešās valsts pilsonis rīkojas Kopienas tiesību regulētā jomā, nav nekāda pamata, lai uz viņu neattiecinātu arī diskriminācijas aizliegumu. Ņemot vērā augstākminēto analīzi, to vajadzētu attiecināt arī uz trešo valstu pilsoņiem, bet, ja aizliegums diskriminēt noteiktās situācijās dod tiesības arī trešo valstu pilsoņiem, tad ir pamats secināt, ka arī procesuālie jautājumi, kas skar šo tiesību aizsardzību, attiecas arī uz trešo valstu pilsoņiem – tāpat arī vienlīdzīgas tiesības noteiktos gadījumos, kad tiek prasīta nodrošinājuma iemaksa atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai. Līdz ar to secināms, ka arī ES tiesības, līdzīgi kā šķīrējtiesas, par pietiekamu pamatu tiesvedības izdevumu nodrošināšanai neuzskata rezidēšanu ārvalstīs. Jautājums par to, kas ir pietiekams pamats joprojām paliek atklāts un ar paredzamajām izmaiņām Briseles I Regulā, ir jo interesants.

³⁴⁸ EKT lieta: 2 un 3-69 Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders v S.A. Ch. Brachfeld & Sons and Chougol Diamond Co 1969 ECR 00211.

3.6. Nacionālais likums vadošajās šķīrējtiesu valstīs

Nākamais, nenoliedzami, visvairāk apstrīdamais pamats, ir vietējie likumi, jo „daudzas starptautiskās konvencijas, kas regulē starptautiskās šķīrējtiesas procesu .. valstīs, kuras tās ir attiecīgi pieņēmušas, darbojas ar nacionālo likumu atbalstu³⁴⁹”. Tiesības izvēlēties šķīrējtiesas norises vietu - kas vienlaikus var nozīmēt arī vadošās likumdošanas izvēli – ir būtisks pušu līguma brīvības nosacījums. Nepastāvot īpašiem izņēmumu nodrošinošiem priekšnosacījumiem, šķīrējtiesas norises vieta, kas var sakrist ar vietu, kurā fiziski notiek pušu uzklauzīšana, ir noteicoša, jo tā nosaka arī lietā vadošo regulējumu. Gadījumā, ja līgums un klauzula neatrunā vadošo likumdošanu, tad ir būtisks pamats pieņemumam, ka puses ir vēlējušās, lai vadošā likumdošana būtu šķīrējtiesas norises vietas likumdošana, pamatojoties uz to, ka tieši šī valsts ir visciešāk saistīta ar norisi³⁵⁰.

Taču, šķīrējtiesas norises vietas likumi var arī nebūt tā, kas regulē šķīrējtiesas procesu noteicošo līgumu vai šķīrējtiesas klauzulu³⁵¹. Puses pašas spēj noteikt un ietekmēt šķīrējtiesas norises vietu un laiku, slēdzot līgumu, lielākoties visu šķīrējtiesu nolikumi nosaka pušu tiesības uz to arī pēc procesa sākšanas. Gadījumos, kad puses nav vienojušās par kādu konkrētu norises vietu, šīs tiesības piekrīt šķīrējtiesai, vai šķīrējtiesas vieta ir noteikta šķīrējtiesas nolikumā, un tāpēc zināma pat pirms šķīrējtiesnešu izvēles³⁵². Piemēram, LCIA Noteikumu 16. pants nosaka, ka Londona viennozīmīgi būs šķīrējtiesas norises vieta, bet šķīrējtiesai, izskatot visus apstākļus un izsverot pušu rakstiskus priekšlikumus, ir tiesības pārcelt oficiālo šķīrējtiesas norises vietu citur. Protams, pašas tiesas sēdes, tikšanās un jebkurš cits process var noritēt jebkurā vietā vai veidā, ar to neapdraudot jebkādas izraudzītās šķīrējtiesas oficiālās norises vietas juridisko statusu. Noteikumu 16. 3. pants specifiski norāda, ka, ja šķīrējtiesas procesam tiks piemēroti kādas valsts likumi, tad tie viennozīmīgi būs šķīrējtiesas vietas likumi, ja vien tie nepieļauj pušu vienošanos par kādas trešās valsts likumu iesaistīšanu un puses nav to izmantojušas. AAA, ICC un WIPO noteikumi pieļauj, ka daži lēmumi šķīrējtiesas ietvaros tiek pieņemti pat pirms pašas šķīrējtiesas sastāva noteikšanas: AAA noteikumu 13. pants ļauj administratoram izvēlēties norises vietu, kuru, ne vēlāk kā sešdesmit

³⁴⁹ Redfern A., Hunter M. Law and practice of international commercial arbitration. 3rd edition. London: Sweet & Maxwell, 1999. – lpp.36.

³⁵⁰ Mustill M.J., Boyd S.C. The law and practice of commercial arbitration in England. 2nd edition. London: Butterworths Legal Publishers, 1989.

³⁵¹ Donovan D.F. Powers of the arbitrators to issue procedural orders, including interim measures of protection, and the obligation of parties to abide by such orders. ICC International Court of Arbitration Bulletin, 1999, Vol. 10, No. 1. – lpp.57.

³⁵² Salomon C. The conduct of an international arbitration. Do rules matter? Journal of International Arbitration, 2004, Vol. 21, No. 2. – lpp.103-141.

dienu laikā pēc tā sanāksšanas, apstiprina izraudzītais šķīrējtiesas sastāvs, ar iepriekšēju brīdinājumu ļaujot jebkuras tikšanās un citas procedūras noturēt citās vietās; ICC noteikumu 14. pants ļauj tiesai izvēlēties norises vietu, ja puses to nav izdarījušas, pieļaujot atsevišķu šķīrējtiesas etapu norisi jebkurā vietā; WIPO noteikumu 39. pants atļauj WIPO Centram noteikt šķīrējtiesas vietu, arī konsultējoties ar pusēm. Šie četri augstākminētie šķīrējtiesu nolikumi ir savstarpēji ļoti līdzīgi.

Tomēr ne visu šķīrējtiesu nolikumi pieļauj vietas izvēli bez šķīrējtiesas sastāva sasaukšanas – CPR³⁵³ un UNCITRAL Noteikumi neparedz šādas tiesības: CPR Noteikumu 14. pants paredz tikai šķīrējtiesas tiesības uz to; UNCITRAL Noteikumu 16. pants arī paredz šķīrējtiesas sastāva tiesības noteikt norises vietu, ja vien puses par to nav vienojušās. N.Rubins apraksta piecus iemeslus, kādēļ nacionālā likumdošana var ietekmēt šo lēmumu par nodrošinājumu. Tie būtu: šķīrējtiesu nolikumu atvasināšana no valsts likumiem; šķīrējtiesu klauzula ietver noteiktas valsts likumu atsauces; trūkstot norādēm līgumā un vadošajā likumā, jāiesaista citu valstu likuma un prakses piemēri; vispārējās jurisdikcijas tiesu iejaukšanās; īpašos gadījumos, kad vadošais likums to paredz³⁵⁴.

Pēc šķīrējtiesas vietas noteikšanas ir jāapzina tās likumu iespaids uz šķīrējtiesas tiesībām lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu. Būtiski ir apskatīt dažu nozīmīgāko šķīrējtiesu valstu likumus. Nodrošinājuma iemaksas prasības apmierināšanas iespēja atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai tiek regulēta ļoti atšķirīgi kā dažādu valstu, tā dažādu šķīrējtiesu regulējošajos normatīvajos aktos. Pašsaprotami, ka šķīrējtiesu nolikumos ietvertā izpratne par un attieksme pret tiesvedības izdevumu nodrošinājumu ir ciešā sakarībā ar tās valsts likumiem, uz ko ir balstīti konkrētās šķīrējtiesas nosacījumi. Tādējādi nozīme ir šķīrējtiesas norises vietai.

Lai šķīrējtiesneši spētu adekvāti izvērtēt to, vai un kā šķīrējtiesas valsts likumi ietekmē procesu, tie ir labi jāpārzina. Tā kā šķīrējtiesu nolikumu normas balstās uz to reģistrācijas vietas valsts likumiem, šķīrējtiesnešiem ir jāzina viss par attiecīgo valsts likuma regulējumu, lai varētu adekvāti iztulkot un piemērot salīdzināmo nolikuma pantu. Pretējā gadījumā nav izslēgta iespēja, ka pēc būtības līdzīgas normas tiek piemērotas būtiski atšķirīgi, pat iegūstot sākotnējam normas mērķim pretēju rezultātu. Tā kā šķīrējtiesneši var nebūt attiecīgās valsts juristi, kas labi pārzina konkrēto likumdošanu, tad lielu ieguldījumu valsts normu pareizā piemērošanā sniedz strīda pušu

³⁵³ Center for Public Resources Rules for Non-Administered Arbitration of International Disputes. Pieejams: www.cpradr.org, skatīts 2010. gada 1. augustā.

³⁵⁴ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International arbitration, 2000. – lpp.322.323.

juristi. Lai stiprinātu savus argumentus, tie nereti atsaucas uz šķīrējtiesu nolikuma pantu avotiem, attiecīgās valsts likuma normām un tiesu praksi.

Atsauces uz noteiktas valsts likumu pušu šķīrējtiesas līgumos ir visnotaļ izplatītas. Kā liecina statistika, tad 2007. gadā 79,8% no šķīrējtiesas līgumiem, kas notika ICC šķīrējtiesā, bija norādīts vadošais likums, 2009. gadā – 88%. No 349 lietām, kurās 2007. gadā tika izdots spriedums, tikai trijās kā vadošie likumi nebija norādīta kādas valsts likumi. Tajās bija puses bija izvēlējušās UNIDROIT Starptautiskos Komerclīgumu principus, CISG un Āfrikas Biznesa likumu harmonizācijas organizācijas (OHADA) normas, līdzīgs sadalījums arī 2009. gadā. Nozīmīgi, ka Anglijas likumdošana arī ICC klientiem šķitusi vīsaistošākā (11,9% 2007. gada līgumos un 14,3% 2009. gadā), kam sekoja pārejo nozīmīgāko šķīrējtiesas lielvalstu likumi – Šveices (10,2% 2007. gadā un 13,1% 2009. gadā), ASV (7,1% 2007. gadā un 7,2% 2009. gadā) un Francijas (6,7% 2007. gadā un 7,2 % 2009. gadā). Kopumā puses bija izvēlējušās 69 valstu likumus. Attiecībā uz ASV likumiem, gandrīz puse bija nozīmīgas šķīrējtiesas vietas – Ņujorkas štata likumi (2009. gadā 44%)³⁵⁵. Ir pamats secināt, ka puses biežāk izvēlas tādu valstu likumdošanas, kurās ir senas šķīrējtiesu tradīcijas un darbojas atzītas šķīrējtiesas. Zīmīgi, ka šajās valstīs šķīrējtiesu likumi arī garantē tām lielu brīvību tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu jomā.

Gadījumos, kad pušu līgumā nav noteiktas norādes uz vadošo likumu, vai vadošā likumā nekas nav teikts par to, vai šķīrējtiesa drīkst vai nedrīkst lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, ir nepieciešams plašāks skatījums, lai izzinātu vispārējās tendences vai ar piemēru palīdzību pierādītu ierasto biznesa praksi, kas var sniegt noderīgu izpratni par pušu patieso gribu. Tā, atkarībā no tā, vai puse vēlas pierādīt to, ka šāda nodrošinājuma prasīšana ir ierasta un pašsaprotama, vai tieši pretēji, var izvēlēties valstis uz kuru likumdošanu un praksi atsaukties, lai pārliecinātu šķīrējtiesnešus.

3.6.1. Anglija

ICC 2009. gada statistiskais pārskats norāda, ka izplatītākā nacionālā likuma izvēle bija par labu Anglijas likumiem. Pirms stājās spēkā 1996. gada Šķīrējtiesu akts, Anglijā, kas arvien ir bijusi nozīmīgākās šķīrējtiesas mājvieta, bija spēkā likumi un precedenti vismaz pēdējo trīs simt gadu garumā³⁵⁶, kuri nereti bija pretrunīgi un pat apdraudēja Londonas kā šķīrējtiesas centra turpmākās izredzes konkurencē ar citiem. Tas, ka šķīrējtiesu spriešana ir svarīga nozare, kurai Anglijā ir īpaši senas tradīcijas, tiek bieži uzsvērts, piemēram, 1973. gada *The Atlantic Star* lietā Tiesnesis lords

³⁵⁵ 2007 statistical report. ICC International Court of Arbitration Bulletin, Vol. 19, No. 1.

³⁵⁶ Steigholme J. The Arbitration Act 1996. A commentary. Business Law Review, 1997, Vol. 18, No. 7. – lpp.159.

Denings (Denning) saka: „Ja šķīrējtiesas vieta ir Anglija, tad zinām, ka ir izraudzīts labākais gan pēc kvalitātes, gan pēc lietu izskatīšanas ātruma.”

Šim viedoklim gan tolaik, gan arī mūsdienās ir pamats, jo Londona ir viena no prominentākajām starptautisko biznesa strīdu šķīrējtiesu vietām, tajā ir šķīrējtiesu norisei piemērota infrastruktūra, senas un respektētas institucionālās šķīrējtiesas, starptautiskam biznesam komfortabla angļu valodas vide un šķīrējtiesu nianse labi pārzinoša valsts tiesa. Tā kā angļu tiesās ir raksturīgi piespriet izmaksu segšanas pienākumu zaudētajai pusei, tad arī piemēru, kurus pusēm minēt savu viedokli apstiprinošajā judikatūras analīzē, netrūkst.

Šo labo slavu apdraudēja lēmums vienā no, iespējams visbiežāk citētajām un analizētākajām, lietām, kurā tika lemts par prasība pēc nodrošinājuma atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai – augstāk aprakstītajā *Coppée-Lavalin v. Ken-Ren Chemicals Ltd* lietā. Tajā tika iesaistīta Anglijas likumdošana, un, tās sprieduma rezultātā Londona kā šķīrējtiesas vieta tika stipri kritizēta visā pasaulē. Šajā lietā prasītājam no Kenijas ar 1994. gada maija Lordu palātas lēmumu tikai noteikts maksāt prasība pēc nodrošinājuma atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai atbildētājam no Beļģijas un Austrijas Londonā notiekošā šķīrējtiesas procesā pēc ICC nolikuma. Tā, kā prasība pēc nodrošinājuma atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai tolaik bija zināmāka angļu juristiem nekā citu valstu juristiem, pirmie uzskatīja, ka tas, ka šķīrējtiesas norise Anglijā pat ar ļoti apstrīdētu pamatu var novest pie Anglijas likumu piemērošanas, var atturēt citu valstu juristus, kam šie likumi ir sveši, izraudzīties Londonu strīdu izskatīšanai³⁵⁷. Lielbritānijas parlaments bija ieinteresēts pieņemt jaunu, progresīvu likumu, lai nezaudētu „svarīgu Britu eksporta nozari”³⁵⁸.

Gadsimtiem sena paraža noteica, ka angļu tiesībās zaudētājs vienmēr maksā tiesas izdevumus un ka ārzemniekam, iesniedzot prasību šķīrējtiesā, Apelācijas tiesa pat uzreiz varēja prasīt iemaksāt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu³⁵⁹. Šķīrējtiesa to varēja darīt vienīgi gadījumā, ja pušu līgumā tas īpaši noteikts, savukārt pirmā līmeņa valsts tiesa to varēja prasīt tikai tad, lai varētu īstenot lēmumu par citu iepriekšēju rīkojumu. Pirmais likums, kas reglamentēja tiesvedības izdevumu nodrošinājumu bija 1934. gada Šķīrējtiesu akts, kas uz to pilnvaroja Augstāko

³⁵⁷ Brawn D., Fenn LPP. Security for costs in arbitration in England and Wales. *International Arbitration Law Review*, 2003, Vol. 6, No. 6. – lpp.191.

³⁵⁸ Rawding N. Costs, fees and security for costs in international arbitrations. *International Trade Law and Regulation*, 1997, Vol. 3, No. 3. – lpp.70-75.

³⁵⁹ 1889. gada Šķīrējtiesas likuma 5. nodaļa.

tiesu³⁶⁰, vēlākais 1950. gada akts šīs Augstākās tiesas pilnvaras paplašināja – attiecināja arī uz lemšanu par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu arī šķīrējtiesām. Šķīrējtiesu pilnvaras nemainījās, tomēr attīstījās prakse, ka tiesvedības izdevumu nodrošinājumu varēja prasīt kā priekšnosacījumu iepriekšēja lūguma piešķiršanai. Pastāvošo kārtību Tiesnesis lords Kers raksturoja *Mavani* lietā kā zināmu likumu, ka tad, ja šķīrējtiesas līgums īpaši nenosaka šķīrējtiesas tiesības piespriest tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, tad to nedrīkst darīt, par to neesot jāšaubās, jo tiesai ir piešķirtas šīs pilnvaras ar toreizējo 1950. gada Šķīrējtiesas Akta 12. nodaļu³⁶¹. Šis pats tiesnesis šo viedokli attīstīja arī vēlākā lietā, augstākminētajā *Bank Mellat*.

Līdz 1950. gada Akta atcelšanai, pirms tas tika aizstāts ar pašreiz spēkā esošo, Anglijas tiesām bija ierasta prakse iejaukties šķīrējtiesu procesos, atbildētājiem lūdzot piespiedu kārtā panākt prasītāja nodrošinājuma iemaksu. Tiesas, daudz nevilcinoties un nepamatojot, rīkojās, ja šķīrējtiesā bija kāds vietējais elements – norises vieta Anglijā, kāda no pusēm no Anglijas, izmantoti LCIA vai kādas citas Anglijā reģistrētas šķīrējtiesas noteikumi vai cits līdzvērtīgs nosacījums. Tieši šī prakse nogludināja ceļu pasaules šķīrējtiesu domu satricinošajam *Coppée-Lavalin v. Ken-Ren Chemicals Ltd* spriedumam, kurā Anglijas tiesa iejaucās, kaut gan vienīgā saistība ar Angliju bija šķīrējtiesas norises vieta. Pēc dažu domām, šāda kārtība bijusi pamatota, jo šķīrējtiesnešu misija ir izspriest lietu pēc būtības, nevis atstumt kādu pusi neiemaksātas garantijas dēļ. Taču tas, ka šķīrējtiesas nevarēja izlemt visus jautājumus kavēja lietu izskatīšanu un veicināja procesa sadārdzināšanos. Tāpēc bija nepieciešamas pārmaiņas.

Situācija pēc desmit gadiem jau bija pilnīgi mainījies. Tieši jautājumā par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu vislabāk izpaužas jaunā pieeja³⁶², kuru iespaidojis gan vēsturiskais konteksts (*Coppée-Lavalin v. Ken-Ren Chemicals Ltd* lieta), gan citu nozīmīgu šķīrējtiesu (ICC, UNCITRAL, AAA) nosacījumi, kas ir ņemti vērā jaunā šķīrējtiesu likuma radīšanā. 1996. gada Šķīrējtiesu Akta mērķis ir veicināt pušu vienošanos par to, kā tieši viņu strīds jārisina un to, lai šis strīds tiktu atrisināts taisnīgi, tiesai atstājot vien lomu kā sabiedrības interešu uzraugam³⁶³. Pieci

³⁶⁰ Brawn D., Fenn LPP. Security for costs in arbitration in England and Wales. *International Arbitration Law Review*, 2003, Vol. 6, No. 6. – lpp.191.

³⁶¹ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. *American Review of International arbitration*, 2000.

³⁶² Fitzpatrick LPP. Security for costs under the Arbitration Act 1996. *International Arbitration Law Review*, 1998, Vol. 1, No. 4. – lpp.139

³⁶³ Atsauce nr.360.192.lpp.

galvenie šajā likumā ietvertie principi³⁶⁴, kas attiecas uz tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, ir šādi:

1. Pilnvaras prasīt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu no tiesas nodotas šķīrējtiesām;
2. Puses var vienoties par to, kādas un kā izmantojamas pilnvaras tās dod šķīrējtiesai;
3. Līguma atrunas trūkuma gadījumā Akts tiesām paredz tikai izņēmuma tiesības iejaukties šķīrējtiesas procesā;
4. Pusei nepildot šķīrējtiesas lēmumu, šķīrējtiesa var izdot pirmstiesas nolēmumu, nosakot laiku, kādā lēmums izpildāms. Noteiktos gadījumos, ja minētā puse arvien vēl nepilda šķīrējtiesnešu lēmumu, šķīrējtiesa var pieņemt lēmumu noraidīt tās prasību pilnībā;
5. Apelācijas prasības iesniegšana tiesā, apstrīdot vai nu visu lēmumu, vai tā daļu (piemēram, tiesvedības izdevumu nodrošinājumu) ir pamatota tikai ļoti īpašos apstākļos³⁶⁵.

Šķīrējtiesu akts atceļ vispārējās jurisdikcijas tiesu jurisdikciju tiesvedības izdevumu nodrošinājuma piešķiršanai šķīrējtiesas lietās, šīs pilnvaras piešķirot šķīrējtiesai, protams, ja pušu līgums tās nenosaka citādi. Tādējādi pilnvaras gan lemt par lietas zaudējumu segšanu (*costs*), gan par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu ir vienai un tai pašai institūcijai, un tā arī uzņemsies nosacītu atbildību nodrošināt, lai nerastos situācija, kurā uzvarētājs sastopas ar zaudētāja nespēju maksāt, vai ļaunprātīgu nemaksāšanu, kādā tiesiskie līdzekļi neko vairs nespēj līdzēt. Galvenā atšķirība no tādu pašu strīdu risināšanas nosacījumiem Anglijas tiesās ir tā, ka Šķīrējtiesu akta 38. panta 3. daļa īpaši aizliedz prasīt ārvalstu personām pēc nodrošinājuma atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, balstoties uz to rezidences valsts apsvērumu vien. Šī īpaši izceltā aizlieguma mērķis bija kā reakcija uz *Coppée-Lavalin v. Ken-Ren Chemicals Ltd* lietas „sacelto vētru ūdensglāzē”³⁶⁶.

Pēc ilgas un sarežģītas attīstības Anglijas likumdošana ir izmainījusies tādā mērā, ka tā vairs nerada nekādus šķēršļus šķīrējtiesu kompetencei lemt par lūguma pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma apmierināšanu visās Anglijā notiekošajās šķīrējtiesās. Lielbritānijas un Īrijas šķīrējtiesām ir neatkarība no valsts tiesām un brīvība lemt visu, kas attiecas uz prasība pēc nodrošinājuma atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai. Tiesa pārskata šķīrējtiesas lēmumus tikai

³⁶⁴ Šie principi ir ietverti 1996. gada Šķīrējtiesu akta 38., 41. un 70. nodaļā.

³⁶⁵ Fitzpatrick LPP. Security for costs under the Arbitration Act 1996. *International Arbitration Law Review*, 1998, Vol. 1, No. 4. – lpp.139.

³⁶⁶ Rawding N. Costs, fees and security for costs in international arbitrations. *International Trade Law and Regulation*, 1997, Vol. 3, No. 3.

rupju pārkāpumu gadījumos. Neskatoties uz to, ka 1996. gada Šķīrējtiesu Akts gandrīz pilnībā izslēdz tiesu līdzdalību šī lēmuma pieņemšanā, Anglijas tiesu lietas arvien tiek uzskatītas par vadošajām tiesvedības izdevumu nodrošinājuma kritēriju radīšanā.

3.6.2.Šveice

Pateicoties izslavētajai neitralitātei un daudzvalodu videi, Šveice ir nozīmīga komerciālās šķīrējtiesas attīstībā. Šveicē ir divi no prominentākajiem šķīrējtiesu centriem – Cīrihe un Ženēva. Šveices Federālās Augstākās tiesas spriedumi tiek uzskatīti par autoritatīviem arī citās šķīrējtiesās, kā arī liels skaits par šķīrējtiesām rakstošo tiesību zinātnieku ir saistīti ar Šveices pastāvīgajām institūcijām.

Tāpēc arī statistika³⁶⁷ neizraisa izbrīnu, pat ņemot vērā Šveices nelielo izmēru. No 2007. gadā izraudzītajiem ICC šķīrējtiesu lietu šķīrējtiesniešiem procentuāli lielākais skaits ir šveicieši – 15, 48% 2009. gadā (13,47% 2007. gadā), kam kā nākamie seko angļi ar 15,05% (9,43 %). Šveice ir otrajā vietā aiz Francijas arī pēc šķīrējtiesu procesu norises biežuma. 2009. gadā tajā norisinājās 62 (97) lietas, Francijā to bija tikai nedaudz vairāk – 113 (110), bet trešā šķīrējtiesu norises populārākā vieta – Anglija – tika izvēlēta 73 (58) lietās. Šveices regulējums kā otrais populārākais ir ticis izvēlēts par vadošo likumdošanu šķīrējtiesu procesos –13,1% gadījumu 2009. gadā (10,2% 2007. gadā) un, sekojot otrajā vietā aiz populārākās izvēles – Anglijas likuma. No kopējā ICC lietu apjoma, var secināt, ka šo izvēli par labu Šveices juristiem, tiesām un likumdošanai ir izdarījuši arī citu valstu pārstāvji, jo šveiciešu puses ir piedalījušās būtiskā daļā lietu.

Liels skaits atzītu Šveices tiesību zinātnieku un šķīrējtiesniešu pauž atbalstu doktrīnai, ka atbildētājam nekad nav tiesību lūgt šķīrējtiesai tiesvedības izdevumu nodrošinājumu. Iespējams, ka iemesls, kādēļ ir spēcīga pretestība pret šķīrējtiesu tiesībām lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu ir tas, ka „Šveices skolas” pārstāvji uzskata, ka šis nodrošinājums nav savienojams ar šķīrējtiesas būtību. Zinātnieks Otto Sandroks (Sandrock) to skaidro ar Šveices šķīrējtiesu pētniecības vēsturi, konkrēti, ka pagājušā gadsimta Šveices tiesiskās domas dižgara Ernsta Rīzlera 1947. gadā izdotajā darbā „Starptautiskās procesuālās tiesības” starptautiskajai šķīrējtiesai veltītajā nodaļā paustais viedoklis, ka starptautiskā procesā neviena puse nedrīkst izmantot to, ka pretējā

³⁶⁷

2007 statistical report. ICC International Court of Arbitration Bulletin, Vol. 19, No. 1.

puse ir ārvalstnieks, un prasīt kādas ar to saistītas privilēģijas³⁶⁸. Juristi mūsdienās joprojām aizstāv šo doktrīnu, taču argumentācijai izmanto pušu vienlīdzības principu³⁶⁹.

Kopš 2006. gada Šveicē ir spēkā jaunais Šveices starptautisko šķīrējtiesu likums³⁷⁰, kas aizstāj iepriekšējo Šveices Privāto starptautisko tiesību aktu³⁷¹, kurš, sekojot UNCITRAL parauglikuma paraugam, noteica šķīrējtiesas pilnvaras pēc kādas puses ierosinājuma prasīt „tiesību pagaidu aizsardzības nodrošinošos vai saglabājošos līdzekļus”, specifiski gan nenorādot uz tiesvedības izdevumu nodrošinājumu. Jaunais Šķīrējtiesu likums ir balstīts uz UNCITRAL noteikumiem, taču, ievērojot starptautiskās šķīrējtiesas attīstības tendences un salīdzinošo tiesību atziņas, tajā ir ieviestas divas korekcijas, lai to piemērotu pastāvīgām šķīrējtiesām. Pakļaujoties vispārējām tendencēm piešķirt starptautiskajām šķīrējtiesām arvien lielākas pilnvaras un neatkarību lemt par pagaidu tiesību līdzekļu piešķiršanu un iespēju izvēlēties jebkuru to veidu, kas atbilstu konkrētās lietas vajadzībām, likumā nav iespējamo līdzekļu uzskaitījuma. Otrs teksta uzlabojums arī ir veikts ar mērķi veicināt šķīrējtiesu brīvību, izslēdzot frāzi „pēc lietas apstākļiem”, lai šķīrējtiesu pilnvaras lieki nesamazinātu. Šo uzlabojumu mērķis ir radīt pēc iespējas mazāk šķēršļu šķīrējtiesu brīvībai izraudzīties tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus. Komentējot jaunā likuma garu, Pīters³⁷², raksta, ka atsakoties no UNCITRAL noteikumiem, kuri ir izrādījušies pārlietu ierobežojoši un tik tiešām novecojuši, salīdzinot ar vadošo šķīrējtiesu praksi, Šveices noteikumu rakstītāji gribēja uzsvērt to vērā ņemamo brīvību un pilnvaras, kādas tiek dotas šķīrējtiesām attiecībā uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu dabu un mērķiem.

Taču, sekojot „Šveices skolai”, ir saglabāta tiesas jurisdikcija prasībai pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma. Šveices noteikumi paredz, ka lūgums pēc tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, kas tiek iesniegts vispārējās jurisdikcijas tiesā, nenozīmē šķīrējtiesas līguma atcelšanu un ir savienojams ar šķīrējtiesas procesu. Tādējādi šis nosacījums, kas nebūt nav unikāls, ir mazāk ierobežojošs nekā, piemēram, ICC noteikumi, kuri ietver pieņemumu, ka ar šķīrējtiesas sastāva

³⁶⁸ Sandrock O., *The Cautio Judicatum Solvi in Arbitration Proceedings, or the Duty of an Alien Claimant to Provide Security for the Costs of the Defendant* Journal of International Arbitration vol. 14 (1997), No. 3 17 - 37. lpp.

³⁶⁹ Rüede T., Hadenfeldt R. *Schweizerisches Schiedsgerichtsrecht. Nach Konkordat und IPRG. 2. Auflage.* Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1993.

³⁷⁰ Beechey J., Kenny G. *How to control the impact of running between the occurrence of the damage and its full compensation. Compensatory and alternative remedies in interim relief proceedings.* De Ly F., Lévy L. *Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration. Dossier of the ICC Institute of World Business Law.* Paris: International Chamber of Commerce, 2008. – lpp.91.; Burger L. *The new Swiss rules of international arbitration. A comparative analysis.* Mealey's International Arbitration Report , 2004, Vol. 19, No. 6.

³⁷¹ To bija izdevušas sešas Šveices Tirdzniecības un rūpniecības kameras kā apvienotos noteikumus.

³⁷² Peter W. *Some observations on the new Swiss rules of international arbitration.* In: Berg A.J. van den (eds.). *Yearbook Commercial Arbitration. Volume 29.* Zuidpooslingel: Kluwer Law International, 2004. – lpp.440-447.

sasaukšanu visus jautājumus par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem risina tikai tā, izņemot, ja rodas „īpašas situācijas”.

3.6.4.Regulējums citās valstīs

Nosacīti pārējās valstīs var iedalīt četrās kategorijās pēc prasība pēc to likumdošanas regulējuma attiecībā uz tiesvedības izdevumu nodrošinājuma. Pirmajā grupā ir tās, kurās šāds procesuālais līdzeklis ir paredzēts, kā augstākminētajā Lielbritānijas piemērā; otrajā grupā – tās valstīs, kurās tiesvedības izdevumu nodrošinājums šķīrējtiesām nav paredzēts vai pat šķīrējtiesām aizliegts lemt par šādiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem; trešā grupa, ietver pārējās valstīs, kurās tiesvedības izdevumu nodrošinājuma regulējums likumdošanā ir neskaidrs; savukārt, ceturtajā grupā ir jāieskaita valstīs, kurās tiesvedības izdevumu nodrošinājums nav pazīstams.

Pirmās grupas valstīs, ir tādas, kurās likums vai nu īpaši paredz tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, vai tā formulējums ir gana plašs, lai nerastos šaubas par šī instrumenta lietošanas pieļaujamību. Šajās valstīs tāda prasība var tikt īstenota tadējādi, ka attiecīgā šķīrējtiesa pati pieņem un īsteno lēmumu par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu (Anglija, Honkonga).

Otrās grupas valstīs šķīrējtiesneši nebauda tādu uzticību kā pirmajās, un lēmumus par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu var pieņemt tikai tiesnesis (Somija, Zviedrija, Itālija, Austrija, Grieķija, Kvebekas province Kanādā, Argentīna). Piemēram, Zviedrijas likumi nosaka, ka valsts likumdošanas piemērošana nevar tikt izslēgta Zviedrijā notiekošajos šķīrējtiesas procesos, kā arī jebkuru šaubu gadījumā par pušu līgumā ietverto gribu, tiek piemērots Zviedrijas likums³⁷³. Tiesu iejaukšanās ir paredzēta ļoti daudzos gadījumos, tostarp arī lemšanā par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem.³⁷⁴

Valstīs trešajā grupā katrā atsevišķā lietā šķīrējtiesai ir jāpieņem lēmums par savu kompetenci šajā jautājumā, tam sekojošo lēmumu puses var apstrīdēt, tādēļ šinīs valstīs tiesu prakse mēdz būt visai pretrunīga. Kā piemēru trešās grupas valstīm, kurās nav precīza regulējuma, var minēt Austrāliju, reģionā nozīmīga šķīrējtiesu centra – Sidnejas – mājvietu. Tā kā vietējā likumdošana nenosaka īpašu regulējumu šķīrējtiesu pilnvarām lemt par prasību atbildētāja izmaksu

³⁷³ Zviedrijas šķīrējtiesu akts, SFS 1999:116, angļu valodas versija pieejama <http://www.chamber.se/?id=23746>; skatīta 2010. gada 1. septembrī.

³⁷⁴ Sage B.E. Le. The choice of an international arbitration forum. Contracting parties can avoid the uncertainty of foreign tribunals. Los Angeles Lawyer, 1998, september.

nodrošinājumam, tad valda uzskats, ka noteicošs būtu UNCITRAL parauglikuma 17. pants un Anglijas tiesu prakse šajā jautājumā³⁷⁵.

Ceturtais grupas valstīm nav attīstītas izpratnes par šo tiesību institūtu un, pat tā piemērošana vispār, vai brīvprātīgā šāda pagaidu nolēmuma izpilde pēc Ņujorkas konvencijas parauga var būt apgrūtināta (Krievija, Ķīna). Kā piemēru šīs grupas valstīm var minēt arī Latviju.

3.7. Latvijas regulējums

Latvijas šķīrējtiesu vēsture nav tik sena un bagāta³⁷⁶, atskaitot laikus, kad Rīgā, nozīmīgā tirdzniecības pilsētā, neizbēgami bija jārisina starptautiski komercstrīdi. Latvijas brīvvalsts laikā pastāvēja vien *ad hoc* šķīrējtiesu institūts³⁷⁷. Mūsdienu starptautiskā komeršķīrējtiesu vēsture sākās salīdzinoši nesen – pēc neatkarības atgūšanas. 1999. gada 1. martā stājās spēkā 1998. gada 14. oktobrī pieņemtais jaunais Civilprocesa likums, kurā šķīrējtiesām tika veltīta īpaša D daļa ar 6 nodaļām, nomainot 1963. gadā pieņemto Latvijas Civilprocesa kodeksu un tā 3. pielikumu “Nolikums par šķīrējtiesām”. Tika radīts unikāls risinājums, jo šķīrējtiesu regulējošais likums netika

³⁷⁵ Robinson A.A. When will Australian courts order security for costs? Pieejams: <http://www.aar.com.au/pubs/pdf/ldr/foarbmay04.pdf> skatīts 2004. gada 16. septembrī.

³⁷⁶ Šķīrējtiesu nosaukums Latvijā nav bijis svešs kopš 19.gs.2.puses, kad veidojās apzināti kopta latviešu literārā valoda un arī terminoloģija – gan uz latviešu valodas bāzes, gan izmantojot aizguvumus no citām, īpaši klasiskajām, valodām. Jau 1879. gadā vārdkopa šķīrējtiesa (kr. Третейский суд, vācu Schiedsgericht) atrodama K.Valdemāra vārdnīcā (Latweeschu-kreewu-wahzu wardnize izdota no Tautas Apgaismoschanas Ministerijas, Москва, 1879, 200. lpp.). Tādā formā – šķīrējtiesa- to dod arī vēlāk izdota vārdnīca, kas bija pirmā speciālistu kolektīva sagatavotā terminu vārdnīca (Zinātniskās terminoloģijas vārdnīca Izglītības ministrijas terminoloģijas komisijas sakopojumā, Izglītības ministrijas izdevums, Rīgā 1922. gadā, 6.lpp.). Latviskais termins vēl dots kā vārdkopa *šķīrēju tiesa*. Savukārt jēdziena nosaukšanai savulaik izmantots franču cilmes vārds *arbitrāža*, kas minēts, piemēram, cand.agr.J.Vidiņa sastādītajā svešvārdu vārdnīcā, gan ar nozīmes niansi: „*Arbitrāža* ievēlētas šķīrēju tiesas spriedums; naudas un vekseļu vērtības starpība dažādās vietās, uz ko pamatodamies dažs ierīko arbitrāžas veikalu, uzpērk dažādus vērtspapīrus un sūta tos uz turieni, kur visvairāk maksā. Arbīt(e)rs, šķīrēju tiesnesis.” (Svešvārdu grāmata, Sastādījis cand.agr.J.Vidiņš, Rīga 1911, - 24. lpp). Ar laiku vārdkopa šķīrēju tiesa saplūst saliktenī šķīrējtiesa, kā tas lasāms Rīgas Latviešu Biedrības Derīgu grāmatu nodaļas 1921. gadā izdotajā Konversācijas vārdnīcas 4. sējumā: „*Šķīrējtiesa* (третейский суд) Civillietās prāvniekiem ir tiesība uz savstarpējās vienošanās pamata nodot strīdu lietu izšķiršanu starpniekiem, kuriem prāvnieki uzticas.” Te plaši aprakstīta šo tiesu veidošana, sastāvs, funkcijas, vēsture. Piemēram, ka „No Hāgas miera konferences laika Hāgā ir nodibināta pastāvīga starptautiska šķīrējtiesa./.../Līdz šim starptautiskās šķīrējtiesas darbojušās diezgan reti”(Konversācijas vārdnīca, Rīgas Latviešu Biedrības Derīgu grāmatu nodaļa, Rīga 1921, 3784.lpp.). Termins *šķīrējtiesa* nostiprinās ar 1934. gadā izdoto svešvārdu vārdnīcu, dodot skaidrojumu svešvārdam *arbitrāža*. LPSR Mazajā enciklopēdijā, I sēj. 316. lpp. ir minēts, ka Civilprocesa kodeksā (1963.g. apstiprināts) 3.pielikumā ir nolikums par *šķīrējtiesu*, atsevišķs šķirklis par to nav dots. Latvijas enciklopēdijā (2002. - 2009.g.) šķirkļa *šķīrējtiesa* nav. Jāpiemin, ka šķirklis: *Abrītrs, I. Arbiters, šķīrējtiesnesis*, kas izsprīez tiesu pēc sirdsapziņas; *arbitrāža* (fr. *arbitrage*), šķīrējtiesas atzinums biržā, vienošanās nodot strīdus jautājumus šķīrējtiesai (21.lpp.) minēts 1934. gada vārdnīcā (Svešvārdu vārdnīca, Sakārtojis Ed.Ozoliņš.Redīgējis J.Endzelīns. Pārlabots un papildināts otrs izdevums. Izdevis A.Gulbis, Rīga 1934. -21.lpp.).

³⁷⁷ Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izd., 1933.; Civilprocesa likums (1938.g.izd., 1939.g.iespied.). Ar paskaidrojumiem - izvilkumiem no Latvijas Senata un Tiesu palatas spriedumiem un no attiecīgās zinātniskās literatūras, kā arī dažiem aizrādījumiem uz likumdošanas motīviem. sast. F.Konradi, T.Zvejnieks u.c.Rīga : Valsts tipogrāfija, 1939.

veidots pēc UNCITRAL parauglikuma³⁷⁸, turpinot šo praksi arī turpmākās likumdošanas iniciatīvās, nesekojoš kādas citas valsts vai UNCITRAL parauglikuma paraugam³⁷⁹. Ar Latvijas Republikas Augstākā Padomes 1992. gada 11. marta lēmumu Latvija ir pievienojusies 1958. gada 10. jūnija Ņujorkas konvencijai par ārvalstu arbitrāžu spriedumu atzīšanu un izpildīšanu³⁸⁰. Tiesību speciālistu viedoklis par šķīrējtiesām Latvijā ir visnotaļ negatīvs, no Tieslietu ministrijas³⁸¹, līdz Satversmes tiesai³⁸² un tiesību zinātniekiem³⁸³, tādēļ tiek ieteikts šķīrējtiesas stingrāk pakļaut valsts kontrolei. Jaunākās pašreizējās iniciatīvas ir vērstas uz esošā likuma grozīšanu, nevis pilnīgu pārstrādāšanu³⁸⁴. Vēl jo vairāk, šķiet, ka arvien pieaug³⁸⁵ prasība pēc stingrākas valsts uzraudzības mazinot šķīrējtiesu darbības autonomiju, tostarp arī brīvību prasības nodrošinājuma jautājumā. Lielā mērā šī kritiskā attieksme ir tādēļ, ka Latvijā darbojas arvien pieaugošs šķīrējtiesu skaits

³⁷⁸ Par to liecina UNCITRAL oficiālā lapa http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration_status.html, skatīts 2011. gada 01. augustā, bet augstākminētajā Šķīrējtiesu likuma anotācijā uz parauglikumu izdarīta atsauce kā „Saisības pret citām valstīm un starptautiskajām institūcijām un organizācijām”. Tas ir skaidrojams ar to, ka nav noteikts, cik precīzi jātransponē parauglikums, lai valsts skaitītos kā „parauglikuma valsts”. Sk. Volkova M. Ārvalstu prakse, izstrādājot šķīrējtiesu likumu. Jurista Vārds, 2008, Nr. 47., kurā norādīts, ka neskatoties uz dažiem līdzīgiem pantiem, CPL izslēdz būtiskus parauglikuma pamatelementus. Te gan jāpiezīmē, ka šīs atsauces ir uz iepriekšējo parauglikuma versiju, kura neiekļauj 17. panta grozījumus.

³⁷⁹ Žukova G. Likumprojekta noteikumi, iebildes un priekšlikumi. Jurista Vārds, 2007, Nr. 51.; Mistelis L. Galvenais risks – tieksme parāk stingri regulēt šķīrējtiesu. Jurista Vārds, 2008, Nr. 48.; Knīpers R. Komentāri par Latvijas Šķīrējtiesu likumprojektu. Jurista Vārds, 2008, Nr. 47.; un citi šajā šķīrējtiesu likumprojektam veltītajā numurā publicētie raksti.

³⁸⁰ 11.03.1992. AP lēmums "Par pievienošanu 1958. gada 10. jūnija Ņujorkas konvencijai par ārvalstu arbitrāžu spriedumu atzīšanu un izpildīšanu". Šeit piebilstams par šķīrējtiesas nosaukumu un terminoloģiju vispār. Autore atzīst nosaukumu *šķīrējtiesa*, nevis *arbitrāža* lietošanu *attiecībā* gan uz vietēja, gan starptautiska mēroga procesu (nepiekrītot, piemēram, dr.iur.Ingas Kačevskas publikācijās un promocijas darbā lietotajam terminam *arbitrāža*).

³⁸¹ Veltot atzinīgus vārdus šķīrējtiesu procesam kā tādām tiek secināts, ka Latvijā „salīdzinoši zemā šķīrējtiesu reputācija un sabiedrības neuzticēšanās šķīrējtiesu darbībai un nolēmumiem” rodas no nelāga regulējuma un prakses. Likumprojekta „Šķīrējtiesu likums” anotācija, www.mk.gov.lv/doc/2005/TManot_050808_skirejties.doc;

³⁸² Spriedumā Rīgā, 2005. gada 17. janvārī lietā Nr. 2004–10–01teikts „Satversmes tiesa saskata atsevišķas šķīrējtiesas procesa problēmas, kuras pastāv un pēdējā laikā īpaši uzsvērtas Latvijas tiesību zinātnē un praksē”, atsaucoties uz Torgāns K. Šķīrējtiesas Latvijā: vajadzīgas radikālas pārmaiņas. Jurista Vārds. 2005. 11. janvāris, Nr. 1, 1. – 3. lpp; sk. komentāru Rozenbergs Jānis, Satversmes tiesa: būt šķīrējtiesām Latvijā, Nr.4 (359), 2005;

³⁸³ „Kvantitāte diemžēl nenodrošina kvalitāti”, Torgāns Kalvis, Valstiskā uzraudzība pār šķīrējtiesas spriedumu tiesiskumu, Jurista Vārds, 34 (629), 2010, Torgāns Kalvis, Šķīrējtiesas Latvijā: vajadzīgas radikālas pārmaiņas. Jurista Vārds. 2005. 11. janvāris, Nr. 1, 1. – 3. lpp.; „sabiedrībā valda uzskats, ka šķīrējtiesas ir kaut kas slikts un nevēlams”, Lapsa Jānis, Šķīrējtiesu darbības pārmaiņas gaidot, Jurista Vārds, 51(504), 2007; „šobrīd vērojama šķīrējtiesu sistēmas krīze un diemžēl sabiedrībai ir zudusi uzticība šķīrējtiesu institūtam”, Broka Baiba, Šķīrējtiesu reglamentācija jaunajā likumprojektā, 51 (504), 2007; Žukova Gaļina. Šķīrējtiesu regulējums Latvijā : Atsevišķi problēmjautājumi / Gaļina Žukova // Civilprocesa aktuālie jautājumi: 2007. gada zinātniskās konferences materiālu krājums. - Rīga : Tiesu namu aģentūra, 2008;

³⁸⁴ Jāpiezīmē, ka jaunā UNCITRAL parauglikuma versija ir pieņemta kā šķīrējtiesu likums šādās valstīs: Kostarika (2011), Austrālija, Gruzija, Honkonga, Ķīna (2010), Bruneja (2009) un Malaizija (2005). Avots: ANO Starptautiskās Tirdzniecības komisijas 44. darba sesija, 2011. gada vasarā;

³⁸⁵ Sk. piem. Torgāns Kalvis, Valstiskā uzraudzība pār šķīrējtiesas spriedumu tiesiskumu, Jurista Vārds, 34 (629), 2010;

(pašlaik ir reģistrēta 201 pastāvīgā šķīrējtiesa³⁸⁶), kuru darba kvalitāte pamatoti ir daudz kritizēta. Tādēļ jebkuras likumdošanas iniciatīvas neizbēgami atduras pret Latvijai unikālām sarežģītām strukturālām problēmām.

Latvija pieder pie t.s. moniskās sistēmas - Latvijas Civilprocesa likums starptautisko procesu nenošķir no nacionālā³⁸⁷ un atsevišķi nenodala komercstrīdu izskatīšanu, tādējādi starptautiskā komerciālā šķīrējtiesa tiek regulēta tāpat kā, piemēram, nacionāla mēroga strīdi, kuros iesaistīti patērētāji. Līdz ar to jebkuri ierosinājumi mainīt šķīrējtiesu regulējumu attiektos vienlīdz kā uz komercšķīrējtiesu, tā uz visa cita veida šķīrējtiesām.

Vislielākais Latvijas regulējuma trūkums ir tas, ka no visa plašā tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu klāsta, šķīrējtiesu procesā iestaistītajiem vispārējās jurisdikcijas tiesas atbalsts pieejams vien vienā vienīgā institūtā. Pašlaik prasības nodrošinājuma līdzeklis ir paredzēts tikai vienā procesa stadijā – prasības nodrošinājums pirms prasības celšanas. Līdz ar to šķīrējtiesas procesā nav iespējams saņemt plašu vispārējās jurisdikcijas tiesas atbalstu, pat ja pušu līgumā (piemēram, iekļaujot kādas noteiktas pastāvīgās šķīrējtiesas noteikumus) būtu paredzētas tiesības prasīt vēl kāda veida pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļus, bet puse tos atteiktos izpildīt. Gadījumos, kad kāda puse, kurai šķīrējtiesa uzskata par vajadzīgu piemērot kādu no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, atsakās to pildīt, šķīrējtiesas rīcībā nav nekādu piespiedu līdzekļu kā pusi motivēt sadarboties. Latvijas tiesu judikatūra attiecībā uz vienīgo šķīrējtiesas procesa sakarā pieejamo tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli – prasības nodrošinājumu pirms prasības celšanas – ir juridiskos rakstos kritizēta³⁸⁸, tiesa, ne specifiski šķīrējtiesu sakarā. Vairākas tiesu lietas liek apšaubīt tiesas konsekventu likuma tulkojumu, piemēram, situācijā, kad parādnieks nepilda saistības, līdzīgās situācijās tiek pieņemti pretēji lēmumi³⁸⁹, lai gan lietu fakti neliecina par atšķirīgu situāciju vai pierādījumiem.

³⁸⁶ LR Uzņēmumu reģistra dati, kas iekļauti Šķīrējtiesu reģistrā uz 2011. gada 1. septembri.

³⁸⁷ Fjodorova L., Starptautiskais šķīrējtiesas process, piemērojamās tiesību normas, Jurista Vārds, 38(491), 2007.

³⁸⁸ Jarkina V., Prasības nodrošinājuma pamats un nepieciešamie grozījumi Civilprocesa likumā, Jurista Vārds, Nr 1. (596), 2010. gada 5. Janvāris; Čakste-Rāzna Elīna, Škutāns Daimārs, Prasības nodrošinājuma bīstamā daba likumā un tiesu praksē, Jurista Vārds Nr 23 (528) 2008. gada 17. jūnijs; Briedis Edgars, Par prasības nodrošinājuma atcelšanu, Jurista Vārds, Nr 18(571) 2009. gada 5. maijs; Briedis Edgars, Par prasības nodrošinājuma pamatu, Jurista Vārds, Nr 16(520), 2008. gada 22. aprīlis;

³⁸⁹ LR Cēsu rajona tiesa, 2007. gada 19. janvāra lēmums Nr.3-12/0027-07.Nepublicēts., Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2008. gada 8. aprīļa lēmums Nr.3-12/781/08. Nepublicēts., Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2008. gada 22. oktobra lēmums Nr.3.12-2335/5.Nepublicēts. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2009. gada 17. marta lēmums Nr.3-12/0953-09/9. Nepublicēts. Šajās lietās parādnieka nenasniezamība un saistību nepildīšana uzskatīta par pietiekamu pamatu, lai saskaņā ar CPL 138.p. nodrošinātu prasību. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa, 2009. gada 24.

Novērojamas šādas atšķirības, kuras lielā mērā izriet no tā, ka šo prasību skata vispārējās jurisdikcijas procesa kārtībā, ne šķīrējtiesā:

1. Prasības fomas vērtēšana atbilstoši vispārējās jurisdikcijas tiesas prasībām attiecībā uz formu, tai neatbilstot formāliem kritērijiem, nevērtējot būtību.

Tā, piemēram, 2010. gada 15. marta lēmumā Rīgas Apgabaltiesas Civillietu kolēģija³⁹⁰ konstatēja, ka prasība noraidāma, cita starpā arī tādēļ, ka iesniegtais pierādījums – izdruka no Luksemburgas publiskā reģistra - , kurā redzams, ka it kā iegūtās kāda uzņēmuma akcijas, kuras būtu jāsaņem atbildētājam piederošo nekustamo īpašumu, četru mēnešu laikā nav tikušas reģistrētas oficiālajos reģistros „nav apliecināt[s] atbilstoši likumā noteiktai kārtībai”, pretēji tam, ka puse norādīja par šāda reģistra neesamību šai valstī. Citā lietā, 2009. gada 30. aprīļa lēmumā Jelgavas tiesa³⁹¹ pamatoja atteikumu ar to, ka „nav nomaksāta Civilprocesa likuma noteiktā kārtībā valsts nodeva”. Vēl kādā lietā, 2009. gada 24. septembra lēmumā Jelgavas tiesa³⁹² cita starpā noraidīja prasības pieteikumu, jo „pieteikumam nav pievienoti pierādījumi par personas, kura parakstījusi pieteikumu par prasības nodrošināšanu, paraksta tiesībām”, bet CPL neparedz citu iespēju kā vien prasības noraidīšanu. Darbnīcas iekārtu izvešana, tostarp prasītājam piederoša pacēlāja aizvešana, kuras faktu pats atbildētājs apstiprinājis policijā, netika izskatīta. Šķīrējtiesu procesu saista daudz mazāk procesuālu prasību un iesnieguma formālo aspektu neievērošana nav šķērslis prasības izskatīšanai pēc būtības; šaubu gadījumā par kāda pierādījuma patiesumu šķīrējtiesa var gan pieprasīt papildu pierādījumus, gan arī paši šķīrējtiesneši var izmeklēt situāciju (kaut vai tāpēc, lai netiktu kritizēti par nekā nedarīšanu, lai nodrošinātu nolēmuma izpildāmību), atkārtoti prasīt pusēm veikt kādus šķīrējtiesas maksājumus, ja tie veikti nepareizi vai nepietiekamā apmērā un tamlīdzīgi.

2. Esošais regulējums ir īpaši nepiemērots un ierobežojošs pusēm, kuras līgumā paredzējušas strīda izskatīšanu šķīrējtiesā.

marta lēmumā Nr. 3-12/08391/1, 2009.g. Npublicēts. Šajā lietā tiesa uzskatīja, ka parādnieka paša atzīšana, ka tam ir grūtības maksāt, ir pietiekams pamats prasīt nodrošinājumu.

Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2007. gada 27. februāra lēmums Nr.3-12/0104-07/1. Npublicēts., Preiļu rajona tiesas 2008. gada 12. augusta lēmuma Nr. 3-12/296.Npublicēts., Rīgas rajona tiesas 2009. gada 7. maija lēmums Nr.3-12/2613/8,2009.g. Npublicēts., Siguldas tiesas 2009. gada 14. maija lēmums Nr.3-12/0819. Npublicēts. Šajās lietās lietās parādnieka nesasniedzamība un saistību nepildīšana netika uzskatīta par pietiekamu pamatu, lai saskaņā ar CPL 138.p. nodrošinātu prasību.

³⁹⁰ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010. gada 15. marta lēmumā, Nr.3-12/3, 2010g. Npublicēts.

³⁹¹ Jelgavas tiesas 2009. gada 30. aprīļa lēmumā, Nr.3-12/2279 2009.g.Npublicēts.

³⁹² Jelgavas tiesa 2009. gada 24. septembra lēmumā. Npublicēts.

Tā, piemēram, 2007. gada 1. oktobra lēmumā Rīgas Apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija lietā³⁹³, kurā prasītājs iesniedza blakus sūdzību par pirmās instances prasības nodrošinājuma noraidījumu, cita starpā norādīts, ka pagājis pārāk ilgs laiks (apmēram pusgads, kopš tā paša gada 16. maija) starp pieteikumu par prasības nodrošināšanu pirms prasības celšanas un blakus sūdzības izskatīšanas dienu, tāpēc prasītājam „nebija nekādu šķēršļu noregulēt strīdu šķīrējtiesā, iesniedzot tur attiecīgu prasību”. Ļoti daudzās lietās atteikums tiek saņemts tāpēc, ka process jau ir iesākts šķīrējtiesā, apstiprinot, ka pusēm nav iespēju saņemt vispārējās jurisdikcijas tiesas palīdzību citādi kā vien pirms procesa sākuma³⁹⁴. Arī otras puses negodprātīguma pārbaude ir neviennozīmīgi vērtējama.

Latvijas regulējums nekādā ziņā nav uzskatāms par šķīrējtiesu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu „autonomo modeli”, nedz arī par „tiesas pakļauto modeli”, bet diemžēl kā par tādu, kur šī funkcija vispār netiek nekādi atbalstīta – tātad, iedalāma pie valstīm, kurām nav izpratnes par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piemērošanu šķīrējtiesās un attiecīgi arī atbalsta no vispārējās jurisdikcijas tiesu puses, tātad, pēc šā pētījuma autores ieteiktā iedalījuma ceturtā modeļa. Tas vērtējams ļoti negatīvi. Tādējādi starptautiskās šķīrējtiesas, kuru *lex loci* ir Latvijas likums, nespēj nodrošināt nepieciešamību pēc vispārējās jurisdikcijas tiesu atbalsta tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piešķiršanā. Kā apliecina pasaules pieredze, tad valstu vispārējās jurisdikcijas tiesu atbalsts šķīrējtiesas procesa laikā ir neapšaubāma nepieciešamība. Taču tam jābūt saprātīgam, samērīgā apjomā.

3.7.Ar tiesvedības izdevumu nodrošinājuma kā tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa piemērošanu saistītie jautājumi

Veiksmīgi atrisinot jautājumus par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma lūguma piekritību, seko nākamais izaicinājums – tiesvedības izdevumu nodrošinājuma piešķiršanas pamatotības noskaidrošana.

3.7.1.Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma subjekts

Angļu, amerikāņu un vairumā citās šķīrējtiesās tiesvedības izdevumu nodrošinājumu var piespriest tikai prasītājam. Šādas iemaksas tiek pamatotas ar to, ka jebkurš tiesāšanās process prasa resursus, pat no tās puses, kuras vaina pēc strīda izskatīšanas netiek konstatēta nolēmumā, tāpēc,

³⁹³ Rīgas Apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2007. gada 1. oktobra lēmums Nr. CA-2841-07/7. Nepublicēts.

³⁹⁴ Rīgas Apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2009. gada 10. janvāra lēmums Nr. CA-1837-06. Nepublicēts. Rīgas Apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas palātas 2008. gada 29. septembra lēmums PAC-1676. Nepublicēts.

ņemot vērā nevienlīdzīgo riska sadalījumu starp strīda pusēm, ir nepieciešami risinājumi tā izlīdzināšanai vai mazināšanai.

Iespējams, ka procesa gaitā atbildētājs izvirza pretprasību – vairums šķīrējtiesu nolikumu pieļauj iespēju arī tādā gadījumā iesniegt prasību pēc nodrošinājuma tiesvedības izdevumu segšanai. Protams, tikai attiecībā pret to prasības daļu pret kuru ir pretprasība. Tādējādi, šķīrējtiesai piekrītot, tajā daļā puses „mainās” pozīcijām un sākotnējam prasītājam tiek dotas tādas tiesības kādas ir atbildētājam. Tāpēc ir iespējama situācija, kad, apzinoties, ka tikai viena puse – atbildētājs – var saņemt šādu izmaksu nodrošinājumu, puses var steigt iesniegt prasību šķīrējtiesai, nepūloties rast risinājumu. Galvenokārt tas ir iespējams gadījumos, kad puses ir vienlīdz vainojamas līguma pārkāpumos, bet bez rūpīgākas lietas izpētes to nevar konstatēt, un ir pārliecinātas par šķīrējtiesas pilnvarām lemt par šādu jautājumu, kā arī ir ieguvušas pierādījumus, kas mudinās šķīrējtiesnešus pieņemt šādu lēmumu. Tāpēc, ir pamats viedoklim, ka šis procesuālais līdzeklis neveicina ārpustiesas risinājumu un pēc būtības nav taisnīgs, jo garantiju ir iespējas iegūt steidzīgākajam

3.7.2. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma nozīme taisnīguma veicināšanā

Pamatojums, kāpēc pušu pozīcijas ir nelīdzvērtīgas jau procesa sākumā ir, ka prasītājam ir iespējas izvēlēties, to uzsākt, vai ne, turpretim atbildētājam nav šādas izvēles. Turklāt tikai prasītājs var ierosināt bezjēdzīgas vai nepamatotas prasības izskatīšanas uzsākšanu. Ņemot vērā, ka atbildētājam nav īstas izvēles iespējas neiesaistīties tiesvedībā, ja ir līgums, kurš to paredz. Prasītājs ir labākā situācijā, jo viņš ierosina šķīrējtiesas procesu, ticot atbildētāja maksāspējai, pretējā gadījumā procesu sākt būtu bezjēdzīgi. Prasītāja priekšrocība ir, ka viņš var sagatavoties procesam un nodrošināties pret sprieduma izpildi, kas ar mūsdienu iespējām var tikt veikts ātri un neatgriezeniski. Atbildētājam nav šādu priekšrocību, jo pēc lietas iesniegšanas šķīrējtiesā viņam atliek tikai neizdevīgi izvēles varianti: neatbildēt uz šķīrējtiesas aicinājumiem, tādējādi saņemot spriedumu, kas izdots bez atbildētāja klātbūtnes – kas lielākoties nebūs atbildētāja interesēs, meklēt iespējas vienoties ar prasītāju - kas parasti vairs nav iespējams, vai piedalīties šķīrējtiesas procesā³⁹⁵. Izvēloties tiesāties, atbildētājs, kuru, ļaunprātīgs vai potenciāli bankrotējis prasītājs, iesaistījis šķīrējtiesas procesā, neizbēgami būs zaudētājs, neatkarīgi no procesa iznākuma. Šādas *Pirra uzvaras* gadījumā atbildētājs kļūst par bankrotējušā prasītāja nenodrošinātu kreditoru bez cerībām atgūt procesā iztērēto. Tiesību zinātnieks N.Rubinss min arī iemeslu: ja šķīrējtiesas spriedumā tiks piespriests, ka jāmaksā arī tiesāšanās izdevumi prasītāja labā, tad tā parasti būs

³⁹⁵

Colbran S.E. Security for costs. Pyrmont: Law Book Co of Australasia, 1993. – lpp.384.

procentuāli nenozmīgta naudas summas daļa, turpretim, ja šķīrējtiesas spriedumā tiks piespriests, ka jāmaksā arī tiesāšanās izdevumi atbildētāja labā, tad tā parasti būs visa summa, ko šī puse iztērējusi. Citiem vārdiem sakot, ja prasītājam neizdotos panākt, ka atbildētājs maksā, tad tā daļa no kopējās summas, kuru sastāda tiesāšanās izmaksas būtu „viņa vismazākā bēda”.³⁹⁶ Otrs iemesls šādas iemaksas prasīšanai ir saistīts ar nepieciešamību sniegt izpildāmu lēmumu, kas ir saistīts gan ar šķīrējtiesas procesa virsuzdevumu - saglabāt uzticamību un jēgu šķīrējtiesas procesam kā tādām, gan ar konkrētās lietas izskatīšanas uzdevumiem. Ar šo procesuālo instrumentu ir iespējams atvairīt tādus procesa dalībniekus, kuru mērķis ir iesaistīt pretējo pusi ilgstošā un resursus prasošā bezjēdzīgā tiesāšanās procesā, kā arī nodrošināties pret tādiem, kuri, pirms procesa sākšanas, nav nopietni izsvēruši savu resursu pietiekamību. Apzinoties, ka šī nodrošinājuma prasība var tikt izmantota kā ļoti spēcīgs procesuāls institūts, ir jāizdara trīs galvenie secinājumi. Pirmkārt, šis procesuālais institūts var noderēt šķīrējtiesas tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu arsenālā pilnīgākai pušu interešu aizstāvībai un šķīrējtiesas procesa mērķu sasniegšanā; otrkārt, tiesvedības izdevumu nodrošinājumu nevajadzētu padarīt par pārāk izplatītu, tapēc ir nepieciešami adekvāti kritēriji tā pielietošanas izvērtējumam; treškārt, neļaujot šķīrējtiesām lemt par tā piemērotību, tiek apdraudēta šķīrējtiesu autoritāte un loma biznesa strīdu risināšanā.

3.7.3. Tiesvedības izdevumu nodrošinājums kā taisnīguma apdraudētājs

Taču, kā jebkuru tiesību institūtu (ieroci), arī šo lietojot nepiemērotos gadījumos vai nepareizi, var radīt negatīvas sekas. Nopietnākās – tiesvedības izdevumu nodrošinājums ir izmantojams, lai liktu šķēršļus izmantot tiesības uz savu tiesību aizstāvību. Tieši šaubas par to, vai šķīrējtiesneši pratīs izsvērt prasības pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma pamatotību, rada iemeslu raizēm par šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa iekļaušanu likumdošanā vai šķīrējtiesu nolikumos. Šo nedrošību pastiprina tas, ka tiesvedības izdevumu nodrošinājums var tikt prasīts jebkurā procesa stadijā, tostarp arī pirms lietas faktu izskatīšanas pēc būtības. Prasība pēc nodrošinājuma atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai jo īpaši atšķiras no citiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, ja šķīrējtiesa to var izpildīt neatkarīgi no vispārējās jurisdikcijas tiesām. Parasti šīs prasības nepildīšanas rezultātā, prasītāja prasību noraida vai pārtrauc šķīrējtiesas procesu, nevis panāk piespiedu izpildi. Bez tik smagām sekām, tiesvedības izdevumu nodrošinājums, var pagarināt šķīrējtiesas ilgumu un izmaksas, piemēram, tāpēc, ka katrai strīda pusei ir atšķirīga izpratne par to, kas ir „saprātīgas izmaksas”, kuru atmaksu pamatot.

³⁹⁶ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International arbitration, 2000. – lpp.313.

3.7.4. Priekšnosacījumi lūguma apmierināšanai

Iemesli, kāpēc šo prasību apmierināt, mēdz būt ļoti atšķirīgi: sākot ar prasītāja rīcību, kas nepārprotami var tikt apzīmēta kā “skandaloza un negodīga”³⁹⁷, vai “skaidri un gaiši bezcerīga”³⁹⁸, līdz pat viedoklim, ka jebkāda pirmstiesas materiālo jautājumu izskatīšana ir nepieņemama³⁹⁹ un tādēļ arī nepieļaujama, jo ir pretrunā ar šķīrējtiesas būtību. Strikta materiālo faktu piemērošana ir pretrunā ar šķīrējtiesas neformālo dabu⁴⁰⁰, viss, kas nepieciešams, ir, lai materiālie apstākļi pietiekoši pārliecinoši rada pārliecību par to, ka tad, ja uzņēmumam tiktu pietiesāts pienākums maksāt, tas procesa beigās to nespētu izdarīt⁴⁰¹.

Jautājumu par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu ir būtiski skatīt kontekstā ar šķīrējtiesas izmaksām kopumā. Akadēmiķi un praktiķi nosacīti ir iedalāmi divās grupās pēc attieksmes pret šķīrējtiesu izmaksām kopumā: pirmie uzskata, ka taisnīga sprieduma iegūšana šķīrējtiesās ir neizsakāmi lētāka par tiesāšanos vispārējās jurisdikcijas tiesā, otrie – kaismīgi apelē, ka tieši otrādi, jo šķīrējtiesas ir business, nevis labdarība taisnīguma vārdā. Ir viedoklis, ka šķīrējtiesu patiesā sūtība ir risināt pēckonflikta strīdus par izmaksām, jo, ierodoties tajās, puses jau ir lielā mērā atrisinājušas situāciju pēc būtības saviem spēkiem⁴⁰². Tāpēc ir jāstopas ar dažādiem viedokļiem par to, vai, un, cik būtiski šis tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis palielina šķīrējtiesas izmaksas.

Konstatējot, ka šķīrējtiesai ir tiesības un pamats pieņemt lēmumu par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, tā var izbaudīt pilnīgu lemšanas brīvību attiecībā pret veidu un summu, kuru tā uzskata par piemērotu. Precedentiem nav nekāda saistoša spēka, un parasti šķīrējtiesu noteikumi arī nenosaka nekādas vadlīnijas vai nosacījumus, kādi būtu jāievēro, lemjot par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, aprobežojoties tikai ar to iekļaušanu vai neiekļaušanu šķīrējtiesas kompetencē. Tomēr, ierasta prakse ir, ka pastāvīgās šķīrējtiesas cenšas atsaukties uz iepriekšējo judikatūru šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa piešķiršanā, parasti gan atsaucoties tikai uz nolēmumiem, kuri pieņemti tās pašas institūcijas ietvaros. Iespējamais skaidrojums tādai rīcībai ir, ka šķīrējtiesu lietas vairumā gadījumu ir npublicētas, bet apspriešanās ar kolēģiem netiek ierobežota, protams, nepārkāpjot konfidencialitātes pienākumus. Atklājoties līdzīgām situācijām, nepieciešamības

³⁹⁷ O'Reilly M. Costs in arbitration proceedings. 2nd edition. London : Lloyd's of London Press, 1997. –83. lpp.

³⁹⁸ Colbran S.E. Security for costs. Pyrmont: Law Book Co of Australasia, 1993. – lpp.240. Lall v. 53-55 Hall St. Pty. Ltd (1987), 1 NS WR 310.

³⁹⁹ Porzelack KGV v. Porzelack U.K. (1987), 1 All E.R. 1074.

⁴⁰⁰ ICC lieta, 9759, citāts <http://www.unilex.info/case.cfm?id=694>;

⁴⁰¹ Warren Mitchell Pty.Ltd. v Australian Maritime Officers' Union (1993) 12 ASCR 1 (Fed. Court of Australia).

⁴⁰² Dammann J., Hansmann H. Globalizing commercial litigation. Cornell Law Review, 2008, No. 1.

gadījumā šķīrējtiesa var meklēt atļauju veikt atsauci uz konkrēto lietu, kas vienas tiesas ietvaros ir vienkāršāk izdarāms. Otrs iemesls varētu būt tāds, ka institūcijas ir ieinteresētas, lai spriedumi par konkrētiem nolikuma pantiem tās pašas institūcijas ietvaros būtu līdzīgi. Trešais iemesls ir šķīrējtiesu savstarpējā konkurence – tādēļ ir biežāk sastopamas atsauces uz valstu tiesu lietām nekā uz citu šķīrējtiesu lietām, kurās izmantoti tie paši likumi, pat ja lietu apraksti ir publicēti šķīrējtiesu pārskatos. Taču augstākminētais neizslēdz to, ka šķīrējtiesneši mēdz veikt arī atsauces uz analogijām citās tiesību sistēmās un šķīrējtiesās, jo īpaši, ja šķīrējtiesnesis ir labi pazīstams ar kādu citu sistēmu, piemēram, ar savas mītnes valsts tiesībām un judikatūru. Tieši tas, ka šķīrējtiesneši vienas lietas ietvaros var pārstāvēt visplašāko ģeogrāfisko un profesionālo pieredzi, padara šķīrējtiesu spriedumus par pasaules tiesisko domu plašāk pārstāvošiem nekā vispārējās jurisdikcijas tiesu spriedumus. Zināmas paralēles var tikt vilktas ar EST tiesnešiem, kuru skats uz tiesībām ir plašāks un pārliecinātāks kā valstu vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešiem. Taču, nenoliedzami, šķīrējtiesnešu darbam nav tik visaptverošas un tālejošas sekas kā EST tiesnešu radītajiem spriedumiem, jo šķīrējtiesnešu uzdevums ir sniegt strīda risinājumu un vairumā gadījumu viņu domu gājiens un argumentācija paliek plašākai auditorijai nezināmi. Parasti šķīrējtiesu pārskatos un lietu atstāstos atspoguļo tikai daļu lietas tehnisko informāciju un skopas ziņas par nolēmuma argumentāciju.

Galvenais mērķis, izvēloties veidu un summu prasības tiesvedības izdevumu nodrošinājumam, ir atrast vispiemērotāko formu, tā, lai pēc iespējas tiktu garantētas visas atbildētājam nepieciešamās garantijas, vienlaikus pēc iespējas mazinot neērtības, kas rodas prasītājam. Forma, kādā var prasīt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu nav noteikta, tā var būt iemaksa īpašā bankas kontā, bankas garantija, tiesības apķīlāt parādnieka īpašumu vai citi institūti⁴⁰³. N.Rubinss uzskata, ka kaut arī lūgums pēc nodrošinājuma parasti tiek iesniegts šķīrējtiesas procesa sākumā, tiesnešiem un šķīrējtiesnešiem nevajadzētu paturēt prasītāja nodrošinājumu uz visu procesa laiku, jo arī terminētas tiesas vešanas izdevumu parādzīmes var atturēt atbildētāju no traucējošas rīcības⁴⁰⁴. Neatrisināts ir jautājums vai naudas summai, kas ir iemaksāta, ir jāpelna procenti. Ja nodrošinājuma iemaksa tiek glabāta tādā veidā, ka tā pelna, tad ir jāizlemj, kam pienākas ienākumi: pusei, kura iemaksājusi nodrošinājuma summu, vai, piemēram, administratīvo izmaksu segšanai. Bieži iemaksa tiek veikta šķīrējtiesai, piemēram, aizskaitot to uz

⁴⁰³ O'Reilly M.LPP. Costs in arbitration proceedings. 2nd edition. London : Lloyd's of London Press, 1997. – lpp.40.

⁴⁰⁴ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International arbitration, 2000. – lpp.321-322.

atsevišķu kontu, tomēr procentu pieaugums spriedumos netiek minēts, tāpēc, iespējams, to patur šķīrējietes, kas gan nebūtu korekti. Tāpēc prasītājam izdevīgāki iemaksas veikšanas varianti ir, piemēram, mērķdepozīti, kur procentu ienākumi paliek prasītāja rīcībā.

3.7.5. Ar prasītāja finanšu stāvokli saistīti iemesli

Dibināts iemesls uzskatīt, ka prasītāja finansiālās grūtības ir nozīmīgākais pamats, lai lūgtu apmierināt prasību par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, tiek uzskatīts par vismazāk apšaubāmo. Lielākā daļa no lūgumiem par nodrošinājuma iemaksu, kuri tiek apmierināti, tiek pamatoti ar prasītāja nestabilo vai nelabvēlīgo finanšu situāciju, protams, tam ir jābūt vērā ņemamiem pierādījumiem. Kā Lodrs Tiesnesis Longmors (Longmore) konstatēja *Azov Shipping Co v Baltic Shipping co* lietā⁴⁰⁵, bez vajadzības šāda prasība netiek piespriesta. Finanšu informāciju var nākties izprasīt pašam prasītājam vai arī lūgt izziņu citām kompetentām personām vai iestādēm. Finanšu informācijas pieprasīšana ir nepieciešama, jo tā ir drošākais izejas punkts, lai izvērtētu prasītāja finanšu situāciju un tā spēju apmaksāt tiesas piespriedi⁴⁰⁶. Prasītāja nevēlēšanās sniegt šķietami konfidenciālu finanšu informāciju tiek uzskatīta par sliktas finanšu situācijas indikatoru, radot pamatu uz kā balstīt turpmākos tā finanses iespaidojošos lēmumus šķīrējietes procesa laikā. Procesā vispārējās jurisdikcijas tiesās otrais biežāk minētais iemesls pagaidu tiesisko aizsardzības līdzekļu prasīšanai, aiz nu jau novecojušā argumenta - prasītāja rezidēšanas ārvalstīs-, tiek minēts arī viņa sliktais finansiālais nodrošinājums, jo tādi prasītāji tiek uzskatīti par “labi nodrošinājušiemies pret sprieduma izpildi, vai nu ar dzīvesvietu ārpus jurisdikcijas, neprognozējamību vai līdzekļu slēpšanu ārvalstīs”⁴⁰⁷. Šķīrējietes procesā mēdza uzskatīt, ka prasītāja sliktais finansiālais nodrošinājums nav uzskatāms par pietiekamu pamatu, lai no viņa prasītu tiesvedības izdevumu nodrošinājumu⁴⁰⁸, jo tādējādi tiktu liegta pieeja taisnīgam strīdu risinājumam. Tomēr, arī attiecībā uz fiziskām personām vēsturiski bija pieļaujami izņēmumi, piemēram, ja “nabadziņš” izrādās nomināls prasītājs aiz kura muguras slēpjas patiesais prasītājs, kurš veikli izmanto to, ka noteiktas pamattiesības nedrīkst tikt liegtas. Šādā situācijā šķīrējietes ir

⁴⁰⁵ *Azov Shipping Co v Baltic Shipping Co* 1999 2 Lloyd's Rep. Citāts: „Nebūs daudz to lietu, kurās tiesa vai šajā gadījumā šķīrējietes uzskatītu par pareizu pieņemt lēmumu apmierināt lūgumu pēc juridisko izmaksu nodrošinājuma, prasības pieteicējam pierādot, ka tam ir pietiekami aktīvu, ar ko nosegt jebkura apjoma nodrošinājuma garantiju, un turklāt šie aktīvi ir viegli pieejami, lai apmierinātu jebkuru izmaksu apmēru /.. /ja prasītājam ir šādi aktīvi, tad es neuzskatītu par vajadzīgu prasīt šādu iemaksu. Turpretim, ja prasītājam nav šādu aktīvu vai aktīvi nav viegli pieejami, lai segtu jebkuru tiesas prasību, tad es uzskatītu par nepieciešamu prasīt šādu garantiju”.

⁴⁰⁶ Soo G. Securing costs in Hong Kong arbitration. *International Arbitration Law Review*, 2000, Vol. 3, No. 1. – lpp.29.

⁴⁰⁷ Heidt K. et al; *Supreme Court's Rash Decision Fails to Scratch the Valuation Itch*, *Business Lawyer*, 1998.

⁴⁰⁸ *Parkinson v Triplan* 1973 1 Q.B. 609 para. 613; *Pearson v Naydler* 1977 1 W.L.R. 899 para. 902; *Cowell v Taylor* (1885) 31 Ch.D. 34, para. 38.

pamats prasīt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu arī par „piesegam izmantotiem” prasītājiem, lai atbildētājs spētu pasargāties no zaudējumiem, kuri rastos, aizstāvoties no pretiniekiem, kas slēpjas aiz ierobežotas atbildības.

Viedoklis, ka tieši finanšu informācija ir visbūtiskākā, lai izvērtētu nepieciešamību pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma, ir izplatīts Zvērināto Šķīrējtiesnešu institūta vadlīniju analītiķu vidū⁴⁰⁹. Lai prasība pēc šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa tiktu apmierināta, pietiek, ja ir “kaut kas neparasts” saistībā ar prasītāja situāciju⁴¹⁰, piemēram, prasītājs steidzami veic apvienošanos ar citu uzņēmumu, iespējams, lai izvairītos no šķīrējtiesas lēmuma izpildes⁴¹¹. Tādos gadījumos ir jāizvērtē patiesie šādu biznesa lēmumu iemesli – vai tā ir normāla, iepriekš plānota rīcība, kura pamatota ar biznesa motīviem, vai mēģinājums pārvietot aktīvus, lai apgrūtinātu nolēmuma izpildi. Teorētiski uzdevums nav sarežģīts, taču praksē, jo sevišķi agrīnā strīdu risināšanas posmā, kvalitatīvi to veikt ir grūti: ziņas par atbildētāja finanšu situāciju bieži ir nepilnīgas vai vienpusīgas, kā arī šķīrējtiesas sastāvam būtu jāvelta krietni daudz laika, iedziļinoties prasītāja biznesa darbības vēsturē un citos komplicētos finanšu indikatoros, lai izvērtētu, cik pamatota ir, piemēram, apvienošanās. Gluži tāpat ir grūti noskaidrot finansiālo grūtību iemeslus un dabu, piemēram, to, vai neveiksmīgi biznesa lēmumu virkne varēs iespaidot kompānijas vēlmi un spēju pildīt šķīrējtiesas lēmumu. Piemēram, kā ICC lēmuma Nr. 6697 gadījumā: prasītājs bija gandrīz maksātnespējīgs un bija uzņēmies būtiska apjoma parādsaistības, kuru apjoms pārsniedza uzņēmuma aktīvu apjomu, tāpēc šķīrējtiesa viegli varēja atrast pamatojumu prasīt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu.

Apzinoties to, cik grūti ir iegūt un adekvāti izvērtēt pilnīgus un precīzus finanšu datus par uzņēmuma stāvokli, šķīrējtiesai var būt nepieciešams meklēt cita veida pamatojumu prasībai pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma, piemēram, ticamiem pierādījumiem par to, ka prasītājs nebūs spējīgs apmaksāt tiesas vešanas izdevumus, ja to nāktos darīt⁴¹². Atbildētājam ir jāspēj *prima facie* pierādīt, ka prasītājam nepiemīt nepieciešamā finanšu kapacitāte un spēja pildīt potenciālo spriedumu⁴¹³. Šķīrējtiesai, izvērtējot pierādījumus, jāspēj izprast, vai prasītājs patiesi ir

⁴⁰⁹ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International arbitration, 2000. – lpp.326.; Shockmann v Hogg, QCA 28 (2003), par. 9-12.

⁴¹⁰ Reid G. Security for costs in international arbitration – forget it? New Law Journal Arbitration and ADR Supplement, 2002. – lpp.1426.

⁴¹¹ XY International v Societe Z, (1997 (2) ASA BULL 363)), Swiss Arbitration Association.

⁴¹² Hsu L. Orders for security for costs and international arbitrations in Singapore. International Arbitration Law Review, 2000, Vol. 3, No. 4. – lpp.111.

⁴¹³ Berger K.LPP. International economic arbitration. Deventer; Boston : Kluwer Law and Taxation, 1993. – lpp.336.

maksātnespējīgs, vai cieš no īslaicīgām naudas plūsmas problēmām⁴¹⁴, jo maksātnespēja var norādīt uz pilnīgu naudas trūkumu, kas nozīmēs arī prasītāja nespēju maksāt tiesas izdevumus, turpretim naudas plūsmas problēmas uz to nebūt nenorāda. Īslaicīgas naudas plūsmas grūtības nav uzskatāmas par pietiekamu pamatu, lai apmierinātu prasību pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājumu starptautiskajā komerciālajā šķīrējtiesā⁴¹⁵. Vēl jo vairāk, pat lietās ar maksātnespējīgiem prasītājiem var būt nepieciešami vēl papildu pierādījumi par puses nespēju pildīt lēmumu, kā *Coppée-Lavalin v. Ken-Ren Chemicals Ltd.*⁴¹⁶ lietā, kur fakts, ka maksātnespējīgais prasītājs pats nebija veicis sākotnējās šķīrējtiesas iemaksas, tika minēts kā būtiskākais, apmierinot lūgumu pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma. Tomēr arī šādā gadījumā jāizvērtē, vai nerodas situācija, kad lūgums pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma tiek apmierināts, bet rezultātā “pretējai pusei tiek liegta piekļuve strīdu izšķiršanai šķīrējtiesā, balstoties uz apstākļiem, kas nav ar to saistīti”⁴¹⁷. Lietā *Oilex A.G. v Mitsui & Co.*⁴¹⁸ pretējās puses finansiālais stāvoklis tika uzskatīts par būtisku faktoru tiesvedības izdevumu nodrošinājuma lūguma apmierināšanā, bet kā galvenais arguments tika minēts tas, ka prasītājam nav „pietiekami aktīvu vai tam draud maksātnespēja”. Tas vien, ka prasītājam ir finansiālas grūtības, nedod pietiekamu pamatu prasības par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma apmierināšanai, kā Tiesnesis lords Bingham (Bingham) lietā *Bani v. Korea Shipbuilding & Engineering Corp* vērsa uzmanību uz to, ka ir svarīgi, lai tiesnešu lēmuma pieņemšanas ietvars būtu pusēm zināms, protams, neapstrīdot to, ka tiesnesim ir visplašākās pilnvaras. Šajā ietvarā nevajadzētu atsaukties uz līguma slēgšanas pamatu, jo no puses nevar prasīt atbildību par tādu finansiālo stāvokli, kuru tā nevarēja ne saprātīgi paredzēt, ne iespaidot⁴¹⁹.

Tādējādi, neskatoties uz to, ka pietiekami pierādīta slikta finanšu situācija ir viens no galvenajiem iemesliem, lai apmierinātu atbildētāja lūgumu par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, šīs finanšu grūtības vai draudi ir jāpierāda ar neapgāžamiem pierādījumiem,

⁴¹⁴ Wagner G. Impecunious parties and arbitration agreements. Zeitschrift für Schiedsverfahrensrecht, 2003, Vol. 5. – lpp.207.

⁴¹⁵ Bank Mellat v Hellinki Techniki Q.B. 291, Coppee Lavalin v Ken-Ren Chemicals Lloyd’s Regp. Vol. 2 1994 pg.110, Thune and Roll v London property Limited and Others.

⁴¹⁶ Coppee Lavalin v Ken-Ren Chemicals, Lloyd’s Regp. , 1994, Vol. 2. – lpp.110.

⁴¹⁷ Karrer LPP.G. , Desax M. Security for costs in international arbitration. Why, when, and what if... In: Amoricum L., Bockstiegel K. Law of international business and dispute settlement in the 21st century. Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 2001. – lpp.348., Berger K.LPP. International economic arbitration. Deventer; Boston : Kluwer Law and Taxation, 1993. – lpp.336.

⁴¹⁸ Oilex A.G. v Mitsui & Co., 669 F. Suppg. 85 (S.D.N.Y. 1987)

⁴¹⁹ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International arbitration, 2000. – lpp.295- 305, cf. Krell v Henry (1903) 2 K.B. 740 (Court of Appeal).

prasītājam pašam šī situācijai ļaunā nolūkā ar nodomu jāpasliktina, kā arī situācijai ir jābūt būtiski sliktākai nekā līguma slēgšanas brīdī. Nozīme ir arī finanšu grūtību pakāpei.

Gadījumos, kad prasītājs neuzrāda stāvokļa analīzei nepieciešamos datus, ir būtiski uzzināt un izvērtēt šīs rīcības iemeslus. Rīcību, kas var tikt traktēta kā nevēlēšanās sadarboties ar šķīrējtiesu vai tās prasību klaja ignorēšana, ir neskaitāmi ar uzņēmējdarbību saistīti iemesli: piemēram, raizes, ka atbildētājs, kurš darbojas tajā pašā tirgus segmentā, var kaut nejauši izpaust šķīrējtiesas laikā iegūto informāciju par prasītāja biznesu, kas, savukārt, nelabvēlīgi ietekmētu prasītāja tirdzniecības izredzes; vai kāds līgumisks aizliegums izpaust jebkādu finanšu informāciju par savu finanšu stāvokli, piemēram, konfidencialitātes prasības *due diligence* procesa laikā.

3.7.8. Nosacījumi saistībā ar nolēmuma izpildi

Neatkarīgi no tā, kādas pilnvaras šķīrējtiesai vai tiesai piešķir pušu šķīrējtiesas līgums, tam piemērojamais likums un šķīrējtiesas procesam un strīda izšķiršanai piemērojamais likums, noteicoša nozīme ir tam, lai lietas faktiskie apstākļi dotu pietiekamu pamatu prasīt pēc nodrošinājuma atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai. Tas, kādiem nosacījumiem ir jāizpildās, lai lūgums tiktu apmierināts, jāizlemj atsevišķi katrā gadījumā, izvērtējot, pirmkārt to, vai prasība ir neatspēkojama (*prima facie*), otrkārt, vai tā ir neapšaubāma (*bona fide*) un, treškārt, cik liela ir varbūtība, ka zaudētāja puse neapmaksās tiesas izdevumus. Veicot šo izvērtējumu, šķīrējtiesnešiem ir jāmeklē līdzsvars starp pušu konfliktējošajām interesēm⁴²⁰. Kā šķīrējtiesas, tā valstu vispārējās jurisdikcijas tiesas izmanto ļoti atšķirīgus kritērijus, lai noteiktu, vai tiesvedības izdevumu nodrošinājuma prasību apmierināt⁴²¹, taču visizplatītākā ir rīcība, vadoties pēc nepieciešamības konkrētajā situācijā⁴²².

Prasības neatspēkojamība ir atkarīga no tās likumpamatotības, kas, galvenokārt, skar šķīrējtiesas pilnvaras izdot šādu prasību. Pamats, pret kuru pusēm ir vismazāk iemeslu celt iebildumus, ir likumīgi noslēgts šķīrējtiesas līgums. Tā kā komercietās ne vienmēr līgums ir slēgts īpaši šajā lietā izvērtējot potenciālos juridiskos riskus: praktiski nav gadījumu, kad puses būtu noteikti un nepārprotami atrunājušas tik specifisku nosacījumu kā tiesvedības izdevumu

⁴²⁰ Lew J.D.M. Introduction to the work of the Arbitration Practice Sub-Committee. *Arbitration: Journal of the Chartered Institute of Arbitrator*, 1997, Vol. 63, No. 3. – lpp.166. ; Lieta No. 415 of 20 November 2001, (ASA Bulletin 20 (3)) 467.

⁴²¹ Colbran S.E. Security for costs. Pyrmont: Law Book Co of Australasia, 1993. – lpp.233.

⁴²² Sir Lindsay Parkinson & Co v Triplan Ltd (1973), 2 All E.R. 273

Bank Mellat v Hellinki Techniki SA (1984) Q.B. 291 (Court of Appeal) lpp. 303.

nodrošinājums. Tāpēc daudz lielāka nozīme ir šķīrējtiesu vadošajam likumam, kā arī šķīrējtiesas noteikumiem un saistošajiem precedentiem, ja tādi ir.

Noteikumi, kas regulē šķīrējtiesas pilnvaras, ir norādīti pašas šķīrējtiesas nolikumā. Līdzīgi kā citu tiesu regulējošajos dokumentos, Anglijas šķīrējtiesas akta sākumā norādīti vispārīgie uzdevumi, kas paredz: pirmkārt, ka šī procesa mērķis ir taisnīgā veidā rast strīda risinājumu ar neitrālas šķīrējtiesas palīdzību, pie tam bez nevajadzīgas vilcināšanās un izmaksām, un, otrkārt, ka pusēm ir tiesības izlemt nosacījumus, kādi regulēs viņu strīda izšķiršanu, kā vienīgo izņēmumu minot “sabiedrības interešu ievērošanas aizsardzību”⁴²³. Nākamais regulēšanas līmenis ir atšķirīgs, tomēr kopumā ietver Anglijas Augstākās Tiesas Pavēles Nr. 23 nosacījumus, kuri dod tiesai tiesības prasīt nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai:

- 1) prasītāja parastā rezidences vieta ir ārpus jurisdikcijas⁴²⁴;
- 2) prasītājs ir “nomināls prasītājs”, kurš vēršas tiesā kāda cita interesēs un ir pamatotas aizdomas, ka viņš nespēs samaksāt atbildētāja tiesas izdevumus;
- 3) prasītājs ir nomainījis adresi, plānojot izvairīties no tiesas sprieduma.⁴²⁵

Šajā regulēšanas līmenī ir jāieskaita arī judikatūra, lai gan starptautiskai šķīrējtiesai tā nav saistoša. Lietā *Sir Lindsay Parkinson & Co Ltd v Triplan Ltd*.⁴²⁶ Tiesnesis lords Denings nosauca apstākļus, kuri būtu jāņem vērā⁴²⁷:

- a) vai prasības pamats ir *bona fide* un nav neīsts;
- b) vai prasītājam ir samērā labas izredzes uzvarēt prāvā;
- c) vai atbildētājs vai kāds cits avots prasības izskatīšanas laikā ir atzinis, ka bija pienākums maksāt;
- d) vai tiesai ir iemaksāta būtiska naudas summa (ne tikai maksājums tiesai, lai atbrīvotos no bezjēdzīgas prasības);

⁴²³ Arbitration Act, 1996, U.K, Article 1.. Pieejams: www.hms.gov.uk/acts/acts1996/1996023.htm , skatīts 2010. gada 1. augustā.

⁴²⁴ Oriģinālā : which rather insular power is specifically denied to arbitrators by Section 38 (3) of the Arbitration Act 1996;

⁴²⁵ Friba Frics B.F. Security for costs. Pieejams: <http://www.arbitrate.org.uk/nvjan97/security.htm> , <http://www.arbitrate.org.uk/nvjan97/security.htm> skatīts 2004. gada 16. aprīlī.

⁴²⁶ *Sir Lindsay Parkinson & Co v Triplan Ltd* COURT OF APPEAL, 1973 Q B 609, 19 January 1973, 2001 The Incorporated Council of Law Reporting for England & Wales.

⁴²⁷ Ibid.

- e) vai lūgums pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma ir lietots, lai piespiestu otru pusi atsaukt patiesi pamatotu prasību;
- f) vai prasītāja naudas grūtības ir jebkādā veidā ietekmējusi atbildētāja rīcība, piemēram, vilcināšanās maksāt vai izpildīt savas saistības.

Praksē gan šķīrējtiesai ir vajadzīgs iepazīties ar lietas apstākļiem, pirms tā varētu pieņemt lēmumu. Kā Tiesnesis lords Brauns-Vilkinsons (Brown-Wilkinson) secināja lietā *Porzelack K.G. v. Porzelack Ltd*⁴²⁸, ir nepieciešams pierādīt to, ka nav šaubu par to, ka atbildētājs uzvarēs, par ko nerodas šaubas jau pirms lietas izskatīšanas, un ka zaudējušais prasītājs varētu nepildīt nolēmumu. Otrais jautājums ir būtiskāks, jo par vairumu no augstākminētajiem apstākļiem nav iespējams nekļūdīgi noskaidrot, tādēļ galvenais jautājums paliek nemainīgs, vai prasītājs būs vai nebūs spējīgs maksāt tiesas izdevumus.

Šķīrējtiesai ir iemesls izdarīt negatīvus secinājumus, ja kāda puse šķīrējtiesa laikā demonstrē nepiemērotu uzvedību: pušu pienākums ir sadarboties un labā ticībā palīdzēt pierādījumu vākšanā⁴²⁹. Tā kā šķīrējtiesas pilnvaras izriet no pušu gribas, tad šķīrējtiesai ir jācenšas nodrošināt, lai pušu sākotnējais pamatotais spriedums par procedūru, kas izriet no pušu līguma, tiktu ievērots, šķīrējtiesas pienākums ir veikt savu darbu, cenšoties piepildīt pušu *ex ante* pamatotās cerības par strīdu izšķiršanas norisi⁴³⁰, taču šķīrējtiesai jācenšas „balstīties nevis uz pušu vēlmēm strīda karstumā, bet gan uz sākotnējām pušu cerībām par procesa norisi”⁴³¹. Tāpēc šķīrējtiesai jācenšas izdibināt, kādas tieši ir tās strīdu risināšanas procesuālās normas, kuras vispilnīgāk atbilst pušu vēlmēm, pat tādām, kas nav skaidri izteiktas, nemaz nerunājot par tādām, kuras ir skaidri noformulētas, jo tikai pēc šīs apzināšanas, šķīrējtiesa var lemt par to, vai pušu sākotnējā griba ietver šķīrējtiesas tiesības lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma lūguma apmierināšanu.

Viens no svarīgākajiem sprieduma izpildes priekšnosacījumiem ir tā neapstrīdamība, tādēļ jāpievērš liela uzmanība tam, uz kāda pamata var apšaubīt šķīrējtiesas spriedumu. Tas, vai sprieduma izpildīšanas iespējas tiks mazinātas ir jāņem vērā arī lemjot par tiesību aizsardzības

⁴²⁸ PORZELACK USA, INC., Plaintiff-Appellee, v. PORZELACK K.G. & COMPANY, Defendant-Appellant. No. 89-69. United States Court of Appeals, Fourth Circuit. Nov. 1, 1989.

⁴²⁹ Rubino-Sammartano M. International arbitration law and practice. 2nd revised edition. Hague: Kluwer Law International, 2001, cf. Reinsurance Australian Corporation v HIH Casualty and General (2003) FCA803 (Fed. Court of Australia), where Clatiesību pagaidu aizsardzības līdzeklisant refused to offer evidence of its financial viability, the tribunal inferred that the evidence would have hurt the Clatiesību pagaidu aizsardzības līdzeklisant's position.

⁴³⁰ Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. American Review of International Arbitration, 2000. – lpp.314.

⁴³¹ Style C. The role of arbitration. International Financial Law Review, 1995, Vol. 14, No. 3. – lpp.3.

pagaidu līdzekļiem, pievēršot uzmanību tam, kā noritēs lēmuma izpilde (1) paša šķīrējtiesas procesa laikā, (2) vadoties pēc šķīrējtiesas procesa likuma un (3) pēc valstu vispārējās jurisdikcijas tiesu jurisdikcijas attiecībā uz to pusi vai tās aktīviem, pret kuriem ir vēršama pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļu piedziņa. Jautājums par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu izpildāmību tika apspriests UNCITRAL Šķīrējtiesas Darba grupā, kurā piedalījās 39 valstu pārstāvji.⁴³² Darba rezultātā tika identificēti trīs veidu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi: a) tādi, kuru mērķis ir sekmēt šķīrējtiesas procesa norisi, b) tādi, kas tiek lietoti, lai izvairītos no zaudējumiem vai saglabātu esošo situāciju līdz strīdu risināšanas beigām, un c) tādi, kas sekmē lēmuma izpildi. Darba grupa uzskatīja, ka vislielākā vajadzība pēc lēmumu izpildes mehānisma ir tiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, kuri paredzēti, lai sekmētu lēmuma izpildi, piemēram, aktīvu iesaldēšana, kā arī lūguma pēc nodrošinājuma apmierināšana. UNCITRAL Darba grupas uzskats bija, ka palīdzība mehānismam, kā nodrošināt to tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu, kuru mērķis ir saglabāt *status quo*, tostarp lēmumu par līgumsaistību ievērošanu, izpildi, kurš bija nepieciešama daudz mazākā mērā nekā iepriekšminētajiem. Tika secināts, ka vismazāk papildus palīdzības mehānismi ir vajadzīgi tiem līdzekļiem, kuri ir paredzēti šķīrējtiesas sekmēšanai, jo šķīrējtiesas sastāvam parasti ir veidi kā ietekmēt šādu lēmumu izpildi, arī lemjot par kopējām tiesas izmaksām.⁴³³

Lai pierādītu, ka lēmums nebūs izpildāms *prima facie*, ICC lietā Nr. 8786 starp Turcijas un Vācijas pusēm, tika izmantoti pierādījumi par Turcijas vispārējo spriedumu izpildes statistiku. Šķīrējtiesa, piesaucot vēl divus argumentus, neuzskatīja, ka sprieduma izpilde būs apgrūtināta, un neatbalstīja lūgumu pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma, kas būtu nepieciešama, jo Turcijā esot apgrūtināta spriedumu izpilde. Šķīrējtiesa uzskatīja, ka pierādījumi – vienas Turcijas Apelācijas tiesas lēmums vienā lietā un tam sekojošs viena akadēmiķa raksts – neveido kopējo ainu par spriedumu izpildi šajā valstī. Tāpēc nav pamata uzskatīt, ka sprieduma izpilde Turcijā būtu “vairāk nekā neiespējama”.

Debatēs pirms Aglijas 1996. gada Šķīrējtiesu Akta pieņemšanas, tika diskutēts par šķīrējtiesu pilnvarām prasīt nodrošinājuma iemaksu prasītāja ārvalstu rezidences vietas dēļ, Laisingtonas Lords Donaldsons kolēģiem atgadināja, ka gadījumos, kad prasītāja aktīvi ir Eiropas Savienības ietvaros, nav nepieciešamības pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma, jo problēmas radītos vien tad, ja šiem aktīviem nebūs iespējas tikt klāt. Viņa kolēģis Lords Bairons uz to

⁴³² Report of the U. N. Secretary-General. Settlement of commercial disputes. A/CN.9/WG.II/WPG.108, 2000, January. – par.104.

⁴³³ Werbicki R. Arbitral Interim Measures. Fact or Fiction? Dispute Resolution Journal, 2003, Vol. 57, January. – lpp.65.

atbildot skaidroja, ka cenšoties tikt pie lēmuma par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma, tā gribētājam nāksies minēt kādu citu iemeslu, ar kuru censties pārliecināt šķīrējtiesu, ka sprieduma īstenojamība ir svarīgākais kritērijs un ka būs grūtības ar sprieduma izpildi vai vēl ko citu.”⁴³⁴

Kopējā spriedumu izpildes aina vairākās aptaujās liecina, ka izpildīto spriedumu apjoms ir 98%, skaitot gan brīvprātīgi, gan ar tiesas sprieduma palīdzību izpildītos lēmumus⁴³⁵. Tik augsts rādītājs ir tādēļ, ka puses apzinās, ka spriedumu nepildīšanas sekas var būt iznīcinošas: iekļaušana melnajos sarakstos, citu biznesa partneru boikots un sabojāta reputācija kādā no biznesa segmentiem⁴³⁶. Pēc O.Čukumeridže (Chukwumerije) rakstītā, Ņujorkas konvencija ir “viens no drosmīgākajiem mēģinājumiem uzlabot šķīrējtiesu praksi un panākt to, lai dažādas valstis vienādotu to attieksmi pret ārvalstu šķīrējtiesu spriedumiem un to izpildi”⁴³⁷, ja šķīrējtiesas procesa beigās netiek panākta arī sprieduma izpilde, tad nav sasniegts strīda taisnīgs risinājums⁴³⁸. ICC lietā 8786⁴³⁹ secināts, ka pārskats par spriedumu izpildi nav pietiekams pamats, lai prasītu tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, jo pusēm pirms līguma slēgšanas ir bijusi iespēja iepazīties ar statistiku par iespējām izpildīt šķīrējtiesas līgumu valstī, kurā atrodas pretējās puses aktīvi. Pusēm nav nekādu šķēršļu pirms līguma slēgšanas iepazīties ar būtiskajiem apstākļiem un izvērtēt visus iespējamus juridiskos riskus, jo pretējās puses reģistrācijas valsts tām nav noslēpums⁴⁴⁰. Pusēm slēdzot līgumus, neapšaubāmi, nav iespēju izvērtēt visus ar līgumu saistītos riskus, bet tās var izvērtēt faktisko situāciju tanī brīdī, kad līgums tiek slēgts⁴⁴¹. Šāds ierosinājums vērtējams kā absurds mūsdienu biznesa apstākļos.

Daudzi divpusēji līgumi, tā sauktie FCN (Friendship, Commerce and Navigation – Draudzības, tirdzniecības un navigācijas līgumi) ietver normas par ārvalstīs izdotu šķīrējtiesas spriedumu izpildi, kas noder gadījumos, kad sprieduma izpildes valsts nav Ņujorkas konvencijas dalībvalsts, bet ir kāda FCN līguma puse. Ne ICC, ne UNCITRAL nav savu sprieduma izpildes

⁴³⁴ Citēts no Brawn D., Fenn LPP. Security for costs in arbitration in England and Wales. *International Arbitration Law Review*, 2003, Vol. 6, No. 6. – lpp.194.

⁴³⁵ Kerr M. Concord and conflict in international arbitration. *Arbitration International*, 1997, Vol. 13, No. 2. – lpp.129.

⁴³⁶ Šarčević LPP. *Essays on international commercial arbitration*. London: Graham & Trotman, 1989. – lpp.177,191.

⁴³⁷ Chukwumerije O. *Choice of law in international commercial arbitration*. Westport: Quorum Books, 1994. – lpp.17-18.

⁴³⁸ Rawding N. Costs, fees and security for costs in international arbitrations. *International Trade Law and Regulation*, 1997, Vol. 3, No. 3. – lpp.70-75.

⁴³⁹ ICC Award No. 7531/1994. *ICC Bulletin*, 2000, Vol. 11, No. 1.

⁴⁴⁰ ICC Award No. 7047/1997. *ICC Bulletin*, 1997, Vol. 8, No. . – lpp.61-63.

⁴⁴¹ Ibid.

mehānismu, bet galīgais nolēmums, kas izdots, vadoties pēc šiem noteikumiem, ir izpildāms saskaņā ar jebkuras Ņujorkas konvencijas dalībvalsts procesuālo kārtību. ICSID konvencija turpretim paredz savu spriedumu izpildes mehānismu, šie spriedumi arī nav apstrīdami ārpus ICISID institūcijām. Spriedumu apstrīdēšanai ir paredzēti pieci pamati, kurus ir tiesības izvērtēt tikai ICSID Ģenerālsekretāram.

3.7.8. Testi nepieciešamības un lūguma apmierināšanas pamatotības izvērtējumam

Ņemot vērā, ka prasītāja finansiālais stāvoklis ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc tiek lūgta iemaksa tiesvedības izdevumu nodrošinājumam, arī lielākais vairums šķīrējtiesās lietoto pārbaudes testu par šī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļa piemērotību, ir saistīti ar finansiālās situācijas un potenciālo naudas resursu pieejamības izvērtējumu. Šķīrējtiesas praksē lieto dažādus testus, lai noteiktu, vai prasītājs būtu spējīgs maksāt pēc nolēmuma zaudējuma gadījumā. Šie testi ir izveidoti, lai pēc iespējas objektīvāk izvērtētu esošo situāciju, jo, neskatoties uz grūtībām precīzi novērtēt esošo finanšu situāciju, no tās izvērtējuma vairumā gadījumu ir atkarīga arī lūguma pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma apmierināšana⁴⁴².

Pirmkārt, ir jāpieprasa nodrošinājuma iemaksa, ja ir *pamats ticēt*, ka prasītājs nespēs apmaksāt atbildētāja tiesas izdevumus, ja viņam nāktos to darīt⁴⁴³. Otrkārt, saskaņā ar Šveices un Vācijas pieeju, ir jāliek iemaksāt nodrošinājumu, ja prasītāja situācija ir pasliktinājusies starp lūguma noslēgšanu un strīda izšķiršanu šķīrējtiesā⁴⁴⁴. Lai apliecinātu prasītāja neesošo maksātspēju, atbildētājam ir jāspēj apmierinoši izpildīt šādus nosacījumus:

1. jāpierāda ar ticamām liecībām no avotiem, kuriem ir informācija par prasītāja slikto finanšu situāciju, pievienojot atbilstošus dokumentus, (gada pārskatus un grāmatvedības dokumentus) vai citu informētu autoritatīvu informācijas avotu ziņas vai informāciju, kas pierāda kādu iepriekšēju tiesas spriedumu nepildīšanu, vai jebkādu citus šos argumentus pastiprinošu ticamus pierādījumus;
2. Atsevišķi ņemtiem šiem pierādījumiem ir jārada pamatotas šaubas, ka prasītājs nespēs apmaksāt atbildētāja tiesas izdevumus, ja būtu tāds spriedums.

⁴⁴² Needham M.J. Order for security for a party's costs. Arbitration Journal of the Chartered Institute of Arbitrator , 1997, Vol. 63, No. 3. – lpp.122.

⁴⁴³ Ibid. Regia Autonoma de Electricitate Renel v Gulf Petroleum International Ltd., 1996, 2 All E.R. 319.

⁴⁴⁴ Sandrock O. The cautio judicatum solvi in arbitration proceedings. Journal of International Arbitration, 1997, Vol. 14, No. 1. – lpp.17.

3. Atbildētājam ir jāpierāda, ka prasītājs nebūs spējīgs samaksāt, nevis ka šāda iespēja nav izslēdzama⁴⁴⁵.

ICC lietas Nr. 10032 1999. gada 9. novembra procesuālajā lēmumā, Šķīrējtiesas sastāvs uzskaitīja prasības, kuras atbildētājam nepieciešams pierādīt, lai varētu prasīt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu:

- a) faktiskā situācija pašlaik ir būtiski atšķirīga no tās, kāda bija tobrīd, kad puses slēdza līgumu;
- b) pašreizējā situācija ir tāda, ka būtu augstākā mērā negodīgi, ja šķīrējtiesas process tiktu turpināts bez šāda nodrošinājuma garantijas; ja vien prasītājs nespēj pierādīt, ka ar šāda lēmuma pieņemšanu, viņam tiktu liegtas tiesības uz dalību šķīrējtiesā;
- c) ņemot vērā gan lietas materiālos apstākļus, gan tos apstākļus, kas ir saistīti ar lūgumu pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma iemaksas, tā apmierināšana būtu augstākā mērā negodīga attiecībā pret prasītāju.⁴⁴⁶

Līdzīgas vadlīnijas, lai šķīrējtiesnešiem palīdzētu „noteikt būtiskākos faktorus, kuri jāizsver, pretstatā tiem faktoriem un argumentiem, kuriem ir mazāka nozīme un tiem, kurus ir jāatstāj pilnībā bez ievēribas”, 1997. gadā izdeva Zvērinātu šķīrējtiesnešu institūts, šķīrējtiesai ir jāizsver:

- a) vai prasītājam ir jurisdikcijā sasniedzami aktīvi;
- b) vai atbildētājs lieto šo lūgumu, lai panāktu, ka prasītājs neturpina virzīt pamatotu prasību;
- c) tas, cik lielā mērā atbildētājs ir vainojams prasītāja finansiālajās grūtībās⁴⁴⁷.

Kā papildu nosacījumus, kuri šķīrējtiesām jāņem vērā un jāizvērtē „izņēmuma situācijās”, vadlīnijas nosaka: iespējamību, ka prasītājs izvairīsies no sprieduma, lietas faktus, paredzamo uzvarētāju un piedāvājumus no atbildētāja puses atrisināt lietu, pusēm vienojoties. Šīs vadlīnijas īpašu uzmanību pievērš šķīrējtiesu pienākumam apzināt jautājumu par aktīvu atrašanās vietu. Pēc

⁴⁴⁵ Soo G. Securing costs in Hong Kong arbitration. *International Arbitration Law Review*, 2000, Vol. 3, No. 1. – lpp.29.

⁴⁴⁶ Karrer L.P.P.G., Desax M. Security for costs in international arbitration. Why, when, and what if... In: *Amoricum L., Bockstiegel K. Law of international business and dispute settlement in the 21st century*. Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 2001. –lpp.348.

⁴⁴⁷ Lew J.D.M. Introduction to the work of the Arbitration Practice Sub-Committee. *Arbitration: Journal of the Chartered Institute of Arbitrator*, 1997, Vol. 63, No. 3. – lpp.166.

lūguma par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma saņemšanas, šķīrējtiesnešiem ir jāprasa, lai prasītājs norāda vai tam ir jebkādi pieejami aktīvi attiecīgajā jurisdikcijā vai citās jurisdikcijās⁴⁴⁸.

Šādas vadlīnijas var būt iekļautas jau likumdošanā, piemēram, Honkongas likumdošana ietver visnotaļ piemērotu apskatāmo jautājumu sarakstu, kuri šķīrējtiesām jāizvērtē pirms lēmuma par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma pieņemšanas, liekot noskaidrot:

- a) kādi procesuālie noteikumi, kas saista šķīrējtiesas procesu;
- b) pušu sasitība ar šķīrējtiesas norises vietu;
- c) pušu rīcība, jo īpaši, vai prasība un lūgums pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājums ir *bona fide*;
- d) prasītāja prasības pamatotība un viņa iespējas uzvarēt prāvā;
- e) atbildētāja vainas vai atbildības atzīšana;
- f) prasības nodrošinājuma iemaksas tiesā vai cita veida līdzeklis, kas jau izpildīts;
- g) prasītāja finanšu līdzekļu pietiekamība un laba finansiālā situācija un iespaids, ko uz to atstājusi atbildētāja rīcība, ja tāds ir konstatējams;
- h) lūguma iesniegšanas laiks – vai var konstatēt vilcināšanos;
- i) vai pastāv mehānisms sprieduma izpildei;
- j) vai šķīrējtiesas procesu finansē trešā puse;
- k) šķīrējtiesas izmaksu paredzamais apjoms un cik liela iespējamība, ka summas būs ievērojamas⁴⁴⁹.

Šie testi ir paredzēti, lai veiktu sarežģītu un visaptverošu analīzi, lai pārliecinātos, ka faktiskā situācija rada pietiekamu pamatu prasīt izmaksu nodrošinājumu. Tomēr, tāpat kā iepriekšminētajās situācijās, ir ļoti grūti veikt objektīvu situācijas novērtējumu pirms iepazīšanās ar lietas faktiskajiem apstākļiem. Par piemērotāko jāuzskata Honkongas likuma regulējums.

⁴⁴⁸ Reid G. Security for costs in international arbitration – forget it? New Law Journal Arbitration and ADR Supplement, 2002. – lpp.1427.

⁴⁴⁹ Morgan R. The arbitration ordinance of Hong Kong. A commentary. Singapore: Butterworths, 1997. – lpp.147-151.

3.7.9.Šķīrējtiesnešu pašu uzlikti praktiskas dabas ierobežojumi

Iemesli, kāpēc pat gadījumos, kad šķīrējtiesas līgums vai nolikums nerada nekādas šaubas par šķīrējtiesas pilnvarām pieprasīt nodrošinājuma iemaksu atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanai, tās var izvairīties šo lēmumu pieņemt, jo:

- a) šķīrējtiesnešiem ir bažas radīt iespaidu, ka viņi lietas rezultātu jau ir izlēmuši pirms tās izskatīšanas⁴⁵⁰, kas var izraisīt pušu nevēlēšanos pakļauties turpmākajiem lēmumiem;
- b) prasot pārāk augstu iemaksu, šķīrējtiesneši nevēlas radīt situāciju, kuras rezultātā godprātīgai pusei tiktu aizšķērsota iespēja meklēt savu aizskarto interešu aizstāvību, kas ir īpaši nevēlami situācijās, kad pastāv šaubas, vai prasītāja sliktā finansiālā situācija nav radusies atbildētāja vainas dēļ;
- c) šķīrējtiesneši ar izteiktu romāņu-ģermāņu skolas pieeju, var uzskatīt, ka šis nodrošinājums ir nevajadzīgs aizguvums no anglo-amerikāņu tiesībām, un tā lietošana starptautiskos strīdos nav pareiza, jo tādējādi uzspiestu kādas tiesību kopas elementus pārējai pasaulei, kas uz to nav gatava un šo līdzekli nepazīst.⁴⁵¹

Arī tajās situācijās, kad šķīrējtiesām un valstu vispārējās jurisdikcijas tiesām ir būtiski atšķirīgas pilnvaras lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, tiesu judikatūra var dot labu ieskatu rīcībai lietās ar līdzīgiem faktiem. Šķīrējtiesnešiem ir jāievēro vispārīgais pienākums rīkoties tiesiski, kas nozīmē arī to, ka šķīrējtiesnesim ir jāņem vērā tikai tie lietas apstākļi, kas ir būtiski, bet ne tie, kuriem lietas risinājumam nav svarīgas nozīmes⁴⁵². D.Brauns (Brawn) un P.Fenns (Fenn) uzskata, ka tad, ja šķīrējtiesnesis izprātotu to, uz kādiem jautājumiem tiesa vērstu uzmanību šajā lietā, tad viņš iegūtu vērtīgus norādījumus, viņš nerīkosies prettiesiski, un tādējādi viņam izdotos izvairīties no lēmumu apstrīdēšanas. Tas, protams, ietver to, ka jāievēro arī tiesneša neitralitātes princips, kas paredz to, ka šķīrējtiesnesis nevar patvarīgi, bez atbildētāja lūguma, lemt par nodrošinājuma prasīšanu.

⁴⁵⁰ Paulsson J., Hunter M., Rawding N. et al. The Freshfields guide to arbitration and alternative dispute resolution. Clauses in International contracts Deventer: Kluwer Law and Taxation, 1993. –43. lpp.

⁴⁵¹ Schwartz E. Provisional remedies in international arbitration. Part II: perspectives from the ICC and Germany. In: World Arbitration and Mediation Report. Issue 6. –54. lpp.

⁴⁵² Brawn D., Fenn P. Security for costs in arbitration in England and Wales. International Arbitration Law Review, 2003, Vol. 6, No. 6. –193. lpp.

4. EMPĪRISKAIS LAUKA PĒTĪJUMS. Tiesvedības izdevumu nodrošinājuma un tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piemērošanas nepieciešamība.

Šīs nodaļas sākumā ir pamatota nepieciešamība pēc empīriskā pētījuma veikšanas, pēcāk pievērsoties tā metodoloģijai: pētījuma tvērumam, veidam un pielietotajām metodēm, gaitai un rezultātiem.

4.1. Empīrisks pētījums kā juridiskās analīzes metode

Doma par to, ka jurisprudencē nepieciešams veikt empīriskos pētījumus, pastiprināti tiek attīstīta jau pāris gadu desmitus⁴⁵³. Tai tiek veltīta arvien pieaugoša akadēmisko aprindu uzmanība, gan iedziļinoties empīrisko pētījumu metožu piemērotībā juridisku jautājumu izpētē, gan veicinot juristu izpratni par pētījumu veikšanas tehniku⁴⁵⁴, gan kritizējot juristu neprasmī veikt empīriskos pētījumus, tos kvalitatīvi pamatojot un izskaidrojot metodes tādā veidā, lai pētījumu būtu iespējams atkārtot⁴⁵⁵. Iemeslu, kādēļ veikt pētījumus, protams, netrūkst - piemēram, nepieciešamība saprast, kā noteikta sabiedrības grupa vērtē kāda juridiska institūta darbību, lai izdarītu secinājumus par šī institūta iespējamo attīstību. Pieņemot, ka tikai taisnīga sistēma var nodrošināt, lai tai būtu nepieciešamā autoritāte, arī pētījumi civilprocesā kalpo šādam pašam mērķim: jebkuri pētījumi par tiesību vidi un izpratni par to ir svarīgi⁴⁵⁶, lai noteiktu, vai esošā tiesiskā situācija tiek uzskatīta par „taisnīgu”. Jebkura empīriskā pētījuma mērķis ir papildināt esošo zināšanu kopumu ar sistemātiski iegūtiem un analizētiem hipotēžu pierādījumiem. Piemēram, amerikāņu zinātnieki jau kopš

⁴⁵³ Posner R.A. The summary jury trial and other methods of alternative dispute resolution. Some cautionary observations. *University of Chicago Law Review*, 1986, Vol. 53, No. 2. – lpp.366,377.; Heise M. The importance of being empirical. *Pepperdine Law Review*, 1999, Vol. 26, No. 4.

⁴⁵⁴ Piemēram, *Journal of Empirical Legal Studies* un daudzu universitāšu rīkotās ikgadējās konferences par šo tēmu. kā arī neskaitāmu autoru pētījumi, piem., Backer L.C. Defining, measuring and judging scholarly productivity. Working toward a rigorous and flexible approach. *Journal of Legal Education*, 2002, Vol. 52, No. 3.; Coglianese C. Empirical analysis and administrative law. *University of Illinois Law Review*, 2002, No.4.; Cross F., Heise M, Sisk G.C. Above the rules. A response to Epstein and King. *University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1. Goldsmith J., Vermeule A. Empirical methodology and legal scholarship. *University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1.; Korobkin R. Empirical scholarship in contract law. Possibilities and pitfalls. *University of Illinois Law Review*, 2002, No.4.; Cross; Revesz R.L. A defense of empirical legal scholarship. *University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1.

⁴⁵⁵ Heise M. The importance of being empirical. *Pepperdine Law Review*, 1999, Vol. 26, No. 4. – lpp.834.; Epstein L., Gary K. Rules of inference, the exchange. Empirical research and the goals of legal scholarship. *University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1. – lpp.38-40.; Epstein L., King G. Reply, An exchange. Empirical research and the goals of legal scholarship. *University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1.; Mitchell G. Empirical legal scholarship as scientific dialogue. *North Carolina Law Review*, 2004, Vol. 83, No. 1. – lpp.177-187.; Robbenolt J.K. Evaluating empirical research methods. Using empirical research in law and policy. *Nebraska Law Review*, 2002, Vol. 81, No. 2. – lpp.789.

⁴⁵⁶ Posner R.A. *Overcoming law*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1995.

astonēsmītajiem gadiem daudz rakstījuši par empīrisku pētījumu nozīmi civilprocesa uzlabošanā un taisnīguma vairošanā⁴⁵⁷, uzsverot, ka civilprocess ir būtisks tiesību sistēmas elements, kas ietekmē sabiedrības viedokli par visas tiesību sistēmas taisnīgumu. Tiesību zinātnieks B.Gārts (Garth) uzskata, ka empīriskā pētījuma mērķis ir atspoguļot tieši speciālistu kā viedokļa veidotāju nostāju, jo no tiem lielā mērā atkarīga sabiedriskā doma un „tiesību leģitimitāte”⁴⁵⁸. Ignorējot speciālistu viedokļus par kāda juridiskā institūta taisnīgumu, var tikt zaudēta šī institūta autoritāte un leģitimitāte sabiedrības acīs. Tieši novērojot tendences speciālistu viedokļos, var paredzēt to, kādā veidā jāgroza esošie likumi, lai adekvāti reaģētu uz iekšējām (piem., pētāmā juridiskā institūta attīstība) un ārējām (piem., ekonomiskā krīze) izmaiņām.

Jurisprudencē par empīrisku ir jāuzskata tāds pētījums, kas paredz „sistemātizētā veidā izzināt realitāti” ar kvantitatīvām vai kvalitatīvām metodēm, lai „padarītu tiesības efektīvākas un taisnīgākas” un veicinātu „taisnīgumu”.⁴⁵⁹ Galvenie empīriskā pētījuma mērķi ir iegūt kvantitatīvus, kvalitatīvus vai jauktus datus, tos aprakstīt un pārbaudīt juridisku jautājumu hipotēzes⁴⁶⁰. Empīriskā pētījuma izveidē un analīzē tiek izmantotas citu sociālo zinātņu ietvaros izstrādātās metodes⁴⁶¹, jo jurisprudencē nav savu unikālo metožu⁴⁶²: kā secinājuši M.Hols (Hall) un R.Raits (Wright): „Juristi ir sociālo zinātņu papagaiļi.”⁴⁶³ Juridisko pētījumu veikšanai tiek izmantotas metodes, kas radītas vēstures, ekonomikas, socioloģijas, psiholoģijas, filozofijas, matemātikas un citu nozaru ietvaros, paredzētas to vajadzībām, bet ir visnotaļ derīgas arī jurisprudencē. Tāpēc, lai papildinātu skatījumu uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu izmantojumu un ar to saistīto problemātiku, bez iepriekšējās nodaļās veiktās juridiskās analīzes, šajā nodaļā tiks veikts empīrisks pētījums.

⁴⁵⁷ Vēsturiskais pārskats un darbu uzskaitījums: sk. Garth B.G. Observations on an uncomfortable relationship. Civil procedure and empirical research. Alabama Law Review, 1997, Vol. 49., No. 1.

⁴⁵⁸ Garth B.G. Observations on an uncomfortable relationship. Civil procedure and empirical research. Alabama Law Review, 1997, Vol. 49., No. 1. – lpp.119.

⁴⁵⁹ Hines N.W. Empirical scholarship. What should we study and how should we study it? 2005 AALS Newsletter, 2005, No. 1. – lpp.1.,3.

⁴⁶⁰ Drahozal C.R. Arbitration by the numbers. The state of empirical research on international commercial arbitration. American Review of International Arbitration, 2006, Vol. 22.

⁴⁶¹ Kroplis A., Rašcevska M. Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs. Rīga: Raka, 2004.; Neuman W.L. Social research methods. qualitative and quantitative approaches. London: Allyn & Bacon, 2005.; Denscombe M. The good research guide for small-scale social research projects. Buckingham: Philadelphia: Open University Press, 1999.; Burns R.B. Introduction to research methods. 4th edition. London: Sage, 2000.; Stake R.E. The art of case study research. Thousand Oaks : Sage, 1995.; Mills A.J., Europos G., Wiebe E. Encyclopedia of case study research. London: SAGE, 2009.; Blaikie N.W. Designing social research. The logic of anticipation. Oxford: John Wiley and Sons Ltd, 2000.

⁴⁶² Neumann R.K., Krieger S.H. Empirical inquiry twenty-five years after the lawyering process. Clinical Law Review, 2003, Vol. 10, No. 1.

⁴⁶³ Hall M.A., Wright R.F. Systematic content analysis of judicial opinion. California Law Review, 2008, Vol. 96, No. 1. – lpp.64.

4.1.2. Juridiskās kontentanalīzes ierobežojumi

Ierastākā tiesību nozares pētīšanas metode ir juridiskā satura analīze un judikatūras satura analīze⁴⁶⁴ (kontenanalīze), kuras ietvaros tiek mērķtiecīgi pētīta kāda tiesību institūta vai kādas tiesību normas interpretācija. Satura analīzes metodes pamatā ir derīgu un atkārtojamo secinājumu izdarīšana no dažāda veida materiāla, piemēram, rakstītiem tekstiem – tiesu spriedumiem. Šīs metodes priekšrocības galvenokārt ir datu salīdzinoši vieglā pieejamība un arvien jaunu spriedumu pieejamība atkārtotai analīzei un tās pārbaudei. Tā līdzinās tradicionālajai juridiskajai metodei, jo arī ietver lietu apkopošanu, lasīšanu, kopīgo tendenču atrašanu un apzināšanu. Ar tiesību satura analīzes metodi ir iespējams pilnveidot tradicionālo juridisko metodi,⁴⁶⁵ lai iegūtu objektīvāku situācijas atspoguļojumu.

Līdzīgi citām juridiskajām metodēm, arī šai ir ierobežojumi, piemēram, judikatūras satura analīze lielā mērā ir pakļauta pētnieka interpretācijai - kaut vai tāpēc, ka ne viss tiesu spriedumos ir viennozīmīgi traktējams un visiem vienādā veidā saprotams. Metodes galvenais trūkums gan slēpjas lietu atlases metodēs⁴⁶⁶ – pētnieks no judikatūras mērķtiecīgi atlasa to, kas pastiprina pētnieka paša viedokli. Šāda prakse jurisprudencē tiek uzskatīta par pieņemamu⁴⁶⁷. Šķīrējtiesu nozares judikatūras satura analīzi papildus vēl apgrūtina arī konfidencialitātes princips vai tā pārprašana, neizpaužot nekādu informāciju par aktuālajām norisēm un attīstību. Tāpēc, lai papildinātu esošo zināšanu apjomu un veicinātu objektīvāku skatījumu par šķīrējtiesu regulējumu un problemātiku⁴⁶⁸, tika veikts empīrisks pētījums.

4.1.3. Empīriska pētījuma mērķis

Jebkura empīriska pētījuma mērķis ir papildināt esošo zināšanu kopumu ar sistemātiski iegūtiem un analizētiem hipotēžu pierādījumiem. Par empīrisko pētījumu nozīmi civilprocesa uzlabošanai un taisnīguma vairošanai tajā daudz rakstījuši amerikāņu zinātnieki jau kopš 20. gs. astoņdesmitajiem gadiem⁴⁶⁹.

⁴⁶⁴ Krippendorff K. Content analysis. An introduction to its methodology. 2nd edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2004.

⁴⁶⁵ Hall M.A., Wright R.F. Systematic content analysis of judicial opinion. California Law Review, 2008, Vol. 96, No. 1. – lpp.65.

⁴⁶⁶ Epstein L., Gary K. Rules of inference, the exchange. Empirical research and the goals of legal scholarhilpp. University of Chicago Law Review, 2002, Vol. 69, No. 1.

⁴⁶⁷ Revesz R.L. A defense of empirical legal scholarhilpp. University of Chicago Law Review, 2002, Vol. 69, No. 1.

⁴⁶⁸ Drahozal C.R. Arbitration by the numbers. The state of empirical research on international commercial arbitration. American Review of International Arbitration, 2006, Vol. 22.

⁴⁶⁹ Vēsturiskais pārskats un darbu uzskaitījums sk. Garth B.G. Observations on an uncomfortable relationshilpp. Civil procedure and empirical research. Alabama Law Review, 1997, Vol. 49., No. 1.

Jebkuri pētījumi par tiesību vidi un izpratni ir svarīgi⁴⁷⁰, jo tie parāda, vai esošā tiesiskā situācija tiek uzskatīta par „taisnīgu”, tātad, vai tai ir nepieciešamā autoritāte. Gārts uzskata, ka empīriskā pētījuma mērķis ir atspoguļot speciālistu, kā domas veidotāju viedokļus, jo no tiem atkarīga sabiedriskā doma un „tiesību leģitimitāte”⁴⁷¹. Novērojot tendences speciālistu viedokļos, var paredzēt to, kādā veidā jāizmaina esošie likumi, lai adekvāti reaģētu uz iekšējām (piem., pētāmā juridiskā institūta izmaiņas) un ārējām (piem., ekonomiskā krīze) izmaiņām. Nesejojot sabiedrības domai par kāda juridiskā institūta taisnīgumu, var tikt zaudēta tā autoritāte un leģitimitāte sabiedrības acīs.

4.2. Pētāmie jautājumi

Abu pētījumu mērķis bija apzināt un izzināt ar šķīrējtiesām saistīto speciālistu un šķīrējtiesas darbinieku (šķīrējtiesnešu, administrācijas, īpašnieku utt.) izpratni un viedokļus par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem šķīrējtiesas procesā un ar juridiskās palīdzības saņemšanu saistīto izdevumu regulējumu.

Pirmajā pētījumā iekļautie jautājumi tika iedalīti četrās to apakšgrupās:

- 1) kāds ir respondenta novērtējums šķīrējtiesas priekšrocībām salīdzinājumā ar vispārējās jurisdikcijas tiesām starptautisku komercstrīdu risināšanai teorētiski un praktiski Latvijā;
- 2) kā respondenti novērtē esošo situāciju šķīrējtiesu regulējumam Latvijā;
- 3) kāds ir respondentu viedoklis par to, vai vispār un kādi konkrēti tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi būtu jānodod šķīrējtiesu kompetencē;
- 4) kāds ir respondentu viedoklis par izdevumiem, kas saistīti ar puses juridiskās palīdzības apmaksu un to atlīdzināšanas nepieciešamību.

Pētījuma noslēgumā respondenti lūgti aizpildīt informāciju par viņu nodarbošanos.

Otrajā pētījumā arī apskatāmie jautājumi tika ietverti četrās to apakšgrupās:

- 1) kā respondenti novērtē esošo situāciju prasības nodrošināšanai šķīrējtiesās;
- 2) vai šķīrējtiesām būtu jāpiešķir tiesības lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem bez vispārējās jurisdikcijas tiesas iesaistīšanas;

⁴⁷⁰ Posner R.A. *Overcoming law*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1995.

⁴⁷¹ Garth B.G. *Observations on an uncomfortable relationship*. Civil procedure and empirical research. *Alabama Law Review*, 1997, Vol. 49., No. 1. – lpp.119.

- 3) kāds ir respondentu viedoklis par izdevumiem, kas saistīti ar puses juridiskās palīdzības apmaksu un to atlīdzināšanas nepieciešamību;
- 4) cik starptautiskie komercstrīdi ir tikuši vai patreiz tiek izskatīti šķīrējtiesās un vai tajos ir lūgts prasības nodrošinājums.

Pētījumu laikā uzdotie jautājumi veidoti, vadoties no hipotētiska pieņēmuma, ka pirmā pētījuma mērķauditorija ir kompetentāka teorētisko un vispārīgo, kā arī precīzi specifisko jautājumu izvērtēšanā, turpretim otrā pētījuma mērķauditorija spēj sniegt vien personīgajā (šķīrējtiesas) pieredzē balstītu viedokli par savu izpratni par esošo situāciju.

4.3.Pētījuma fona apraksts

4.3.1.Iepriekšēju pētījumu analīze un apskats

Kvalitatīvos pētījumos ir ieteicams apskatīt iepriekšējo tāda paša veida pētījumu analīzi. Diemžēl tas nav iespējams, jo līdzīgs pētījums par šķīrējtiesu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem vai ar juridisko palīdzību saistītajiem izdevumiem nav veikts. Arīdzan nav veikti līdzīga veida pētījumi par starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas priekšrocībām vai regulējumu Latvijā.

4.3.2.Datu savākšanas ierobežojumi

Jurisprudences tradicionālā pieeja ir esošu datu apkopojumu analīze, piemēram, izmantojot tiesas spriedumu datubāzes kā ASV Augstākās tiesas datubāzi, Westlaw datubāzi, vai Eiropas Savienības tiesas spriedumu datu bāzi un apkopojumus. Diemžēl šādi datu apkopojumi šķīrējtiesu nozarē nav iespējami augstu vērtētās konfidencialitātes dēļ. Dažas no lielākajām un nozīmīgākajām šķīrējtiesām, kā ICC, ik gadus publicē prakses apkopojumus, kuros pieejami nolēmumu fragmenti, būtiskākie elementi un statistikas dati. Pētnieku iespējas tikt pie pirmatnējiem datiem ir ļoti ierobežotas. Tāpēc visaptverošu pētījumu veikšana, analizējot plašu materiālu, ir apgrūtināta, lai neteiktu neiespējama.

Otrs ierobežojums ir saistāms ar šķīrējtiesu nozares straujo attīstību un atšķirīgo zināšanu līmeni par to. Pētnieki Dezaley un Gārts atzīmē vienotas izpratnes trūkumu par alternatīvo strīdu risināšanas metodēm, kas jāņem vērā analizējot iegūtos datus, pieņemot, ka tie nesniegs objektīvu situācijas atainojumu līdz vienotas izpratnes radīšanai⁴⁷². Pie šī ierobežojuma jāpieskaita arī respondentu atteikšanās piedalīties pētījumā, aizbildinoties ar zināšanu vai izpratnes trūkumu par

⁴⁷² Dezalay Y., Garth B.G. Fussing about the forum. Categories and definitions as stakes in a professional competition. *Law & Social Inquiry*, 1996, Vol. 21, No. 2.

uzdotajiem jautājumiem. Nākamais aspekts, kas jāņem vērā ir tas, ka kā pirmajā, tā otrajā pētījumā iesaistīto respondentu anonimitāte nav pilnīga un atbildes var neatspoguļot patieso izpratni. Šīs īpatnības var ietekmēt pētījuma iekšējo validitāti.

Trešais ierobežojums saistāms ar konfidencialitāti: šķīrējtiesas procesa konfidencialitāte, advokāta-klienta attiecību konfidencialitātes pienākums, juridisko biroju iekšējo noteikumu paredzētā konfidencialitāte, kas padara datu iegūvi apgrūtināšu. Īpaši sarežģīta ir kvantitatīvo datu iegūšana, piemēram, šķīrējtiesas, balstoties uz iekšējiem noteikumiem par konfidencialitāti, var atteikties nosaukt starptautisku šķīrējtiesas procesu skaitu pēdējā gada laikā vai sniegt jebkādas citus kvantitatīvus datus.

Ceturtais ierobežojums saistāms ar respondentu izvēles un atlasē trūkumiem. Tā kā pirmā respondentu grupa bija LR Tieslietu ministrijas atlasīti speciālisti pētāmajos jautājumos, tad šīs grupas profesionāļi jau sākotnēji varētu tikt uzskatīti kā īpaša grupa, nevis visu tiesību speciālistu reprezentatīvs kopums. Juristi, kurus neinteresē likumdevēja darbs, šajā grupā neietilpa, līdz ar to, šīs grupas kompozīcija nevar tikt uzskatīta par reprezentatīvu. Otrā pētījuma grupa aptver visus šīs nozares uzņēmumus, tāpēc šis ierobežojums uz to nav attiecināms⁴⁷³.

4.3.3. Paredzami objektivitātes ierobežojumi

Kā novērojis B.Gārts, viens no ierobežojumiem objektīvu datu iegūvei, pētot ar civilprocesu saistītus jautājumus, ir respondentu spēja domāt tikai esošā ietvaros jeb, kā zinātnieks to precīzi norāda: „juristi un tiesneši parasti ir apmierināti ar to [civil]procesu, pie kāda pieraduši”, tiem parasti ir „bail no jauninājumiem”, un tie „labāk izvēlas manevrēt esošā procesa ietvaros”⁴⁷⁴. Kā otrs ierobežojums jāmin Ī.Dezaleja un B.Gārta aprakstītais infomētības trūkums par šķīrējtiesu norises niansēm, kas nenoliedzami ietekmē rezultātu, neskatoties uz centieniem mazināt šo risku ar izvēlētajā respondentu grupas kompozīciju. Tieši pēdējā apsvēruma dēļ šajā pētījumā netika aptaujāti potenciālie šķīrējtiesu klienti – biznesa pārstāvji, neskatoties uz šādu praksi⁴⁷⁵ dažu pētnieku darbos.

⁴⁷³ Hollander-Blumoff R. Legal research on negotiation. *International Negotiation*, 2005, Vol. 10, No. 1. – lpp.158.

⁴⁷⁴ Garth B.G. Observations on an uncomfortable relationship. *Civil procedure and empirical research*. *Alabama Law Review*, 1997, Vol. 49., No. 1. – lpp.107.

⁴⁷⁵ Buhning-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G. *Arbitration and mediation in international business*. 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2006.

4.3.4. Pētījuma metodes

Sociālajās zinātnēs izmantoto pētījumu metožu dažādība nodrošina iespējas piemeklēt katrai nozarei un izskatāmajam jautājumam piemērotāko metodi. Viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc tiesību zinātnieku veiktie empīriskie pētījumi pelna kritiku, ir nepietiekams pētījuma veikšanas metožu un metodoloģijas apraksts⁴⁷⁶. Metodoloģijas pamatā ir ņemtas V. Ņūmena (Neuman)⁴⁷⁷ un A. Kroplija un M. Raščevskas⁴⁷⁸ aprakstītās metodes, izmantojot arī elementus no citu pētnieku metodēm⁴⁷⁹. Pētījumu par civilprocesu var veikt vismaz divos veidos – aptaujājot un intervējot,⁴⁸⁰ abas šīs metodes ir izmantotas pētījuma laikā.

4.3.5. Pētījuma dimensijas

Abi pētījumi ir *neeksperimentāla dizaina*, veikti reālajā dzīves vidē. Pirmais pētījums ir daļēji *strukturētā anketēšana*, otrais – *intervijas*. Pētījumu *ticamība* - rezultātu atkārtojamība - pirmajā pētījumā ir augstāka kā otrajā, kas, daļēji ir skaidrojams ar pirmajā pētījumā iekļautajiem pirmajiem diviem jautājumu blokiem. Otrā pētījuma rezultāti ir informatīvi un interesanti, bet tie ir jāvērtē kā konkrētā pētnieka un konkrētā respondenta mijiedarbības rezultāts vienā konkrētā gadījumā⁴⁸¹. Pētījumu *iekšējā validitāte* abos gadījumos ir vērtējama kā zema, jo nav veikta sajaukto mainīgo kontrole līdzīgā mērķgrupā, kas, vismaz otrajā pētījumā, nebūtu iespējams. Taču, pētījumā ir augsta *iekšējā loģika* un *pragmatisma kritērijs*, kas atbilst Kroplija un Raščevskas akceptētajam *revidētajam jēdzienam*. Pētījuma *ārējā validitāte* ir augsta, jo daļu no tā rezultātiem var attiecināt uz viedokļiem par taisnīgumu un šķīrējtiesu darbību kā tādu.

4.4. Respondentu apraksts

Pirmā pētījuma mērķauditorija ir šķīrējtiesu nozares speciālisti un eksperti, kurus Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Civiltiesību departamenta Vispārējo civiltiesību nodaļa tika uzaicinājusi uz diskusiju par grozījumu nepieciešamību CPL šķīrējtiesu darbību regulējošajos

⁴⁷⁶ Epstein L., Gary K. Rules of inference, the exchange. Empirical research and the goals of legal scholarship. University of Chicago Law Review, 2002, Vol. 69, No. 1. – lpp.34.

⁴⁷⁷ Neuman W.L. Social research methods. qualitative and quantitative approaches. London: Allyn & Bacon, 2005.

⁴⁷⁸ Kroplijs A., Raščevska M. Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs. Rīga: Raka, 2004.

⁴⁷⁹ Denscombe M. The good research guide for small-scale social research projects. Buckingham: Philadelphia: Open University Press, 1999.; Burns R.B. Introduction to research methods. 4th edition. London: Sage, 2000.; Stake R.E. The art of case study research. Thousand Oaks: Sage, 1995.; Mills A.J., Eurepos G., Wiebe E. Encyclopedia of case study research. London: SAGE, 2009.; Blaikie N.W. Designing social research. The logic of anticipation. Oxford: John Wiley and Sons Ltd, 2000.

⁴⁸⁰ Willging T.E. Past and potential uses of empirical research in civil rulemaking. Notre Dame Law Review, 2002, Vol. 77, No. 4.

⁴⁸¹ Kroplijs A., Raščevska M. Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs. Rīga: Raka, 2004. – 27.lpp.

jautājumos 2010. gada 24. augustā. Šī respondentu grupa ir uzskatāma par labākajiem nozares speciālistiem Latvijā ar vispilnīgāko skatījumu uz nozares attīstību, un šai grupai ir tieša un nepastarpināta iespēja ietekmēt nākamos likuma grozījumus, tad viņu viedokļa apzināšana ir sevišķi būtiska. Būtiski, ka iepriekš izsūtītie diskusijas materiāli saturēja ierosinājumus, kas tiešā veidā attiecināmi uz pētāmo jautājumu: priekšlikumus grozījumiem Latvijas Civilprocesa likuma 138., 139. un 496. pantos attiecībā uz grozījumiem prasības nodrošināšanai šķīrējtiesā. Respondentu atlase pēc citiem kritērijiem nav veikta, jo izmantots LR Tieslietu ministrijas diskusijai uzaicināto speciālistu kopums. Šīs grupas respondenti iedalāmi trijās apakšgrupās:

1. Pirmā speciālistu grupa, kas atzina savu nokompetenci šajos jautājumos un atdeva anketu pilnībā vai daļēji neaizpildītu;
2. Otrā speciālistu grupa, kas aizpildīja anketu, to nepapildinot ar komentāriem, norādot vai nenorādot savu kontaktinformāciju;
3. Trešā speciālistu grupa, kas aizpildīja anketu, to papildinot ar komentāriem un norādot savu kontaktinformāciju, paužot interesi garākai sarunai par šo tēmu.

Otrā pētījuma mērķauditorija ir visas Latvijas Republikas Uzņēmuma reģistra šķīrējtiesu reģistrā minētās 195 šķīrējtiesas. To atlase nav veikta, jo pētījums aptver visas Latvijā reģistrētās šķīrējtiesas. Diemžēl nebija iespējams iegūt izmantojamus datus no pilnīgi visām šķīrējtiesām, iemesli, kuru dēļ tas nebija iespējams, ir jāapskata tuvāk, jo tas liecina par šķīrējtiesu darbību. No otrā pētījuma respondentu intervijām ir iespējams iedalīt Latvijas šķīrējtiesas četrās grupās:

1. Šī šķīrējtiesu grupa ir īpaši izdalāma to nerasniedzamības dēļ. Tanī ir vērojamas divas apakšgrupas – pastāvīgās šķīrējtiesas ar publiskās vietnēs un informācijas avotos nepieejamiem kontaktiem un pastāvīgās šķīrējtiesas, kuru norādītie kontakti ir nederīgi vai uz tiem nav iespējams ar tām sakontaktēties.
 - a. Pirmā nerasniedzamo šķīrējtiesu kategorija – tādas pastāvīgās šķīrējtiesas, kuru kontakti nav atrodamā publiskās vietnēs un informācijas avotos ne interneta, ne telefona uzzinās. Teorētiski, protams, pastāv iespēja šo informāciju pieprasīt uzzināt LR Uzņēmuma reģistra šķīrējtiesu reģistram, taču tas neatspoguļotu patieso situāciju, kurā potenciālais šķīrējtiesas klients meklē informāciju. Tā, kā pētījumam izraudzīta metode, kas balstīta uz pētījumiem reālās dzīves vidē, tad, lai saglabātu pētījuma validitāti, tika izmantoti reālajā vidē pieejamie materiāli.

- b. Otrā nerasniedzamo šķīrējtiesu kategorija – tādas pastāvīgās šķīrējtiesas, kuru kontakti ir pieejami, taču reālajā vidē iespējas ar tām sakontaktēties nepastāv. Šajā kategorijā ietilpst, piemēram, tādas, ar kurām triju nedēļu laikā neizdevās nodibināt nekādus kontaktus, jo uz norādītajiem telefona numuriem neviens neatbildēja, vai tādas, kuru norādītie kontakti ir nederīgi.
2. Otrā šķīrējtiesu grupa ir īpaši izdalāma kā tāda, kuras darbiniekus ir iespējams sakontaktēt, bet kas atsacījās piedalīties pētījumā, vai arī persona, kas atbildēja uz telefona zvanu, atzina savu nekompetenci un nespēju atbildēt uz jautājumiem, atsakoties norādīt laiku un veidu, kādā iespējams sakontaktēties ar šīs šķīrējtiesas pārstāvi, kas spētu atbildēt.
 3. Trešajā grupā ieskaitāmas tās pastāvīgās šķīrējtiesas, kuru kontakti ir pieejami, kuras ir iespējams sazvanīt, kuru pārstāvji atbildēja uz daļu jautājumu un apstiprināja savu kompetenci prasītajos jautājumos, bet, kuru pārstāvji nespēja vai atteicās sniegt atbildes uz vienu vai vairākiem jautājumiem (piemēram, aizbildinoties ar konfidencialitātes prasībām vai biznesa noslēpumu).
 4. Ceturtajā grupā ieskaitāmas tās pastāvīgās šķīrējtiesas, kuru kontakti ir pieejami, kuras ir iespējams sazvanīt, kuru pārstāvji atbildēja uz visiem jautājumiem un apstiprināja savu kompetenci par prasīto. Šīs grupas respondenti labprāt runāja par prasīto, deva ieteikumus likumdevējiem, dalījās ar praktisko pieredzi un aktīvi interesējās par pētījuma rezultātu pieejamību.

4.5. Pētījuma norises gaitas apraksts

Šis pētījums tika veikts divās mērķgrupās, katrā izmantojot atšķirīgas metodes: pirmajā mērķgrupā izmantojot aptaujas anketas, otrajā – intervijas pa telefonu. Pirmais pētījums tika veikts 2010. gada augusta beigās, otrais – tā paša gada augusta beigās un septembra sākumā. Atsevišķas precizējošas intervijas pirmā pētījuma ietvaros tika noturētas septembra sākumā.

4.5.1. Rezultātu apkopojums

Atsevišķi tiks skatīti pirmā un otrā pētījuma rezultāti, sniedzot to rezultātu kvantitatīvo analīzi un apkopojot analīzes rezultātus secinājumos. Tā kā pētījumi ir nodalāmi un atsevišķi veikti, tad to apkopojuma salīdzinošo analīzi nav mērķtiecīgi veikt.

4.5.2. Pirmais pētījums – speciālistu anketēšana

Pirmajā pētījumā, kas iekļāva daļēji strukturēto anketu, tika aptaujāti šķīrējtiesu nozares speciālisti un eksperti, kurus Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Civiltiesību departamenta Vispārējo civiltiesību nodaļa tika uzaicinājusi uz diskusiju par grozījumu nepieciešamību CPL šķīrējtiesu darbību regulējošajos jautājumos 2010. gada 24. augustā. Tika izdalītas 15 anketas no kurām:

- a) Trīs respondenti (20 % mērķgrupas) atzina savu nekompetenci šajos jautājumos un atdeva anketu pilnībā vai daļēji neaizpildītu. Šāda atruna no īpaši atlasītiem speciālistiem šķīrējtiesu nozarē, no kuru kompetences var būt atkarīga likumdošanas jaunrade, ir satraucoša. Te jāpiezīmē, ka tukšas anketas atdevušie darba grupas locekļi bija pilntiesīgi pieaicinātie eksperti, nevis atbalsta personāls vai novērotāji;
- b) Trīs respondenti (20% mērķgrupas) aizpildīja anketu, to nepapildinot ar komentāriem, norādot vai nenorādot savu kontaktinformāciju;
- c) Deviņi respondenti (60 % mērķgrupas) aizpildīja anketu, to papildinot ar komentāriem un norādot savu kontaktinformāciju, paužot interesi garākai sarunai par šo tēmu.

Turpmākajā analizē tiks skatīti dati, kas iegūti no 2. un 3. grupas respondentiem, atbildējušo skaitu pieņemot par atskaites grupu (100%). Uz pārējiem pētījuma anketā iekļautajiem jautājumiem tika apkopotas šādas atbildes, to rezultātus iedalot jautājumu grupās:

1. Kāds ir respondenta novērtējums šķīrējtiesas priekšrocībām salīdzinājumā ar vispārējās jurisdikcijas tiesām starptautisku komercstrīdu risināšanai; teorētiski (1), un praktiski (2) Latvijā?

Uz jautājumu par teorētiskajām priekšrocībām atbildēja 11 respondenti (91 %) un tāds pats skaits - par praktiskajām priekšrocībām. Kopā šajā jautājuma bija 8 jautājumi divās grupās (kopā 16 jautājumi šajā grupā), no tiem: uz 4 atbildēja visi, uz 9 atbildēja 10 respondenti (83%), uz 2 jautājumiem tika sniegtas 9 atbildes (75%) un vienam jautājumam tika sniegtas 8 atbildes (66%).

2. Kā respondenti novērtē esošo situāciju šķīrējtiesu regulējumam Latvijā?

Uz lūgumu novērtēt esošo likumu atbildēja 11 respondenti (91 %). Kopā šajā jautājumā bija 8 jautājumi, no tiem: uz 3 atbildēja visi, uz 3 atbildēja 10 respondenti (83%), uz 1 jautājumu tika

sniegtas 9 atbildes (75%) un vienam jautājumam tika sniegtas 12 atbildes (109%), kas skaidrojams ar to, ka kāds respondents ir vienlaikus atzīmējis vairāk nekā vienu novērtējuma variantu.

3. Kāds ir respondentu viedoklis par to vai vispār (1) un kādi konkrēti (2) tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi būtu jānodod šķīrējtiesu kompetencē?

Uz šo jautājumu bloku atbildēja 9 respondenti (91 %). Kopā šajā blokā bija 2 jautājumu grupas, atbilde uz otrās grupas jautājumiem bija pakārtota atbildei uz pirmo jautājumu. Uz pirmo jautājumu atbildēja deviņi (75%) un uz otro jautājumu septiņi atbildēja uz 9 jautājumiem (58%), trīs atbildēja uz astoņiem jautājumiem (25%)(kopā 10 jautājumi šajā grupā).

4. Kāds ir respondentu viedoklis par izdevumiem, kas saistīti ar puses juridiskās palīdzības apmaksu un to atlīdzināšanas nepieciešamību?

Izvērtējot tiesvedības izdevumu atlīdzināšanu, atbildēja 11 respondenti (91 %). Kopā šajā jautājumā bija 8 jautājumi, no tiem uz 4 atbildēja visi, uz 3 atbildēja 10 respondenti (83%), uz 1 jautājumu tika sniegtas 9 atbildes (75%). Uz anketas nobeigumā ietvertajiem jautājumiem par nodarbošanos atbildēja visi respondenti, daudzi atzīmēja vairākas ailītes. Jākonstatē, ka lielākā daļa respondentu sniedza atbildes anketas ietvaros (80%), no kuriem lielākā daļa atbildēja uz visiem anketas jautājumiem (91%). Sadalot sīkāk pa atbilžu grupām redzams, ka visvairāk atbilžu ir par teorētiskas dabas jautājumiem, mazāk atbilžu ir pie situācijas praktiskā apskata, bet vismazāk respondentu atbildēja uz jautājumiem par iespējamo regulējumu.

4.5.3.Otrais pētījums – šķīrējtiesu intervēšana

Otrajā pētījumā tika aptverta 195 šķīrējtiesu plaša mērķgrupa. Pēc sasniedzamības un rezultātu kvalitātes tā tika iedalīta četrās apakšgrupās (sk. augstāk). Pirmās grupas pastāvīgās šķīrējtiesas ar publiskās vietnēs un informācijas avotos nepieejamiem kontaktiem kopā veidoja 16 %. Kopā pastāvīgās šķīrējtiesas, kuru norādītie kontakti ir nederīgi, vai uz tiem nav iespējams ar tām sakontaktēties veidoja 34 %. Otrā šķīrējtiesu grupa, kuras respondenti atsacījās piedalīties pētījumā (2 %). Tās, kurās persona, kas atbildēja uz telefona zvanu atzina savu nekompetenci un nespēju atbildēt uz jautājumiem, atsakoties norādīt laiku un veidu, kādā iespējams sakontaktēties ar citu šīs šķīrējtiesas pārstāvi, kas varētu uz jautājumiem atbildēt, arī veidoja 2 %. Trešajā grupā ieskaitītās pastāvīgās šķīrējtiesas, kuras kopumā atbildēja, bet kuru pārstāvji nespēja vai atteicās sniegt atbildes uz vienu vai vairākiem jautājumiem, izņemot ceturto jautājumu, veidoja 3 %. Ceturtās grupas respondenti, kuri labprāt atbildēja un sniedza plašu komentāru, veidoja 43 %. Turpmākajā analizē tiks skatīti dati, kas iegūti no 3. un 4. grupas respondentiem, atbildējušo skaitu

pieņemot par atskaites grupu (100%). Tā kā veikt šo datu kvantitatīvo turpmāk analīzi nav nepieciešams, sīkāka informācija pieejama pie kvalitatīvās analīzes rezultātu izvērtējuma un komentāriem.

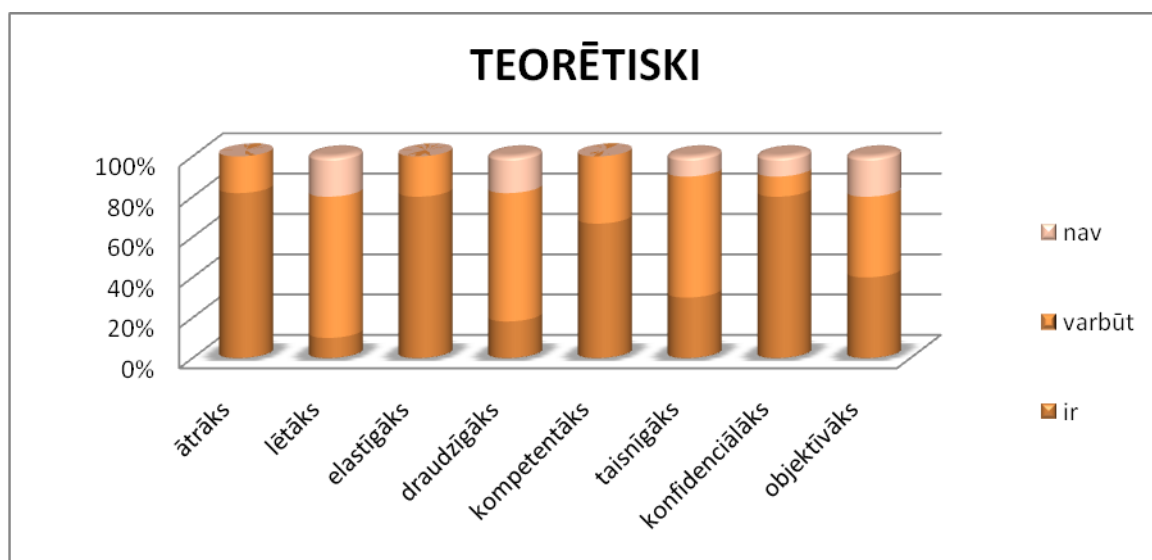
Jākonstatē, ka 57 % no Latvijā registrētajām pastāvīgajām šķīrējtiesām nebija iespējams nointervēt. Galvenais iemesls ir, ka to kontakti ir pieejami, taču reālajā vidē iespējas ar tām sakontaktēties nebija triju nedēļu laikā; tāpat salīdzinoši lielam skaitam šķīrējtiesu publiskajās vietnēs nav pieejams kontakttelefons. Respondentu skaits, kas nevēlējās vai nespēja atbildēt uz jebkādiem jautājumiem vai uz daļu jautājumu, bija salīdzinoši neliels, izņemot uz ceturto, t.s. demogrāfiskā tipa jautājumu.

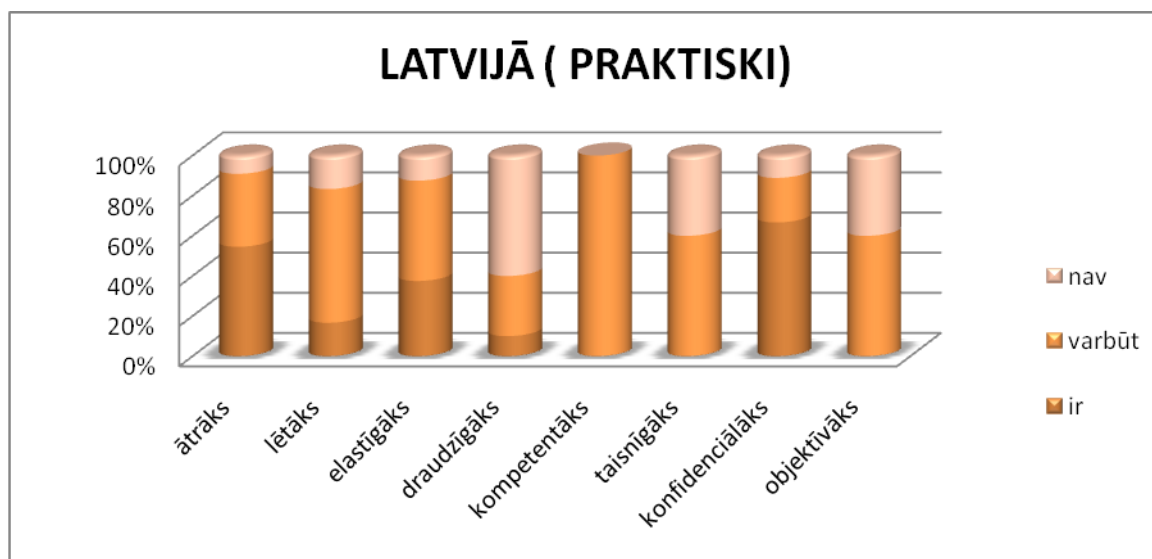
4.6.Pirmā pētījuma rezultātu izvērtējums un komentāri

Jautājumu uzdošanas kārtība atšķiras no to analīzes kārtības, lai nodrošinātu objektīvāku rezultātu ar jautājumu iekšējo kontroli. Rezultātu iekšējā saskaņotība vērtējama kā ļoti augsta, jo neviena respondenta anketā nav konstatējamās pretrunas kontroles jautājumos.

4.6.1.Šķīrējtiesas procesa priekšrocības teorijā un praksē

Pirmā pētījuma pirmais jautājums: starptautisku komercstrīdu risināšanas process šķīrējtiesā, salīdzinājumā ar vispārējās jurisdikcijas tiesām, ir: ātrāks, lētāks, elastīgāks, draudzīgāks, kompetentāks, taisnīgāks, konfidencialāks un objektīvāks; salīdzināts respondentu novērtējums kā teorētiski, tā praktiski Latvijā (1.att.).

1. att. Šķīrējtiesu procesa priekšrocības salīdzinājumā ar vispārējās jurisdikcijas tiesu procesu.

81% respondentu ir atzīmējuši ātrumu kā teorētisku šķīrējtiesas priekšrocību, bet tikai 54% to min kā Latvijas šķīrējtiesām raksturīgu. Lietu izskatīšanas ātrumu no teorētiskā skatu punkta pieļauj 18%, par to no praktiskā viedokļa nav pārliecināts lielāks skaits – 36% respondentu. Interesanti, ka neviens respondents nav apstrīdējis pieņēmumu, ka ātrums ir šķīrējtiesas priekšrocība, toties to kā Latvijas šķīrējtiesu neesošu priekšrocību minējuši tikai 9% respondentu. Tātad Latvijas šķīrējtiesas process, pēc vairākuma domām, nenorit teorētiski ātrākajā iespējamajā laikā, kā arī pārliecība par šķīrējtiesu procesa praktisko ātrumu raisa vairāk šaubu nekā par to teorētisko ātrumu. Novērtējums procesa lētumam salīdzinājumā ar strīdu izskatīšanu vispārējās jurisdikcijas tiesā, nav tik atšķirīgs – novērtējums kā teorijā, tā praksē ir relatīvi līdzīgs. Par 10% vairāk respondentu uzskata, ka Latvijā šķīrējtiesu process ir, vai varbūt ir lētāks nekā vispārējās jurisdikcijas tiesas process. Salīdzinot ātrumu un lētumu, daudz lielāks skaits respondentu atzīst procesa teorētisko un praktisko ātrumu salīdzinājumā ar tā lētumu.

Lielākas atšķirības manāmas jautājumā par abu procesu elastīgumu (piemērojamības konkrētas lietas vajadzībām). 72% respondentu ir atzīmējuši elastīgumu kā teorētisku šķīrējtiesas priekšrocību, bet tikai 27% to min kā Latvijas šķīrējtiesām raksturīgu. Lietu izskatīšanas elastīgumu no teorētiskā skatu punkta atzīst 18%, par to no praktiskā viedokļa nav pārliecināts lielāks skaits – 36% respondentu. Interesanti, ka arī šajā jautājumā neviens respondents nav apstrīdējis pieņēmumu, ka elastīgums ir šķīrējtiesas priekšrocība, toties to kā Latvijas šķīrējtiesām neesošu priekšrocību minējuši tikai 9% respondentu. Tātad Latvijas šķīrējtiesas process, pēc vairākuma domām, nenorit teorētiski elastīgākajā iespējamajā modelī, kā arī pārliecība par šķīrējtiesu procesa praktisko elastīgumu raisa vairāk šaubu. Elastīguma teorētiskais novērtējums ir salīdzināms ar ātruma

teorētisko novērtējumu, bet tā praktiskā īstenojamība Latvijā raisa lielākas šaubas. Novērtējums procesa draudzīgumam pušu interesēm drīzāk liecina par respondentu šaubām par šīs priekšrocības esamību, nekā apstiprina to. Tas, atšķirībā no trim augstākminētajām priekšrocībām, ir neparasti, jo literatūrā šī priekšrocība tiek vismazāk apšaubīta. Latvijā draudzīgums saņēmis ļoti negatīvu novērtējumu – 63% respondentu uzskata, ka Latvijā par draudzīgu procesu nevar ne runāt, kas ir skaidrojams ar šķīrējiesu darbību un reputāciju. Vēl netradicionālāku novērtējumu respondenti pauduši par kompetenci. Arī šī priekšrocība literatūrā tiek atzīta par gandrīz neapstrīdamu, jo ir iespējams strīdu risināt visspecializētākajos forumos ar visaugstākās raudzes speciālistiem šķīrējtiesnešu amatā. Teorētiski to, ka šķīrējtiesas ir kompetentākas, apstiprināja vairāk nekā puse aptaujāto, bet Latvijas šķīrējtiesnešus par kompetentiem nenodēvēja neviens respondents. Lielākā daļa respondentu par šķīrējtiesnešiem un par Latvijas šķīrējtiesnešiem domā kā par „varbūt kompetentākiem”, salīdzinājumā ar vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnešiem. Tik liela vienprātība Latvijas praktiskās situācijas novērtējumā nav sastopama nevienā citā anketas jautājumā.

Par šķīrējtiesas procesa taisnīguma novērtēšanu salīdzinājumā ar vispārējās jurisdikcijas tiesas taisnīgumu arī atšķiras teorētiskais un praktiskais novērtējums. Neviens respondents nav uzskatījis Latvijas šķīrējtiesu procesu par taisnīgāku – un tas ir satraucošs rādītājs, īpaši, ņemot vērā augstāk aprakstīto pētījumu rezultātus par taisnīguma nozīmi. Nedaudz vairāk par pusi respondentu – 54% - ir atzīmējuši varbūtību, ka taisnīgums ir teorētiska un arīdzan praktiska šķīrējtiesas priekšrocība. 36% respondentu uzskata, ka Latvijas praksē šķīrējtiesas ir mazāk taisnīgas salīdzinājumā ar vispārējās jurisdikcijas tiesām. Tāds pat novērtējums ir dots šķīrējtiesu procesa salīdzinošai objektivitātei Latvijā, kas apliecina stabilu tendenci. Teorētiskā plāksnē objektivitāte gan tiek vērtēta augstāk. Ņemot vērā, ka vairāk respondentu atzīst šķīrējtiesu procesa teorētisko kompetenci, bet ne taisnīgumu un objektivitāti salīdzinājumā ar vispārējās jurisdikcijas tiesām daudz lielāka mērā nekā šo priekšrocību eksistencei Latvijā, manāma neuzticēšanās Latvijas šķīrējtiesnešu labajai gribai, pat nenoliedzot viņu kompetenci.

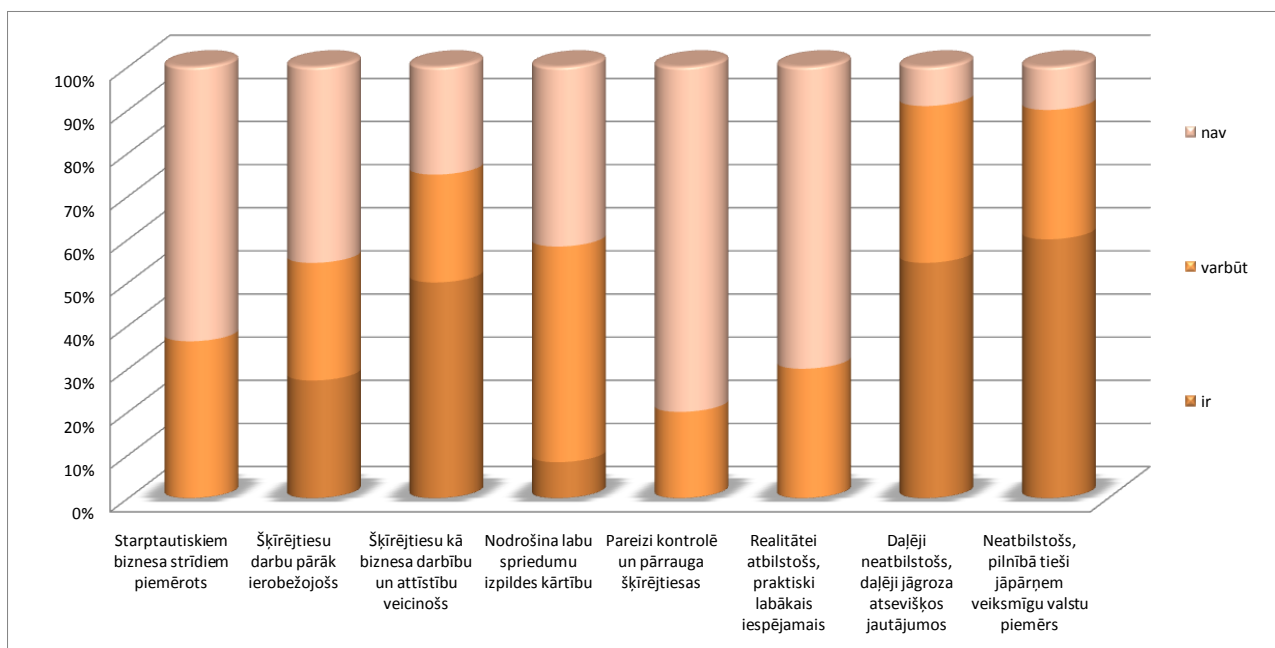
Atšķirībā no augstākminētā, procesa konfidencialitātes vērtējums nav tik krasi atšķirīgs - 72% respondentu ir atzīmējuši to kā teorētisku šķīrējtiesas priekšrocību, bet 54% to min kā Latvijas šķīrējtiesām raksturīgu. Lielākas šaubas par konfidencialitāti ir attiecībā uz Latvijas šķīrējtiesu praksi. Tātad Latvijas šķīrējtiesas process, pēc vairākuma domām, ir konfidencialāks nekā process vispārējās jurisdikcijas tiesā.

4.6.2.Latvijas šķīrējtiesu regulējums

Pirmā pētījuma otrais jautājums izzina Latvijā esošā šķīrējtiesas regulējuma kvalitatīvu novērtējumu. Tajā ir iekļauti kā pozitīvi, tā negatīvi apgalvojumi: pie pirmajiem ir šādi jautājumi vai respondenti Latvijas šķīrējtiesu regulējumu vērtē kā biznesa strīdiem piemērotu, biznesa darbību un attīstību veicinošu, spriedumu izpildes kārtību labi nodrošinošu, šķīrējtiesas pareizi kontrolējošu un pārraugošu, praktiski labāko iespējamo; pie otrās kategorijas pieder šādi negatīvi apgalvojumi, ka šķīrējtiesu regulējums Latvijā ir to darbu pārlietu ierobežojošs, daļēji neatbilstošs, kas jāgroza atsevišķos jautājumos un pilnībā neatbilstošs, kura vietā jāpārņem veiksmīgu valstu piemērs.

Rezultātu izvērtējumam visu jautājumi tiek iedalīti radniecīgās grupās, vadoties no to mērķa:

- 1) pirmās grupas jautājumi attiecas uz šķīrējtiesu kā biznesa potenciāla novērtējumu – tajā ir jautājumi par šķīrējtiesas regulējuma piemērotību biznesa strīdiem - vai esošais regulējums nav šķīrējtiesu darbu pārlietu ierobežojošs, kā arī vai tas ir biznesa darbību un attīstību veicinošs;
- 2) otrās grupas jautājumi attiecas uz procesu un tā uzraudzību – tajā ir jautājumi par to, vai tiek nodrošināta laba šķīrējtiesas nolēmumu izpildes kārtība, vai šķīrējtiesu kontrole un uzraudzība ir pareiza;
- 3) trešās grupas jautājumi attiecas uz esošā regulējuma novērtējumu un jauna regulējuma nepieciešamību – tajā ir jautājumi, vai esošais regulējums ir realitātei atbilstošs un praktiski labākais no iespējamajiem, vai tas ir daļēji daļēji neatbilstošs, kas jāgroza atsevišķos jautājumos, vai pilnībā neatbilstošs, kura vietā jāpārņem veiksmīgu valstu piemērs.

2. att. Latvijas šķīrējtiesu regulējuma vērtējums.

Skatot pirmās grupas jautājumus, kuri attiecas uz starptautiskās komercialās šķīrējtiesas kā biznesa potenciāla novērtējumu, redzama regulējuma novērtējuma nepiemērotība tieši starptautisko biznesa strīdu risināšanai (2.att.). Gandrīz 2/3 no respondentiem pauda novērtējumu, ka esošais regulējums ir starptautiskiem biznesa strīdiem pilnīgi nepiemērots – 63% , bet atlikusī trešdaļa par to nebija pārliecināta. Neviens neuzskatīja regulējumu par piemērotu starptautiskajai komerciālajai šķīrējtiesai. Par vietējās nozīmes biznesa attīstību ir daudz pozitīvāks viedoklis: kā biznesa darbību un attīstību veicinošu patreizējo regulējumu novērtēja 54% respondentu. Par pilnīgi neatbilstošu biznesa attīstības interesēm to uzskata 27% un tāds pats daudzums neieņem nekādu nostāju.

Analizējot atbildes uz otrās grupas jautājumiem, kuri attiecas uz šķīrējtiesas procesu un tā uzraudzību, proti, vai tiek nodrošināta laba šķīrējtiesas nolēmumu izpildes kārtība, kā arī vai šķīrējtiesu kontrole un uzraudzība ir pareiza, novērojams daudz negatīvāks viedoklis. Šķīrējtiesu uzraudzību kā nepareizu vai nederīgu atzīmē 72% respondentu, pārējie 18% par to nav pārliecināti, bet neviens respondents to neuzskata par pietiekamu un pareizu. Skatot kontekstā ar iepriekš aprakstīto novērtējumu par biznesa attīstības iespējām un to, ka vairāk nekā 60 % uzskatīja, ka tas ir biznesa attīstību veicinošs, rezultāti traktējami neviennozīmīgi. No vienas puses tiek uzskatīts, ka regulējums ļauj šķīrējtiesu biznesam attīstīties, no otras - manāma vēlme pēc stingrākas kontroles. Tas var liecināt par to, ka nozare nespēj sabalansēt biznesa intereses ar sabiedrības interesēm pēc taisnīguma. Vēlme pēc stingrāka regulējuma - „stingrās rokas politikas” šķīrējtiesu regulējumā - ir pretrunā ar pasaulē vadošajām tendencēm samazināt šķīrējtiesu kontroli no valsts puses un veicināt

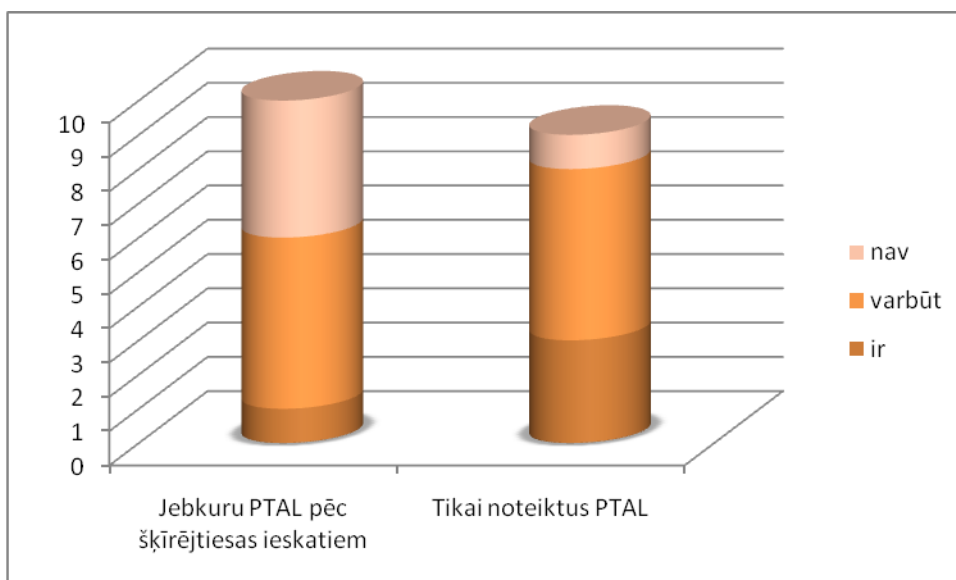
šī sektora pašregulēšanos ar tirgus mehānismu palīdzību. Izvērtējot trešās grupas jautājumus attiecībā uz esošā regulējuma novērtējumu un jauna regulējuma nepieciešamību – vai esošais regulējums ir realitātei atbilstošs un praktiski labākais no iespējamajiem, vai tas ir daļēji daļēji neatbilstošs, kas jāgroza atsevišķos jautājumos, vai pilnībā neatbilstošs, kura vietā jāpārņem veiksmīgu valstu piemērs-, redzama tendence regulējumu uzskatīt par neatbilstošu un pārstrādājamu. Šie abi jautājumi ir veidoti līdzīgi, lai saprastu, vai viedokļos ir atšķirības starp neatbilstības pakāpēm un lai tie nodrošinātu savsarpēju kontroli. Vairāk kā 60 % respondentu esošo regulējumu uzskata par nepiemērotu – tas nav nekas pārsteidzošs, ņemot vērā to, cik ilgu laiku un pūļu darba grupas locekļi ir veltījuši likuma trūkumu apspriešanai un grozījumu ieteikšanai tajā. Par atbilstošu to uzskata tikai 9% respondentu. Daudz lielāks skaits respondentu nav pārliecināts par regulējuma piemērotību – 27-36%, kas skaidrojams ar jautājuma ietilpību un viennozīmīgas atbildes atrašanas grūtībām („jo vairāk es zinu, jo mazāk es zinu”, Sokrāts). Ieteikumu pārņemt piemēru no veiksmīgākām valstīm arī atbalsta 63% respondentu.

4.6.3. Vēlamā šķīrējtiesu kompetence par tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļiem

Pirmā pētījuma trešais jautājums ir par šķīrējtiesu pilnvarām lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, sīkāk izdalot to veidus. Šī jautājumu grupa saņēma vismazāk atbilžu (sk. augstāk rezultātu apkopojuma sadaļu), kas jāvērtē kā kompetences vai viedokļa neesamība, jo šie līdzekļi ir Latvijā mazzināmi. Protams, ekspertu nezināšanai vai viedokļa neesamībai (jo sevišķi par tajā darba grupas sēdē izskatāmo jautājumu) nav attaisnojuma. Šīs sadaļas tika noformulēts šādi: kāds ir respondentu viedoklis par to vai vispār un kādi konkrēti tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi būtu jānodod šķīrējtiesu kompetencē. Jautājumā uzskaitīti šādi tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļi, kas saistīti ar:

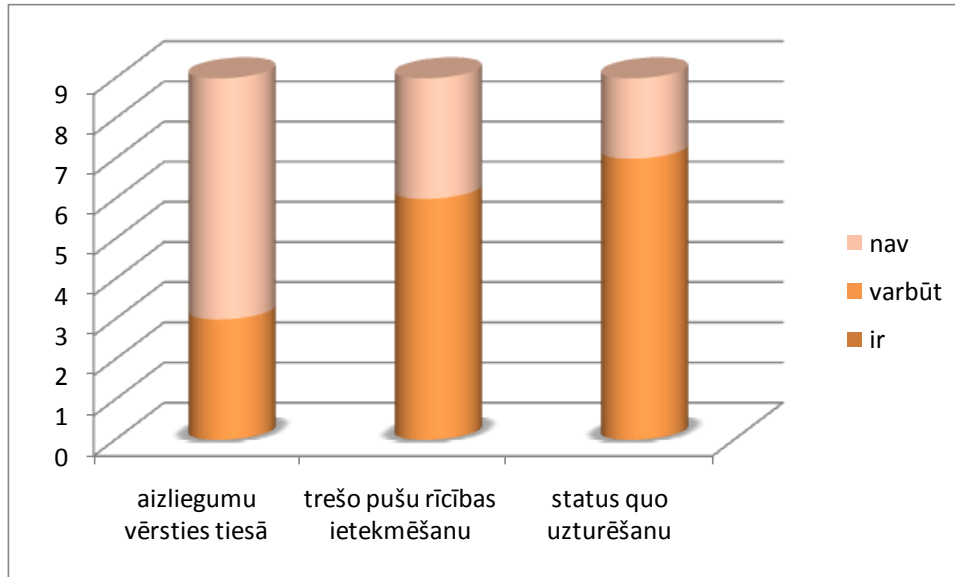
- a) pierādījumu nodrošināšanu, saglabāšanu;
- b) īpašuma saglabāšanu (arestēt aktīvus, kontus utt.);
- c) prasības summas nodrošināšanu (depozīti, garantijas utt.);
- d) šķīrējtiesas pakalpojumu nodrošināšanu (honorāri utt.);
- e) aizliegumu vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā;
- f) saistīto trešo pušu rīcības ietekmēšanu (apturēt izsoli utt.);
- g) esošās situācijas uzturēšanu (aizliegumu pamest būvlaukumu, maksājumi utt.);

- h) procesa disciplīnu ietekmējošiem līdzekļiem (konfidencialitāti nodrošinošie utt);
- i) pretējās puses kompensācijas par jebkura prasības nodrošinājuma līdzekļa piemērošanu nodrošināšanu (cross-indemnity);
- j) atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošināšanu saistītajiem līdzekļiem.

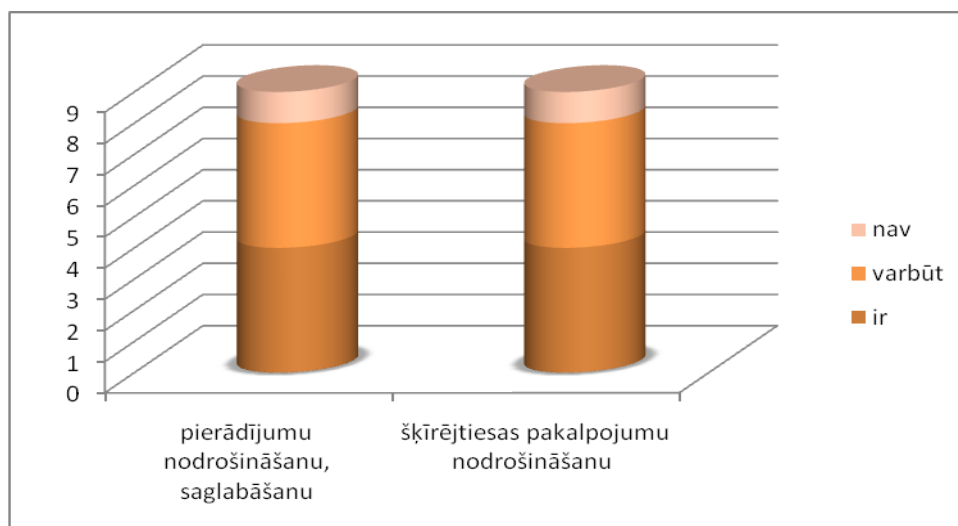
3. att. Tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļi (PTAL), kurus vajadzētu nodot šķīrējtiesu rīcībā.

Par to, kādus tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļus vajadzētu nodot šķīrējtiesu rīcībā (3.att.), lielākā daļa respondentu nav pilnīgas pārliecības, tādēļ būtiskākā respondentu daļa izvēlējās atzīmēt „varbūt” gan jautājuma par konkrētu, gan par jebkuru tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu lemlšanas tiesību nodošanu šķīrējtiesām. Tomēr no to respondentu atbildēm, kuri pauda konkrētu viedokli, ir manāma stingra tendence par labu konkrētu tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu veidu nodošanai šķīrējtiesu kompetencē, nevis „carta blanca” izsniegšanai šajā jautājumā.

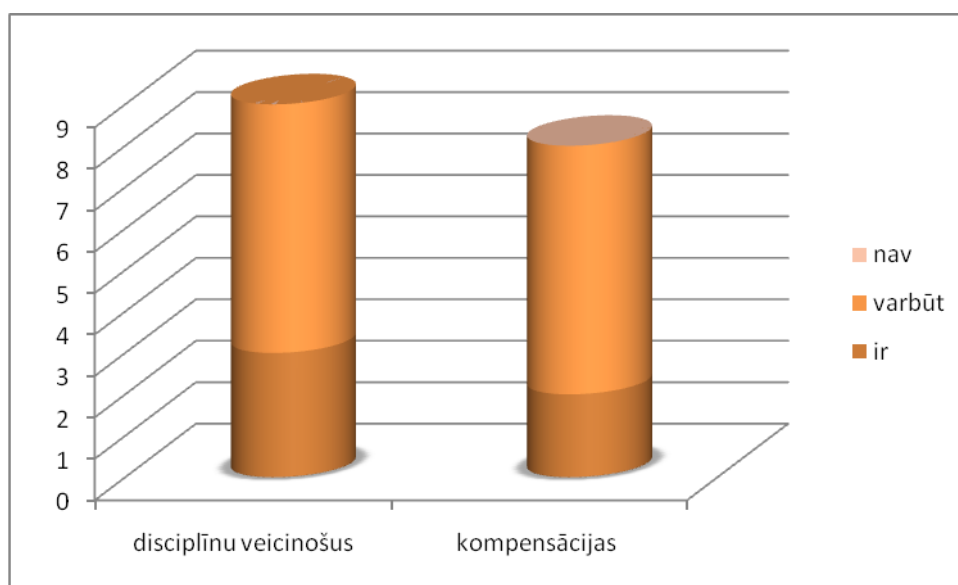
4. att. Kurus konkrētus tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļus vajadzētu nodot šķīrējtiesu rīcībā?

Skatot to, kurus tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļus respondenti nodotu šķīrējtiesu rīcībā, izkristalizējas trīs, par kuru nenodošanu šķīrējtiesu rīcībā ir visskaidrākais viedoklis – tas ir aizliegums vēršties vispārējās jurisdikcijas tiesā, lemšana par saistīto trešo pušu rīcību un esošās situācijas uzturēšanu (*status quo*) (4.att.). Šos līdzekļus šķīrējtiesu rīcībā pilnīgi nešauboties nenodotu neviens respondents. Viskrasāk - 66% respondentu - iestājas pret aizliegumu vēršties vispārējās jurisdikcijas tiesā. Tam seko uz trešo pušu rīcību attiecināmie līdzekļi (trešdaļa aptaujāto) un 22%, kas neatbalsta *status quo* uzturošo līdzekļu nodošanu šķīrējtiesu rokās. Pieņemams, ka kopējā neuzticība šķīrējtiesu procesa objektivitātei un taisnīgumam (sk. augstāk) ir saistīta ar neticību šķīrējtiesnešu spējai pareizi piemērot šos tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļus, tāpēc „drošs paliek drošs” tos šķīrējtiesu rīcībā nenodot.

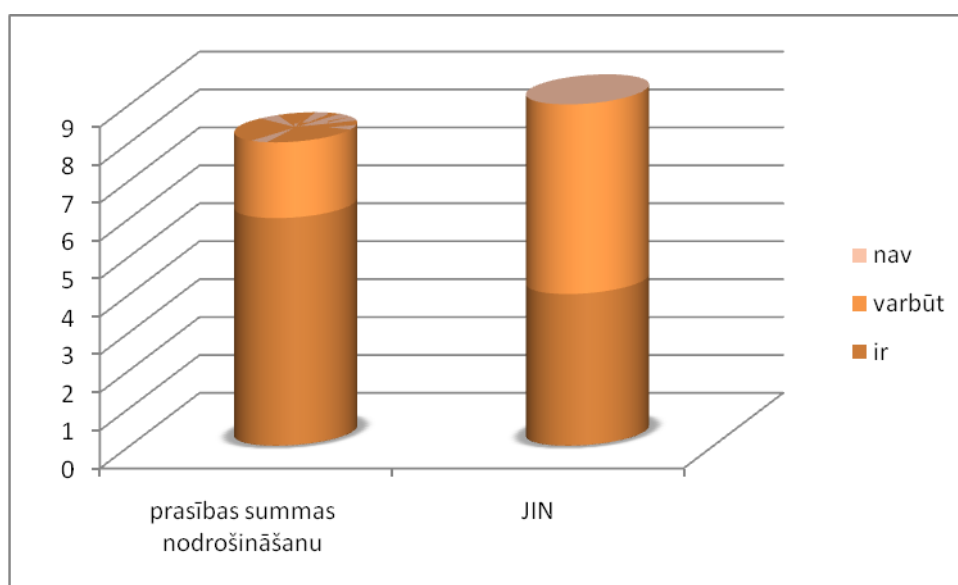
5. att. Kurus konkrētus tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļus vajadzētu nodot šķīrējtiesu rīcībā (turpinājums)?

Daudz vēlīgāka attieksme tiek pausta pret iespēju šķīrējtiesas kompetencei uzticēties saistībā ar pierādījumu nodrošināšanu un šķīrējtiesas pakalpojumu nodrošināšanu (5.att.). Tos par vēlamiem uzskata 44% respondentu un kā „varbūt” vēlamus pieļautu tāds pat skaits respondentu. Atbalsts pierādījumu nodrošināšanai varētu būt praktiskas nepieciešamības diktēts, viegli saprotams un pazīstams – attiecīgi tādēļ arī atbalstāms. Par šķīrējtiesas pašas intereses nodrošinājuma prasīšanas pieļaušanas skaidrojumu, jāpiesauc pretstatījums ar iepriekš izskatīto līdzekļu– uz trešo pušu rīcību attiecināmo un *status quo* saglabājošo līdzekļu – liegšanas iemesliem. Šķīrējtiesas izmaksu nodrošinājums ir jautājums, kam nav plašāka iespaids kā tikai uz pušu dalībniekiem, tāpēc tā kompetences nodošana pašai šķīrējtiesai ir salīdzinoši „droša”.

6. att. Kurus konkrētus tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļus vajadzētu nodot šķīrējtiesu rīcībā?

Taču šāds skaidrojums nav piemērojams, raugoties uz atbildēm, kādas sniegta par procesa disciplīnu nodrošinošu līdzekļu un pretējās puses kompensācijas par jebkura tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanu nodrošināšanai paredzēto līdzekļu kompetences piešķiršanas vēlamības vērtējumu (6.att.). Pret šo līdzekļu pieejamību šķīrējtiesu ieroču klāstā neiebilst neviens respondents, taču arī atbalstītāju pulks nav lielāks par pusi respondentu. Tā kā šie līdzekļi ir trešo pušu tiesības neskaroši, tad šaubām par to kompetences pieļaušanu nevajadzētu rasties, ja iepriekšējais pieņēmums uzskatāms par pareizu. Nenoraidot iepriekšminētos skepses iemeslus, šo iespējams skaidrot ar neizpratni par šo tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu funkcijām un darbības praktiskajām pusēm.

7. att. Kurus konkrētus tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļus vajadzētu nodot šķīrējtiesu rīcībā (turpināts)?

Vislielākais atbalsts tiek pausts diviem no uzskaitītajiem līdzekļiem – prasības summas nodrošinājumam un tiesvedības izdevumu nodrošinājumam (7.att., tabulā saīsināts kā JIN). Prasības summas nodrošināšana, kas ir visiem pazīstams, saprotams, trešās puses neskarošs un nosacīti „drošs” līdzeklis nešaubīgi tiek atzīts kā visvēlamākais šķīrējtiesu arsenālā (66%), bez neviena, kas neatbalstītu tā nonākšanu tiešā šķīrējtiesas kompetencē.

Uz šķīrējtiesas kompetences palielināšanu, ļaujot tām lemt par tādu līdzekļu, kas saistīti ar atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošināšanu, ir norādījuši 44% respondentu, bet 55% to pieļāvuši kā iespējamību. Neviens respondents nav iestājies pret tā piešķiršanu. Ņemot vērā, ka tas ir Latvijas tiesību sistēmai svešs un mazpazīstams līdzeklis, šāds rezultāts var tikt skaidrots ar loģiski izrietošu nepieciešamību šķīrējtiesas procesa taisnīgai norisei. Pārlicību par tā

nepieciešamību stiprina arī tas, ka tiesvedības izdevumu nodrošinājums neskar trešās puses un attiecas vien uz šķīrējtiesas procesā iesaistītajiem tā dalībniekiem.

4.6.4. Ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi

Ņemot vērā, ka procentuāli tik liels skaits respondentu atzina tiesvedības izdevumu nodrošinājumu par vēlamu instrumentu šķīrējtiesu arsenālā un ka tā piemērošana ir cieši saistīta ar to, kādā veidā tiek piemēroti ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi, ir nepieciešams apzināt speciālistu viedokļus par tiesvedības izdevumu segšanas regulējumu un tā sadalījuma principiem starp pusēm.

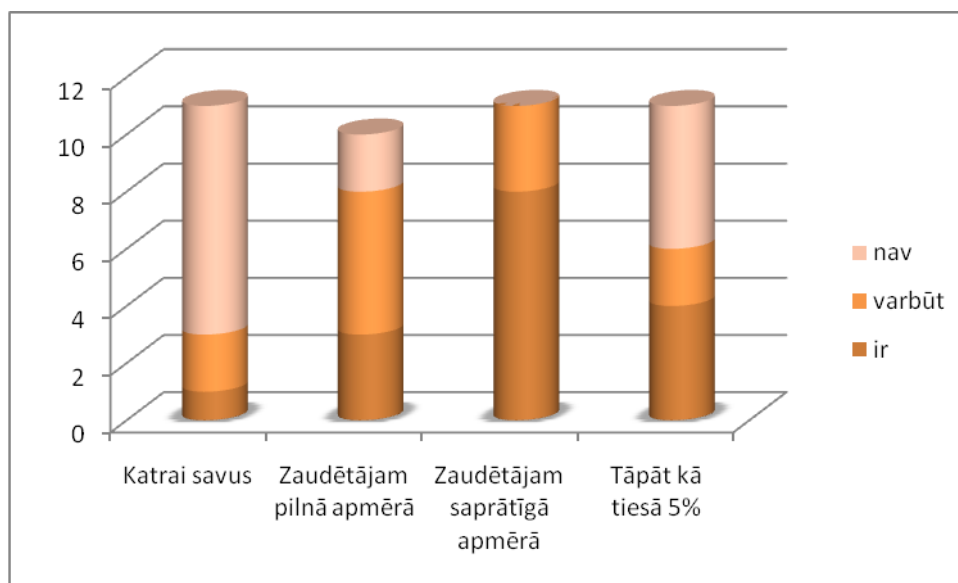
Pirmā pētījuma ceturtais jautājums aptvēra trīs grupas: pirmajā grupā bija jautājumi par to, kurai pusei būtu jāsedz ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi: 1) katrai pusei jāsedz savi ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi, neatkarīgi no lietas iznākuma,⁴⁸² 2) zaudējušai pusei jāatlīdzina uzvarējušās puses ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi pilnā apmērā, vai proporcionāli no prasījuma apmierinātās daļas, ja prasība apmierināta tikai daļā⁴⁸³, 3) zaudējušai pusei jāatlīdzina uzvarējušās puses ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi saprātīgā apmērā pēc šķīrējtiesas ieskatiem, 4) zaudējušai pusei jāatlīdzina uzvarējušās puses ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi tādā apmērā, kā tas tiktu atlīdzināts vispārējās jurisdikcijas tiesā (5% no prasījuma apmierinātās daļas).

Otrajā šīs sadaļas jautājumu grupā ir jautājumi par to, vai ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzināšanas apmērs jānosaka likumā, vai šķīrējtiesas reglamentā.

Trešajā sadaļā jautājumi par to, kas tiek ietverts jēdzienā „ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi”, piedāvājot divas pieejas – pirmo, ka ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi ir tādi, kas ietver tikai tiešos izdevumus (advokāta palīdzības samaksu), otro, ka ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi ir tādi, kas ietver visus ar juridiskajiem pakalpojumiem saistītos puses izdevumus (juristu, juridiskā biroja, tulkošanas utjpr.), (8.att.).

⁴⁸² T.s. amerikāņu princips - „costs follow the event”.

⁴⁸³ T.s. angļu princips - „winner takes it all”.

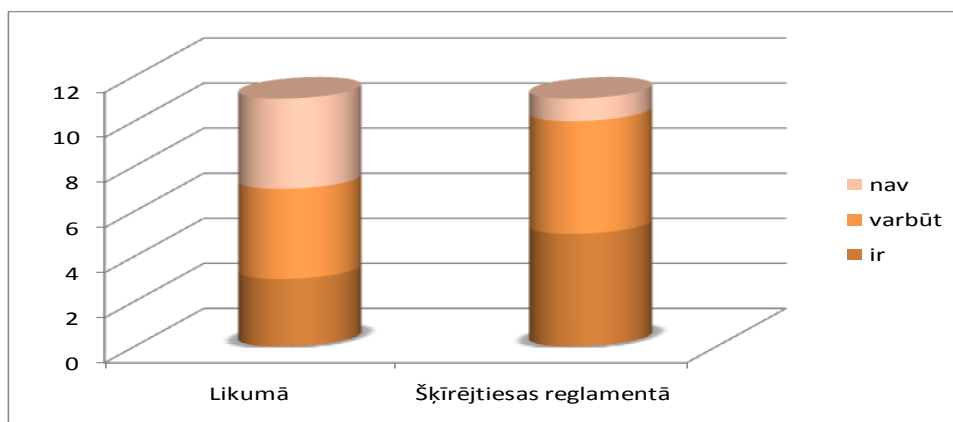

8. att. Kādus izdevumus un kam jāatlīdzina pēc strīda izšķiršanas šķīrējtiesā?

Skatot atbildes uz pirmajā grupā iekļautajiem jautājumiem, redzams, ka vismazāk ir tādu, kuri uzskata, ka katrai pusei jāsedz savi ar tiesāšanos saistītie izdevumi. 81% respondentu uzskata, ka katram nav jāsedz savi izdevumi pilnībā, un tikai neliela daļa – 9% uzskata t.s. amerikāņu principu par pareizu.

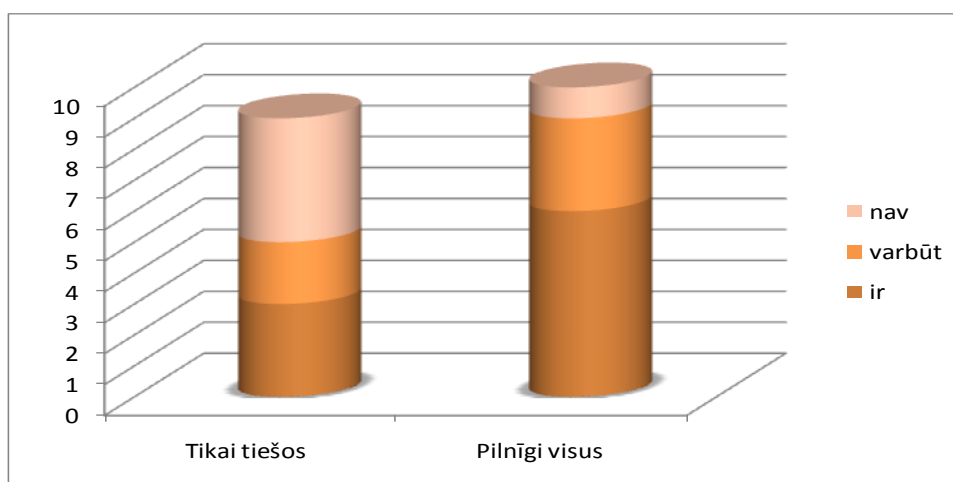
Par nākamo mazāk pieņemamo izdevumu atlīdzināšanas kārtību ir jāuzskata tā, kas pašlaik Latvijā tiek attiecināta uz civilstrīdiem vispārējās jurisdikcijas tiesās, proti, ka zaudējušai pusei jāatlīdzina uzvarējušās puses ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi tādā apmērā, kā tas tiktu atlīdzināts vispārējās jurisdikcijas tiesā (5% no prasījuma apmierinātās daļas). Šo kārtību par šķīrējtiesām nepieņemamu uzskata 45%, taču daudz lielāks skaits ir par tās piemērojamību šķīrējtiesas procesam pārliecināti – 36%. Jāpiezīmē, ka abos jautājumos šaubīgo respondentu daļa ir vienāda – 9%. Daudz vairāk atbilžu „varbūt” ir saistībā ar nākamo jautājumu, proti, ka zaudējušai pusei jāatlīdzina uzvarējušās puses ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi pilnā apmērā, vai proporcionāli no prasījuma apmierinātās daļas, ja prasība apmierināta tikai daļā. Par šāda izmaksu atlīdzināšanas principa izmantošanu starptautiskajā šķīrējtiesā iestājas 18% respondentu, uz pusi mazāks skaits ir pret šādu modeli, bet lielākais vairums šādu iespēju pieļauj. Tas varētu būt skaidrojams, ar to, ka respondenti nevēlas noteikt striktus ierobežojumus šķīrējtiesas darbam, bet dod priekšroku atstāt lielāku lemšanas brīvību šķīrējtiesniešiem. Tāpēc vērojams daudz lielāks atbalsts viedoklim, ka zaudējušai pusei jāatlīdzina uzvarējušās puses ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi saprātīgā apmērā pēc šķīrējtiesas ieskatiem. Tas tiek uzskatīts par pieņemamāko variantu, kuru par pareizāko uzskata 72% respondentu. Jāpiezīmē, ka nav neviens respondents, kas

šādu kārtību uzskatītu par nevēlamu, jo atlikusī daļa respondentu uzskata, ka šķīrējtiesas brīvība lemt par šādu kārtību „varbūt” būtu pieļaujama.

9. att. Kādā kārtībā (dokumentā) nosakāma ar juridiskās palīdzības saņemšanu saistīto izdevumu atlīdzināšana?

Arī otrajā šīs sadaļas jautājumu grupā ir jautājumi par to, vai ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzināšanas apmērs jānosaka likumā vai šķīrējtiesas reglamentā, redzams, ka priekšroka tiek dota pēc iespējas mazākam likumos noteiktam darbības regulējuma, lielāku brīvību dodot šķīrējtiesai. Lielāka respondentu daļa (45%) uzskata, ka izdevumu atlīdzināšanas apmērs ir vai varbūt ir, jānosaka šķīrējtiesas reglamentā. Šāda kārtība ļautu strīdniekiem iepriekš rēķināties ar izmaksu sadalījumu, bet arī zināmā mērā ierobežotu šķīrējtiesas sastāva tiesības lemt par šo jautājumu. Nešaubīgi, izmaksu sadalījumu 36% respondentu neiesaka iekļaut likumā, kas, skatot kontekstā ar tiem, kuri atbalsta šādu nosacījumu iekļaušanu reglamentā, liecina par redzamu tendenci.

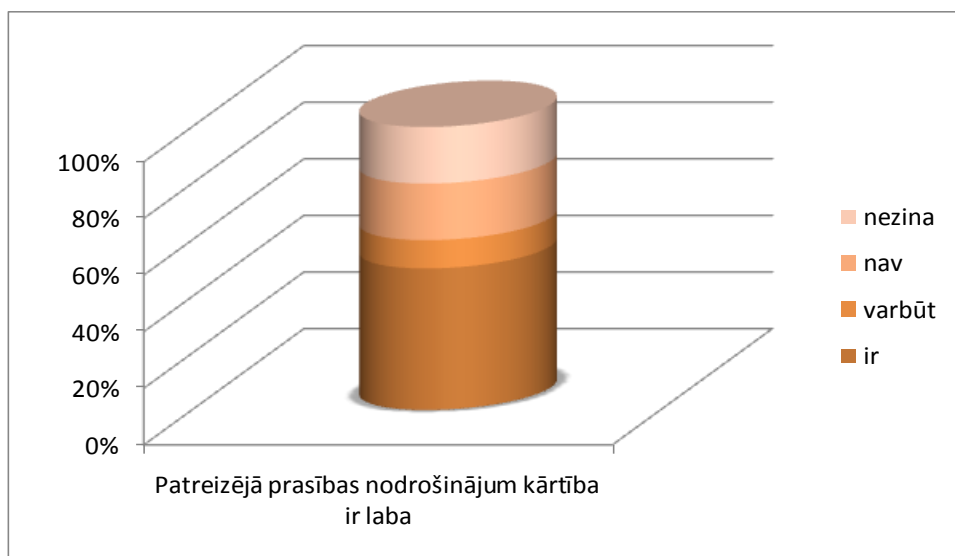
10. att. Kādus izdevumus ietvert jēdzienā „ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi”?

Uz jautājumu par to, kam jābūt ietvertam jēdzienā „ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi”, vai tikai tiešajiem izdevumiem (tādiem kā pašlaik tas ir civilprocesā vispārējās jurisdikcijas tiesās - tikai advokāta palīdzības samaksa), vai tādiem, kas ietver visus ar juridiskajiem pakalpojumiem saistītos puses izdevumus (juristu, juridiskā biroja, tulkošanas utjpr.), respondenti parāda tikpat stabilu tendenci (10.att.). Lielākais vairums (63%) uzskata, ka ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi ir visi izdevumi un ka par tādiem nevajadzētu uzskatīt vien tiešos izdevumus (36%). Pretējās domās ir tikai 9 un 27%. Tādu skaits, kam nav konkrēts viedoklis ir salīdzinoši maz. Šī tendence rāda neapmierinātību ar pašreizējo izdevumu atlīdzināšanas sistēmu, kurā atlīdzināma ir neliela patieso izdevumu daļa.

4.7.Otrā pētījuma rezultātu izvērtējums un komentāri

Otrajā pētījumā arī apskatāmie jautājumi tika ietverti četrās to apakšgrupās, analizē tiks saglabāta jautāšanas kārtība.

Vispirms respondentiem tika lūgts novērtēt esošo situāciju prasības nodrošināšanai šķīrējtiesās. Jautājums tika formulēts šādi: Vai Jūsu šķīrējtiesu (šķīrējtiesnešus) apmierina pašreizējā kārtība prasības nodrošinājuma prasīšanai? Tas ir, ka to var prasīt tikai tiesai un tikai pirms prasības celšanas.

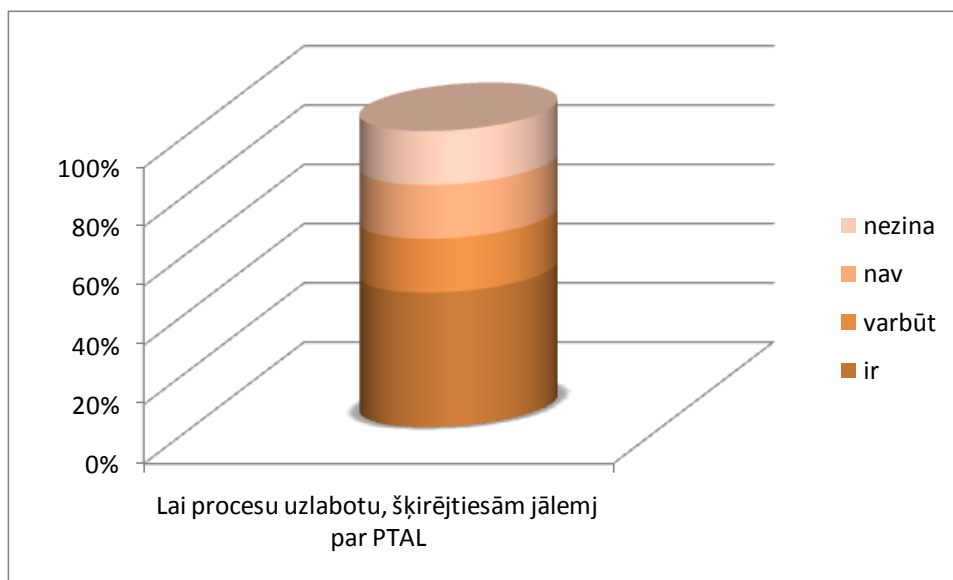

11. att. Vai prasības nodrošinājuma regulējums ar šķīrējtiesas līgumu saistītām pusēm ir piemērots?

Atbilde uz šo jautājumu parādīja to, ka vairākums šķīrējtiesu (62% no atbildējušajiem, tātad, atskaitot tos, kas sniedza atbildi „nezinu”) ir apmierinātas ar patreizējo prasības nodrošinājuma kārtību. Atbildes ietvēra gan fakta konstatāciju un samierināšanos ar to: „kā ir, tā ir, tā arī

strādājam,” un norādi, ka šis jautājums attiecas uz šķīrējtiesu klientiem: „mums jau nav, par ko satraukties, prasītājam jāuztraucas, ne mums”. Jāpiezīmē, ka 20% respondentu atzina, ka „par to nav domājuši”, „īsti nezina”, „nav ar to saskārušies” un citu iemeslu pēc nespēja atbildēt.

Nākamais tika jautāts viedoklis par to, vai šķīrējtiesām būtu jāpiešķir tiesības lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem bez vispārējās jurisdikcijas tiesas iesaistīšanas. Te jāpiezīmē, ka jautājums tika sašaurināts, prasot vien par prasības nodrošinājumu saskaņā ar hipotētisko uzstādījumu par praktiķu teorētisko zināšanu neesamību. Taču rezultāti attiecināmi arī uz plašāku tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu klāstu, jo būtiska ir principa noskaidrošana, bet konkrētā līdzekļa piemērs tiek lietots ilustratīvi. Jautājums tika formulēts šādi: Vai šķīrējtiesu process uzlabotos, ja tiesības lemt par prasības nodrošinājumu būtu pašām šķīrējtiesām, neiesaistot vispārējās jurisdikcijas tiesas?

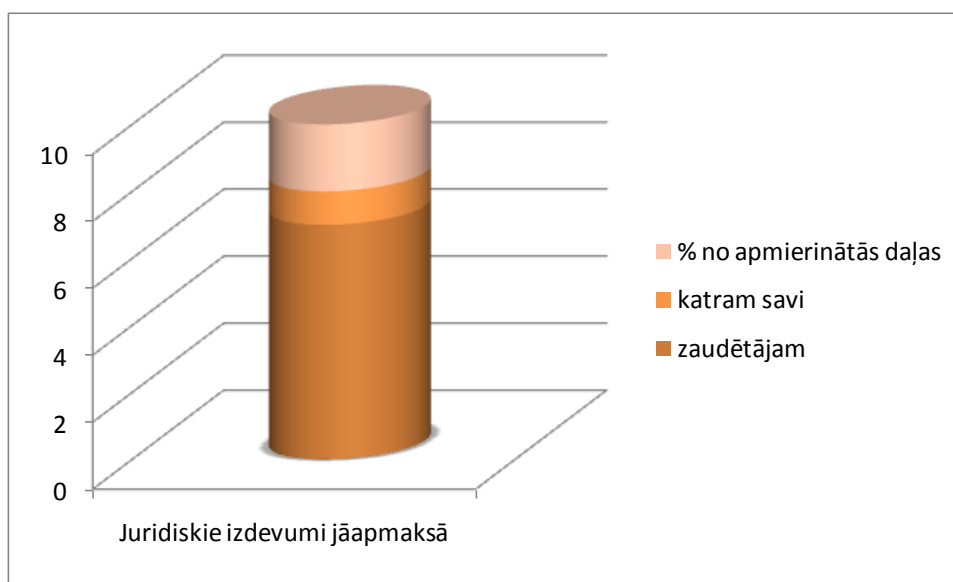

12. att. Vai šķīrējtiesām dot tiesības lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem (PTAL)?

Uzskatāmi redzams, ka atbilde uz šo jautājumu nonāk nosacītā pretrunā ar iepriekšējā jautājumā pausto, jo 60% no atbildējušajiem (atskaitot tos, kas sniedza atbildi „nezinu”), uzskata, ka process uzlabotots, ja šādas tiesības būtu šķīrējtiesām (12.att.). Taču šie abi apgalvojumi nebūt nav jāuzskata par savstarpēji izslēdzošiem. Atbildes uz šo jautājumu bija daudz mazāk noteiktas, jo daudzi norādīja, ka tas ir „likumdevēja ziņā”, „par to ir jādiskutē”, „viss taču atkarīgs no šķīrējtiesneša godaprāta” un tamlīdzīgi. Bija arī atbildes, kas parādīja nezināšanu par procesa norisi kā tādu, piemēram, vajag dot šķīrējtiesai šādas tiesības, jo „protams, viss process paātrinātos”, lai gan patreiz procesa ātrumu šādu tiesību neesamība neiespaido, jo iesāktam šķīrējtiesas procesam

nav paredzēts prasīt prasības nodrošinājumu vispārējās jurisdikcijas tiesā, procesu ar šāda lūguma izskatīšanu nekavējot.

Trešais jautājums tika uzdots, lai noskaidrotu, kāds ir respondentu viedoklis par izdevumiem, kas saistīti ar puses juridiskās palīdzības apmaksu un to atlīdzināšanas nepieciešamību, attiecībā par pušu juridiskajām izmaksām, tiem izdevumiem, kas saistīti ar tiesvedības izdevumu nodrošināšanu. Jautājums tika formulēts šādi: Vai jums šķiet, ka 1) katrai pusei jāsedz savi izdevumi, neatkarīgi no lietas iznākuma, 2) vai zaudējušai pusei jāatlīdzina uzvarējušās puses juridiskie izdevumi pilnā apmērā vai proporcionāli no prasījuma apmierinātās daļas.

13. att. Kam vai kādā kārtībā jāapmaksā tiesvedības izdevumi šķīrējtiesā?

Nepārprotami redzams, ka šķīrējtiesu pārstāvji atbalsta to, ka zaudētājam jāsedz uzvarējušās puses ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi. Interesanti, ka par šo jautājumu netika saņemtas atbildes „nezinu”, kas ir ļoti neraksturīgi aptaujājot tik plašu mērķgrupu (13.att.). 70 % ir pārliecināti, ka „kas vainīgs, lai maksā” princips attiecībā uz izmaksām ir taisnīgākais. Salīdzinoši daudz mazāka daļa respondentu uzskata, ka katrai pusei ir jāsedz savas izmaksas. Bija respondenti (ap 20%), kuru pirmā atbilde uzreiz bija „atbildētājam jāmaksā”. Turpinot iztaujāt par situācijām, kurās atbildētājs tiek attaisnots, bieži tika atbildēts, ka „parasti jau atbildētājs arī ir vainīgais”, kas ir skaidrojams ar to, ka vairums lietu šajās šķīrējtiesās ir „ar nemaksātājiem, kur jau uzreiz skaidrs”. Lai gan taisnīgāk būtu prasīt, lai pienākums maksāt ar juridisko palīdzību saistītos izdevumus tiktu saistīts ar prasības apmierināšanas daļu, tomēr respondenti to neuzskatīja par piemērotāko variantu, jo tikai 20% to uzskatīja par taisnīgu principu.

Atbildes uz ceturto jautājumu par pieredzi starptautiskajās lietās un to, cik starptautiskie komercstrīdi ir tikuši vai pašreiz tiek izskatīti konkrētajā šķīrējtiesā un vai tajos ir lūgts prasības nodrošinājums ir ļoti nepilnīgas. Respondenti uz šo jautājumu parsvarā nezināja atbildi, mazāk par pusī aptaujāto nosauca konkrētu vai kaut aptuvenu lietu daudzumu. Ņemot vērā datu trūkumus, atbildes uz šo jautājumu netiks analizētas.

4.8. Abu pētījumu salīdzināmo rezultātu apkopojums

Abu pētījumu rezultātu apkopojumā pievērsta uzmanība 1) kopīgajiem vispārējiem novērojumiem, kas attiecināmi uz abu pētījumu rezultātu apkopojumu, 2) respondentu viedoklim par nepieciešamību šķīrējtiesām dot tiesības lemt par tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanu, un 3) respondentu viedoklim par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu lēmumu veidojošajiem pamatelementiem.

4.8.1. Vispārējie novērojumi

Pētījuma gaitā apstiprinājās sākotnējais hipotētiskais pieņēmums, ka pirmā pētījuma mērķauditorija ir kompetentāka teorētisko un vispārīgo, kā arī precīzi specifisko jautājumu izvērtēšanā, turpretim otrā pētījuma mērķauditorija spēj sniegt vien personīgajā (šķīrējtiesas) pieredzē balstītu viedokli par savu izpratni par esošo situāciju. Tika novēroti arī daži teorijā minētie ierobežojumi – kas saistāmi ar respondentu atlases trūkumiem, šķīrējtiesu nozares attīstības stadijas radīto atšķirīgo zināšanu līmeni par to, kas datu izpratnei rada nepieciešamību pēc papildu skaidrojuma (sk., piemēram, otrajā pētījuma novēroto loģisko pretrunu starp atbildēm uz pirmo un otro jautājumu); respondentu atteikšanos piedalīties pētījumā, aizbildinoties ar zināšanu vai izpratnes trūkumu par uzdotajiem jautājumiem vai konfidencialitāti; pilnīgas anonimitātes nodrošināšanas neiespējamības radītos trūkumus (piemēram, otrā pētījuma ceturta jautājuma rezultātu). Neskatoties uz pētījuma validitātes ierobežojumiem, tā mērķis – papildināt esošo zināšanu kopumu ar sistemātiski iegūtiem un analizētiem hipotēžu pierādījumiem – ir sasniegts. Pētījums sniedz ieguldījumu izpratnē par tiesību vidi un parāda, vai esošā tiesiskā situācija tiek uzskatīta par „taisnīgu”, palīdzot paredzēt to, kādā veidā jāizmaina esošā situācija, veicinātu šķīrējtiesas procesa autoritāti un leģitimitāti sabiedrības acīs.

Ņemot vērā atšķirīgo uzstādījumu, abu pētījumu pretstatījums nav iespējams, taču salīdzināma tendence ir novērojama attieksmē pret nepieciešamību uzlabot esošo šķīrējtiesu regulējumu. Pirmā pētījuma mērķgrupa pauda viedokli, ka Latvijas šķīrējtiesu regulējums ir jāmaina un jāuzlabo, bet otrā pētījuma grupa kopumā uzskatīja esošo regulējumu par pieņemamu. To varētu skaidrot ar augstākpraktīto tendenci, ka praktiķi ir konservatīvāki nekā teorētiķi, tāpēc izvēlas „zināmu

ļaušanu pret nezināmu labumu”, izvēloties saglabāt esošo situāciju, kurā ir raduši meklēt risinājumus. Vēl šo tendenci varētu skaidrot ar jautājuma uztveres tvērumu, kas nozares ekspertiem, kuri iedziļinājušies gan tās problēmās, gan aplūkojuši iespējas rast to risinājumu, ir daudz plašāks, tāpēc nereti arī pesimistiskāks. Šeit jāatsaucas arī uz analīzi daļā, kurā konstatēts, ka nozare nespēj sabalansēt biznesa intereses ar sabiedrības interesēm pēc taisnīguma, kas varētu skaidrot praktiķu apmierinātību, pretsatā speciālistu, kuri kā likumdevēja konsultanti pārstāv visas sabiedrības intereses, skepsei.

Speciālistu anketēšanā parādījās skaudra atšķirība starp teorētiski iespējamajām šķīrējtiesas priekšrocībām un Latvijas realitātes neatbilstību tam. Ņemot vērā, ka nozīmīgu daļu no reģistrētajām šķīrējtiesām nebija iespējams vai sakontaktēt, vai iesaistīt jēgpilnā sarunā un saņemt no to pārstāvjiem kompetentu atbildi, praksē novērojamas nozares problēmas, kuras ir konstatējuši teorētiķi un speciālisti. Neiztrūkstoši bija sastopami arī ļoti atsaucīgi un kompetenti šķīrējtiesu pārstāvji, kas radīja vislabāko priekšstatu par nozari un pārliecību par tās nākotnes attīstību arīdzan.

4.8.2. Nepieciešamība šķīrējtiesām lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem

Pārliecinoša daļa pirmā pētījuma respondentu pauda viedokli, ka esošais šķīrējtiesu regulējums ir daļēji vai pilnībā jāmaina dēļ tā neatbilstības starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas norisei, uzskatot to par pārstrādājamu, izmantojot veiksmīgu ārvalstu regulējumu kā paraugu.

Kā atbalstāmākos līdzekļus pirmā pētījuma respondenti minēja tos tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļus, kas viņiem ir pazīstamāki praksē, vai kuri vistiešāk attiecināmi uz procesā iesaistītajām pusēm, atturīgāk izturoties pret tādiem, kas uzliek pienākumus trešajām pusēm. Šī grupa nosvērās par labu konkrētu tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu veidu nodošanai šķīrējtiesu kompetencē, visvairāk rekomendējot pazīstamāko - lēmuma par prasības nodrošinājuma prasīšanu nodošanu šķīrējtiesu kompetencē, vienlaikus arī neizslēdzot iespēju piemērot jebkādu citu no pētījumā nosauktajiem. Arī otrā pētījuma respondenti uzskatīja, ka šķīrējtiesu process uzlabotos, ja šķīrējtiesām tiktu dota iespēja par to lemt.

Līdz ar to konstatējams kā praktiķu, tā teorētiķu kopīga tendence uzskatīt par nepieciešamu šķīrējtiesu kompetences paaugstināšanu, dodot tām tiesības lemt par tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanu, sevišķi par prasības nodrošinājuma prasīšanu.

4.8.3. Nepieciešamība šķīrējtiesām lemt par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu

Ņemot vērā to, ka tiesvedības izdevumu nodrošinājuma institūts pašlaik nav sastopams Latvijas tiesībās, taču abu grupu respondenti darbojas Latvijas tiesību vidē, objektīva rezultāta sasniegšanai ir nepieciešams veikt dubultu pārbaudi. Tādējādi bez burtiska jautājuma uzdošanas pirmās grupas respondentiem tika veikta respondentu viedokļa apzināšana arī par to veidojošajiem elementiem. Tādējādi atbildi uz jautājumu ir iespējams arī pārbaudīt.

Abu respondentu grupu rezultāti liecina par atbalstu tiesvedības izdevumu nodrošinājuma institūta ieviešanas nepieciešamībai. Par to liecina ne tikai atbilde uz konkrētu jautājumu, bet arī tendenču apzināšana par tā veidojošo elementu uztveri: nepieciešamības pēc šķīrējtiesu pilnvarām tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu jautājumā un izpratnes par tiesvedības izdevumu attiecināšanu. 44% respondentu apstiprinājuši šī līdzekļa nepieciešamību, atbildot uz precīzu jautājumu par tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, bet 55% to pieļāvuši kā iespējamību, nevienam respondentam neiestājoties pret tā iekļaušanu šķīrējtiesas kompetencē.

Attiecībā par izdevumu, kas saistīti ar juridiskās palīdzības atlīdzināšanu, praktiķu un speciālistu viedokļi ir līdzīgi. Lielākā daļa praktiķu uzskata, ka zaudējušai pusei ir jāatlīdzina uzvarējušās puses ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi saprātīgā apmērā pēc šķīrējtiesas ieskatiem. Praktiķu viedoklis arī pauž, ka zaudētājam ir jāmaksā uzvarējušās puses juridiskie izdevumi. Praktiķu nostāja gan ir mazāk „taisnīga”, jo lielāks atbalsts ir nevis proporcionālai kompensācijai atkarībā no prasījuma apmierinātās daļas, bet gan, ka zaudējušai pusei jāatlīdzina uzvarējušās puses ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi pilnā apmērā. Darba grupā iekļauto speciālistu viedoklis nosliecas par labu proporcionālam kompensācijas mehānismam.

4.9. Tiesvedības nodrošinājuma vieta Latvijas tiesību sistēmā

Ņemot vērā, ka pētījumā izteikts atbalsts tiesvedības izmaksu nodrošinājumam, nepieciešams ieskats, vai to praktiski varētu un vajadzētu ieviest šķīrējtiesu rīcībā esošajā regulējumā. Neskatoties uz to, ka šis institūts atzīts kā pats par sevi ir noderīgs, jāskatās, vai esošajā tiesību vidē tas ir „implantējams”, vai ir jāveic priekšdarbi tā jēgpilnai ieviešanai. To darot, neizbēgami, jāatsaucas uz šķīrējtiesu vidi un regulējumu kā tādu, kas ietekmē šķīrējtiesas vietas izvēli un Latvijas konkurētspēju starptautiskās šķīrējtiesas piesaistīšanā. Protams, viedoklis par starptautisko šķīrējtiesu ir lielā mērā attiecināms arī uz vietēja mēroga šķīrējtiesu⁴⁸⁴ (vai atsevišķos

⁴⁸⁴ UNCITRAL sekretariāta paskaidrojošā piezīmē pie 1985. gada Starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas parauglikuma 2006. gada grozījumiem 6. punktā atzīts, ka lielākais vairums no šķīrējtiesā izskatāmām lietām joprojām

gadījumos arī uz vispārējās jurisdikcijas tiesu), taču pētījuma mērķis nav rezultātu attiecināšana uz visu tiesību aizsardzības jomu kopumā.

Lai atbildētu uz galveno jautājumu – vai tiesvedības izmaksu nodrošinājuma ieviešana Latvijā ir vēlama –, nepieciešams rast atbildi uz virkni saistītu jautājumu. Pirmkārt, lai jebko ieviestu vai grozītu ir jāapzina, vai esošā Latvijas tiesību sistēma nodrošina optimālu šķīrējtiesu darbību? Atbilde uz šo, bez šaubām, ir negatīva, gan vietējā mērogā, gan jo īpaši raugoties uz Latvijas pašreizējām izredzēm piesaistīt starptautiskus šķīrējtiesas procesus. Nozīmīgu lomu šķīrējtiesas vietas izvēlē nosaka ne tikai objektīvi vērtējami lielumi, bet arī uzņēmēju subjektīvā attieksme pret vietas izvēli šķīrējtiesas līgumam. Aptverot, ka attīstības tendences rāda, ka aizvien lielāka naudas masa tiek saistīta ar strīdu izskatīšanu šķīrējtiesās, Latvijas likumdevējam un tiesiskās vides un tās reputācijas veidotājiem ir jāizdara skaidra izvēle par to, vai konkurēt ar citām šķīrējtiesas norises vietām un gūt ienākumus no starptautisku procesu norises, vai ne. Izvēloties nekonkurēt ar pārējām starptautiskās šķīrējtiesas norises vietām, attaisnojoties ar Latvijai unikālām strukturālām problēmām un iespēju šķīrējtiesas procesu izmantot negodīgiem mērķiem, jāapzinās, ka valstij netiks gūti nozīmīgi ienākumi. Tomēr, ja tiktu veikta izvēle par labu Latvijas cilvēkpotenciāla un resursu izmantošanai, lai attīstītu starptautiskās šķīrējtiesas centru, izmantojot, gan Rīgas ģeogrāfisko, gan vēsturisko daudzvalodu vidi, ir jāveic noteikti uzlabojumi.

Pie objektīvajiem uzlabojumiem, kurus vajadzētu veikt, veidojot Rīgu kā šķīrējtiesu centru, būtu nepieciešams mainīt regulējumu un tiesu praksi. Pašreizējais regulējums ir ārvalstniekiem nezināms un ierobežo tiesas iespējas atbalstīt šķīrējtiesas procesu, bet tiesu prakse ir nekonsekventa un apdraud dažus šķīrējtiesas pamatpostulātus, piemēram, šķīrējtiesas klauzulas tulkošanu par labu tās spēkā esamībai, augstākas prasības šķīrējtiesas līguma un sprieduma formai par vispārpieņemtajām, spriedumu pārskatīšanu pēc būtības, padziļināti vērtējot sabiedriskās kārtības prasības⁴⁸⁵. Kā galvenais uzdevums būtu ieviest duālisma pieeju un nodalīt startptautisko procesu

ir par nacionāla mēroga strīdiem, un tobrīd esošais daudzu valstu regulējums veidots, pielīdzinot procesu šķīrējtiesā vispārējās jurisdikcijas tiesas procesam, tomēr valstīm ieteicams harmonizēt nacionālos likumus saskaņā ar UNCITRAL parauglikumu.

⁴⁸⁵ Te būtu vietā organizēt plašāku viedokļu apzināšanu ne tikai par likuma burtu, bet arī par likuma garu. Piemēram, ir vērts diskutēt par to, uz kādiem pamatiem un cik lielā mērā var atteikties šķīrējtiesas nolēmuma izpildi. Latvijas tiesu prakse un valdošā doktorīna (piem. Torgāns K., Valstiskā uzraudzība pār šķīrējtiesas spriedumu tiesiskumu, Jurista vārds, Nr. 34 (629), 201. gada. 24 augusts, kurā atzinīgi vērtēti Senāta lēmumi (SKC-212/2008, SKC-48/2005, SKC-441/2004) ir par šķīrējtiesas spriedumu pārskatīšanu, lai pārliecinātos, ka tie ir saskaņā ar Latvijas sabiedrisko kārtību. Tā kā Latvija ir ES dalībvalsts, tad tai nevajadzētu būt būtiski atšķirīgai sabiedriskajai kārtībai no ES kopīgās sabiedriskās kārtības. Papildus nosacījumu ieviešana, vērtējot šķīrējtiesas procesu, līgumu, nolēmuma formu utt. var tikt uzskatīta arī par pretēju ES sabiedriskajai kārtībai. Piemēram, lietās 15. 07.2008. RAT CA-3134/5, 10.12.2007. RAT CA-3871/18/2007 konstatēts, ka pārmērīga līgumsoda piespriešana, vai 28.10.2009. Senāta lēmumā

no nacionālā. Tam ir gan teorētisks pamatojums – pamatprincips, ka starptautiskā šķīrējtiesa ir regulējama atšķirīgi (piemēram, izstrādājot šķīrējtiesu lielvalsts Francijas jauno regulējumu, tika nolemts saglabāt duālismu) gan praktiski apsvērumi – starptautiskās šķīrējtiesas regulējums ir izstrādāts un pārbaudīts, tam ir plaša judikatūra un arī prakses piemēri, kas liecina, ka duālisma pieeja spēj nodrošināt veiksmīgu darbību un peļņu no starptautiskiem procesiem, pat, neskatoties uz salīdzinoši vāju nacionāla mēroga šķīrējtiesu darbību (piem., Itālijā vai daudz uzskatāmākajā Dubajas situācijā, kur vietējās šķīrējtiesas darbojas pēc šariata tiesībām), kā arī dibinātas aizdomas, ka vietējā regulējuma sakārtošana prasīs vēl ilgāku laiku un doktrīnas un sabiedrības viedokļa dēļ pastāv liela iespējamība, ka šķīrējtiesu institūtam būtiski institūti atšķirsies no ierastajiem. Kā nozīmīgākais veicamais pasākums būtu jauna starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas regulējuma viedošana, pārņemot UNCITRAL parauglikumu kā nacionālo regulējumu starptautiskiem šķīrējtiesas procesiem, kā to ir izdarījušas daudzas valstis⁴⁸⁶. Jebkuru grozījumu izdarīšana parauglikumu tekstā ir nevēlama, jo padarītu to ārvalstu pusēm mazāk atpazīstamu un saprotamu, tādēļ arī nepievilcīgu. Tiesu loma un prakses maiņa attiecībā uz starptautiskiem šķīrējtiesas procesiem, pārņemot UNCITRAL parauglikumu, būtu neizbēgama, jo par parauglikuma pantu tulkojumu un izpratni ir pieejams nesalīdzināmi plašāks judikatūras un doktrīnas apjoms nekā tas ir rodams izmantojot Latvijas resursus vien. Taču, būtiskākais ir veicināt izpratni, ka šķīrējtiesas ir vēlama tiesību sistēmas daļa, kas atvieglo vispārējās jurisdikcijas tiesu sistēmu un papildina valsts ieņēmumus. Vispārējās jurisdikcijas tiesai, uzskatot šķīrējtiesas kā vēlamu sabiedroto, kā to iecer UNCITRAL parauglikums, sabiedrības ieguvums ir neapstrīdams. Taču šis un citi subjektīvie uzlabojumi mūsu šķīrējtiesu konkurētspējā ir grūtāk panākami, bet vienlīdz būtiski, jo šķīrējtiesas vietas izvēle ir atkarīga arī no valsts tēla un iespaida par visas tiesību sistēmas darbu.

Otrkārt, vai pārņemot UNCITRAL parauglikumu, tā 17. pants darbotos sekmīgi tam paredzētajā un pasaulē ierastajā apjomā? Ja tiktu pārņemta UNCITRAL parauglikuma aktuālā 2006. gada versija, tad būtu jāapzinās, ka ar jauno regulējumu šķīrējtiesu jomā tiktu ieviesti daudzi līdz šim mazpazīstami tiesību institūti, kuru tvērumu un darbību Latvijā nepazīst, arī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi. Ir pamats uzskatīt, ka ieviesti Latvijas šķīrējtiesu praksē tie atbilstoši darbotos, ja vien šī panta saturs tiktu interpretēts ne tikai no Latvijas tiesību sistēmas pozīcijām, bet, kā tam vajadzētu būt, pārņemot jebkuru tiesību harmonizācijas instrumentu, skatoties judikatūru un

NR SPC-99 samērīguma principa izvērtēšanas neesamība sprieduma motīvu daļā, ir pretrunā Latvijas sabiedriskajai kārtībai, tāpēc šķīrējtiesas nolēmums nav spēkā esošs.

⁴⁸⁶ 69 valstis, no kurām 12 valstis ir pieņēmušas jauno 2006. gada parauglikuma versiju, tāpat ar grozīto 17. pantu. http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration_status.html skatīts 2011. gada 1. septembrī.

ie pazīstoties ar doktrīnu ārpus vienas tiesību sistēmas ietvariem. Sarežģītākie grozījumi būtu jāveic Civilprocesa likumā, ieviešot tiesas atbalstu pusēm starptautiskā šķīrējtiesas procesā attiecībā uz tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem. Risinājums nebūtu ieviest tādu kārtību, kurā šķīrējtiesas pilnīgi autonomi lemtu par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem un pašas arī censtos tos arī piemērot. Anglijas piemērs, kurā darbojas tiesas pakļautais modelis, ar Anglijas Šķīrējtiesu akts (tā s44 sadaļa) nosaka, ka jautājumos, kas nav jārisina steidzami, vai kad šķīrējtiesas sastāvam nav būtisku šķēršļu pašam lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, paredz, ka vispārējās jurisdikcijas tiesa iejaukties nedrīkst. Ņemot vērā Latvijas šķīrējtiesu pieredzes trūkumu un īpašo situāciju, nevajadzētu atņemt vispārējās jurisdikcijas tiesai iespēju atbalstīt šķīrējtiesas procesu, jo var draudēt sekas, kādas pieredzēja Beļģija, kas, vēloties piesaistīt starptautiskās šķīrējtiesas procesus, ieviesa kārtību, kurā vispārējās jurisdikcijas tiesu iejaukšanās vai atbalsts vispār netika paredzēti, visas pilnvaras nododot šķīrējtiesu rokās. Beļģijas likumdevējs cerēja atkārtot Anglijas veiksmīgo piemēru. Paradoksāli, bet šī rīcība, Beļģijas izredzes starptautiskās šķīrējtiesas norišu vietu konkurencē vēl vairāk samazināja. Aptvēruši kļūdu, Beļģijas likumdevēji situāciju grozīja, atgriežoties pie kārtības, ka vispārējās jurisdikcijas tiesām ir sava loma arī šķīrējtiesas procesa kontrolē un atbalstā⁴⁸⁷. Pamatotākā kārtība būtu sniegt atbalstu šķīrējtiesas procesā iesaistītajām pusēm, tādā pašā apjomā, kāds ir paredzēts strīdu izskatīšanā vispārējās jurisdikcijas tiesās, un, ņemot vērā šķīrējtiesas „īpašās prasības” (atteicīgi pat tad, ja tas nozīmētu lielāku atbalstu šķīrējtiesas procesā iesaistītajiem) – šādu kārtību nosaka arī UNCITRAL parauglikuma 5. nodaļas 17.J pants. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu atzīšanu un izpildi regulē 4. nodaļas 17.J pants, kas nosaka tiesas kompetences apjomu un pilnvaras. Arī Francijas jaunais šķīrējtiesu regulējums paredz gan tiesas tiesības lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem pirms šķīrējtiesas sastāva izveidošanas, gan arī skaidri pilnvaro uz to šķīrējtiesas, procesam nodrošinot vispārējās jurisdikcijas tiesu atbalstu, piemēram, pierādījumu vākšanā⁴⁸⁸.

Treškārt, vai tiesvedības izmaksu nodrošinājums būtu pieļaujams Latvijā notiekošajos šķīrējtiesas procesos? Atsevišķa viena šāda institūta iekļaušana šķīrējtiesu regulējumā būtu atrauta no esošā regulējuma, taču, ieviešot UNCITRAL parauglikumu, nav iemeslu neļaut šķīrējtiesām izskatīt lūgumus par tiesvedības izdevumu nodrošināšanu. Tiesvedības izdevumu nodrošināšanas ieviešanai papildus grozījumi nav nepieciešami, jo tā īstenošanai šķīrējtiesas procesa laikā

⁴⁸⁷ Blackaby Nigel, Partisides Constantine; Redfern Alan, Hunter Martin, Redfern and Hunter on International Commercial Arbitration, 5th ed., Oxford : Oxford University Press, 2009, para. 7.05

⁴⁸⁸ Emmanuel Gaillard, “Le nouveau droit français de l'arbitrage interne et international,” Recueil Dalloz 175; 2011. 20. janvāris, Nr.3.; Eric Schwartz, “The New French Arbitration Decree: The Arbitral Procedure,” Cahiers de l'Arbitrage, Paris J. of Int'l Arb. CAPJA 2011, Nr. 2;

vispārējās jurisdikcijas tiesas atbalsts nav nepieciešams. Lai šis tiesību institūts darbotos, būtu pietiekami ar to regulējumu, kas ietverts UNCITRAL parauglikuma 17. pantā, proti, tiesībām šķīrējtiesām lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem kā tādiem. Galvenais ieguvums no UNCITRAL parauglikuma pārņemšanas būtu šī tiesību institūta atzīšana, kas nedotu pamatu sprieduma apstrīdēšanai pie tā izpildes ārvalstīs, ja šāds līdzeklis ir ticis piemērots procesā, pamatojoties uz institūcijas nolikumu. Tādējādi nebūtu pamats apstrīdēt pēc Latvijas likuma kā šķīrējtiesas procesa norises vietas regulējuma, izdotu šķīrējtiesas spriedumu lietā, kurā ir bijuši pagaidu lēmumi par kādu no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, piemēram, to izpildot ārvalstī, atsaucoties uz Ņujorkas konvencijas V panta (d) daļu par to, ka process ir noritējis neatbilstoši šķīrējtiesas norises valsts likumam. Tā kā šis līdzeklis īstenojams bez nepieciešamības pēc tieša tiesu atbalsta procesa laikā, tad nav pamata neļaut šķīrējtiesām jautājumu par to izskatīt, ja vien pušu līgumā vai reglamentā nav noteikts pretējais.

Citādi ir ar resursu patēriņu, noskaidrojot konkrēta šķīrējtiesas sastāva tiesības un pamatu prasīt šo līdzekli konkrētajā strīdā. Tas ir līdzvērtīgs gandrīz visās lietās. Piemērotākais Latvijas gadījumā būtu veicināt kvalitatīvu, detalizētu pastāvīgo šķīrējtiesu reglamentu izstrādāšanu, kurā tiktu iekļautas šķīrējtiesas sastāva pilnvaras par tādu procesuālu instrumentu lemt, vai, tieši pretēji, noteikts, ka šāds tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis nav šķīrējtiesas pilnvaru apjomā. Gadījumos, kad reglaments to pieļautu, šķīrējtiesas sastāvs lemtu par tiesvedības izmaksu nodrošinājuma prasīšanas pamatotību, apjomu, termiņiem un citiem nosacījumiem. Savukārt, gadījumos, kad to nepieļautu, pusēm būtu tiesības ar šādu lūgumu vērsties tiesā, tajās procesa stadijās un tādā kārtībā kā to varētu darīt procesā vispārējās jurisdikcijas tiesā. UNCITRAL parauglikuma 17.H pants šķīrējtiesas pieņemtu lēmumu par pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļiem uzskata „par saistošu” un „izpildāmu ar iesniegumu kompetentajā tiesā”, dodot tai pilnvaras lemt par šo līdzekļu piemērošanu. Tas, ka pusēm šķīrējtiesās UNCITRAL parauglikuma pārņemšanas gadījumā, būtu pieejams plašāks tiesību aizsardzības līdzekļu klāsts (ņemot vērā 17. pantā paredzētos līdzekļus un nosacījumu tiesām ievērot šķīrējtiesas procesu „īpašās prasības”), salīdzinājumā ar vispārējās jurisdikcijas tiesās pieejamajiem, protams, tiesnešiem prasītu atbilstošu izpratni un zināšanas, tāpēc ir vērts apsvērt par tādu regulējumu, kura ietvaros lūgumus par šķīrējtiesas tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu izpildi izskatītu viena īpaši pilnvarota kompetentā tiesa.

Tā kā puses, vienojoties par strīda izskatīšanu privātā kārtībā, apzinās, ka pašām šis process ir jāapmaksā un rēķinās ar zināmu izdevumu apjomu, tad nav nepieciešams uzlikt tādu ierobežojumu pušu tiesvedības izdevumu veidam vai apjomam, kāds ir noteikts Latvijas

Civilprocesa likumā ar lietas vešanu saistītajiem izdevumiem, bet pieļaut, ka pušu izdevumi var tikt atlīdzināti to faktiskajā apmērā bez procentuāla ierobežojuma, kas piesaistīts prasības summai, protams, „saprātīgā apmērā”. Attiecīgi šādā apmērā var tikt prasīts arī tiesvedības izmaksu nodrošinājums. Tas, ka pusēm šķīrējtiesās būtu atšķirīgas iespējas atgūt procesā iztērētos līdzekļus, salīdzinājumā ar procesu vispārējās jurisdikcijas tiesās, ir vērtējams pozitīvi. Tas, ka attiecībā uz strīda izšķiršanu vispārējās jurisdikcijas tiesā, personai pret kuru ir celta prasība ir iespēja ar tiesvedības izmaksu ierobežojumu nodrošināties pret neparedzama apmēra izmaksām, ir pamatoti, bet pusēm, slēdzot šķīrējtiesas līgumu, jāreķinās ar cita apmēra izmaksām. Šķīrējtiesā vajadzētu ļaut īstenot principu, ka pusei, kas ne pie kā nav vainojama, nerodas nekādi zaudējumi. Protams, te nepieciešams ņemt vērā, ka šis līdzeklis, piemēram, prasītā depozīta apjoms, nedrīkst pārkāpt „saprātīgā apmērā” principu un kļūt par šķērsli pusei aizstāvēt savas tiesības un ar likumu aizsargātās intereses⁴⁸⁹. Ņemot vērā, ka lēmuma apmierināšanai par tā piemērošanu nepieciešams daudzu faktoru kopums (tostarp, starptautiskās šķīrējtiesas principu ievērošana) un šķīrējtiesu interesēs ir to izmantot tikai ārkārtas situācijās, tad šis risks nav augsts. Pušu interesēs nav ierosināt nevajadzīgus pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļus, tāpēc, ka šķīrējtiesa var izmantot 17.E pantā paredzētās tiesības prasīt garantiju no puses, kura lūdz otrai piemērot kādu tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli, vai prasīt segt visus zaudējumus, kas radušies piešķirtā līdzekļa sakarā, ja vēlāk atklājas apstākļi, kas šī līdzekļa prasīšana un šīs prasības apmierināšana atzīstama par nepamatotu. Šādas tiesības ir arī vispārējās jurisdikcijas tiesai, ja tā apmierinājusi puses prasību (17.H panta trešā daļa) uz kādu no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, kas īstenojami ar tiesas atbalstu.

Latvijas gadījumā piemērotākais būtu izraudzīties modeli, kurā šķīrējtiesām, izskatot starptautiskus komercstrīdus, ir skaidri noteiktas pilnvaras lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem. Globāla tirgus esamības laikā ir neadekvāti prasīt, lai starptautisku līgumu slēgšanas laikā vai pirms strīda risinājuma nodošanas šķīrējtiesai, kā to nosaka Latvijas CPL 138. pants, tiktu izpētīta līgumpartnera finanšu situācija un citi ar līguma izpildi saistīti nosacījumi, tāpēc šķīrējtiesu rīcības brīvība, kas ļautu reaģēt uz kādas strīda puses negodprātību, finanšu situācijas izmaiņām vai citiem apstākļiem, kuri mainītos strīda izskatīšanas laikā, ja tie varētu ietekmēt nolēmuma pildīšanu, ir jāpalielina. UNCITRAL parauglikuma 17. pants piedāvā atbilstošu līdzsvaru un atbalsta apjomu.

⁴⁸⁹ Viens no modernākajiem piemēriem, kā sniegt atbalstu pusēm un novērst klaju netaisnīgumu šķīrējtiesas procesā, ir Francijas *juge d'appui* institūts, kas ar jauno Francijas šķīrējtiesas regulējumu ir ieguvis visplašākās pilnvaras un universālu jurisdikciju. Sk. Francijas civilprocesa kodeksa, 2011. gada 13. janvāra dekrēta par šķīrējtiesu Nr. 2011-48, 1459.- 1460. pantus.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes, kas izteiktas secinājumu un priekšlikumu formā:

1. Sekmīga starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas darbība ir saistīta ar iespējam efektīvi izmantot procesuālus tiesību institūtus ar kuru palīdzību nodrošināt, lai strīdu risināšanas procesā tiktu aizsargātas pušu tiesības vai galīgais nolēmums būtu izpildāms – tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus.
2. Sabiedrības un starptautiskās komercdarbības vides uzstādītos mērķus un uzdevumus taisnīguma un strīdu risināšanas efektivitātes nodrošināšanai var sasniegt tikai tad, ja visiem strīda izskatīšanas procesā iesaistītajiem ir skaidri attiecināmā regulējuma un tā piemērošanas nosacījumi. Galvenais pušu gribas paudējs – šķīrējtiesas līgums – visbiežāk neietver pušu gribu attiecībā uz procesā piemērojamiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, vai nenorāda nepārprotamus to piemērošanas nosacījumus un kritērijus. Diemžēl arī šķīrējtiesas nolikumā vai šķīrējtiesas procesu regulējošajā likumā var nebūt precīzas norādes par šo tiesību apjomu un mehānismiem to realizācijai, tāpēc strīdniekiem nākas tērēt resursus, lai noskaidrotu, vai procesa laikā tiem ir tiesības piemērot kādu no tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem. Tādēļ ir būtiski, lai šķīrējtiesas regulējums nepārprotami noteiktu šķīrējtiesas sastāva tiesības lemt par šiem līdzekļiem, to piemērošanas kritērijiem un mehānismiem.
3. Konkurencē par starptautiskās šķīrējtiesas procesa norises vietu, labāki panākumi ir tām valstīm, kurās ir īpaši starptautiskajai šķīrējtiesai piemērots normatīvais regulējums un vispārējās jurisdikcijas tiesas atbalsts arī tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piemērošanā.
4. Īpašās starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas vajadzības, mērķi un uzdevumi attaisno speciāla regulējuma un tikai šajā tiesību nozarē sastopamu tiesību institūtu pastāvēšanu un attīstīšanu. Šie institūti mēdz tikt pārņemti no nacionālajām tiesību sistēmām, bet spēj darboties nosacīti autonomā starptautiskās šķīrējtiesas vidē.
5. Izpratne par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem un šī jēdziena variāciju lietojums normatīvajos aktos un tiesību doktrīnā, ir ļoti atšķirīgs, pat nepilnīgs. Promocijas darba rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādu aizsardzības līdzekļu definīciju: *tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi ir tiesību aizsardzības līdzekļi vai nodrošinājuma līdzekļi, kuru*

mērķis ir veicināt pušu tiesību aizsardzību pirms šķīrējtiesas procesa uzsākšanas vai tā norises gaitā, kā arī nodrošināt ar sprieduma izpildi saistīto materiālo līdzekļu saglabāšanu, pušu sadarbību, informācijas neizpaušanu un citus pasākumus, kas veicinātu šķīrējtiesas procesa norisi vai sprieduma izpildāmību.

6. Jāsecina, ka tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu būtību izsakošam jēdzienam latviešu valodā līdz šim nav vienota termina vai lieto tam nepiemērotus no civilprocesa aizgūtus terminus, kas ir neprecīzi un neaptver visu šķīrējtiesu rīcībā esošo līdzekļu klāstu. Daudzo terminu paralēls lietojums, neizšķirot to tvērumu, ir mulsinošs arī angļu valodā. Par piemērotāko angļu valodas terminu ar atbilstošāko jēgu varētu uzskatīt „interim and protective measures”, kura lietojums ir gana izplatīts. Latviešu valodā ir nepieciešama terminu precizitāte un jaunrade. Darba autores ieteikums ir lietot šajā darbā rasto vārdkopu – *tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļi*. Kā blakus secinājums norādāms, ka CPL terminus derētu precizēt, lai vienam jēdzienam tiktu konsekventi izmantots tas pats termins, iespējams apsverot nepieciešamību nodalīt tos, kurus izmanto, attiecinot uz tiesu no tiem, kas attiecināmi uz šķīrējtiesu vai ārvalsts šķīrējtiesu (piem. spriedums, lēmums, nolēmums). Pašreizējā redakcijā vienam juridiskam institūtam vai darbībai ir vairāki paralēli lietoti termini, kas, lai gan doktrīnā tiek pieļauts, tomēr ir mulsinoši (šis secinājums ir vienlīdz derīgs arī attiecībā uz pārējo CPL izmantoto terminu kopumu, lai gan tas izdarīts par terminiem, kas attiecas uz šķīrējtiesu).
7. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu regulējumu un noteiktību par to piemērojamību sarežģī tas, ka tiem ir daudz variāciju gan pēc formas, gan satura, lai tie spētu nodrošināt aizsardzību visdažādākajās situācijās. Ņemot vērā to straujo attīstības dinamiku un grūtības tos klasificēt, darba autore piedāvā tos iedalīt, vadoties pēc tā, kādu mērķu sasniegšanai tie tiek piemēroti, grupējot pēc pazīmēm piecos veidos: 1) pierādījumus vai īpašuma saglabāšanu nodrošinošos, 2) situācijas *status quo* uzturošos, 3) sadarbību sekmējošos un disciplinējošos, 4) ar nolēmuma izpildāmību saistītajos, un 5) iemaksas atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošināšanai. Papildus secināms, ka līdzekļu nav forma izšķiroša, bet noteicošais ir to uzdevums un aizsargājamo tiesību veids. Attiecībā no to ietekmes veida, ierosināts tos iedalīt tādos, kas attiecināmi tikai uz procesā iesaistīto pušu rīcību un tādos, kuri attiecas uz trešo pušu rīcību saistībā ar procesu.
8. Nerodot iemaksas atbildētāja tiesvedības izdevumu nodrošinājumam pielīdzināmu jēdzienu Latvijas tiesībās un konstatējot tā tulkojuma no svešvalodām neesamību latviešu valodā, kā

arī neatrodot šim jēdzienam atbilstošu terminu ne vārdnīcās, ne doktrīnā latviešu valodā, tika konstatēta nepieciešamība pēc jaunrades, tādēļ autore piedāvā aizstāvēšanai jaunu vārdkoku – *tiesvedības izdevumu nodrošinājums*.

9. Adekvāta un aptveroša tiesvedības izdevumu institūta definīcija netika atrasta ne normatīvajos aktos, ne oficiālajos dokumentos, ne vārdnīcās, ne pētnieku darbos, jo īpaši tāda, kas būtu piemērojama starptautiskajam šķīrējtiesas procesam, tāpēc tā izstrādāta šajā darbā: *tiesvedības izdevumu nodrošinājums ir tāds tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis, kas tiek prasīts šķīrējtiesas procesa ietvaros, ar mērķi pilnībā vai daļēji nodrošināt atbildētāja tiesvedības izdevumu segšanu tā uzvaras gadījumā. Tā veidu, apmēru un nodrošināšanas kārtību nosaka šķīrējtiesa. Šī lēmuma neizpildīšanas gadījumā, šķīrējtiesas process tiek apturēts, iemaksas gadījumā to atjaunojot vai izbeidzo, kā noteikts lēmumā vai šķīrējtiesas nolikumā.*
10. Tiesvedības izmaksu nodrošinājums ir nepieciešams šķīrējtiesu procesa mērķu un uzdevumu, tostarp taisnīguma nodrošināšanai tā regulējuma saturs noskaidrojams kontekstā ar pārējo tiesību aizsardzības līdzekļu satura noskaidrošanu.
11. Secināms, ka tiesvedības izdevumu nodrošinājumam ir saskatāmas šādas atšķirības no citiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem:
 - a) šķīrējtiesu noteikumos tiesvedības izdevumu nodrošinājums mēdz būt īpaši izdalīts, turpretim uz pārējām četrām ierosinātās grupēšanas kategorijām, parasti atsaucas to plašāka iedalījuma ietvaros;
 - b) nosakot pusei prasību pēc tiesvedības izdevumu nodrošinājuma, tas var tikt piemērots bez prasības pret īpašumu vai izpildraksta, atliekot strīda iztiesāšanu līdz samaksas brīdim, tātad pārtraucot šķīrējtiesas procesu līdz tiesvedības izdevumu nodrošināšanai, turpretim citu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu darbības laikā strīda izskatīšanas procesu var turpināt;
 - c) nepildot tiesvedības izdevumu nodrošinājuma prasību, t.i., prasītājam neiemaksājot šo garantiju, process tiek apturēts uz laiku, neizpildot prasību noteiktajā termiņā, tiek izbeigts, bet smagākās citu šķīrējtiesu uzlikto tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu nepildīšanas sekas būtu nelabvēlīgs nolēmums;

- d) jurisdikcijās, kur tiesvedības izdevumu nodrošinājuma noteikšana ir vispārējās jurisdikcijas tiesu kompetencē, pat tiesai pieņemot lēmumu par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma prasības apmierināšanu, nav paredzēta piespiedu izpilde, jo nepakļaušanās sekas tāpat ir gana smagas un neizdevīgas prasītājam – procesa apturēšana, bet citiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, kurus piespriedusi tiesa, paredzēti arī piespiedu līdzekļi vai sankcijas par nepildīšanu (piemēram, garantijas izmantošana);
 - e) par tiesvedības izdevumu nodrošinājuma nepildīšanu pretējā puse nevar prasīt zaudējuma atlīdzību, jo vienīgais „zaudējums” ir prasības necelšana, turpretim par citu nepildīšanu radušos zaudējumus var nākties atlīdzināt tiešā veidā vai netiešā veidā, saņemot nelabvēlīgu spriedumu;
 - f) tiesvedības izdevumu nodrošinājums ir tikai prasītājam piemērojams tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis, protams, tas ietver arī tiesības šādu nodrošinājumu prasīt arī pretprasības iesniedzējam pretprasības apmērā, turpretim citus tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus var piemērot kā abām strīda pusēm vienlaicīgi un kopīgi (piemēram, situācijas *status quo* uzturošos, kā pienākumu turpināt maksājumus, tā sadarbību un disciplīnu sekmējošos, piemēram stingrākus konfidencialitātes nosacījumus).
12. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu regulējuma un piemērošanas atšķirības atkarīgas arī no dominējošajiem teorētiskajiem uzstādījumiem – lokalizācijas teorijas un jurisdikcijas teorijas ietekmē šķīrējtiesu pilnvaras tiek atvasinātas no vispārējās jurisdikcijas tiesas pilnvarām, tās iekļaujot nacionālajā regulējumā, bet delokalizācijas, autonomijas un daļēji arī līguma teorijas ietekmē – no *lex mercatoria* principiem un šķīrējtiesu prakses, samazinot valsts regulējumu un iejaukšanos.
13. Tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu institūta regulējuma satura atklāšana un to piemērošanas pamatojuma izvērtēšana ir sarežģīta. Tādējādi jautājums par to, kādi līdzekļi un kādos gadījumos ir izmantojami, arvien būs aktuāls, tostarp vai ir paredzēts un pieļaujams tiesvedības izmaksu nodrošinājums. Šķīrējtiesas jurisdikciju par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem, iesakāms iedalīt pēc to kompetences apjoma trijos elementos: lēmumos attiecībā uz lietas faktiem, savu kompetenci un piemērojamā līdzekļa procesuālo kārtību. Šie elementi nosaka arī vispārējās jurisdikcijas tiesas iesaistes apmēru,

pēc kura valstis iedalāmas trijās kategorijās – tiesas ekskluzīvajā, šķīrējtiesas ekskluzīvajā un jauktajā modelī. Par piemērotāko uzskatāms pēdējais, ja tiesai ir atbalstoša funkcija.

14. Lemjot par jebkuru tiesību pagaidu aizsardzības līdzekli šķīrējtiesas procesā, ir jāizvērtē, vai tās uzdevuma – īpašumtiesību aizsardzības nodrošināšanas – sasniegšana, izmantojot tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, ir samērojama ar nepieciešamo procesa taisnīgumu un nosacījumu pēc vienlīdzīgas attieksmes pret pusēm un atbilst šķīrējtiesas procesa principiem.
15. Attiecībā uz juridisko iemaksu nodrošinājumu var izdarīt šādus secinājumus: pirmkārt, šis procesuālais institūts ir iekļaujams šķīrējtiesas tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu klāstā pilnīgākai pušu interešu aizstāvībai un šķīrējtiesas procesa mērķu sasniegšanā; otrkārt, tiesvedības izdevumu nodrošinājumu nevajadzētu padarīt par pārāk izplatītu, tāpēc ir nepieciešams ievērot doktrīnā un judikatūrā attīstītos kritērijus tā pielietošanas izvērtējumam; treškārt, neļaujot šķīrējtiesām lemt par tā piemērotību, tiek apdraudēta šķīrējtiesu autoritāte un loma komercstrīdu risināšanā.
16. Latvijas šķīrējtiesu regulējums nav veidots saskaņā ar valdošajām teorijām vai sekojot šķīrējtiesu nozares mūsdienu attīstībai; tas bremzē Rīgas kā reģionāla starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas centra attīstību. Procesos, kur piemērojamais likums ir Latvijas likums, vienīgais paredzētais tiesību aizsardzības pagaidu līdzeklis ir prasības nodrošināšana pirms prasības celšanas, kam paredzēts vispārējās jurisdikcijas tiesas atbalsts. Izvērtējot praksi, izdarāms secinājums par neapmierinošu tiesu praksi attiecībā uz prasības nodrošināšanu pirms prasības celšanas šķīrējtiesās un šķīrējtiesas principu ignorēšanu pie spriedumu izpildes. Ņemot vērā, ka Latvijas šķīrējtiesu regulējumā nav paredzētas pilnvaras prasīt jebkādus citus ar nolēmuma izpildāmību saistāmus nodrošināšanas līdzekļus, tad pušu tiesību aizsardzība ir samazināta. Tādēļ atbalstāma būtu regulējuma grozīšana, apzinoties, ka starptautiskais šķīrējtiesas process ir īpašs, sekot duālajam modelim, pārņemt UNCITRAL parauglikumu kā nacionālo regulējumu starptautiskās šķīrējtiesas procesos. Atskaitot dažu nacionālo regulējumu no valstīm ar iedibinātām starptautiskās šķīrējtiesas tradīcijām, kā Anglijas un Francijas, par starptautiskajai šķīrējtiesai vispiemērotāko regulējumu uzskatāms UNCITRAL izstrādātais parauglikums. Tā jaunā redakcija ietver atbilstošu tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu regulējumu, kaut arī bez izsmeļoša to uzskaitījuma. Lai īstenotu parauglikumā paredzēto vispārējās jurisdikcijas tiesas atbalsta funkciju, noteikt vienu kompetento tiesu institūciju starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas procesa atbalstam.

17. Tiesvedības izdevumu nodrošinājums, ieviešot parauglikumu, pakļauts tā interpretācijai. Autore iesaka parauglikumu interpretēt tādējādi, ka šis institūts tiek ietverts UNCITRAL parauglikuma IV A nodaļas 1. daļas 17. panta (c) punkta ietvaros vispārīgajā regulējumā, ja vien šķīrējtiesas noteikumi vai pastāvīgās šķīrējtiesas nolikums to neregulē atšķirīgi, tā apmēru nosakot pēc pušu izdevumu aplēsēm, kas var tikt atlīdzināti to faktiskajā apmērā bez procentuāla ierobežojuma, kas piesaistīts prasības summai, ievērojot „saprātīga apmēra” kritērijus, to īstenojot bez vispārējās jurisdikcijas tiesas iesaistīšanas, izņemot gadījumos, kad tas var kļūt par šķērsli pusei aizstāvēt savas tiesības un ar likumu aizsargātās intereses. Kārtību, kādā šis līdzeklis nodrošināms, tostarp, termiņus, sekas, un pretējās puses garantijas prasīšanu vai zaudējumu atlīdzību, ja tādi rastos, nosakot šķīrējtiesai.
18. Gadījumos, kad šķīrējtiesas līgumā un nolikumā ir ļauts piemērot noteiktus tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļus, bet kāda no pusēm nepilda sev uzlikto pienākumu, ir nepieciešama iespēja pusei, kuras tiesības ar šo var tikt aizskartas, dot tiesības griezties vispārējās jurisdikcijas tiesā, jo šāda rīcība ir vērtējama kā jebkuras līgumā apsolītas saistības nepildīšana. Latvijas likumdošanas prasības attiecībā uz šķīrējtiesas reglamentos ietveramo regulējumu ir ietvertas CPL 486¹. pantā. Uz pagaidu nodrošinājuma kārtību attiecināmas šī panta 4) un 5) daļas, kas uzliek par pienākumu šķīrējtiesas reglamentā noteikt šķīrējtiesas procesa sagatavošanas kārtību un strīda izšķiršanas kārtību, pēdējai, citu starpā, jāiekļauj arī „procesuāli jautājumi”. Tādējādi, Latvijā reģistrēto šķīrējtiesu reglamentu regulējums nosacīti var tikt iedalīts četrās grupās, jo nolikumi tikpat kā neietver nekādu būtisku jaunradi, drīzāk gan ir raksturīgas nelielas izmaiņas kādā no četriem variantiem: a) pirmā veida reglamentos vispār nekas netiek minēts par šķīrējtiesas sastāva pilnvarām lemt par prasības nodrošinājumu; otrā iekļauta atsauce uz iespēju prasīt nodrošinājumu vispārējās jurisdikcijas tiesā pirms prasības iesniegšanas šķīrējtiesā; trešā iekļauts šķīrējtiesas pilnvarojums lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem; ceturtā aizliedz šķīrējtiesas sastāvam lemt par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem. Galvenais ieguvums no UNCITRAL parauglikuma pārņemšanas, būtu šī tiesību institūta atzīšana, kas nedotu pamatu šķīrējtiesas sprieduma apstrīdēšanai tā izpildē ārvalstīs, ja šāds līdzeklis ir ticis piemērots procesā, pamatojoties uz pastāvīgās institūcijas nolikumu.
19. Lai nodrošinātos pret juridiskās kontentanalīzes ierobežojumiem, tika atzīts par nepieciešamu veikt arī empīriskus lauka pētījumus, jo sevišķi, nepastāvot iepriekšējiem šāda veida pētījumiem šajā nozarē Latvijā. To darot, tika apzināta kompetentu ekspertu,

šķīrējtiesas nozares pārstāvju nostāja jautājumos, kas ir saistīti ar tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu fonu un veidojošajiem elementiem. Galvenie secinājumi ir, ka šķīrējtiesas priekšrocības pār komercstrīdu izskatīšanas vispārējās jurisdikcijas tiesā vairumā elementu tiek vērtētas kā augstākas teorijā, nevis praksē Latvijā un ka Latvijas regulējums ir neatbilstošs un ieteicams to pilnveidot, jo sevišķi ekspertu skatījumā. Tiesvedības izmaksu nodrošinājums ir atzīts par vēlamu. Praktiķu skatījumā, zaudētāja pienākums ir atlīdzināt tiesvedības izdevumus pilnībā, pretēji ekspertu viedoklim par labu proporcionālam kompensācijas mehānismam. Papilus secināms, ka tikai 43% no reģistrētajām šķīrējtiesām ir sasniedzamas, un šajās izskatīto starptautisko procesu skaits ir niecīgs un izpratne par šķīrējtiesas pamatuzstādījumiem ir pilnveidojama.

Anotācija latviešu valodā

Starptautiskie komersanti aizvien biežāk izvēlas iekļaut šķīrējtiesas klauzulu savu biznesa darījumu līgumos, izvēloties tādu šķīrējtiesas norises regulējošo likumu, kas pēc iespējas lielākā mērā palīdzētu šķīrējtiesas procesā, nodrošinot tam kā augstāku efektivitāti, tā pārliecību par taisnīguma ievērošanu procesa laikā. Tam, vai starptautiskās šķīrējtiesas procesa laikā šķīrējtiesai ir tiesības pieņemt lēmumus par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piemērošanu, var būt noteicošā loma gan šķīrējtiesas sastāva autoritātei, gan procesa norisē, neiztrūkstoši nosakot arī nolēmuma izpildes iespējas.

Gandrīz vai neaptverami plašais tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu klāsts, augstākā mērā sarežģītie jurisdikcijas nosacījumi un, pats svarīgākais, sarežģītie lēmuma par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem pieņemšanas vai atteikuma pamatojošie kritēriji, palēnina un apdraud veiksmīgu procesa norisi. Viens no vissarežģītākajiem un pretrunīgākajiem tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļiem ir tiesvedības izdevumu nodrošinājums – šī darba pētījuma mērķis.

Neskatoties uz to, ka UNCITRAL parauglikuma 17. pants tika grozīts 2006. gadā, ar mērķi vairojot skaidrību par tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu piemērošanu, tomēr nebūt ne visi jautājumi ir atrisināti. Tiesvedības izdevumu nodrošinājums ir viens no tiem, kuru piemērošanas parametri ir vismazāk pētīti. Tādējādi, šī promocijas darba uzdevums ir izvērtēt tiesvedības izdevumu nodrošinājumu, izvērtējot tā aspektus no šķīrējtiesas mērķu un uzdevumu viedokļa. Tas darīts, apskatot doktrīnu, teoriju, regulējumu, praksi, tā visa rezultātā izvērtējot tos sarežģītos jautājumus, kas šķīrējtiesas procesa dalībniekiem un, jo sevišķi, šķīrējtiesas sastāvam, jāatrisina pirms pieņemt lēmumu par pagaidu tiesību nodrošinājuma prasības apmierināšanu vai noraidīšanu, jo sevišķi tiesvedības izdevumu nodrošinājuma gadījumā.

Darbā izvērtēts Latvijā esošais tiesību aizsardzības pagaidu līdzekļu regulējums šķīrējtiesas procesa laikā, veicot kā juridisko kontentanalīzi, tā divus empīriskus pētījumus, lai izprastu gan šķīrējtiesas likumu veidotāju, gan šķīrējtiesu viedokļus. Darba noslēgumā doti ierosinājumi Latvijas regulējuma uzlabošanai.

Anotācija angļu valodā

Businesses increasingly prefer arbitration as the method for their dispute resolution, showing preference to those institutional rules and jurisdictions which provide for greater efficiency and justice. Availability and efficient procedure of interim and protective measures in international commercial arbitration can have a substantial effect on the authority of the arbitral tribunal, efficiency of proceedings and enforceability of the final award foremost.

The wide scope of interim and protective measures, the complicated jurisdictional and procedural rules and most importantly the necessity tests employable for determining the need for interim measures complicate the procedure. One of the most unambiguous interim measures is security for costs – the research object of this dissertation.

Though the substantive amendments to the Article 17 of the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration concerning the application and enforcement of interim measures in international arbitration were made on 2006, these issues are far from clear. This is especially true in regard to the security for costs requests. Hence, the purpose of this dissertation is to provide an analysis of compatibility of this measure with the goals and aims of the arbitration process examining the doctrine, theory, regulation and practice; look at the challenges a tribunal has to face when making a decision on security for costs; look into the situation of Latvia in particular in order to assess the availability and the need for amending the regulation in regard to interim measures in arbitration.

Latvian law and case law is assessed both from a theoretical standpoint and by conducting an empirical research to evaluate the perception of international commercial arbitration, understanding about the need for the interim measures and security for costs in particular.

Anotācija franču valodā

Les disponibilités et les procédures efficaces des mesures provisoires ou conservatoires dans l'arbitrage commercial international peut avoir un effet substantiel sur l'autorité du tribunal arbitral, l'efficacité de la procédure et surtout l'exécutoire de la sentence finale.

Les entreprises préfèrent de plus en plus l'arbitrage comme méthode de résolution des différends, montrant la préférence aux règles institutionnelles et aux administrations qui assurent une plus grande efficacité et plus de justice.

Le large éventail de mesures provisoires et conservatoires, les règles de compétence et de procédure compliquées, de plus, à la cour, les tests de nécessité utilisés pour déterminer la nécessité de mesures provisoires, compliquent la procédure.

Une des mesures les plus claires provisoires de cautionnement pour frais est un objet de recherche de cette thèse.

Bien que les modifications substantielles à l'article 17 de la Loi type de la CNUDCI sur l'arbitrage commercial international relatif à l'application et l'exécution des mesures provisoires dans l'arbitrage international, aient été faites par rapport à 2006, ces questions sont loin d'être claires. Cela est particulièrement vrai en ce qui concerne les demandes pour cautionnement pour frais.

L'objectif de la thèse est de fournir l'analyse de la compatibilité de cette mesure avec les objectifs du processus d'arbitrage tout en examinant la théorie, la réglementation et la pratique. Compte tenu des défis dont le tribunal doit faire face au moment de la prise de décision sur le cautionnement pour frais; compte tenu de la situation de la Lettonie, surtout afin d'évaluer la disponibilité et le besoin de modifier le règlement des mesures provisoires de l'arbitrage.

La législation lettone et la jurisprudence sont évaluées à partir du point de vue théorique tout en effectuant une recherche empirique pour évaluer la perception de l'arbitrage commercial international, la compréhension de la nécessité de mesures provisoires et du cautionnement pour frais en particulier.

Izmantoto saīsinājumu saraksts

ICC	Starptautiskā tirdzniecības palāta
AAA	Amerikas šķīrētiesu asociācija Amerikas Šķīrētiesu asociācijas Komerciālās šķīrētiesas un mediācijas noteikumu
AAA	
CAS	Sporta šķīrētiesa
CISG	Apvienoto Nāciju Organizācijas 1980.gada 11.aprīļa Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem
DIS	Vācijas šķīrētiesu institūts
EKT	Eiropas Kopienu tiesa
EST	Eiropas Savienības tiesa
FIDIC	Starptautiskā Konsultējošo inženieru federācija
ICSID	Starptautiskā Centra investīciju strīdu risināšanas konvencijas
LCIA	Londonas starptautiskā šķīrētiesa
NAI	Nīderlandes šķīrētiesas institūta
Ņujorkas konvencija	Apvienoto Nāciju organizācijas 1958. gada 10. jūnija Ņujorkas Konvencijas par ārvalstu šķīrētiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu
SCC	Stokholmas Tirdzniecības palātas Šķīrētiesas institūta
UNCITRAL	Apvienoto Nāciju Organizācijas Tirdzniecības tiesību komisija
VIAC	Austrijas Federālās ekonomikas palātas starptautiskā šķīrētiesas centra
WIPO	Pasaules intelektuālā īpašuma organizācija
fr.	franču valoda
kr.	krievu valoda

Izmantotās literatūras, juridisko avotu un juridiskās prakses saraksts

GRĀMATAS

1. Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izd., 1933.
2. 2007 statistical report. ICC International Court of Arbitration Bulletin, Vol. 19, No. 1.
3. Alberstein M. Pragmatism and law. From philosophy to dispute resolution. Aldershot: Ashgate/Dartmouth, 2002.
4. Amoricum L., Bockstiegel K. Law of international business and dispute settlement in the 21st century. Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 2001.
5. Berger K.P. International economic arbitration. Deventer; Boston : Kluwer Law and Taxation, 1993.
6. Bernstein R., Tackaberry J., Marriott A.L. Handbook of arbitration practice. 3rd edition. London: Sweet & Maxwell in conjunction with the Chartered Institute of Arbitrators, 1998.
7. Black H.C. Black's law dictionary. 6th edition. St. Paul: West Pub. Co, 1990.
8. Black H.C. Black's law dictionary. 8th edition. St. Paul: Thomson/West, 2004.
9. Blaikie N.W. Designing social research. The logic of anticipation. Oxford: John Wiley and Sons Ltd, 2000.
10. Born G. International commercial arbitration. 3rd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009.
11. Born G. International arbitration. Commentary and materials. 2nd edition. Hague: Kluwer Law International, 2001.
12. Bösch A. (eds.) Provisional remedies in international commercial arbitration. A practitioner handbook. New York : Walter de Gruyter, 1994.
13. Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G. Arbitration and mediation in international business. 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2006.
14. Burns R.B. Introduction to research methods. 4th edition. London: Sage, 2000.
15. Cabré, T., Terminology. Theory, methods and application. John Benjamins publishing company, Amsterdam/Philadelphia, 1989.
16. Caron D.D., Caplan L.M., Pellonpää M. Uncitral arbitration rules. A commentary. Oxford: Oxford University Press, 2006.
17. Chukwumerije O. Choice of law in international commercial arbitration. Westport: Quorum Books, 1994.
18. Civilprocesa likums (1938.g.izd., 1939.g.iespied.). Ar paskaidrojumiem - izvilkumiem no Latvijas Senata un Tiesu palatas spriedumiem un no attiecīgās zinātniskās literatūras, kā arī dažiem aizrādījumiem uz likumdošanas motīviem. sast. F.Konradi, T.Zvejnieks u.c.Rīga : Valsts tipogrāfija, 1939.
19. Colbran S.E. Security for costs. Pymont: Law Book Co of Australasia, 1993.
20. Collier J., Lowe V. The settlement of disputes in international law. Oxford : Oxford UP, 1999.
21. Collins L. Essays in international litigation and the conflict of laws . Oxford: Clarendon, 1996.
22. Craig L., Park W.W., Paulsson J. International Chamber of Commerce arbitration. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000.
23. Craig W.L., Park W.W., Paulsson J. Craig, International Chamber of Commerce arbitration, Oceana Publications, 1990.
24. Craig W.L., Park W.W., Paulsson J. Craig, Park, & Paulsson's annotated guide to the 1998 ICC arbitration rules with commentary. New York: Oceana Publications, International Chamber of Commerce, 1998.

25. Cutler A.C. Private power and global authority: transnational merchant law in the global political economy. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
26. Dalhuisen J.H. Dalhuisen on international financial and commercial law. 2nd edition. Oxford: Hart, 2004.
27. Denscombe M. The good research guide for small-scale social research projects. Buckingham: Philadelphia: Open University Press, 1999.
28. Derains Y., Schwartz E. A guide to the ICC rules of arbitration. 2nd edition. Hague: Kluwer Law International, 2005.
29. Dezalay Y., Bryant G.G. Dealing in virtue. International commercial arbitration and the construction of a transnational legal order. Chicago: University of Chicago Press, 1996.
30. Drahozal C., Naimark R. (eds.) Towards a science of international arbitration. Collected empirical research. Appendix 1. New York: Kluwer Law International, 2005.
31. Dworkin R.M. Law's empire. London: Fontana, 1986.
32. Elkind J.B. Interim protection. A functional approach. Hague: Martinus Nijhoff, 1981.
33. Fouchard P., Gaillard E., Savage J. (eds.) Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration. Hague: Kluwer Law International, 1999.
34. Frick J.G. Arbitration and complex international contracts. With special emphasis on the determination of the applicable substantive law and on the adaptation of contracts to changed circumstances. Hague: Kluwer Law International, 2001.
35. Frommel S., Rider B.A.K. Conflicting legal cultures in commercial arbitration. Old issues and new trends. Zuidpoolsingel: Kluwer Law International, 1999.
36. Gaillard E. Aspects philosophiques du droit de l'arbitrage international. Leiden: Martinus Nijhoff, 2008.
37. Gaillard E., Di Pietro D. (eds.) Enforcement of arbitration agreements and international arbitral awards. The New York Convention in practice. London: Cameron May, 2008.
38. Garner B.A. A dictionary of modern legal usage. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 1995.
39. Gifis S.H. Barron's dictionary of legal terms. 3rd edition. New York: Barron's Educational Series, 1998.
40. Glenn H.P. Legal traditions of the world. Sustainable diversity in law. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2007.
41. Goldman B. Les conflits de lois dans l'arbitrage international de droit privé. Académie de droit international, 1963-II Recueil des cours, 1964.
42. Hanotiau B. Complex arbitrations. Multiparty, multicontract, multi-issue and class actions. Hague: Kluwer Law International, 2005.
43. Hart H.L.A. The concept of law. 2nd edition. Oxford: Clarendon, 1994.
44. Holtzmann H.M., Neuhaus J.E. A guide to the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. Legislative history and commentary. Zuidpoolsingel: Kluwer Law International, 1995.
45. Institut de Droit International. Session de Zurich 1877. Edition nouvelle abrégée. Bruxelles: Imprimerie Lesigne, 1928.
46. Juridisko terminu vārdnīca uzņēmējdarbībai. Sast. Vidaga Skuja. 2.papild.izd. Rīga : Ekonomisko reformu in-ts, 1997.
47. Juridisko terminu vārdnīca uzņēmējdarbībai. Sast. Vidaga Skuja. Rīga: Ekonomisko reformu in-ts, 1996.
48. Juridisko terminu vārdnīca.. Rīga: Nordik, 1998.
49. K. Torgāns Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata, Tiesu namu aģentūra, Rīga 2006.
50. Karrer P.G. , Desax M. Security for costs in international arbitration. Why, when, and what if... In: Amoricum L., Bockstiegel K. Law of international business and dispute settlement in the 21st century. Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 2001.

51. Krippendorff K. Content analysis. An introduction to its methodology. 2nd edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2004.
52. Kroplijs A., Raščevska M. Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs. Rīga: Raka, 2004.
53. Latviešu-angļu, angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Kamene, 2000. ISBN: 9984-636-33-x.
54. Latviešu-angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: American Bar Association, 1994. ISBN: 0-89707-866-7.
55. Law and practice of international commercial arbitration. A. Redfern, M. Hunter, N. Blackaby et al. 4th edition. London : Sweet & Maxwell, 2004.
56. Law and practice of international commercial arbitration. Alan Redfern, Martin Hunter, Nigel Blackaby et al. 4th edition. London: Sweet & Maxwell, 2004.
57. Law and reality. Essays on national and international procedural law in honour of Cornelis Carel Albert Voskuil. Mathilde Sumampouw, L.A.N.M. Barnhoorn, Judith A. Freedberg-Swartzburg et al. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1992.
58. Lew J.D.M. Applicable law in international commercial arbitration. A study in commercial arbitration awards. Dobbs Ferry: Oceana Publications, 1978.
59. Lew J.D.M., Mistelis L.A., Kröll S.M. Comparative international commercial arbitration. Hague, London: Kluwer Law International, 2003.
60. Likumu terminu vārdnīca. Rīga : Biznesa komplekss, 1999. ISBN: 9984-672-01-8.
61. Lillich R.B. International arbitration in the 21st century. Towards judicialization and uniformity? Irvington (N.Y.): Transnational Publishers, 1994.
62. Lind E.A., Tyler T.R. The social psychology of procedural justice. London: Plenum, 1988.
63. Mani V.S. International adjudication. Procedural aspects. Hague: Martinus Nijhoff, 1980.
64. Martin E.A. Oxford dictionary of Law. 5th revised edition. Oxford: Oxford University Press, 2002.
65. Mattila H., Love of Language and the Law. Comparative Legal Linguistics. Ashgate Publishing, Aldershot, 2006.
66. Mills A.J., Eurepos G., Wiebe E. Encyclopedia of case study research. London: SAGE, 2009.
67. Mistelis L.A., Stavros L.B. (eds.) Arbitrability. International & comparative perspectives. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009.
68. Morgan R. The arbitration ordinance of Hong Kong. A commentary. Singapore: Butterworths, 1997.
69. Mustill M.J., Boyd S.C. The law and practice of commercial arbitration in England. 2nd edition. London: Butterworths Legal Publishers, 1989.
70. Neuman W.L. Social research methods. qualitative and quantitative approaches. London: Allyn & Bacon, 2005.
71. Newman L.W., Hill R.D. The leading arbitrators' guide to international arbitration. Huntington: Juris Pub, 2004.
72. O'Reilly M.P. Costs in arbitration proceedings. 2nd edition. London : Lloyd's of London Press, 1997.
73. Petrochilos G., Procedural law in international arbitration. Oxford: Oxford University Press, 2004.
74. Posner R.A. Overcoming law. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1995.
75. Poudret J.F., Besson S. Comparative law of international arbitration. 2nd edition. London: Sweet & Maxwell, 2007.
76. Practical Guide to International Commercial Arbitration. R. Garnett, H. Gabriel, J. Waincymer et al. Dobbs Ferry: Oceana Publications, 2000.

77. Redfern A., Hunter M. Law and practice of international commercial arbitration. 3rd edition. London: Sweet & Maxwell, 1999.
78. Rondeau, G., Introduction a la terminologie, 2nd ed., G. Morin, Chicoutimi, Quebec, 1984.
79. Rubellin-Devichi J. L'Arbitrage. Nature juridique, droit interne et droit international privé. Paris : Libraririe générale de droit et de jurisprudence, 1965.
80. Rubino-Sammartano M. International arbitration law and practice. 2nd revised edition. Hague: Kluwer Law International, 2001.
81. Rüede T., Hadenfeldt R. Schweizerisches Schiedsgerichtsrecht. Nach Konkordat und IPRG. 2. Auflage. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1993.
82. Rutherford L., Bone S (eds.). Osborn's concise law dictionary. 8th edition. London: Sweet and Maxwell, 1993.
83. Samuel A. Jurisdictional problems in international commercial arbitration study of Belgian, Dutch, English, French, Swedish, Swiss, U.S. and West German law. Zürich : Schulthess, 1989.
84. Sanders P. (eds.) Comparative arbitration practice and public policy in arbitration. ICCA congress series No. 3. Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1987.
85. Šarčević P. Essays on international commercial arbitration. London: Graham & Trotman, 1989.
86. Schwartz E.A. The practices and experiences of the ICC Court, in conservatory and provisional measures in international arbitration. N.p.: ICC Publishing, 1993.
87. Sen A. The idea of justice. London: Penguin, 2010.
88. Stake R.E. The art of case study research. Thousand Oaks: Sage, 1995.
89. The Freshfields guide to arbitration and alternative dispute resolution. Clauses in International contracts. Jan Paulsson, Martin Hunter, Nigel Rawding et al. Deventer: Kluwer Law and Taxation, 1993.
90. Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2006.
91. Tweeddale A., Tweeddale K. Arbitration of commercial disputes. International and English law practice. Oxford: Oxford University Press, 2005.
92. Weigand F.B. Practitioner's handbook on international commercial arbitration. Munich: Beck'sche CH Verlagsbuchhandlung Oscar Beck, 2002.
93. Yesilirmak A. Provisional measures in international commercial arbitration. Hague: Kluwer Law International, 2005.

ATSEVIŠĶI RAKSTI GRĀMATU IETVAROS UN INTERNETĀ

1. Lošmanis A. Jaunais Latvijas Komerclikums. Grām.: Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Problems of transformation of law in connection with European integration. Rīga: Latvijas Universitāte, 2002.
2. Pētersone Z. Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi, kas tiesā piemērojami pret autortiesību pārkāpumiem. Pieejams: http://dukonference.lv/raksti_pdf/Petersone+.pdf [skatīts 2010. gada 1. augustā].
3. Allens A.R. When will Australian courts order security for costs in international arbitrations? Pieejams: <http://www.aar.com.au/pubs/ldr/foarbmay04.htm> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
4. Berger K.P. (eds.). The new law merchant and the global market place. In: The practice of transnational law. Hague: Kluwer Law International, 2001
5. Bergsten E.E. Teaching international arbitration in law faculties. In: Between East and West. Essays in Honour of Ulf Franke. Hober K., Magnusson A., Oehrstroem M. (eds.) et al. New York: Juris, 2010.
6. Beechey J., Kenny G. How to control the impact of running between the occurrence of the damage and its full compensation. Compensatory and alternative remedies in interim relief

- proceedings. De Ly F., Lévy L. Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration. Dossier of the ICC Institute of World Business Law. Paris: International Chamber of Commerce, 2008.
7. Donovan D.F. The scope and enforceability of provisional measures in international commercial arbitration. A survey of jurisdictions, the work of UNCITRAL and proposals for moving forward. In: Berg A.J. van den (eds.). ICCA congress series, No. 11. Hague: Kluwer Law International, 2003.
 8. Friba Frics B.F. Security for costs. Pieejams: <http://www.arbitrate.org.uk/nvjan97/security.htm> [skatīts 2004. gada 16. aprīlī].
 9. Goldman B. La nouvelle réglementation française de l'arbitrage international. In: Schultsz J., Berg A.J. van den (eds). The Art of arbitration. Essays on international arbitration. Liber amicorum Pieter Sanders, 12 September 1912-1982. Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1982.
 10. Gotanda J.Y. A study of interest. In: De Ly F., Lévy L. Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration. Dossier of the ICC Institute of World Business Law. Paris: International Chamber of Commerce, 2008.
 11. Haviland D., Hessekiel. Worldly preparation. Alternative dispute resolution in a global setting. Pieejams: <http://library.lpg.findlaw.com/articles/file> [skatīts 2004. gada 16. septembrī].
 12. International arbitration. Corporate attitudes and practices. N.p: Queen Mary University of London, School of International Arbitration, 2008. Pieejams: http://www.pwc.co.uk/pdf/PwC_International_Arbitration_2008.pdf [skatīts 2010. gada 1. augustā].
 13. Joseph D. Jurisdiction and arbitration agreements and their enforcement. London: Sweet & Maxwell, 2005.
 14. Karrer P.G. , Desax M. Security for costs in international arbitration. Why, when, and what if... In: Amoricum L., Bockstiegel K. Law of international business and dispute settlement in the 21st century. Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 2001.
 15. Kron M. Access to justice. Security for costs, proposed new rules. A consultation paper 2. N.p.: Lord Chancellor's Office, 1997. Pieejams: www.dca.gov.uk [skatīts 2010. gada 1. augustā].
 16. Lalive P. Transnational or truly international public policy and international arbitration. In: Sanders P. (eds.) Comparative arbitration practice and public policy in arbitration. ICCA congress series No. 3. Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1987.
 17. Leservoisier L. Enforcing arbitration awards and important conventions. In: Capmbell D., Meek S. (eds.) The arbitration process. Hague: Kluwer Law International, 2002.
 18. Mabbs M. Speeding up the arbitration process. In: VIIth International Congress of Maritime Arbitrators. London: Lloyd's of London Press Ltd., 1985.
 19. Mann F.A. State contracts and international arbitration. In: Waldock H., Jennings R.Y. (eds.) British year book of international law, 1967. London: Oxford University Press, 1969.
 20. Marriott A.L. Pros and cons of more detailed arbitration laws and rules. In: Berg A.J. van den (eds.). Planning efficient arbitration proceedings. The law applicable in international arbitration. ICCA congress series, No. 7. Hague/Boston: Kluwer Law International, 1996.
 21. Mistelis L. Is Arbitrability a National or an International Law Issue? In: Mistelis L.A., Stavros L.B. (eds.) Arbitrability. International & comparative perspectives. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009.
 22. Oliver P. Non-Community nationals and the Treaty of Rome. In: Yearbook of European law. Oxford: Clarendon Press, 1986.

23. Pamboukis H. On arbitrability. The Arbitrator as a Problem Solver. In: Mistelis L.A., Stavros L.B. (eds.) *Arbitrability. International & comparative perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009.
24. Peter W. Some observations on the new Swiss rules of international arbitration. In: Berg A.J. van den (eds.). *Yearbook Commercial Arbitration. Volume 29*. Zuidpoolsingel: Kluwer Law International, 2004.
25. Pētersone Z., *Promocijas darbs Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi, kas tiesā piemērojami intelektuālā īpašuma tiesību lietās*, Rīga, 2010.
26. Redfern A. Interim measures. In: Newman L.W., Hill R.D. (eds.) *The leading arbitrators' guide to international arbitration*. Huntington: Juris Pub, 2004.
27. Robinson A.A. When will Australian courts order security for costs? Pieejams: <http://www.aar.com.au/pubs/pdf/ldr/foarbmay04.pdf> [skatīts 2004. gada 16. septembrī].
28. Schwartz E. Provisional remedies in international arbitration. Part II: perspectives from the ICC and Germany. In: *World Arbitration and Mediation Report. Issue 6*.
29. Schwartz E.A. The practices and experiences of the ICC Court. In: *Conservatory and provisional measures in international arbitration*. Paris: ICC Publishing, 1993.
30. Veeder V.V. The need for cross border enforcement of interim measures ordered by a state court in support of international arbitral process. In: Van Den Berg I.J. (eds.) *New horizons of international commercial arbitration and beyond. ICCA Congress series No. 12*. Zuidpoolsingel: Kluwer Law International, 2005.

PERIODIKA

1. Allens A.R. When will Australian courts order security for costs in international arbitrations? Pieejams: <http://www.aar.com.au/pubs/ldr/foarbmay04.htm> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
2. Altaras D. Security for costs. *Arbitration*, 2003, Vol. 69.
3. Arkin H. New opportunities for arbitration in East/West trade. *Transnational Lawyer*, 1990, Vol 3., No. 2.
4. Backer L.C. Defining, measuring and judging scholarly productivity. Working toward a rigorous and flexible approach. *Journal of Legal Education*, 2002, Vol. 52, No. 3.
5. Balodis K. Ieteicamais komercdarījumu regulējums Komerclikumā. *Likums un Tiesības*, 2004., 6.sēj., Nr. 12.
6. Balodis K. Jaunais komercdarījumu regulējums un tā piemērošana. *Jurista Vārds*, 2009, Nr. 21.
7. Beechey J., Kenny G. How to control the impact of running between the occurrence of the damage and its full compensation. *Compensatory and alternative remedies in interim relief proceedings*. De Ly F., Lévy L. *Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration. Dossier of the ICC Institute of World Business Law*. Paris: International Chamber of Commerce, 2008.
8. Berger K.P. (eds.). *The new law merchant and the global market place*. In: *The practice of transnational law*. Hague: Kluwer Law International, 2001
9. Bergsten E.E. Teaching international arbitration in law faculties. In: *Between East and West. Essays in Honour of Ulf Franke*. Hober K., Magnusson A., Oehrstroem M. (eds.) et al. New York: Juris, 2010.
10. Blessing M. The ICC arbitral procedure under the 1998 ICC rules. What has changed? *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1997, Vol. 8, No. 2.
11. Bond S.R. How to draft an arbitration clause. *Journal of International Arbitration*, 1989, Vol. 6, No. 2.
12. Brawn D., Fenn P. Security for costs in arbitration in England and Wales. *International Arbitration Law Review*, 2003, Vol. 6, No. 6.

13. Briedis E. Par prasības nodrošinājuma atcelšanu”, *Jurista Vārds*, Nr. 18 (571), 2009.
14. Briedis E., Problēmas saistībā ar prasības nodrošināšanu, *Jurista Vārds*, Nr. 46 (641), 2010.
15. Burger L. The new Swiss rules of international arbitration. A comparative analysis. *Mealey's International Arbitration Report*, 2004, Vol. 19, No. 6.
16. Carbonneau T.E. The ballad of transborder arbitration. *University of Miami Law Review*, 2002, Vol. 56, No.4.
17. Coglianese C. Empirical analysis and administrative law. *University of Illinois Law Review*, 2002, No.4.
18. Colbran S. Security for costs from nominal plaintiffs'. *Civil Justice Quarterly*, 1992, Vol. 11, October.
19. Craig L.W. Some trends and developments in the laws and practice of international commercial arbitration. Symposium on international commercial arbitration. *Texas International Law Journal*, 1995, No. 1.
20. Critchlow J. The authority of arbitrators to make rules. *Arbitration. An International Journal*, 2002, Vol. 68, No. 4.
21. Cross F., Heise M, Sisk G.C. Above the rules. A response to Epstein and King. *University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1
22. Dammann J., Hansmann H. Globalizing commercial litigation. *Cornell Law Review*, 2008, No. 1.
23. De Ly, F. The 1998 ICC Arbitration Rules. *International Arbitration Law Review*, 1998, Vol. 1, No. 7.
24. Devolve J.L. Interim measures and international arbitration. *LCIA Newsletter*, 2003, Vol. 8, No. 2.
25. Dezalay Y., Garth B.G. Fussing about the forum. Categories and definitions as stakes in a professional competition. *Law & Social Inquiry*, 1996, Vol. 21, No. 2.
26. Donovan D.F. The scope and enforceability of provisional measures in international commercial arbitration. A survey of jurisdictions, the work of UNCITRAL and proposals for moving forward. In: Berg A.J. van den (eds.). *ICCA congress series*, No. 11. Hague: Kluwer Law International, 2003.
27. Donovan D.F. Powers of the arbitrators to issue procedural orders, including interim measures of protection, and the obligation of parties to abide by such orders. *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1999, Vol. 10, No. 1.
28. Drahozal C.R. Arbitration by the numbers. The state of empirical research on international commercial arbitration. *American Review of International Arbitration*, 2006, Vol. 22.
29. Druzin B. Law without the state. The theory of high engagement and the emergence of spontaneous legal order within commercial systems. *Georgetown Journal of International Law*, 2010, Spring.
30. Edwards H.W. Alternative dispute resolution. Panacea or anathema. *Harvard Law Review*, 1986, No. 3.
31. Epstein L., Gary K. Rules of inference, the exchange. Empirical research and the goals of legal scholarship. *University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1.
32. Epstein L., King G. Reply Empirical research and the goals of legal scholarship. *University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1.
33. Fitzpatrick P. Security for costs under the Arbitration Act 1996. *International Arbitration Law Review*, 1998, Vol. 1, No. 4.
34. Friba Frics B.F. Security for costs. Pieejams:
<http://www.arbitrate.org.uk/nvjan97/security.htm> [skatīts 2004. gada 16. aprīlī].
35. Gabriel H., Raymond A.H. Ethics for commercial arbitrators. Basic principles and emerging standards. *Wyoming Law Review*, 2005, Vol. 5.

36. Gaillard E. "Le nouveau droit français de l'arbitrage interne et international," *Recueil Dalloz* 175, 2011.
37. Garth B.G. Observations on an uncomfortable relationship. *Civil procedure and empirical research. Alabama Law Review*, 1997, Vol. 49., No. 1.
38. Gillard E. Security for costs in international court. *The New York Law Journal*, 1995.
39. Goldman B. La nouvelle réglementation française de l'arbitrage international. In: Schultsz J., Berg A.J. van den (eds). *The Art of arbitration. Essays on international arbitration. Liber amicorum Pieter Sanders, 12 September 1912-1982.* Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1982.
40. Goldsmith J., Vermeule A. Empirical methodology and legal scholarship. *University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1.
41. Gotanda J.Y. A study of interest. In: De Ly F., Lévy L. *Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration. Dossier of the ICC Institute of World Business Law.* Paris: International Chamber of Commerce, 2008.
42. Hall M.A., Wright R.F. Systematic content analysis of judicial opinion. *California Law Review*, 2008, Vol. 96, No. 1.
43. Haviland D., Hessekiel. Worldly preparation. *Alternative dispute resolution in a global setting.* Pieejams: <http://library.lpg.findlaw.com/articles/file> [skatīts 2004. gada 16. septembrī].
44. Heidt K., Waxman J. *Supreme Court's Rash Decision Fails to Scratch the Valuation Itch,* *Business Lawyer*, 1998.
45. Heise M. The importance of being empirical. *Pepperdine Law Review*, 1999, Vol. 26, No. 4
46. Hickie K.R. The enforceability of interim measures of protection granted by arbitral tribunals outside seat of arbitration. A new approach. *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration*, 2008.
47. Hines N.W. Empirical scholarship. What should we study and how should we study it? *2005 AALS Newsletter*, 2005, No. 1
48. Ho J. Getting the shoe to fit. Obtaining security for costs under the rules of arbitration of the International Chamber of Commerce. *Vindobona Journal of International Law and Arbitration*, 2005. - p.229.
49. Ho J., Getting the Shoe to Fit – Obtaining Security for Costs under the Rules of Arbitration of the International Chamber of Commerce, *9 Vindobona J. of Int'l Comm'l Law & Arb.* 329, 332 (2005).
50. Hoellering M.F. International arbitration under U.S. law and AAA rules. *Dispute Resolution Journal*, 1995, No. 1.
51. Hollander-Blumoff R. Legal research on negotiation. *International Negotiation*, 2005, Vol. 10, No. 1.
52. Holmes W. O. The path of the law. *Harvard Law Review*, 1897, Vol.10, No. 8.
53. Hoogenboom T. Symposium: The Status of Non- Community Nationals in Community Law Integration into Society and Free Movement of Non-EC Nationals, <http://www.ejil.org/pdfs/3/1/1179.pdf>, citātā kods 3 *EJIL* (1992) 36
54. Horning R.A. Measures of protection. Security for claims and costs. *Commentary on the WIPO Emergency Relief Rules (In Toto).* *American Review of International Arbitration*, 1998.
55. Hsu L. Orders for security for costs and international arbitrations in Singapore. *International Arbitration Law Review*, 2000, Vol. 3, No. 4.
56. International arbitration. Corporate attitudes and practices. N.p: Queen Mary University of London, School of International Arbitration, 2008. Pieejams: http://www.pwc.co.uk/pdf/PwC_International_Arbitration_2008.pdf [skatīts 2010. gada 1. augustā].

57. Joseph D. Jurisdiction and arbitration agreements and their enforcement. London: Sweet & Maxwell, 2005.
58. Karabelnikov B., Peller D. Enforcement of international arbitral awards in Russia. Still a mixed picture. ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2008, Vol. 19, No. 1.
59. Karrer P.A. The civil and common law divide. An international arbitrator tells It like he sees it. Dispute Resolution Journal, 2008, February-April .
60. Karrer P.G. , Desax M. Security for costs in international arbitration. Why, when, and what if... In: Amoricum L., Bockstiegel K. Law of international business and dispute settlement in the 21st century. Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 2001.
61. Kerr M. Concord and conflict in international arbitration. Arbitration International, 1997, Vol. 13, No. 2.
62. Khvalei V., Benedictsson J. Recognition and enforcement of foreign arbitral awards in the Russian Federation. Stockholm International Arbitration Review, 2005, No. 1.
63. Knīpers R. Komentāri par Latvijas Šķīrejtiesu likumprojektu. Jurista Vārds, 2008, Nr. 47.
64. Knull W.H., Rubins N.D. Betting the farm on international arbitration. Is it time to offer an appeal option? American Review of International Arbitration, 2000, Vol. 11, No. 4.
65. Kron M. Access to justice. Security for costs, proposed new rules. A consultation paper 2. N.p.: Lord Chancellor's Office, 1997. Pieejams: www.dca.gov.uk [skatīts 2010. gada 1. augustā].
66. Lalive P. Transnational or truly international public policy and international arbitration. In: Sanders P. (eds.) Comparative arbitration practice and public policy in arbitration. ICCA congress series No. 3. Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1987.
67. Lando O. The lex mercatoria in international commercial arbitration. International Company Law Quarterly, 1985, Vol. 34, No. 4.
68. Langevoort D.C. Behavioral theories of judgment and decision making in legal scholarship. A literature review. Vanderbilt Law Review, 1998, Vol. 51, No. 6.;
69. LeClair J. Code Civil des Francais de 1804. Une Transaction Entre Revolution et Reaction. Revue Juridique Themis, 2002, No. 1.
70. Leservoisier L. Enforcing arbitration awards and important conventions. In: Capmbell D., Meek S. (eds.) The arbitration process. Hague: Kluwer Law International, 2002.
71. Lew J.D.M. Commentary on interim and conservatory measures in ICC arbitration cases. ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2000, Vol. 11, No. 1.
72. Lew J.D.M. Introduction to the work of the Arbitration Practice Sub-Committee. Arbitration: Journal of the Chartered Institute of Arbitrator, 1997, Vol. 63, No. 3.
73. Lošmanis A. Jaunais Latvijas Komerclikums. Grām.: Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Problems of transformation of law in connection with European integration. Rīga: Latvijas Universitāte, 2002.
74. Lošmanis A. Par komercietību jauno ietvaru. Jurista Vārds, 2000, Nr. 15.
75. Mabbs M. Speeding up the arbitration process. In: VIIth International Congress of Maritime Arbitrators. London: Lloyd's of London Press Ltd., 1985.
76. Mann F.A. State contracts and international arbitration. In: Waldock H., Jennings R.Y. (eds.) British year book of international law, 1967. London: Oxford University Press, 1969.
77. Marchac G. Interim measures in international commercial arbitration under the ICC, AAA, LCIA and UNCITRAL Rules. American Review of International Arbitration, 1999, Vol. 10.
78. Marriott A.L. Pros and cons of more detailed arbitration laws and rules. In: Berg A.J. van den (eds.). Planning efficient arbitration proceedings. The law applicable in international arbitration. ICCA congress series, No. 7. Hague/Boston: Kluwer Law International, 1996.
79. Mehren A.T. International commercial arbitration. The contribution of the French jurisprudence. Louisiana Law Review, 1986, Vol. 46, No. 5.

80. Miller F.L.. Arbitration clauses in consumer contracts. Building barriers to consumer protection. *Michigan Bar Journal*, 1999, March.
81. Mistelis L. Galvenais risks - tieksme parāk stingri regulēt šķīrējtiesu. *Jurista Vārds*, 2008, Nr, 48.
82. Mistelis L. Is Arbitrability a National or an International Law Issue? In: Mistelis L.A., Stavros L.B. (eds.) *Arbitrability. International & comparative perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009.
83. Mitchell G. Empirical legal scholarship as scientific dialogue. *North Carolina Law Review*, 2004, Vol. 83, No. 1.
84. Naimark R.W., Keer S.E. International private commercial arbitration. Expectations and perceptions of attorneys and business people. *International Business Lawyer*, 2002, Vol. 30, No. 5.
85. Needham M.J. Order for security for a party's costs. *Arbitration Journal of the Chartered Institute of Arbitrator* , 1997, Vol. 63, No. 3.
86. Neumann R.K., Krieger S.H. Empirical inquiry twenty-five years after the lawyering process. *Clinical Law Review*, 2003, Vol. 10, No. 1.
87. Oda H. 'Enforcement of international commercial arbitration awards in Russia. *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2008, Vol. 16, No. 2.
88. Oliver P. Non-Community nationals and the Treaty of Rome. In: *Yearbook of European law*. Oxford: Clarendon Press, 1986.
89. Pamboukis H. On arbitrability. The Arbitrator as a Problem Solver. In: Mistelis L.A., Stavros L.B. (eds.) *Arbitrability. International & comparative perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009.
90. Park W.W. Text and context in international dispute resolution. *Boston University International Law Journal*, 1997, Vol. 15, No. 1.
91. Paulsson J. Arbitration unbound. Award detached from its country of origin. *International Law and Company Law Quaterly*, 1981.
92. Peter W. Some observations on the new Swiss rules of international arbitration. In: Berg A.J. van den (eds.). *Yearbook Commercial Arbitration. Volume 29*. Zuidpoelsingel: Kluwer Law International, 2004.
93. Pētersone Z. Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi, kas tiesā piemērojami pret autortiesību pārkāpumiem. Pieejams: http://dukonference.lv/raksti_pdf/Petersone+.pdf [skatīts 2010. gada 1. augustā].
94. Posner R.A. The summary jury trial and other methods of alternative dispute resolution. Some cautionary observations. *University of Chicago Law Review*, 1986, Vol. 53, No. 2.
95. Rawding N. Costs, fees and security for costs in international arbitrations. *International Trade Law and Regulation*, 1997, Vol. 3, No. 3.
96. Redfern A. Interim measures. In: Newman L.W., Hill R.D. (eds.) *The leading arbitrators' guide to international arbitration*. Huntington: Juris Pub, 2004.
97. Reid G. Security for costs in international arbitration - forget it? *New Law Journal Arbitration and ADR Supplement*, 2002.
98. Repšs A. Piezīmes par jauno šķīrējtiesas nolēmumu regulējumu. *Jurista Vārds*, 2007, Nr. 51.
99. Revesz R.L. A defense of empirical legal scholarship. *University of Chicago Law Review*, 2002, Vol. 69, No. 1.
100. Rhee R.J. A price theory of legal bargaining. An inquiry into selection of settlement and litigation under uncertainty. *Emory Law Journal*, 2006, Vol. 56, No.3.
101. Robbenolt J.K. Evaluating empirical research methods. Using empirical research in law and policy. *Nebraska Law Review*, 2002, Vol. 81, No. 2.
102. Robinson A.A. When will Australian courts order security for costs? Pieejams: <http://www.aar.com.au/pubs/pdf/ldr/foarbmay04.pdf> [skatīts 2004. gada 16. septembrī].

103. Rosenberg M. The impact of procedure-impact studies in the administration of justice. *Law and Contemporary Problems*, 1988, Vol. 51, No. 3
104. Rozenbergs J., Satversmes tiesa: būt šķīrējtiesām Latvijā, *Jurista Vārds*, Nr.4 (359), 2005;
105. Rubins N. In God we trust, all others pay cash. Security for costs in international commercial arbitration. *American Review of International Arbitration*, 2000.
106. Sage B.E. Le. The choice of an international arbitration forum. Contracting parties can avoid the uncertainty of foreign tribunals. *Los Angeles Lawyer*, 1998, September.
107. Salomon C. The conduct of an international arbitration. Do rules matter? *Journal of International Arbitration*, 2004, Vol. 21, No. 2.
108. Samuel A. *Jurisdictional Problems in International Commercial Arbitration, a study of Belgian, Dutch, English, French, Swedish, Swiss, U.S., and West German law*, Schulthess Polygraphischer Verlag, Zurich, 1999.
109. Sandrock O. The cautio judicatum solvi in arbitration proceedings. *Journal of International Arbitration*, 1997, Vol. 14, No. 1.
110. Sandrock Otto, *The Cautio Judicatum Solvi in Arbitration Proceedings, or the Duty of an Alien Claimant to Provide Security for the Costs of the Defendant* *Journal of International Arbitration* vol. 14 (1997), No. 3 17 - 37. lpp.
111. Schaefer J.K. New solutions for interim measures of protection in international commercial arbitration. English, German and Hong Kong law compared. *Electronic Journal of Comparative Law*, 1998. Pieejams: <http://www.ejcl.org/22/art22-2.html> [skatīts 2010. gada xx. mēnesī].
112. Schmitz A.J. Dangers of deference to form arbitration agreements. *Nevada Law Journal*, 2007, Vol 8, Fall.
113. Schneider M., Knoll J. *Performance as a Remedy: Non-Monetary Relief in International Arbitration: ASA Special Series No. 30*, Juris publishing inc, 2011.
114. Schwartz E. Provisional remedies in international arbitration. Part II: perspectives from the ICC and Germany. In: *World Arbitration and Mediation Report*. Issue 6.
115. Schwartz E. Provisional remedies in international arbitration-part II. Perspectives from the ICC and Germany. *World Arbitration and Mediation Report*, 1995, Vol. 6.
116. Schwartz E. *The New French Arbitration Decree: The Arbitral Procedure*, Cahiers de l'Arbitrage, Paris *J. of Int'l Arb. [CAPJA]*, 2011.
117. Schwartz E.A. The practices and experiences of the ICC Court. In: *Conservatory and provisional measures in international arbitration*. Paris: ICC Publishing, 1993.
118. Siehr K. Security for costs. A valuable defence or a burdensome relic? *Netherlands International Law Review*, 1992.
119. Soo G. Securing costs in Hong Kong arbitration. *International Arbitration Law Review*, 2000, Vol. 3, No. 1.
120. Steightholme J. *The Arbitration Act 1996. A commentary*. *Business Law Review*, 1997, Vol. 18, No. 7.
121. Stulic M. Australia. Issues in interim and conservatory measures in international arbitration. *International Trade Law & Regulation*, 2007, Vol. 13, No. 1.
122. Style C. The role of arbitration. *International Financial Law Review*, 1995, Vol. 14, No. 3.
123. Torgāns K. Komerclikumā jāiestrādā Eiropas līgumu principu tiesību normas. *Jurista Vārds*, 2007, Nr. 8.
124. Torgāns K. Saistību izpildes nodrošinājuma un kreditora aizsardzības līdzekļi. Saistību izpildes juridiskais nodrošinājums: LU Zinātniskie raksti / prof. K.Torgāna redakcijā. - Rīga: Latvijas Universitāte, 1999

125. Torgāns K. Valstiskā uzraudzība pār šķīrējtiesas spriedumu tiesiskumu, Jurista vārds, Nr. 34 (629), 201. gada.
126. Tsakatoura A. The immunity of arbitrators. Lex E-scripta, 2002. Pieejams: http://www.inter-lawyer.com/lex-e-scripta/articles/arbitrators-immunity.htm#_ftn5 [skatīts 2010. gada 1. septembrī].
127. Van den Berg A.J. New York Convention of 1958. Refusals of enforcement. ICC International Court of Arbitration Bulletin, Vol. 18, No. 2.
128. Veeder V.V. The need for cross border enforcement of interim measures ordered by a state court in support of international arbitral process. In: Van Den Berg I.J. (eds.) New horizons of international commercial arbitration and beyond. ICCA Congress series No. 12. Zuidpooslingel: Kluwer Law International, 2005.
129. Volkova M. Ārvalstu prakse, izstrādājot šķīrējtiesu likumu. Jurista Vārds, 2008, Nr. 47.
130. Wagner G. Impecunious parties and arbitration agreements. Zeitschrift für Schiedsverfahrensrecht, 2003, Vol. 5.
131. Wagoner D.E. Interim relief in international arbitration. Enforcement is a substantial problem. Dispute resolution Journal, 1996, Vol. 51, October.
132. Walker L. Perfecting federal civil rules. A proposal for restricted field experiments. Law and Contemporary Problems, 1988, Vol. 51, No. 3.
133. Walter M. Private justice in a global economy. From litigation to arbitration. International Organization, 2001, Vol. 55, No. 4.
134. Wang W. International arbitration. The need for uniform measures of relief. Brooklyn Journal of International Law, 2003.
135. Weinberg K.S. Equity in international arbitration: how fair is "fair"? A study of lex mercatoria and amiable composition. Boston University International Law Journal, 1994, Spring.
136. Weixia G. Security for costs in international commercial arbitration. Journal of International Arbitration, 2005, Vol. 22, No. 3.
137. Werbicki R. Arbitral Interim Measures. Fact or Fiction? Dispute Resolution Journal, 2003, Vol. 57, January.
138. Whytock C.A. Litigation, arbitration and the transnational shadow of law. Duke Journal of Comparative and International Law, 2008, Vol. 18, No. 2.
139. Willging T.E. Past and potential uses of empirical research in civil rulemaking. Notre Dame Law Review, 2002, Vol. 77, No. 4.
140. Yu H.L. A theoretical overview of the foundations of international commercial arbitration. Contemporary Asian Arbitration Journal, 2008, Vol. 1., No. 2.
141. Žukova G. Likumprojekta noteikumi, iebildes un priekšlikumi. Jurista Vārds, 2007, Nr. 51

NORMATĪVIE AKTI

1. Ņujorkas Konvencija par ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 1. aprīlis, Nr. 50.
2. United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. Pieejams: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/NY-conv/1958_NYC_CTC-e.pdf [skatīts 2010. gada 1. augustā].
3. The United Nations Commission on International Trade Law Arbitration Rules. Pieejams: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules/arb-rules.pdf> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
4. The United Nations Commission of International Trade Law Model Law on International Commercial Arbitration. Pieejams:

- http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/06-54671_Ebook.pdf
[skatīts 2010. gada 1. augustā].
5. International Chamber of Commerce International Court of Arbitration Rules. Pieejams: http://www.iccwbo.org/uploadedFiles/Court/Arbitration/other/rules_arb_english.pdf
[skatīts 2010. gada 1. augustā].
 6. 1968 Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41998A0126:EN:HTML> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
 7. Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līgums. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/11957E/word/11957E.doc> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
 8. Par pievienošanas 1958. gada 10. jūnija Ņujorkas konvencijai par ārvalstu arbitražu spriedumu atzīšanu un izpildīšanu: LR Augstākās Padomes lēmums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=65418> [skatīts 2000. gada 1. septembrī].

Ārvalstu normatīvi akti

9. Code de procédure civile. Pieejams: <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnCode?code=CPROCIV0.rcv> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
10. Switzerland's Federal Code on International Private Law of December 18, 1987. Article 183. Pieejams: <http://www.umbrecht.ch/pdf/SwissPIL.pdf> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
11. Zivilprozessordnung. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/zpo/> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
12. The Swedish Arbitration Act of 1999. Pieejams: <http://www.uni-kiel.de/leobalt/Datenbank/Schweden/The%20Swedish%20Arbitration%20Act%20of%201999.htm> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
13. Arbitration Act, 1996, U.K. Pieejams: www.hmso.gov.uk/acts/acts1996/1996023.htm
[skatīts 2010. gada 1. augustā].
14. RSC Ord. 23, <http://www.legislation.gov.uk/ukxi/1998/3132/schedule/1/part/5/made>,
[skatīts 2011. gada 1. septembrī.]
15. The Italian Civil Code. Article 818. Pieejams: <http://www.ceflonline.net/Reports/pdf2/Italy%20-%20Legislation.pdf> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
16. Hong Kong arbitration ordinance. Chapter 341, Section 2GB. Pieejams: <http://www.hkllii.org/hk/legis/en/ord/341/> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
17. The Italian Civil Code. Article 818. Pieejams: <http://www.ceflonline.net/Reports/pdf2/Italy%20-%20Legislation.pdf>, skatīts 2010. gada 1. augustā.
18. Hong Kong arbitration ordinance. Chapter 341, Section 2GB. Pieejams: <http://www.hkllii.org/hk/legis/en/ord/341/>, skatīts 2010. gada 1. Augustā
19. The Swedish Arbitration Act of 1999. Chapter 23, Article 38. Pieejams: <http://www.uni-kiel.de/leobalt/Datenbank/Schweden/The%20Swedish%20Arbitration%20Act%20of%201999.htm>, skatīts 2010. gada 1. augustā.
20. Switzerland's Federal Code on International Private Law of December 18, 1987. Article 183. Pieejams: <http://www.umbrecht.ch/pdf/SwissPIL.pdf>, skatīts 2010. gada 1. augustā.

Latvijas šķīrējtiesu nolikumi

21. Rīgas Jaunās Šķīrējtiesas nolikums. Pieejams: <http://rjs.lv/index.php?id=7> [skatīts 2010. gada 1. augustā].

22. Latvijas Komerčbanku asociācijas šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.bankasoc.lv/skirejtiesa/reglaments/index2.php> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
23. Cīradeles šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: http://www.tiesibupasaule.lv/adv_1/index.php?sa=2&lang=lv [skatīts 2010. gada 1. augustā].
24. Vidzemes priekšpilsētas šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.vpstiesa.lv/home/category/12> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
25. Saistību šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.sst.lv/page001.html> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
26. Eiropas Kopienas šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.projekts-ek.lv/EKS/Reglaments.html> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
27. Rīgas Neatkarīgās Šķīrējtiesas reglaments, apstiprināts ar 2005.gada 26. jūlija dibinātāju lēmumu, 40. punkts. Pieejams: http://www.arbitrage.lv/regl_lv.html [skatīts 2010. gada 1. augustā].
28. Neatkarīgās šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.neatkariga.lv/default.aspx?pg=3268cdfd-c796-49b5-b5af-3daf6137b631> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
29. Neatkarīgās Eiropas šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.justice.lv/Reglaments/> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
30. Baltijas Starptautiskās šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: http://www.arbitration.lv/?object_id=5&PHPSESSID=c2ffafb8ea70f387be34189416617df1 [skatīts 2010. gada 1. augustā].
31. Juridisko risinājumu un pētījumu palātas šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.palata.lv/reg/regl.html> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
32. Latvijas Šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.skirejtiesa.lv/lv/reglaments.htm> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
33. Loi fédérale du 18 décembre 1987 sur le droit international privé (LDIP). Pieejams: <http://www.admin.ch/ch/f/rs/c291.html> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
34. Rīgas šķīrējtiesas nolikums. Pieejams: <http://www.court.lv/regulations/> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
35. Baltijas Reģionālās Šķīrējtiesa reglaments. Pieejams: <http://www.brs.lv/reglaments.htm> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
36. Baltijas Tirdzniecības šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.solutio.lv/index.php?id=1&lng=lv> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
37. LTRK šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: http://www.chamber.lv/lv/ltrk_shkjiirjtiesa/ltrk_shkjiirjtiesa_reglamenti [skatīts 2010. gada 1. augustā].
38. Rīgas Pastāvīgās šķīrējtiesas reglametns, 10. punkts. Pieejams: <http://www.rpst.lv/lat/reglaments.html> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
39. Latvijas Pirmās Šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://pirma.lv/index.php?page=reglaments> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
40. Rīgas Starptautiskās šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: http://www.rsst.lv/index_f.php?th=reg [skatīts 2010. gada 1. augustā].
41. Tirdzniecības Federācijas šķīrējtiesa, 19. pants. Pieejams: <http://www.tribunal.lv/lat/regl/> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
42. Zemgales Šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.zst.lv/lat/reglaments.php> [skatīts 2010. gada 1. augustā].

Ārvalstu šķīrējtiesu nolikumi

43. American Arbitration Association Rules. Pieejams:

http://www.adr.org/arb_med [skatīts 2010. gada 1. augustā].

44. Center for Public Resources Rules for Non-Administered Arbitration of International Disputes. Pieejams: www.cpradr.org , skatīts 2010. gada 1. augustā.
45. London Commercial International Arbitration Rules. Pieejams: http://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/LCIA_Arbitration_Rules.aspx [skatīts 2010. gada 1. augustā].
46. Rules of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce. Pieejams: http://cn.cietac.org/Hezuo/4_5.pdf [skatīts 2010. gada 1. augustā].
47. Singapore Commercial International Arbitration Rules. Pieejams: www.siac.org.sg/rules2.htm [skatīts 2010. gada 1. augustā].

JURIDISKĀ PRAKSE

Eiropas kopienu tiesas nolēmumi

1. EKT lieta: 2 un 3-69 Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders v S.A. Ch. Brachfeld & Sons and Chougol Diamond Co [1969] ECR 00211.
2. EKT lieta: 186/87 Ian William Cowan v Trésor public [1989] 00195.
3. EKT lieta: C-122/96 Stephen Austin Saldanha and MTS Securities Corporation v Hiross Holding AG [1997] ECR I-05325.
4. EKT lieta: C-20/92 Anthony Hubbard (Testamentvollstrecker) v Peter Hamburger [1993] I-03777.
5. EKT lieta: C-261/90 Mario Reichert, Hans-Heinz Reichert and Ingeborg Kockler v Dresdner Bank AG [1992] ECR I-2149.
6. EKT lieta: C-29/95 Eckehard Pastoors and Trans-Cap GmbH v Belgian State [1997] ECR I-00285.
7. EKT lieta: C-391/95 Van Uden Maritime BV, trading as Van Uden Africa Line v Kommanditgesellschaft in Firma Deco-Line and Another [1998] ECR I-7091.
8. EKT lieta: C-398/92 Mund & Fester v Hatrex Internationaal Transport [1994] I-00467.
9. EKT lieta: C-92/92 un C-326/92 Phil Collins v Imtrat Handelsgesellschaft mbH and Patricia Im- und Export Verwaltungsgesellschaft mbH and Leif Emanuel Kraul v EMI Electrola GmbH [1993] ECR I-05145.

LR Satversmes tiesas spriedums

10. Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lieta Nr. 2004-10-01

Rīgas Apgabaltiesas spriedumi

11. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010. gada 15. marta lēmumā, Nr.3-12/3, 2010g. Nepublicēts.
12. Rīgas Apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2009. gada 10. janvāra lēmums Nr.CA-1837-06. Nepublicēts.
13. Rīgas Apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas palātas 2008. gada 29. septembra lēmums PAC-1676. Nepublicēts
14. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2008. gada 27. jūnija lēmums lietā Nr. 3-12/29/4. Nepublicēts.
15. Rīgas Apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2007. gada 1. oktobra lēmums Nr. CA-2841-07/7. Nepublicēts.

Rajonu un pilsētu tiesu spriedumi

16. LR Cēsu rajona tiesa, 2007. gada 19. janvāra lēmums Nr.3-12/0027-07. Nepublicēts.,
17. Preiļu rajona tiesas 2008. gada 12. augusta lēmuma Nr. 3-12/296. Nepublicēts
18. Rīgas rajona tiesas 2009. gada 7. maija lēmums Nr.3-12/2613/8,2009.g. Nepublicēts
19. Jelgavas tiesa 2009. gada 24. septembra lēmumā. Nepublicēts.
20. Jelgavas tiesas 2009. gada 30. aprīļa lēmumā, Nr.3-12/2279 2009.g. Nepublicēts.

21. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2008. gada 22. oktobra lēmums Nr.3-12-2335/5. Nepublicēts.
22. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2008. gada 8. aprīļa lēmums Nr.3-12/781/08. Nepublicēts.,
23. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa, 2009. gada 24. marta lēmumā Nr. 3-12/08391/1, 2009.g. Nepublicēts.
24. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2009. gada 17. marta lēmums Nr.3-12/0953-09/9. Nepublicēts.
25. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2007. gada 27. februāra lēmums Nr.3-12/0104-07/1.
26. Siguldas tiesas 2009. Gada 14. Maija lēmums Nr.3-12/0819. Nepublicēts.

Starptautiski spriedumi

27. ANO Starptautiskās Tiesas 1978. gada 19. decembra spriedums lietā Aegean Sea Continental Shelf case. Pieejams: <http://www.icj-cij.org/docket/files/62/6245.pdf> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
28. ICISID 13.11.2000., Maffezini v Kingdom of Spain, YBCA, Vol. XXVII-2002.
29. CLOUT case No. 391, Corporation Transnacional de Inversiones, S.A. de C.V. et al v STET International, S. cf. A.et al; Superior Court of Justice (Lax J.), Canada, (22 September 1999).
30. CLOUT case No. 391, Corporation Transnacional de Inversiones, S.A. de C.V. et al v STET International, S. cf. A.et al; Superior Court of Justice (Lax J.), Canada, (22 September 1999).
31. Award in ICC Case No. 1434 of 1975, (1976) JDI, 978
32. Award in ICC Case No. 6632 of 27 January 1993. Nepublicēts, citēts no Fouchard P., Gaillard E., Savage J., Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration. Hague: Kluwer Law International, 1999.
33. Award in the case No. 415 of 20 November 2001. ASA Bulletin, Vol. 20, No. 3.
34. ICC award No. 7047/1997. ICC Bulletin, 1997, Vol. 8, No. 1.
35. ICC award No. 6697. Revue de l'Arbitrage, 1992.
36. ICC award No. 7531/1994. ICC Bulletin, 2000, Vol. 11, No. 1.
37. ICC award No. 8113 /1995. ICC Bulletin, 2000, Vol. 11, No. 1.
38. ICC lieta No. 415 of 20 November 2001. ASA Bulletin, Vol. 20, No. 3.
39. Interim Award in Case 11405, ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2006, Vol 17, No.2.
40. Procedural Order in ICC Case No. 7489 of 15 October 1992, ICC Bulletin, 1997, Vol. 8, No. 2.
41. Procedural Order in ICC Case No. 8479 of 11 December 1995, ASA Bulletin, 1997, No.363.
42. Procedural Order in X v. Y of 21 December 1998, ASA Bulletin, 1999, No.59.

Ārvalstu spriedumi un šķīrējtiesu lietas

43. Warren Mitchell Pty.Ltd. v Australian Maritime Officers' Union (1993) 12 ASCR 1 (Fed. Court of Australia).
44. Cowell v Taylor (1885) 31 Ch.D. 34.
45. Reinsurance Australian Corporation v HIH Casualty and General (2003) FCA803(Fed. Court of Australia)
46. Azov Shipping Co v. Baltic Shipping Co [1999] 1 Lloyd's Rep. 68 and [1999] 2 Lloyd's Rep. 159.
47. Bank Mellat v. Helliniki Techniki S.A. [1984] 1. Q.B. 291
48. Channel Tunnel Group v. Balfour Beatty Ltd 1993m AC 334, -367-8.lpp.
49. Coppee-Lavalin SA/NV v Ken-Ren Chemicals and Fertilizers Limited [1994] 2 All ER 449.

50. Esso Australia Resources Ltd and others v The Honourable Sidney James Plowman and others (1995) 183 C.L.R. 10.
51. Pearson -v- Naydler [1977] 1 WLR 899; [1977] 3 All ER 531
52. Porzelack KGV v. Porzelack U.K. Limited (1987), 1 All E.R. 1074.
53. Regia Autonoma de Electricitate Renel v. Gulf Petroleum International Ltd. (1996) 2 All E.R. 319.
54. Regia Autonoma de Electricitate Renel v. Gulf Petroleum International Ltd. (1996) 2 All E.R. 319.
55. Sir Lindsay Parkinson & Co Ltd v Triplan Ltd [1973] 2 All ER 273
56. Oilex A.G. v. Mitsui & Co. (U.S.A.), 669 F. Supp. 85, 88 (S.D.N.Y. 1987)
57. Green Tree Financial Corp. v. Randolph, 531 U.S. 79 (2000)
58. No. 3572 in 1982 Deutsche Schachtbau- und Tiefbohrgesellschaft mbH (DST).
59. XY International v Societe Z, (1997 (2) ASA BULL 363)), Swiss Arbitration Association.
60. NAI case No 1694, 12.12.1996., American Producer v German Construction company; XXIII YBCA 1998

CITI PRAKSES MATERIĀLI

1. Eiropas tiesiskās sadarbības tīkla civillietās un komercietās mājas lapa. Pagaidu un nodrošināšanas pasākumi – Latvija. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/interim_measures/interim_measures_lat_lv.htm [skatīts 2010. gada 1. augustā].
2. Eiropas tiesiskās sadarbības tīkla civillietās un komercietās mājas lapa. Pagaidu un nodrošināšanas pasākumi - Vispārīgas ziņas. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/interim_measures/interim_measures_gen_lv.htm [skatīts 2010. gada 1. augustā].
3. Status of 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. Pieejams: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration_status.html [skatīts 2010. gada 1. augustā].
4. United Nations Commission on International Trade Law. Pieejams: <http://www.uncitral.org/> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
5. UNCITRAL Report of the Working Group on Arbitration and Conciliation on the work of its forty-fourth session , UN Doc. A/CN.9/592.
6. Report of the Working Group I (Arbitration and Conciliation) on the work of its forty-fifth session, Vienna, September 11-15, 2006, UN Doc. A/CN.9/614.
7. Note by the Secretariat, 30 January 2002, UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.119.
8. Report of the U. N. Secretary-General. Settlement of commercial disputes. A/CN.9/WG.II/WPG.108, 2000, January.
9. Status of 1958 Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. Pieejams: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/NYConvention_status.html [skatīts 2010. gada 1. augustā].
10. 2010. gada 29. jūnija ziņojums par Padomes Regulas (EK) Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās īstenošanu un pārskatīšanu (2009/2140(INI)). Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2010-0219+0+DOC+XML+V0//LV> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
11. 2010. gada 29. jūnija ziņojums par Padomes Regulas (EK) Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās īstenošanu un pārskatīšanu (2009/2140(INI)). Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2010-0219+0+DOC+XML+V0//LV>

- [//EP//TEXT+REPORT+A7-2010-0219+0+DOC+XML+V0//LV](#) [skatīts 2010. gada 1. augustā].
12. 2010. gada ANO ĢA sekretariāta sagatavotie materiāli UNCITRAL 43. Darba sesijai 2010. gada 21. jūnijs - 9. jūlijs, Par konvenciju un parauglikumu statusu. Pieejams: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V10/540/13/PDF/V1054013.pdf?OpenElement> [skatīts 2010. gada 1. augustā].
 13. UNCITRAL sekretariāta paskaidrojošā piezīmē pie 1985. gada Starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas parauglikuma 2006. gada grozījumiem Pieejams: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf [skatīts 2010. gada 1. augustā]
 14. UNCITRAL darba pārskats 44. darba sesija, 2011. gada vasarā. Pieejams: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V11/846/34/PDF/V1184634.pdf?OpenElement> [skatīts 2011. gada 1. augustā].
 15. ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2009 un 2010. Pieejams ICC publikāciju bibliotēkas datubāzē.